

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах
рукопису

БОБЕР ТЕТЯНА БОРИСІВНА

УДК
811.161.2'282.2(477.4):746.1(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**«НАЗВИ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС ІЗ
СЕРЕДНЬОНАДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРОК: СТРУКТУРА,
ПРИНЦИПИ НОМІНАЦІЇ, ПРОСТОРОВЕ ВАРІЮВАННЯ»**

035 – філологія

10.02.01 – українська мова

Подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

Т.Б.
Бобер

Науковий керівник: **Мартінова Ганна Іванівна**

доктор філологічних наук, професор

Черкаси – 2021

Бобер Т. Б. Назви одягу, взуття та прикрас із середньонадніпрянських говірок: структура, принципи номінації, просторове варіювання. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького ; Міністерство освіти і науки України, Черкаси, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному вивченню тематичної групи лексики одягу, взуття та прикрас із середньонадніпрянських говірок.

Обраний фрагмент побутових назв належить до найбільш давніх у мові й демонструє зміни в матеріальній культурі та традиціях мовців, що призводить до пасивізації й архаїзації лексем, заміни їх іншими, розширення чи звуження їхньої семантики. У зв'язку з цим закономірно, що дослідження тематичної групи лексики (ТГЛ) одягу, взуття та прикрас є важливим і невідкладним завданням сучасної діалектології, адже втрата навіть невеликої кількості номенів спричинює неповноту опису національної мови.

Тематична група лексики на позначення одягу, взуття та прикрас вивчена нерівномірно в усьому українському діалектному континуумі, з огляду на що в дисертації обґрунтовано теоретичні і методологічні засади її дослідження, реалізовано завдання зафіксувати за спеціально укладеним питальником та вдокладнити цей фрагмент побутової лексики із середньонаддніпрянських говірок, змоделювати структурну організацію аналізованої тематичної групи, з'ясувати її репертуар і семантику, проаналізувати динамічні процеси й просторову поведінку лексики, дати їй комплексну характеристику, ураховуючи загальноукраїнський діалектний контекст.

Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас, засвідчена в середньонаддніпрянських говірках, репрезентує давні назви, що є частиною активної лексики, та номени, які перейшли чи переходять до пасивного словника діалектоносіїв і характерні лише для найстаршого покоління. Обрання об'єктом вивчення назв предметів матеріальної культури зумовлене потребою засвідчити та зберегти в словнику назви одягу, взуття і прикрас, що акумулюють інформацію про традиції та духовну культуру жителів Середньої Наддніпрянщини.

У дисертаційній праці систематизовано й узагальнено наукову літературу з досліджуваної проблеми, з'ясовано підходи до аналізу словникового складу говорів у перші десятиліття ХХІ століття, застосовано комплексний підхід до аналізу діалектного матеріалу, що є характерною особливістю сучасних лінгвістичних студій. Дослідження лексики виконано в структурно-семантичному, історико-етимологічному, мотивологічному, лінгвогеографічному аспектах, а також подано її аналіз у динамічній проєкції. Методологічним підґрунтям вивчення лексики назв одягу, взуття та прикрас став її системний опис в ономасіологічному та семасіологічному аспектах із використанням методів структурного, зіставного, компонентного аналізу, лінгвістичного картографування.

Дослідження сучасного стану аналізованого фрагмента побутової лексики виконано на ґрунті польових записів зв'язного мовлення діалектоносіїв упродовж 2018–2019 рр. у 60 середньонаддніпрянських говірках за питальником, що розроблений з урахуванням «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзєндзелівського. Укладений реєстр назв одягу, взуття та прикрас нараховує близько 1500 лексем. Інформацію записано від респондентів трьох вікових категорій: перша (найчисельніша) – мовці, які народилися в першій половині ХХ ст. (20-ті–40-і рр.); друга – представники середнього віку, що народилися в другій половині ХХ ст. (від 50-х років); третя – говірконосії

молодшого покоління, які народилися в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Таке джерельне підґрунтя дало змогу з'ясувати динамічні процеси, що призвели до пасивізації лексики у зв'язку зі зникненням чи виходом з ужитку позначуваних реалій. Зміни в семантиці назв досліджено на основі зіставлення різночасових лінгвістичних, лексикографічних та етнографічних праць.

ТГЛ одягу, взуття та прикрас, засвідчена в середньонадніпрянських говірках, становить складну систему, у межах якої виокремлено дві тематичні групи, 11 лексико-семантичних груп (ЛСГ), 16 семантичних мікрогруп назв (СМГ), що репрезентують семантичні ряди (СР). Структурування досліджуваної лексики виконано за диференційними ознаками (ДО) «стать носія», «вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі». Різновиди одягу в межах складної системи виокремлено за продуктивними ДО «сезон носіння», «стать носія», «матеріал виготовлення», «особливості крою», «спосіб виготовлення», «колір», «оздоблення», «час носіння», «соціальний статус», «призначення».

Компоненти тематичних груп об'єднані гіперо-гіпонімічними відношеннями, їм властива полісемія, дериваційні, синонімічні, омонімічні зв'язки та формальна варіативність на фонетичному, акцентуаційному, словотвірному, граматичному рівнях. Системний характер лексики реалізують внутрішньотематичні зв'язки, коли назви з розгалуженою семантикою належать до кількох ЛСГ чи СМГ одночасно. Найтісніше поєднання компонентів спостережено в ЛСГ назв плечового одягу з трьома ЛСГ назв поясного одягу, назв головних уборів та назв супровідних деталей одягу. У тематичній групі назв взуття репрезентовані зв'язки між ЛСГ загальних назв взуття з ЛСГ назв літнього та міжсезонного взуття. Засвідчено міжтематичні зв'язки з групами побутової (меблі, хатні речі), ботанічної, зоологічної, сільськогосподарської й обрядової лексики.

Принципи і способи номінації назв є узагальненням типових мотиваційних ознак (МО), серед яких «матеріал», «особливості крою», «призначення реалії», «зовнішній вигляд», «спосіб виготовлення одягу», «місце виготовлення одягу», «колір», «оцінка придатності до подальшого використання», «час використання», «час чи джерело виникнення», «місце розташування на тілі людини», «особливості носіння». Основу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у сучасних середньонадніпрянських говірках становлять однослівні назви. Серед продуктивних способів словотвору – суфіксальний, префіксально-суфіксальний, менш поширені – безафіксний, основоскладання та морфолого-синтаксичний (субстантивізація). Окремі назви утворені внаслідок семантичної деривації через метонімічне перенесення. Різновиди одягу, взуття та прикрас здебільшого репрезентують аналітичні назви, представлені типовими структурними моделями «іменник + прикметник», «іменник + іменник», «іменник + прийменник + іменник»; менш продуктивні – «іменник + дієприкметник», «іменник + прислівник», що свідчить про незавершеність процесу номінації, чи зрідка універби, утворені від атрибутивних словосполучень за допомогою суфіксів.

Ядро аналізованої лексики одягу, взуття та прикрас становлять назви праслов'янського походження, хоч значна частина номенів є запозиченнями з польської, німецької, голландської, італійської, французької, латинської, англійської, турецької, румунської, російської і тюркських мов.

Зафіксовано динамічні процеси в досліджуваній тематичній групі, зокрема пасивізацію й архаїзацію лексики, трансформацію її семантики (звуження чи розширення), а також заступлення назв традиційного одягу лексемами на позначення сучасних реалій чи виникнення нових, що зумовлено деактуалізацією окремих предметів матеріальної культури або входженням у побут інших.

За результатами картографування лексики одягу, взуття та прикрас представлено цей фрагмент словникового складу середньонаддніпрянського говору в усьому ареалі, визначено особливості просторової поведінки лексем на 24 лінгвістичних картах (20 лексичних і 4 семантичні). Узагальнення матеріалів регіональної лінгвогеографії стали ґрунтом для вирізнення таких типів ареальної поведінки: 1) лексеми, що поширені майже в усіх середньонаддніпрянських говірках (суцільні ареали); 2) назви одягу та взуття, відомі в більшості досліджуваних говірок (розмиті та мереживні ареали); 3) лексеми, що охоплюють три – шість говірок (невеликі замкнуті ареали); 4) назви одягу, взуття та прикрас і їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями (острівні мікроареали). Суцільні ареали засвідчують однорідність середньонаддніпрянського діалекту, репрезентують зону його поширення, укладають типові особливості й підтверджують достовірність вирізнення. Розмиті і мереживні ареали архаїзованих назв одягу та прикрас, що постали внаслідок трансформації в минулому суцільних лексичних ареалів, репрезентують давність і цілісність досліджуваного говору та динаміку його лексичного складу. Невеликі замкнуті ареали формують типові для середньонаддніпрянських говірок фонетичні, словотвірні, зрідка лексичні варіанти назв, що мають суцільне поширення. Вони слугують основою для їхнього внутрішнього поділу чи сигналізують про залишки архаїзованих лексем чи їхньої семантики. Острівні мікроареали засвідчують незначну словотвірну, фонетичну й спорадично лексичну варіативність досліджуваної лексики, що також є підґрунтям для мінімальної диференціації говору.

За результатами картографування назв одягу, взуття та прикрас вирізнено правобережні і лівобережні середньонаддніпрянські говірки, їхню північну та центральну зони, про що сигналізують окремі лексичні і фонетичні явища.

Інтерпретація лексики на позначення одягу, взуття та прикрас уможливила висновок про те, що більшість лексем, поширених у середньонаддніпрянських говірках, є загальнонародними, оскільки вони зафіксовані в діалектах південно-східного, північного та південно-західного наріч. Для частини назв засвідчено лексичні паралелі в суміжних із середньонаддніпрянськими середньонаддніпрянсько-степових, східнословобожанських, східностепових, східноподільських та середньополіських говірках. Окремі лексеми, відомі у віддалених покутських,

буковинських, гуцульських та західнополіських говірках, мають у них іншу семантику та функціонують у різних регіональних фонетичних варіантах. Поширення кількох назв тільки в суміжних середньонаддніпрянсько-степових і східноподільських говірках стало ґрунтом для виокремлення вузьколокальних явищ і регіоналізмів.

Представлений матеріал може бути об'єктом подальших діалектологічних студій лексичної системи середньонаддніпрянського діалекту.

Ключові слова: назви одягу, взуття та прикрас, тематична група, лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семантичний ряд, середньонаддніпрянські говірки, диференційна ознака, мотиваційна ознака, картографування, ареал, мікроареал, динаміка.

Bober T.B. Names of clothes, shoes and jewelry in the mid-upper Dnipro (serednionaddniprianskiy) local slang: structure, principles of nomination, spatial variation. Qualifying research paper. Manuscript.

This thesis is for a Doctor of philosophy degree, field of knowledge 03 - The Humanities, specialty 035 - Philology. - Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky: Ministry of Education and Science in Ukraine. - Cherkasy, 2021.

The thesis provides a complex investigation of the thematic group of vocabulary on clothes, shoes and jewelry in **the mid-upper Dnipro (serednionaddniprianskiy) local slang**. The selected fragment of clothes names is one of the oldest in the language and demonstrates changes in the material culture and traditions of speakers, which tends to make such lexemes passive and archaic, thus replacing them by others, expanding or narrowing their semantics. In this regard, it is natural that the study of thematic vocabulary group (TVG) of clothing, footwear and jewelry is an important and urgent task of modern dialectology, as the loss of even a small number of such names leads to incomplete description of the national language.

Thematic vocabulary group (TVG) of clothing, footwear and jewelry is studied unevenly throughout the Ukrainian dialect continuum, that provides the ground for the thesis to substantiate the theoretical and methodological principles of this TVG research. The following tasks are completed: to record a specially composed questionnaire and to clarify structural organization of the analyzed thematic group, to find out TVG repertoire and semantics, to analyze the dynamic processes and spatial behavior of such vocabulary, to give a complex description of this TVG, including the all-Ukrainian dialect context.

Vocabulary for clothing, footwear and jewelry, taken from the mid-upper Dnipro local slang, represents ancient names that are a part of the active vocabulary, and names that have become or are becoming a part of the passive vocabulary of dialect speakers and are a characteristic feature only of the oldest generation. The choice of the names of objects of material culture as an object of the research is due to the need to certify and preserve the names of clothes, shoes and jewelry in the

dictionary as such vocabulary accumulates information about the traditions and spiritual culture of the mid-upper Dnipro region.

In this thesis the scientific literature on the researched problem is systematized and summarized; the approaches to the analysis of vocabulary in the first decades of the XXI century are clarified; a comprehensive approach to the analysis of dialect material is applied, the latter being a characteristic feature of modern linguistic studies. The study of vocabulary is performed through structural-semantic, historical-etymological, motivational, linguistic-geographical aspects; the vocabulary analysis in its dynamic projection is provided. The methodological basis for studying the vocabulary of the names of clothes, shoes and jewelry lies in its systematic description in onomasiological and semasiological aspects using the methods of structural, comparative, component analysis, linguistic mapping.

The study of the current state of the analyzed fragment of clothes names was based on field records of connected speech of dialect speakers, carried out in 2018-2019 in 60 mid-upper Dnipro local slang. The questionnaire based on the "Program for collecting materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian language" by Y.O. Dzendelivsky was developed for field records. The compiled register of names of clothes, shoes and jewelry comprises about 1,500 lexemes. Information was recorded from respondents of three age categories: the first (most numerous) - speakers born in the first half of the twentieth century (1920s – 1940s); the second - middle-aged people born in the second half of the twentieth century (since the 1950s); the third group is the younger generation slang speakers, who were born in the late twentieth and early twenty-first centuries. This source basis made it possible to point out the dynamic processes that made the vocabulary passive due to the disappearance or obsolescence of the signified realities. Changes in the semantics of names are studied on the basis of comparison of different linguistic, lexicographic and ethnographic works.

The thematic group of vocabulary for clothing, footwear and jewelry, taken from the mid-upper Dnipro local slang, is a complex system, within which two thematic groups are distinguished, eleven lexical-semantic groups, sixteen semantic microgroups of names, representing semantic series. The structuring of the vocabulary under study is performed on the basis of differential characteristics, such as "speaker's gender", "speaker's age", "purpose", "location on the body". Varieties of clothing within a complex system are singled out according to such productive differential characteristics as "season to wear", "speaker's gender", "material it's made of", "features of cut", "method of manufacturing", "color", "decor", "wearing time", "social status", "purpose".

The components of thematic groups are united by hyper-hyponymic relations, they are characterized by polysemy, derivational, synonymous, homonymous connections and formal variability on the phonetic, accentual, word-forming, grammatical levels. The systemic nature of vocabulary is realized by intra-thematic connections, when names with branched semantics belong to several lexical-semantic groups or semantic microgroups at the same time. The closest combination of components was observed in the lexical-semantic groups names of shoulder garments with three lexical-semantic groups names of belt garments, names of hats

and names of accompanying garments. The thematic group of shoe names represents the connections between the lexical-semantic groups of common shoe names and the lexical-semantic groups of summer and off-season shoe names. Inter-thematic connections with groups of household names (furniture, household items), botanical, zoological, agricultural and ritual vocabulary are proved.

Principles and methods of giving names are a summary of typical motivational features, including "material", "features of cut", "purpose of reality", "appearance", "method of making clothes", "place of making clothes", "color", "assessment of suitability for further use", "time of use", "time or source of origin", "location on the human body", "features of wearing". Monosyllabic names make up the basis of vocabulary to denote clothing, footwear and jewelry in modern mid-upper Dnipro local slang. Among the productive ways of word formation there are such means as suffix, prefix-suffix, less common – affix-free, basic and morphological-syntactic way (substantivizing). Some names are formed by semantic derivation due to metonymic transfer. Varieties of clothing, footwear and jewelry are mostly represented by analytical names, represented by such typical structural models as "noun + adjective", "noun + noun", "noun + preposition + noun"; less productive are the following: "noun + participle", "noun + adverb", which indicates the incompleteness of the nomination process; the rarest being the univerbs formed from attributive phrases by adding suffixes.

The core of the analyzed vocabulary of clothing, footwear and jewelry are names of Proto-Slavonic origin, although many names are borrowed from Polish, German, Dutch, Italian, French, Latin, English, Turkish, Romanian, Russian and Turkic.

Dynamic processes in the thematic group under study are recorded, in particular the process of becoming passive and archaic, transformation of its semantics (narrowing or expansion), as well as overlapping names of traditional clothes with lexemes to denote modern realities or appearing of new ones due to deactivation of other objects of material culture .

According to the results of mapping the vocabulary of clothes, shoes and jewelry, this fragment of the vocabulary of mid-upper Dnipro local slang is presented in the whole area, features of spatial behavior of lexemes on 24 linguistic maps (20 lexical and 4 semantic) are determined.

Summary of materials of regional linguistic geography gave grounds for distinguishing the following types of areal behavior: 1) lexemes, which are common in almost all mid-upper Dnipro local slang (continuous areas); 2) names of clothes and shoes, known in most of the studied regional slangs (blurred and lacy areas); 3) lexemes covering three or six regional slangs (small closed areas); 4) names of clothes, shoes and jewelry and their variants, which function in only one slang and are sporadic inclusions (island micro-areas). Solid areas prove the homogeneity of the mid-upper Dnipro local slang, represent the area of its distribution, clarify the typical features and confirm the authenticity of the distinction. The blurred and lacy areas of archaic names of clothes and ornaments, which arose as a result of the transformation of continuous lexical areas in the past, represent the antiquity and integrity of the studied dialect and the dynamics of its lexical contents. Small closed

areas make up phonetic, word-forming, and sometimes lexical variants of names typical of mid-upper Dnipro local slang, which have a continuous distribution. They serve as a basis for their internal division or signal the remnants of archaic lexemes or their semantics. Island micro-areas show insignificant word-forming, phonetic and sporadic lexical variability of the studied vocabulary, which is also the basis for minimal speech differentiation.

According to the results of mapping the names of clothes, shoes and jewelry, the right-bank and left-bank mid-upper Dnipro local slang types, their northern and central zones are distinguished, that is proved by certain lexical and phonetic phenomena.

Interpretation of vocabulary to denote clothing, footwear and jewelry made it possible to conclude that most of the lexemes common in the mid-upper Dnipro local slang are national, as they are recorded in the south-eastern, northern and south-western dialects. For some of the names there exist lexical counterparts in the neighbouring steppe mid-upper Dnipro, east-slobozhanskiy, east-steppe, east-podilskiy and mid-polisskiy dialects. Some lexemes, known in remote Pokut, Bukovynian, Hutsul and Western Polish dialects, have a different semantics and function in different regional phonetic variants. The spread of several names only in the neighbouring steppe mid-upper Dnipro and east-podilskiy dialects gave the ground for singling out the narrow local phenomena and regionalisms.

The presented material can be the subject of further dialectological studies of the lexical system of the mid-upper Dnipro local slang.

Key words: names of clothes, shoes and jewelry, thematic group, lexical-semantic group, semantic microgroup, semantic series, mid-upper Dnipro local slang, differential feature, motivational feature, mapping, area, micro-area, dynamics.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2019. Вип. 27. С. 109–117.
2. Бобер Т. Б. Лексико-семантична група назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Наукові записки* : зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019 Вип. 29. С. 71–81.
3. Бобер Т. Б. Принципи номінації лексико-семантичної групи назв чоловічих головних уборів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2020. Вип. 28. С. 92–102.)
4. Бобер Т. Б. Назви взуття в сучасних середньонаддніпрянських говірках. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2021. Вип. 30 С. 101–111.

Наукові праці в закордонних виданнях

5. Бобер Т. Б. Назви жіночих прикрас у середньонаддніпрянських говірках. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (65). P. 7–12.

Наукові праці апробаційного характеру

6. Мартинова Г. І., Бобер Т. Б. Динамічні процеси на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Том V. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи». Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 364–373.

7. Бобер Т. Б. Назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок. *Діалектологічні студії*. 13. Зб. наук. праць. Матеріали наукової конференції «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей». Львів, 2019. С. 135–148.

ЗМІСТ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК **УМОВНИХ**
СКОРОЧЕНЬ.....19

ВСТУП.....
.....20

**РОЗДІЛ 1. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО
СКЛАДУ ТА НОМІНАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІАЛЕКТНІЙ
МОВІ**.....28

1. Науково-теоретичні засади вивчення діалектної лексики
.....
.28

1. Структурно-семантичне вивчення діалектної лексики у
XXI
ст.....
.34

2. Мотивологічне вивчення діалектної лексики у
XXI ст.....
.38

3. Вивчення динамічних процесів у діалектній
лексиці.....42

4. Лінгвогеографічне вивчення діалектної лексики у
XXI ст.....
.44

2. Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас як об'єкт вивчення.....	48
1.2.1. Системне вивчення лексики одягу, взуття та прикрас в українській діалектології.....	49
1.2.2. Стан дослідження лексики середньонаддніпрянського говору.....	56
3. Теоретичні та методологічні засади наукового аналізу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас.....	59
Висновок до розділу 1.....	66

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС У СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ В ДИНАМІЧНІЙ ПРОЄКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ НОМІНАЦІЇ.....68

2.1. ТГЛ назв одягу.....	70
2.1.1. ЛСГ загальних назв одягу.....	70
2.1.1.1. СМГ загальних назв одягу.....	70
2.1.1.2. СМГ назв старого одягу.....	71
2.1.1.3. СМГ назв нового одягу.....	74
2.1.2. ЛСГ назв плечового одягу.....	76
2.1.2.1. СМГ назв спіднього плечового одягу.....	77
2.1.2.2. СМГ назв верхнього плечового одягу.....	92
2.1.3. ЛСГ назв поясного одягу.....	106

одягу.....	2.1.3.1.	СМГ	назв	жіночого	ПОЯСНОГО	107
одягу.....	2.1.3.2.	СМГ	назв	чоловічого	ПОЯСНОГО	116
уборів.....	2.1.4.	ЛСГ		назв	ГОЛОВНИХ	121
уборів.....	2.1.4.1.	СМГ	назв	жіночих	ГОЛОВНИХ	121
.....	2.1.4.2.	СМГ	назв	чоловічих	головних	уборів.....
.....						134
одягу.....	2.1.5.	ЛСГ		назв	ДИТЯЧОГО	143
одягу.....	2.1.6.	ЛСГ	назв	супровідних	деталей	146
прикрас.....	2.1.7.		ЛСГ		назв	153
волосся.....	2.1.7.1.	СМГ	назв	прикрас	голови	й
.....						153
вух.....	2.1.7.2.	СМГ	назв	прикрас	шиї	й
....						156
рук.....	2.1.7.3.		СМГ	назв	прикрас	163
взуття.....	2.2.		ТГЛ		назв	165
взуття.....	2.2.1.		ЛСГ	загальних	назв	165
взуття.....	2.2.2.		ЛСГ	назв	літнього	166
взуття.....	2.2.3.		ЛСГ	назв	міжсезонного	172
халявками.....	2.2.3.1.	СМГ	назв	взуття	з	короткими
						173

2.2.3.2.	СМГ	назв	взуття	з	довгими халявками.....	173
2.2.4.	ЛСГ	назв			ЗИМОВОГО взуття.....	177
2.	Висновок	до			розділу	182

РОЗДІЛ 3. АРЕАЛОГІЯ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ.....187

3.1	Стан лінгвогеографічного опрацювання середньонадніпрянських говірок.....	187
-----	---	-----

3.1.1.	Лінгвогеографія середньонадніпрянського діалекту як об'єкт дослідження.....	187
--------	---	-----

3.1.2.	Репрезентація назв одягу, взуття та прикрас на картах АУМ.....	190
--------	---	-----

3.1.3	Межі середньонадніпрянського діалекту в регіональних лінгвогеографічних працях	193
-------	--	-----

3.2.	Просторова варіативність назв одягу, взуття та прикрас у середньонадніпрянських говірках.....	196
------	---	-----

3.2.1.	Суцільні середньонадніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас	198
--------	---	-----

3.2.2.	Розмиті й мереживні середньонадніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас.....	204
--------	--	-----

3.2.3.	Лексеми, що охоплюють три-шість говірок (невеликі замкнуті ареали)	207
--------	--	-----

3.2.4.	Назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (острівні	
--------	---	--

мікроареали).....	208
3.3. Інтерпретація назв одягу, взуття та прикрас у загальноукраїнському контексті.....	210
3.3.1. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали.....	211
3.3.2. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках розмиті і мереживні ареали.....	218
3.3.3. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках невеликі замкнені ареали.....	223
3.3.4. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках острівні мікроареали	226
Висновок до розділу 3.....	230
ВИСНОВКИ.....	233
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	237
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	260
ДОДАТКИ.....	265
Додаток А Карти.....	268
Додаток Б Інтерпретація в загальноукраїнському контексті некартографованих матеріалів	292
Додаток В Індекс лексем та словосполучень.....	351

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

див. – дивися

діал. – діалектне

ДО – диференційна ознака

заст. – застаріле

к. – карта

ЛСГ – лексико-семантична група

МО – мотиваційна ознака

н. п. – населені пункти

псл. – праслов'янська

р. н. – рік народження

розм. – розмовний

рр. – роки

с. – село

ст. – століття

СМГ – семантична мікрогрупа

СР – семантичний ряд

ВСТУП

Дослідження діалектної лексики відкриває великі перспективи перед мовознавцями для вирішення багатьох проблем історії мови, лексикології, етнолінгвістики та ін. Лексико-семантична система українських говорів все ще належить до найменш вивчених рівнів української мови насамперед тому, що її досліджено нерівномірно в усьому українському діалектному континуумі.

Одним із говорів, лексичний склад якого досліджено недостатньо, є середньонадніпрянський, що становить основу всього південно-східного наріччя, його генетичне ядро. Він охоплює центральноукраїнський ареал середньої течії Дніпра, поширений у південних районах Київської, південно-західних районах Сумської, Черкаської, Полтавської, північних районах Кіровоградської і Дніпропетровської областей; межує на півночі з середньополіським і східнополіським говорами північного наріччя, на заході – з подільським і волинським говорами південно-західного наріччя, на сході та півдні – зі слобожанським говором і степовим говорами південно-східного наріччя.

Середньонаддніпрянський говір як окрему діалектну одиницю виокремлювали, починаючи вже з перших класифікацій говорів української мови (М. О. Максимович, Я. Ф. Головацький, О. О. Потебня, К. П. Михальчук). Найгрунтовнішу характеристику й лінгвогеографічне окреслення цього діалекту в II половині XIX століття подано в праці К. П. Михальчука [161]. У дослідженнях I половини XX ст. знаходимо лише окремі розрізнені фіксації мовних явищ середньонаддніпрянських говірок (В. О. Богородицький [23], О. К. Дорошкевич [93], П. А. Гнедич [52], М. Г. Йогансен [108], П. П. Бузук [27], А. Ю. Кримський [123]). У середині XX століття зростає увага до центральних говірок Середньої Наддніпрянщини як таких, що стали основою української літературної мови (В. С. Ващенко [32], І. О. Варченко [28], П. С. Лисенко [127], А. Д. Очеретний [180]). Лінгвогеографічне опрацювання особливостей середньонаддніпрянського говору розпочалося в кінці 20-х XX століття (П. П. Бузук [27], П. С. Лисенко [127], І. Г. Матвіяс [153], В. С. Ващенко [33]). Найширше його діалектну систему репрезентовано в Атласі української мови, за матеріалами якого дослідники намагалися визначити межі поширення та ареали цього діалекту, подати його комплексну характеристику (Ф. Т. Жилко [97; 98], І. Г. Матвіяс [153]). У регіональних дослідженнях трьох останніх десятиліть уточнено межі середньонаддніпрянського говору [139; 215; 246], удокладнено зону його побутування та внутрішній діалектний поділ [146; 101], зокрема в дослідженні Г. І. Мартинової вперше представлено аналіз фонології й фонетики, частково лексики цієї мовно-територіальної одиниці як цілості, репрезентовано її типові риси й діалектну диференціацію.

Майже до кінця XX століття лексичний склад середньонаддніпрянського діалекту був представлений фрагментарно, і лише за останні три десятиліття здійснено системний і ареалогічний аналіз назв меблів, хатніх речей, посуду та кухонного начиння (Г. І. Мартинова [139]), сільського господарства (Т. М. Тищенко [215]), одягу, взуття, головних уборів і прикрас (Т. В. Щербина [245]) з метою удокладнення середньонаддніпрянсько-подільської та середньонаддніпрянсько-степової меж, характеристики мішаних і перехідних східноподільських говірок (Г. І. Мартинова [139], Г. Г. Березовська [8]), репрезентації структурних рис середньонаддніпрянського говору як цілості [145; 101]. Важливим набутком української діалектології початку XXI століття є опублікування збірників текстів [ГЗП; ГПК; ГЧ] та Словника середньонаддніпрянських говірок [ССГ]. Безумовно, названі праці розширили й удокладнили інформацію про середньонаддніпрянський говір, хоч водночас такий стан дослідження словникового складу середньонаддніпрянців недостатній, адже відходять у засвіти представники матеріальної та духовної традиційної культури, а отже, ми втрачаємо значний обсяг архаїзованої лексики, пов'язаної з різними сферами життя народу.

Тематична група лексики на позначення одягу, взуття та прикрас є однією з найбільш давніх у мові і демонструє зміни в традиціях та побуті мовців, що призводить до зникнення лексем, заміни їх іншими, розширення чи звуження

їхньої семантики, тому закономірно, що ці назви є об'єктом постійного зацікавлення лінгвістів.

Найбільш повно описано назви на позначення одягу, взуття та прикрас говорів північного наріччя, зокрема в працях Ф. І. Бабія, Л. Г. Пономар (західнополіський говір) [5; 187], Г. І. Гримашевич (середньополіський говір) [64]; меншою мірою південно-західного наріччя – у дослідженнях Н. І. Пашкової, М. Ж. Дерке (закарпатські говірки), О. Я. Гавадзин (покутські говірки) Г. Г. Березовської (східноподільські говірки) [182; 83; 43; 8] та південно-східного наріччя в дисертаціях Т. В. Щербини (говірки середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя) і Н. Б. Клименко (східностепові говірки) [245; 110].

Видано тематичні лексикографічні праці: «Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок» Г. І. Гримашевич, «Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках» Г. Г. Березовської. Окремі відомості про традиційне вбрання українців знаходимо в словниках, збірниках діалектних текстів, зокрема й із Середньої Наддніпрянщини [ССГ; ГЗП; ГПК; ГЧ]. Як бачимо, назви одягу, взуття та прикрас Середньої Наддніпрянщини ще не були об'єктом докладного аналізу, тому важливо представити не тільки репертуар цих одиниць, особливості їхньої семантики, поширення, а й дослідити давні назви, що дотепер належать до активної лексики середньонаддніпряньських говірок, та лексеми, що виходять на периферію мовної системи і вживані лише в мовленні людей старшого покоління, виявити ступінь їх відношення до літературного стандарту.

З огляду на такий стан дослідження назв одягу, взуття та прикрас в українському діалектному континуумі вкрай необхідне представлення та укладання інформації із середньонаддніпряньського говору південно-східного наріччя, що став основою формування української літературної мови.

Актуальність дослідження лексики одягу, взуття та прикрас середньонаддніпряньського діалекту зумовлена необхідністю зафіксувати й докладно описати цю частину побутової лексики, ураховуючи загальноукраїнський діалектний контекст, чого до сьогодні не було зроблено. Досі не вивчені мовні явища, які презентують національну культуру Середньої Наддніпрянщини, побут, вірування, не з'ясовано стан збереження традиційних назв та їх динаміку. Із цього погляду тема дисертації «Назви одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпряньських говірок: структура, принципи номінації, просторове варіювання» також є важливою й актуальною.

Підґрунтям дисертації стали польові записи автора, лексика на позначення одягу, взуття та прикрас, зібрана за питальником та вилучена з діалектних текстів, що дало змогу укладати структуру цієї лексико-семантичної системи, вирізнити специфіку її функціонування в досліджуваних говірках.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Робота репрезентує один із напрямів комплексного дослідження «Поліпарадигмальний простір сучасної лінгвоукраїністики» кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики і наукового центру

діалектологічних досліджень Середньої Наддніпрянщини Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (державний реєстраційний номер 0120U100867). Тему дисертації затвердила вчена рада Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (витяг із протоколу № 2 від 25 жовтня 2018 року) та схвалила Наукова координаційна рада «Українська мова» Інституту української мови НАН України (витяг із протоколу № 83 від 28 лютого 2019 року).

Мета дослідження – комплексна структурно-семантична характеристика назв одягу, взуття та прикрас, з'ясування номінативних і динамічних процесів та просторової поведінки одиниць цієї тематичної групи лексики в середньонаддніпрянському діалекті.

Для досягнення поставленої мети треба розв'язати такі **дослідницькі завдання**:

1. за спеціально розробленим питальником здійснити польове обстеження середньонаддніпрянських говірок, виявити й зафіксувати назви одягу, взуття та прикрас;
2. змоделювати та дослідити склад, семантичну структуру побутової лексики одягу досліджуваного ареалу;
3. виявити мотиваційні ознаки назв досліджуваної лексики, висвітливши за потреби їхнє походження;
4. з'ясувати специфіку номінативних процесів у цьому фрагменті лексичного складу середньонаддніпрянських говірок, виявити статичні й динамічні компоненти;
5. дослідити географію зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого континууму;
6. з'ясувати просторову поведінку виявлених назв одягу, взуття та прикрас і внутрішню диференціацію середньонаддніпрянського діалекту;
7. виявити зв'язки з відповідними мовними явищами в інших діалектах української мови;
8. визначити вплив середньонаддніпрянського говору на кодифікацію лексичного складу літературної мови.

Об'єкт наукового пошуку – лексика на позначення одягу, взуття та прикрас, засвідчена в середньонаддніпрянських говірках.

Предмет дослідження – склад, семантична структура, номінативні й семантичні процеси, динаміка та просторова варіативність лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянському ареалі.

Матеріалом дослідження слугувала джерельна база, що охоплює власні польові записи (у текстовому вигляді та фонозаписи), здійснені автором упродовж 2018–2019 рр. у 60 середньонаддніпрянських говірках за питальником, який було розроблено з урахуванням «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзензелівського [89, с. 191–198]. Також використано діалектні тексти початку ХХІ ст., лексикографічні й етнографічні матеріали та дескриптивні діалектологічні праці.

Основні методи дослідження – описовий (для інвентаризації, систематизації та інтерпретації зафіксованого матеріалу), моделювання (для створення питальника, представлення структурної організації лексики одягу, взуття та прикрас та семантичного варіювання), компонентного аналізу (для структурування лексичного значення слова й визначення мінімальних семантичних складників (сем), виявлення словотвірної будови компонентів СМГ), зіставний (для встановлення спільних і відмінних рис між досліджуваними говірками та порівняння різночасових свідчень, щоб визначити динаміку компонентів досліджуваної тематичної групи лексики), структурний (для з'ясування будови мовних одиниць), контекстуального аналізу (для кваліфікації належності лексем до тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас, уточнення їхньої семантики), лінгвогеографічний (для створення лінгвістичних карт і з'ясування тенденцій поширення досліджуваної лексики). Для збирання діалектного матеріалу застосовано експедиційний і анкетний методи, а для репрезентації кількісних показників – методику кількісних підрахунків.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше системно описано лексику на позначення одягу, взуття та прикрас, засвідчену в середньонаддніпрянському говорі як цілісній мовно-територіальній одиниці, проаналізовано номінативні процеси, мотиви номінації, динаміку в цій групі лексики, поглиблено ареалогію окремого сегмента лексичного складу української мови унаслідок картографування архаїзованої лексики та визначення особливостей її просторового варіювання. Новим постало укладання джерельної бази, що охоплює лексичні матеріали (тексти) з досліджуваної тематичної групи, записані в 60 середньонаддніпрянських говірках.

Теоретичне значення дисертації полягає в поглибленні теорії діалектотворення, простеженні закономірностей номінації в діалектному мовленні, визначенні тенденцій просторового варіювання архаїзованої лексики. Отримані результати збагачують відомості про середньонаддніпрянський діалект та поглиблюють теоретичні положення про специфіку протікання динамічних процесів в пасивізованій лексиці, її репертуарі й семантичній структурі.

Практичне значення дисертаційної праці полягає у фіксації в говірках та введенні в науковий обіг нового лексичного матеріалу в його часовому та просторовому вияві, що можна використати для подальших діалектологічних, ономазіологічних, етнолінгвістичних досліджень, укладання регіональних словників та регіональних атласів, уточнення свідчень «Атласу української мови»; у лінгводидактиці вищої школи для поглиблення лекційних курсів з української діалектології, сучасної української літературної мови, спецкурсів і спецсеминарів із діалектології, етнографії, етнолінгвістики.

Апробація результатів дослідження. Концепцію та результати дослідження обговорено на фахових семінарах кафедри українського мовознавства та прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Основні положення дисертації представлено в доповідях на 12 наукових конференціях, зокрема на 7 міжнародних: «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 2018; 2020), «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» (Київ, 2019) «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон, 2019), «Актуальні проблеми науки і освіти» (Будапешт, 2020), «Про Україну у Вроцлавському університеті» (Вроцлав, Польща, 2020) (дистанційно) «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 2021) (дистанційно), 5 всеукраїнських: «Евристичний потенціал українських діалектів у сучасній лінгвософії» (Київ, 2019), «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей» (Львів, 2019) «Співвідношення семантики і структури в системі мовних одиниць» (Полтава, 2020), «Діалектологічна майстерня» на тему "Діалектний текст: від звучання й записування до інтерпритації" (Київ, 2021) (дистанційно), «Україністика Черкащини: здобутки і перспективи» (Черкаси, 2021) (дистанційно).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковано в 7 статтях, із-поміж яких 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в закордонному науковому виданні, 1 – у співавторстві, де автору належать ідея та її розв'язання, 1 публікація – у збірнику наукових праць.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій двома мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури (260 позицій), переліку джерел (49 позицій), умовних скорочень, переліку населених пунктів та додатків: Додаток А. Карти (24 карти); Додаток Б. Інтерпретації в загальноукраїнському контексті некартографованих матеріалів; Додаток В. Індекс лексем та словосполучень (1500 одиниць). Загальний обсяг дисертації становить 376 с., обсяг основного тексту – 236 с.

РОЗДІЛ 1

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ ТА НОМІНАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІАЛЕКТНІЙ МОВІ

1. Науково-теоретичні засади вивчення діалектної лексики

Початок ХХІ століття позначений стрімким розвитком науки і техніки. Цифрові технології, інформатизація суспільної і побутової сфер життя в умовах сьогодення неминуче передбачають перебудову свідомості та переосмислення світу, що відображено в мові. Найбільш чутливим до змін є її лексичний рівень, адже лексика розвивається постійно і безперервно, а в періоди трансформацій суспільства кількісні та якісні зміни найпомітніші. Дослідження діалектної лексики не втрачає актуальності від II половини ХІХ століття, коли було закладено основні принципи вивчення діалектів та окреслено територіальні межі українських наріч в етнографічних та мовознавчих розвідках О. Ф. Шафонського [236], Я. Ф. Головацького [53; 54],

О. О. Потебні [191], М. О. Максимовича [135; 136; 137], К. П. Михальчука [160; 161] та ін.

Дослідники народної мови прагнули представити її багатства у вигляді невеликих словників, доданих до лінгвістичних чи етнографічних праць або опублікованих у періодичних виданнях. Початки діалектної лексикографії закладено в найдавніших працях: Лаврентія Зизанія (1596 р.), Памви Беринди (1627 р.), П. П. Житецького (1888 р.), словнику до «Енеїди» І. П. Котляревського (1798 р.). Одним із перших досліджень народної мови є «Слова и выражения Остерскаго уѣзда», напечатанная въ 1851, 1853 и 1854 гг. въ "Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ" [77, с. 7–10]. Подібні праці з'являються пізніше – «въ «Основѣ»: «Мѣста жительства и мѣстныя названія русиновъ въ настоящее время» (1861, I), «О дѣтскомъ языкѣ» (со словарикомъ — 1861, VIII), «Чабанський словарь» Кухаренка (1862, V), слова изъ бирючинскаго у. (1862, VIII) и пр. Затѣмъ въ первомъ томѣ «Записокъ Юго-Западнаго Отдѣла Р. Географическаго Общества» помѣщенъ «Опытъ словаря народныхъ названій растений» А. С. Роговича и «Списокъ растений» Ѳ. К. Волкова, которые даютъ украинскіе переводы почти для тысячи латинскихъ названій. Наконецъ въ VII т. извѣстныхъ «Трудовъ» Чубинскаго появились (1877) собранные по особой программѣ діалектологическіе матеріали, на основаніи которыхъ К. П. Михальчукомъ написана его важная работа о нарѣчіяхъ, поднарѣчіяхъ и говорахъ украинскаго языка» [77, с. 10–30]. Із лінгвістичного джерела відомо, що значну кількість матеріалів народної мови подано наприкінці ХІХ століття на сторінках журналу «Кіевская Старина», низці видань Галичини, у працях М. В. Закревського, М. М. Левченка, Ф. М. Пискунова, К. В. Шейковскаго, а також у «Словарі української мови» Б. Д. Грінченка [77].

Як зазначає М. П. Кочерган, ідеї системності вивчення мови виникли в порівняльно-історичному мовознавстві ХІХ століття. Швейцарський дослідник Ф. де Сосюр, засновник структуралізму, розглядав мову як систему знаків, що «виражають ідеї, а тому її можна порівняти з письмом, з азбукою для глухонімих, з символічними обрядами, з формами ввічливості, з воєнними сигналами тощо» [118, с. 169]. Поняття системи мови ґрунтоване на взаємозалежності її елементів, а системні відношення не є чимось зовнішнім для окремих компонентів системи, а входять у ті елементи, даючи їм якісну характеристику. Нерідко відмінність системних відношень є єдиною основою розрізнення й самих елементів [118, с. 207].

За твердженням О. О. Селіванової, французький мовознавець Антуан Мейє, представник соціологічного напряму мовознавства, розглядав мову насамперед як засіб спілкування й діяльності людини в соціумі у зв'язку із її суспільним статусом і роллю. Дослідники цього напряму пояснювали причини мовних змін й еволюцію мов соціальними чинниками, зокрема диференціацію мов – розселенням народів, уніфікацію – війнами, еволюцію мови – ускладненням соціальних відносин, звукові зміни – прагматичними потребами суспільства як зручністю вимови. Представники соціологічного напряму мовознавства досліджували роль мови в суспільстві, функціональне

розшарування мови, зв'язок мови й культури, функціонування мови в різних соціальних ситуаціях, зв'язок мови, суспільства й особистості [200, с. 570].

М. П. Кочерган зазначає, що І. Бодуену де Куртене, який першим розробив теорію фонем, належить виділення системних одиниць мови. [118, с. 221]. Мовознавець доводив думку, що сутність мови полягає в мовній діяльності, тому необхідно звертати увагу на живу мову.

Особливу роль в обґрунтуванні системного підходу до вивчення мови відіграли праці О. О. Потебні, представника психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві. Він розглядав мову в контексті культури, вказав на взаємозв'язок мови і мислення. Йому належить ідея мови як вияву «народного мислення». Учений ґрунтовно опрацював теорію слова як у плані форми, так і в аспекті змісту (теорія внутрішньої форми слова) [192].

Основи вивчення лексики розвинуто й поглиблено в наукових працях II половини ХХ століття – В. В. Виноградова (обґрунтував тісний зв'язок словотвору з граматиною, лексикологією, розвинув теорію типів значень слова і фразеологічних одиниць) [36; 37], Р. О. Будагова (удокладнив теорію співвідношення мови і мислення, мови і суспільства, мови і культури, досліджував соціолінгвістичні та методологічні проблеми розвитку мови) [26], Ф. П. Філіна (працював над проблемами історії мови, лексикології та лексикографії) [224; 225], М. М. Покровського (розвинув теорію системності лексики, вказав на зв'язок між словами в процесі їхнього семантичного розвитку) [185], О. М. Трубачова (розвинув етимологічний напрям дослідження мови) [221], А. А. Уфимцевої (вивчала слово в лексико-семантичній системі мови, особливості лексичної номінації, застосувала семіологічний підхід до вивчення лексики) [222; 223], Ф. П. Сорокалетова (досліджував семантичні процеси на матеріалі діалектної лексики, поглибив теоретичні засади лексикографії) [205], М. І. Толстого (розвинув етнолінгвістичний напрям дослідження мови) [218; 219], Д. М. Шмельова (поглибив теорію семантичного аналізу лексики, працював над проблемами лексикології) [239–241], Л. В. Щерби (розвинув теоретичне підґрунтя фонології, психолінгвістики, лексикографії, запропонував оригінальну концепцію мови і мовлення, увів поняття лінгвістичного експерименту і мовного матеріалу) [243], О. М. Мораховської (працювала над дослідженням діалектної лексики, окреслила лексикографічний, структурний, соціолінгвістичний та лінгвогеографічний підходи до її аналізу) [163], М. В. Никончука (поглибив царину діалектної лінгвогеографії) [168–173], О. Й. Блінової (розвинула мотивологічний напрям дослідження діалектної лексики) [15], Й. О. Дзендзелівського (розробив теорію і практику регіональних лінгвістичних атласів, розвинув методику картографування, уклав один з перших регіональних атласів української мови) [84–88].

Принцип системного дослідження лексики за тематичними групами у вітчизняному мовознавстві утверджували з кінця 60-х років ХХ ст., а здобутки його впровадження упродовж 20 років створили умови для того, щоб, за висловом Л. В. Рябець, відбувся перехід від фрагментарності вивчення діалектних явищ у протиставленні літературна мова : діалект до системності

щодо їх фіксації, опису й аналізу [112, с. 98]. П. Ю. Гриценко узагальнив спроби системного опису діалектної лексики в слов'янському мовознавстві середини 80-х років ХХ століття, підсумувавши, що «за методикою, прийомами опрацювання та широтою охоплення матеріалу, конкретними висновками» праці Р. Г. Піотровського, В. С. Сорболе, В. К. Павела, Г. П. Клепікової, М. І. Толстого, М. В. Никончука, Ф. Д. Климчука, Л. Т. Вигонної, І. І. Лучиця-Федорця, В. Радевої та ін. різняться, але водночас для них характерні спільні «принципи дослідження цілісних фрагментів системи, діалектного слова як елемента системи ...» [68, с. 11]. Ґрунтуючись на запропонованих засадах репрезентації та інтерпретації матеріалу, П. Ю. Гриценко розвинув їх для подальшого моделювання системи діалектної лексики. Дослідник акцентував увагу на необхідності вивчення діалектних явищ як багатограних і водночас цілісних об'єктів та розробив принципи і конкретні зразки моделювання лексико-семантичної системи говірок [68].

Вироблені основи стали ґрунтом для утвердження в українській діалектології кінця ХХ століття системного підходу до вивчення лексики говорів, адже структурно-семантичний аналіз ТГЛ, запропонований у працях К. П. Германа [48], Г. Л. Аркушина [2; 3], К. Д. Глуховцевої [51], Г. І. Мартинової [145], М. В. Бігусяка [11], Н. В. Хобзей [233], Л. Д. Фроляк [227] та ін., уможлиблював дослідження складу і структурної організації тематичних груп як сегментів цілісної лексичної системи, їх моделювання та визначення специфіки.

Як зазначає О. О. Селіванова, «вагомим внеском до системного розгляду мови стали численні структурні методики аналізу мовних структур (компонентного, дистрибутивного аналізу, опозиційного та трансформаційного методу, методик комутації й аналізу за безпосередніми складниками, моделювання семантичних полів тощо» [200, с. 552–553].

Активізація досліджень лексичного складу говірок постала виразною тенденцією розвитку української діалектології в перші десятиліття ХХІ століття, що насамперед зумовлено прагненням записати і зберегти для нащадків номінації, пов'язані з традиційною матеріальною і духовною культурою говірконосіїв, а також максимально повно описати репертуар одиниць різних ТГЛ, доцільно структурувати їх, виявити системні зв'язки між компонентами, дослідити семантику лексем, охарактеризувати мовні процеси в лексико-семантичній системі.

У дисертаційних працях останніх двох десятиліть зусилля дослідників об'єднані довкола системного вивчення низки тематичних груп лексики, зокрема **ботанічної** – Р. С. Омельковець (західнополіський говір) [178], М. В. Поїстогова (східнополіські говірки) [183], А. О. Скорофатова (східнослобожанські говірки) [203], І. В. Гороф'янюк (центральноподільські говірки) [60], М. М. Ткачук (говірки чорнобильської зони) [216], Т. П. Кукса (говірки Криму) [124], О. А. Дакі (говірки межиріччя Дністра і Дунаю) [81], **зоологічної** – Т. М. Тищенко (східноподільські говірки) [215], Я. О. Литвиненко (орнітоніми в східнополіських говірках) [130]; **побутової**, а саме: назви їжі і напоїв – Е. Д. Гоца (карпатські говори) [61], Н. Г. Загнітко

(східностепові говірки Донеччини) [102], назви побуту – О. І. Новіцька (наддністрянські говірки) [175], Л. М. Борис (буковинські говірки) [25], В. П. Різник (говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя) [193], О. П. Оскирко (східноподільські говірки) [179], назви посуду – М. О. Волошинова (східнослобожанські говірки) [41], назви одягу, взуття та прикрас – Н. Б. Клименко (східностепові говірки) [110], Т. В. Щербина (говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя) [245], Г. І. Гримашевич (середньополіські говірки) [62], Г. Г. Березовська (східноподільські говірки) [8], О. Я. Гавадзин (говірки Покуття) [43]; **народних промислів** – А. М. Мединський (подільські говірки) [155], Г. П. Краєвська (центральні говірки Поділля) [119], Ю. В. Абрамян (східнослобожанські говірки) [1], М. С. Кушмет (східностепові говірки) [125], Н. А. Жуган (середньонаддніпрянські говірки) [101]; **народної географічної термінології** – І. М. Потапчук (західноподільські говірки) [190], С. В. Шийка (говірки Ровенщини) [237], О. В. Слободян (східнослобожанські говірки) [204], І. В. Задорожня (лівобережні середньонаддніпрянські говірки) [103]; **обрядової** – І. В. Магрицька (східнослобожанські говірки) [133], Н. В. Хібеба (бойківські говірки) [231], Т. М. Тищенко (східноподільські говірки) [215], О. А. Жвава (говірки подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя) [94], Ю. М. Руснак (буковинські говірки) [196], Л. М. Хомчак (надсянські говірки) [234]; **народної медицини** – О. М. Вікторіна (степові говірки Дніпро-Бузького межиріччя) [38]; назви хвороб – О. С. Стрижаковська (буковинські говірки) [210]; **мисливської** – Г. І. Гецько (говірки Закарпаття) [49]; **пастушої** – Т. О. Ястремська (гуцульські говірки) [250]; **ентомологічної** – Л. М. Шуст (західнополіські говірки) [242], **будівництва** – Л. М. Тищенко (південнослобожанські говірки) [213], Л. Б. Поліщук (східноподільські говірки) [186], а також **лексикону «дитячого спілкування»** – М. М. Асаула (говірки Центральної Слобожанщини) [4] та **на позначення рис людини** – В. В. Леснова (східнослобожанські говірки) [126], В. О. Дворянкін (східностепові говірки) [82], Л. Я. Колеснік (покутсько-буковинські говірки) [115] та ін. Різномасштабному дослідженню лексики різних нарід в останні два десятиліття присвячено монографічні праці К. Д. Глуховцевої [50], А. О. Скорофатової [202], Т. О. Щербини [244], Н. О. Руснак [195], І. В. Гороф'янюк [56], Л. Р. Сердега [201], І. В. Сабодаша [198], М. М. Ткачук [217], Т. О. Ястремської [251] та ін.

Докладний аналіз праць зазначеного періоду дає підстави вирізнити спроби системного аналізу лексики в синхронії та діахронії, в загальноукраїнському та загальнослов'янському контекстах. Діалектологи застосовують різні підходи до опису й аналізу діалектного матеріалу: структурно-семантичний, історико-етимологічний, мотивологічний, а також вивчення просторового варіювання і динамічних процесів. Комплексні дослідження тематичних груп лексики містять різні компоненти мовознавчого аналізу в межах однієї наукової розвідки. Членування лексичної системи мови в працях науковців позначають різні терміни: тематичні групи (В. І. Кодухов [113], О. М. Мораховська [164]), тематичні й семантичні поля

(В. В. Виноградов [36], Л. В. Щерба [243], М. Г. Долгих [91]), лексико-семантичні поля (Ф. Т. Жилко [95], Л. М. Васильєв [30], З. Д. Попова [189]), лексико-тематичні групи (П. Ю. Гриценко [68], Д. М. Шмельов [240]), лексико-семантичні групи (А. А. Уфимцева [223], Ф. П. Філін [225]), мікрогрупи (М. І. Толстой [219]), мікрополя (А. В. Бондарко [24]). На думку науковців, тематичні групи лексики (далі ТГЛ) об'єднані одним спільним родовим поняттям і можуть містити слова різних частин мови. Ці компоненти згруповані в лексико-семантичні групи (ЛСГ) за наявності спільних значенневих елементів – сем. Семантичні підгрупи та мікрогрупи лексики (СМГ) дослідники виокремлюють на підставі диференційних ознак (ДО), характерних тій чи тій групі лексики. У межах СМГ вирізняють семантичні ряди.

Отже, системний принцип вивчення діалектної лексики за тематичними групами, започаткований у працях науковців у ХХ столітті, не втрачає актуальності й у сучасних дослідженнях. Характерною особливістю мовознавчих студій ХХІ століття є застосування комплексного підходу до аналізу діалектного матеріалу, який передбачає структурно-семантичний, історико-етимологічний, мотивологічний, лінгвогеографічний аспекти, а також вивчення лексики в динамічній проєкції.

1. Структурно-семантичне вивчення діалектної лексики у ХХІ ст.

У перші десятиліття ХХІ століття українську діалектологію поповнила низка праць із різних говорів трьох нарід української мови, у яких представлено структурно-семантичний, мотивологічний та лінгвогеографічний аспекти аналізу діалектної лексики, а також її аналіз у динамічній проєкції. О. В. Верховод змодельовала структуру номінації явищ живої природи в східнослов'янських говірках й описала внутрішню організацію досліджуваної тематичної групи лексики за кількома мікропарадигмами, вичленуваними на підставі реалізації окремих ДО, основних і додаткових [35, с. 7]. О. М. Вікторіна виконала лексико-семантичний аналіз лексики народної медицини та лікувальної магії, засвідченої в степових говірках Дніпро-Бузького межиріччя. Вона розподілила зібраний матеріал на 36 лексико-семантичних груп із подальшим вирізненням підгруп, особливістю яких є досить поширене явище синонімії [38]. У дисертаційній праці Г. П. Краєвської, де представлено аналіз народної виробничої термінології центральних говірок Поділля, зосереджено увагу на визначенні сутності термінів: тематична група лексики (ТГЛ) – це об'єднання лексем на основі спільності, близькості означуваних словами предметів та явищ; лексико-семантична група (ЛСГ) – це об'єднання лексем на основі семантичних зв'язків. Дослідниця зауважує, що між ТГЛ і ЛСГ відсутній чіткий поділ. У межах ЛСГ вирізняють семантичні підгрупи. Аналізуючи зазначену тематичну групу лексики, вона розглядає її як системно-структурне утворення. Найменшою одиницею семантичної структури є сема,

виокремлювана за допомогою диференційної ознаки, за якою протиставлені семи-опозити; семема об'єднує семи-опозити на основі спільного компонента семантичної структури. Г. П. Краєвська акцентує увагу на тому, що окремим ЛСГ притаманна складна ієрархічна будова; низка назв (гіпоніми) об'єднана загальною назвою (гіперонімом), що зумовлює появу між номінативними одиницями гіперо-гіпонімічних зв'язків. Інші терміни диференційовані без родової назви, що формує гіпо-гіпонімічні відношення. Важливими для характеристики системності лексики є синонімічні та дихотомічні відношення, які структурують ТГЛ загалом та окремі ЛСГ [119, с. 4].

І. В. Гороф'янюк змодельовала систему флорономенів центральноподільських говірок як ієрархічне утворення елементів, об'єднаних внутрішньомовними та позамовними зв'язками. На підставі співвіднесеності флоролексем із позамовною дійсністю та іманентних зв'язків між словами, науковиця виокремила в межах ЛСГ лексико-семантичні парадигми, які об'єднують слова за спільним значенням, диференційними ознаками, належністю до однієї ідеографічної сфери, за спільними принципами та засобами номінації [60, с. 5].

Ю. М. Руснак за модель системного опису лексики родинних обрядів у буковинському діалекті обрала лексико-тематичну сітку, структурною одиницею якої є лексико-тематична група, яку формують номінативні ряди, а до їхнього складу належать однослівні, сполученнєві та реченнєві описові назви [196, с. 3].

Структурно-семантичний підхід спостерігаємо і в дослідженнях II десятиліття XXI століття. Так, Л. М. Хомчак вирізняла в складі тематичної групи весільної лексики надсянських говірок дві лексико-семантичні групи, а в їхніх межах семантичні підгрупи, семантичні мікрогрупи, семантичні ряди та семантичні мікроряди [234]. Т. П. Кукса, описуючи назви сільськогосподарських рослин в українських говірках Криму, застосувала дещо іншу модель логіко-предметного членування матеріалу, використавши поняття тематичне поле, що містить лексико-семантичні поля, у складі яких за ДО вирізнено лексико-семантичні групи, мікрогрупи і мікропарадигми; основою останніх є парадигматичні відношення компонентів. Лексико-семантичні групи утворюють назви за типовими ДО [124, с. 17]. М. С. Кушмет провадила структурно-семантичний аналіз сільськогосподарської лексики українських східностепових говірок. У межах тематичної групи дослідниця окреслила лексико-семантичні групи, компоненти яких протиставлені за низкою ДО [125, с. 14]. Л. М. Борис змодельовала структуру лексики їжі та напоїв у буковинських говірках, виокремивши лексико-тематичні групи, тематичні мікрогрупи, номінативні ряди, що становлять розгалужену мікросистему, ускладнену синтагматичними, парадигматичними та епідигматичними зв'язками [25, с. 5]. Дослідниця застосувала метод компонентного аналізу з метою структурування лексичного значення слова та визначення мінімальних семантичних складників – сем. Л. М. Борис зауважує про те, що структурна організація ТГЛ ґрунтована на спільності диференційних ознак лексичної парадигми, об'єднаних нульовими,

привативними чи еквіполентними опозиціями, для яких характерний семантичний синкретизм [25, с. 6]. Завдяки методиці дистрибутивного аналізу вона вирізняла поняття «номінативне мікрополе» – сукупність мовних одиниць із базовим кулінарним терміном на ґрунті родо-видових відношень [25, с. 6]. Вивчення назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках дало підстави Л. Б. Поліщук стверджувати про те, що до структури цієї ТГЛ належить багато лексико-семантичних груп, які розпадаються на мікрогрупи [186]. Такий принцип застосував і О. П. Оскірко, моделюючи назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках [179]. Я. О. Литвиненко, аналізуючи тематичну групу орнітолексики східноpodільського діалекту, представила ієрархічну модель її організації як відносно цілісне утворення, що об'єднує лексико-семантичні групи, лексико-семантичні підгрупи, лексико-семантичні мікрогрупи, лексико-семантичні ряди та лексико-семантичні мікроряди [130, с. 6]. І. В. Задорожня на матеріалі географічної лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок представила її склад та варіювання семантичної структури. Дослідниця довела, що географічна лексика становить складну систему, якій притаманна чітка ієрархія і організація усіх компонентів, об'єднаних за схемою: тематична група лексики, лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семантичний ряд, семантичний мікроряд. Компоненти системи з'єднані за релевантними ознаками й спільними семантичними рисами. У ході дослідження з'ясовано також походження назв, способи мотивації і номінації лексичного складу, а також просторову поведінку [103].

Т. О. Ястремська запропонувала авторську концепцію лексико-семантичного моделювання українського діалектного континууму, що, на думку дослідниці, дає змогу «репрезентувати відношення діалектних явищ від гносеологічної інваріантної моделі до онтологічного реального стану діалектів», представити «фрагмент діалектної картини світу українців» [249, с. 690, 693]. Використавши розроблену методику, дослідниця змоделювала в загальноукраїнському контексті номінативні й семантичні поля концептів *ВЕРХ/НИЗ* та запропонувала їхню лексико-семантичну інтерпретацію.

Як бачимо, структуруючи тематичні групи лексики, дослідники прагнули якомога повніше представити репертуар одиниць, змоделювати їхню ієрархію, проаналізувати спільні й диференційні ознаки, виявити системний характер одиниць кожного фрагмента лексико-семантичного складу діалектів.

2. Мотивологічне вивчення діалектної лексики у XXI ст.

Дослідження номінаційних процесів у говірках потребує заглиблення в теорію номінації, з'ясування її типів, аналіз мотиваційних моделей і способів номінації. Мотивологічний аспект аналізу діалектної лексики представлено в низці наукових праць останніх двох десятиліть. М. В. Поістогова на матеріалі ботанічної лексики східноpodільських говірок дослідила характер мотивації номінативних одиниць, зокрема лексичну і структурну мотивованість

похідних флорономенів [183]. Дослідниця, моделюючи склад похідних флорономенів східнополіського діалекту, представила аналіз джерел формування зазначених назв, їхні мотиваційні зв'язки, виявила типи мотиваційних моделей, мотиваційні ознаки та ступінь їх продуктивності, визначила основні способи номінації. Вивчення мотивації номінативних одиниць діалектної мови, на думку М. В. Поістогової, сприяє моделюванню мовної картини світу діалектоносіїв [184, с. 6]. У дисертаційній праці авторка розглянула мотивологію як напрям дослідження діалектної лексики, а опис флорономенів провадить за такою методикою: наведення базової одиниці; встановлення мотиву номінації, визначення моделі, у якій реалізовано цей мотив номінації; за потреби подано коментарі діалектоносіїв, у яких розкрито мотиваційний зв'язок чи причини вибору МО; наведено деякі статистичні свідчення, зокрема кількість номінативних одиниць аналізованої групи, кількість дериватів від кожної основи, кількість населених пунктів, у яких виявлено мотиваційну ознаку чи модель мотивації [184, с. 7]. Дослідниця класифікувала назви рослин на немотивовані, мономотивовані та полімотивовані, виявила, що найпродуктивніша однослівна номінація, а поширеним способом творення похідних флорономенів є семантична деривація. Серед засвідчених номінацій продуктивні полікомпонентні назви (атрибутивні словосполучення, пропозитивні номінативні одиниці, компоративи), зрідка – складні назви [184, с. 20]. Н. В. Хібеба визначила типові для весільної лексики бойківських говірок мотиваційні ознаки (МО) та моделі. На її думку, характерними для творення цієї ТГЛ є МО «дія», «діяч», «атрибут», «час», «місце», «страва», «обряд». Серед основних способів номінації дослідниця вирізняє афіксацію, основоскладання, морфолого-синтаксичний спосіб словотвору, аналітичне найменування, семантичну деривацію, запозичення [231, с. 6]. А. О. Скорофатова вивчала принципи та способи номінації фітономенів в українських східнослобожанських говірках. Вона стверджує, що «кожний принцип номінації є узагальненням мотиваційних ознак, які своєю чергою є узагальненням різних типів мотиваційного значення» [203, с. 5]. На думку мовознавиці, основними принципами номінації, за якими згруповано флористичні назви, є найменування за зовнішньою ознакою та внутрішньою і функціональною властивістю рослин, з огляду на що вона вирізняє три основних принципи номінації флорооб'єктів: за ознаками, властивостями, функцією. А. О. Скорофатова поділяє фітономени на мотивовані й немотивовані залежно від ступеня прозорості внутрішньої форми. Однослівні номінації схарактеризовано за трьома способами номінації: семантична трансформація, деривація (конверсія та афіксальне словотворення) і композитивне словотворення (зрощення, чисте основоскладання, складно-суфіксальне основоскладання, словоскладання та контамінація) [203, с. 17]. О. В. Верховод приділила увагу визначенню у складі тематичної групи назв живої природи типів номінації (лексична, пропозитивна та дискурсивна), зауваживши, що в ній переважають однослівні та двослівні назви. Окремий підрозділ у дослідженні присвячено вивченню чинників вторинної номінації, що містить

оцінку позначуваного, яка в багатьох випадках залежить від ситуацій, дій, характеристик, покладених в основу переосмислення мовних одиниць. Серед вторинних назв О. В. Верховод вирізняє метафоричні, евфемістичні, лексико-фразеологічні одиниці [35, с. 14]. О. М. Вікторіна здійснила аналіз словотвору однокомпонентних похідних одиниць народної медицини та лікувальної магії, утворених різними способами: морфологічним, лексико-семантичним, морфолого-синтаксичним [38]. Г. П. Краєвська виявила серед найменувань виробничої термінології різні способи номінації: морфологічний, запозичення, вторинна номінація [119, с. 7]. Аналіз мотивації цієї групи лексики дав змогу дослідниці вирізнити основні мотиваційні ознаки (МО): «агент», «вік», «співвідносний предмет», «вміщуване», «об'єкт праці», «процес», «інструмент», «ознака», «матеріал» [119, с. 8]. Також вона з'ясовує поняття зовнішньої мотивації, коли номени однієї терміносистеми є мотивом творення термінів іншої, наприклад, мотивом номінації виробничої лексики є компоненти таких терміносистем: анатомічної, харчової, метрологічної, ботанічної, географічної, речовинної, географічної, хатнього начиння, одягу [119, с. 15]. І. В. Гороф'янюк засвідчила у флороназвах мотивовані й немотивовані одиниці, відзначила домінантні мотиви, характерні для загальноукраїнської флоронімації: зовнішні особливості, подібність рослини чи її частини до іншої рослини чи її частини, частини тіла людини, тварини, із предметами побуту тощо [60, с. 14]. Найпродуктивнішою в окресленій дослідницею групі назв є лексична номінація, яку реалізують переважно однослівні афіксальні та семантичні деривати, рідше композити та складені найменування, створені за моделлю атрибутивного словосполучення [60]. Вивчаючи лексику родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя, О. А. Жвава окреслила типові для говірок моделі мотивації [94, с. 12–13]. Ю. М. Руснак у науковому описі лексики родинних обрядів у буковинському діалекті засвідчила, що значна частина назв зберігає прозорі та легко відтворювані мотиваційні зв'язки, що вможливило виокремлення мотиваційних моделей [196]. М. М. Ткачук у межах кожної окресленої лексико-семантичної підгрупи ботанічної лексики говірок чорнобильської зони виокремила немотивовані (непохідні чи демотивовані назви), лексично мотивовані (лексичні одиниці, утворені за типовими номінаційними моделями) і семантично мотивовані фітономени, які класифіковано за мотиваційними ознаками та мотиваційними моделями [216]. Л. М. Хомчак визначила такі МО, характерні для назв весільних та родильних обрядів: «учасник обряду», «дія», «матеріальний елемент», «гра»; для назв учасників весільного та родильного обряду – «дія», «місце», «обряд», «військовий чин», «вік», «близькість, спорідненість», «ієрархія», «матеріальний елемент», «термін вагітності», «зовнішні ознаки» тощо. До найпродуктивніших способів творення номінацій мовознавиця зарахувала аналітичне найменування, афіксацію, субстантивацію [234]. Дослідниця мисливської лексики в українських говірках Закарпаття Г. І. Гецько звернула увагу на внутрішню форму мисливських назв, які поділено на дві групи: з прозорою і затемненою мотивацією [49, с.15]. О. А. Дакі в складі

флорономенів українських говірок межиріччя Дністра й Дунаю зафіксувала первинні та похідні назви, окреслила основні семантичні моделі номінації. Вторинні назви постали шляхом лексико-семантичної та семантико-синтаксичної трансформації [81]. Л. М. Борис, застосовуючи методику словотвірного аналізу, виокремила основні мотиваційні моделі та схарактеризувала способи номінації кулінарної номенклатури, яку утворюють базові терміни та вторинні номінації, що постали внаслідок семантичного й аналітичного словотвору [25, с. 6]. Л. Б. Поліщук засвідчила, що для тематичної групи лексики будівництва в східноpodільських говірках характерним є набір мотиваційних зв'язків між елементами суміжних мікрогруп. Номінативні одиниці належать до різних структурних типів: однослівні номени та аналітичні найменування [186, с. 15]. Л. Я. Колеснік, досліджуючи номінації людини в покутсько-буковинських говірках, визначила, що продуктивними є як однослівні та вторинні номени, так і пропозитивні та дискурсивні. Оцінні семи вербалізовано різними засобами й способами: однослівними номенами, номінативними словосполученнями, порівняльними конструкціями; первинними й вторинними одиницями [115, с. 9]. Мовознавиця засвідчила, що особливе місце серед номінацій людини належить порівнянням та вторинним назвам метафоричного типу за різними мотиваційними моделями. В. П. Різник у праці, присвяченій процесам назовництва їжі та кухонного начиння у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, вирізняла типові мотиваційні ознаки, покладені в основу творення номенів. На думку дослідниці, основу зазначеної лексики становить питома лексика, успадкована з праслов'янської мови [193]. О. П. Оскирко серед засобів і способів номінації у складі назв їжі та напоїв у східноpodільських говірках визначає функціонування однослівних номенів та переважання аналітичних номінацій, утворених за типовими мотиваційними моделями [179, с. 124]. У дисертаційній праці Я. О. Литвиненко окремий розділ присвячено мотивологічному аналізу орнітонімів східноpodільського діалекту, за результатами якого виявлено немотивовані найменування, напівмотивовані лексеми і найменування із прозорою внутрішньою формою (із прозорою мотивацією). Мотивовані назви класифіковано за такими МО: «звук і голос птаха», «зовнішність», «запах», «поведінка», «місце перебування й особливості гніздобудування», «об'єкт живлення і характер добування їжі» [130, с. 10]. Принципи номінації дослідниця об'єднує за спільними номінативними моделями. МО реалізовано в афіксальних утвореннях, аналітичних і синтетичних назвах, у метонімічних і метафоричних найменуваннях [130, с. 12]. Мотивологічний аналіз дав підстави висновкувати, що одним із чинників структурування ТГЛ є епідигматичні відношення. МО може бути реалізована різними мотивувальними основами та різними номінативними засобами: однослівними номенами й семантичними транспозитами, атрибутивними словосполученнями та композитами, явищем універбації полікомпонентних найменувань. Засвідчено низку полімотивованих лексем, які реалізують кілька МО, і назви із подвійною мотивацією [130, с. 15].

Отже, мотивологічне вивчення діалектної лексики набуло популярності в дослідженнях ХХІ століття і представлено в низці наукових праць, де схарактеризовано поняття теорії номінації, її принципи та способи.

3. Вивчення динамічних процесів у діалектній лексиці

Окремим аспектом у сучасних діалектологічних студіях є вивчення динаміки репертуару та функціонування його компонентів у різних мовах і говорах української мови. На думку П. Ю. Гриценка, ця проблема належить до центральних у мовознавстві, «а ідеологема – пізнання лінгвальних об'єктів у парадигмі змінності – упродовж тривалого часу залишається константною» [67, с. 7].

Стан і прийоми дослідження динаміки говірок української мови вперше узагальнено в монографії К. Д. Глуховцевої, де на підставі різночасових свідчень про окремі явища діалектної мови на хронологічних зрізах сто і п'ятдесят років установлено типологію змін та індекс динаміки одиниць різних мовних рівнів у новостворених східнословобожанських говірках. У контексті нашого дослідження видається важливим висновок Катерини Дмитрівни про динаміку їхньої лексичної системи: «... одним із напрямків трансформації лексичної системи українських східнословобожанських говірок є утворення гетерогенних за походженням рядів найменувань, лексичних дублетів, що можуть вільно взаємозамінюватися, не мають стилістичних розрізень». Дослідниця підкреслює: «вияв та інтерпретацію розвитку діалектних систем» забезпечило «поєднання описового, лінгвогеографічного та статистичного методів» [50, с. 29, 354].

Ця проблема цікавить і зарубіжних дослідників, зокрема професор Ежи Сиротюк проаналізував динамічні процеси в лексичній системі говірок польської мови через призму лінгвокультурних трансформацій сучасного села та вікових категорій мовців [260]. У монографії польської дослідниці Юстини Кобус «Kierunki i dynamika zmian w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na przełomie wieków XX i XXI» (2015) представлено аналіз соціолінгвістичних факторів, що зумовили динаміку діалектної лексики, її еволюцію. Серед основних причин зміни лексичного складу мови науковця називає «урбанізацію села». У дослідженні Юстини Кобус схарактеризовано діалектне мовлення носіїв різних поколінь та ступінь збереження в ньому традиційних назв [259].

Відзначимо, що ці та інші дослідження [14, с. 24–33; 142, с. 261–270; 253, с. 508–513; 197, с. 365–378; 230, с. 428–449; 238, с. 474–482; 131, с. 241–253] стали теоретичною основою для репрезентації змін передовсім у лексичній системі говірок ХХІ ст. Так, у праці Н. В. Хібеби на прикладі весільної лексики бойківських говірок засвідчено динамічні процеси: лексичну архаїзацію, семантичну архаїзацію, появу нових значень, заміну давніх слів новими [231, с. 15]. Г. П. Краєвська, характеризуючи питальник, за яким вона здійснювала фіксацію лексики на позначення народної виробничої термінології

центральної говірок Поділля, зазначила, що він є ідеальною моделлю дослідження логіко-понятійної сфери, що дає змогу висновкувати про збереження чи втрату окремих назв. На думку дослідниці, більшість засвідчених компонентів терміносистеми лексем функціонують із незначними змінами в плані вираження [119]. М. С. Кушмет зафіксувала в складі сільськогосподарської лексики східностепових говірок застарілі лексеми, що вийшли із активного вжитку, а також деякі назви, які зберігають давні значення [125]. Л. М. Борис застосувала для встановлення динаміки назв їжі та напоїв у буковинських говірках методи синхронного та діахронного зіставлення. Так, структуру одиниць аналізу (ТГ, НР) формує триада, яка складається з центру та периферії. До центру належить відносно стала частина лексики, до периферії – мовні одиниці, які вийшли з ужитку, та мовні одиниці, що відтворюють нові тенденції в лексиці буковинських говірок [25, с. 5]. Л. Я. Колеснік звернула увагу на динамічні процеси в лексиці на позначення людини в покутсько-буковинських говірках, про що свідчить зміна семантики деяких назв, втрата одних найменувань та розширення функційного навантаження інших, водночас стабільність давніх запозичень зі східнороманських мов, яким, на думку дослідниці, притаманна стійкість форми і семантики [115, с. 9]. Динаміку лексики ткацької виробничої термінології, що зазнала пасивізації, представила Н. А. Жуган, що, на її думку, спричинено зникненням реалій, стиранням назв у пам'яті діалектоносіїв [101, с. 4].

Отже, вивчення динамічних процесів у діалектній лексиці становить окремий аспект її комплексного аналізу. Науковці вказують на суспільно-політичні та історико-культурні причини динаміки лексичної системи, що призводить до змін її складу, семантики в просторі й на різних часових зрізах.

4. Лінгвогеографічне вивчення діалектної лексики у ХХІ ст.

Лінгвогеографічний аналіз різних тематичних груп лексики передбачає загальну характеристику просторової диференціації говірок за матеріалами Атласу української мови та за свідченнями регіональних праць. Також дослідники визначають просторову диференціацію лексики конкретної тематичної групи в межах досліджуваного діалектного континууму, вказують на релевантні вирізнявальні ареали, визначають регіоналізми та просторову варіативність засвідчених лексем. А. О. Скорофатова дослідила просторову поведінку назв корисних рослин в українських східнослов'янських говірках, зокрема з'ясувала основні типи просторової поведінки фітономів, здійснила ареальне членування досліджуваного континууму, визначила диференційні та інтеграційні ознаки ареалів [203, с. 13]. На підставі картографування лексики живої природи в східнослов'янських говірках О. В. Верховод вирізняє, як і її попередники, два типи ареальної поведінки лексем-опозитів – мінімальну диференціацію та ареальну мозаїку [35, с. 15]. Г. П. Краєвська за результатами спостереження над просторовою поведінкою виробничої лексики в

центральної говірки Поділля засвідчила, що окремі лексеми виявляють опозитивність у розташуванні, і за результатами дослідження виокремила інтегральні та диференційні елементи аналізованої лексики, вирізняла групи лексичних протиставлень у межах досліджуваного ареалу. Такий підхід уповноважив окреслити діалектні зони поширення лексики народних ремесел та визначити лексичні й семантичні локалізми [119, с. 9].

І. В. Гороф'янюк зауважила, що ареалогічний аспект вивчення лексики забезпечує високий евристичний потенціал дослідження, оскільки репрезентує не лише просторову характеристику слова, а й багатопланові системні зв'язки лексем, сприяє з'ясуванню історії окремих діалектних явищ, генези говорів, що є цінним для пізнання розвитку мови [60, с. 4]. На обстеженій території мовознавиця окреслила три діалектні макрозони, у їх межах – менші мікрозони [60]. О. А. Жвава класифікувала лексеми на позначення родинних обрядів за поширенням, вирізнивши ті, що інтегрують увесь досліджуваний ареал, ті, які інтегрують попарно різні діалекти, відомі в більшості досліджуваних говірок та в інших діалектах [94]. М. М. Ткачук, реконструюючи ботанічну лексику переселенців, змодельовала тенденції просторової поведінки фітономінації в говірках чорнобильської зони й гіпотетично окреслила три діалектні мікрозони [216, с. 14]. Л. М. Хомчак довела, що назви весільного та родильного обрядів Надсяння виявляють ареальну різноманітність, оскільки засвідчено назви, поширені в усьому надсянському діалектному обширі; ті, що мають острівну локалізацію, та відомі лише в одній говірці [234, с. 15]. Т. П. Кукса вперше представила лінгвогеографічний аналіз назв сільськогосподарських рослин говірок Криму. Дослідниця подала просторову характеристику мовно-територіальних одиниць переселенського типу нової формації (50-ті рр. ХХ ст.), узявши за основу материнське підґрунтя. Засвідчила, що чимало назв виявляють чітку просторову локалізацію, вирізняла кілька груп говірок та їхні типи [124, с. 18]. Лінгвогеографічна проєкція сільськогосподарської лексики східностепових говірок дозволила М. С. Кушмет висновкувати про її мозаїчний характер та мінімальну лексичну диференціацію. За низкою особливостей ареальної поведінки вдалося вирізнити групи говірок, об'єднані в окремі мікроареали [125, с. 16]. О. А. Дакі досліджувала просторову поведінку флорономенів у говірках межиріччя Дністра і Дунаю. Картографування лексики уможливило вирізнення груп говірок, а також типів поширення номінативних одиниць: назви, які не мають номінативних протиставлень; ті, що виявляють мінімальну диференціацію ареалу; незначну диференціацію, помірну диференціацію та значну диференціацію [81, с. 10]. Вивчення географії назв будівельної лексики в східноподільських говірках дало підстави Л. Б. Поліщук висновкувати про те, досліджуваний ареал є переважно однорідним, загальна тенденція поширення лексики – суцільність ареалу східноподільських говірок із мозаїчними або острівними вкрапленнями та острівна мозаїка [186, с. 15]. Просторовий аналіз лексики на позначення людини в покутсько-буковинських говірках дозволив Л. Я. Колеснік засвідчити кілька типів ареальної поведінки лексем: суцільне поширення; наявність чітко окреслених ареалів; наявність

ареальної мозаїки; нечітке окреслення мікроареалів [115, с. 14]. В. П. Різник зауважила про неоднорідність ареального поширення назв їжі та кухонного начиння в межах говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя, вона виокремила три діалектні зони [193, с. 16]. О. П. Оскирко здійснив внутрішню диференціацію східноподільських говірок на основі атомарних карт назв їжі та напоїв, простежив просторове розміщення лексичних, семантичних та фонетичних явищ [179, с. 8]. Дослідник засвідчив однорідність обстеженого ареалу із вкрапленням острівних зон. На підставі інтерпретації скартографованої орнітолексики східнополіського говору Я. О. Литвиненко виявила кілька типів ареальної поведінки лексем: суцільне поширення із мінімальною диференціацією мовного простору; мозаїчний ландшафт; мікроареали; вирізнила в досліджуваному континуумі три зони та шість підзон [130, с.13]. Н. А. Жуган уперше представила фрагмент лексичного складу середньонаддніпрянського говору в усьому ареалі за результатами картографування лексики ткацтва, визначила особливості просторового відображення архаїзованої лексики та основні ареалогічні тенденції її поширення. За розташуванням ареали диференційовано на центральні й маргінальні, а за їх наповненістю – на суцільні, мереживні й острівні, за візуальною основою – розмиті. Дослідниця подала інтерпретацію ткацької лексики в українському діалектному континуумі та засвідчила її загальнонародний характер [101, с. 5].

Отже, в останні десятиліття дослідники найчастіше обирають сукупність підходів для всебічного аналізу об'єкта. Комплексний підхід вивчення (структурно-семантичний, мотиваційний, ареальний аспекти) на прикладі різних тематичних груп реалізували Н. В. Хібеба (весільна лексика бойківських говірок), І. В. Гороф'янюк (ботанічна лексика центральноподільських говірок), Т. П. Кукса (лексика на позначення сільськогосподарських фітономінацій українських говірок Криму). Дослідниця Ю. М. Руснак застосовує етнолінгвістичний, семантико-функціональний аналіз лексики родинної обрядовості буковинського діалекту з метою відтворення мовної картини світу нації. М. М. Ткачук змодельовала склад, семантичну структуру, мотиваційні відношення, способи і засоби творення ботанічної лексики говірок чорнобильської зони, подала її ареальну характеристику, дослідила номінаційні процеси в цих говірках для їх реконструкції. Л. М. Хомчак у дисертаційній праці, присвяченій лексиці родинної обрядовості надсянських говірок, застосовує елементи порівняльного, етимологічного, мотиваційного та ареального аналізу. Л. М. Борис здійснила комплексне дослідження кулінарної термінології буковинських говірок. Застосувала елементи етимологічного аналізу лексем, що дозволило характеризувати когнітивні, етнолінгвістичні особливості досліджуваних назв. Л. Я. Колеснік для опису номінації людини в покутсько-буковинських говірках обрала модель від значення до його номінативного вираження. Вона вказує в дослідженні на основні чинники варіювання номінативних одиниць: зовнішні (динаміка понять про номіновані реалії; взаємодія діалектів; контакти з іншими мовами) і внутрішні (потенційні

можливості мови як системи; різноманіття мотиваційних ознак об'єкта номінації; дія аналогії серед засобів вербалізації об'єкта номінації; тенденції до мовної економії в усному мовленні) [115, с. 4].

Висновкуємо, що в перші два десятиліття ХХІ століття дослідники провадять системний опис діалектної лексики різних тематичних груп, покликаючись на здобутки попередників та застосовуючи різні аспекти дослідження діалектної лексики: структурно-семантичний, мотивологічний, етимологічний, лінгвогеографічний, етнолінгвістичний та вивчення динамічних процесів говірок або провадять комплексний аналіз з метою цілісного представлення обраного фрагмента лексико-семантичної системи діалектів.

2. Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас як об'єкт вивчення

Дослідження лексики за тематичним принципом уможлиблює її об'єктивний і всебічний опис. У складі побутової лексики традиційно прийнято вирізняти тематичну групу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас. Вона є однією із найдавніших у мові та ввібрала в себе історичний досвід, особливості культури нації. Одяг наших пращурів був і залишається візитною карткою людини і засвідчує про неї багато інформації: від соціального статусу до інтелектуального рівня свідомості. У лексиці цієї тематичної групи можна простежити всі динамічні процеси суспільного розвитку і відповідно реагування на них. Зміни в традиціях і побуті мовців призводять до зникнення лексем, заміни їх іншими, розширення чи звуження їхньої семантики. У зв'язку з цим закономірно, що ця тематична група є об'єктом постійного зацікавлення багатьох вчених, зокрема етнографів, лінгвістів у різних аспектах її наукового аналізу: структурному, семантичному, номінативному, словотвірному, діяхронному та функційному.

У слов'янському мовознавстві назви одягу, взуття та прикрас стали об'єктом наукового аналізу в працях історико-культурного та лінгвістичного характеру: Л. Нидерле [167], А. Сакалоўскої [199], М. Романюка [194], М. Борейшо [254–257]. В українському мовознавстві аналіз цієї тематичної групи лексики із етнографічного погляду представлено в працях П. П. Чубинського [Чуб.], Ф. К. Вовка [39], Г. О. Маслової [149], О. О. Воропая [42], Т. О. Ніколаєвої [174], Г. Г. Стельмащук [208] та етнографічному словнику К. І. Матейко [Мат.]. Український народний одяг Середньої Наддніпряни є об'єктом вивчення Т. О. Ніколаєвої, однак матеріали, представлені етнографом, не можна застосувати для лінгвістичного опису через відсутність інформації про локалізацію назв.

Із погляду лінгвістики згадувана тематична група досліджена на діяхронному (Г. В. Войтів [40], Г. М. Миронова [156–159]) та синхронному (Ф. І. Бабій [5], Л. Г. Пономар [187], Н. І. Пашкова [182], Н. Б. Клименко [110],

Т. В. Щербина [245], Г. І. Гримашевич [64], Г. Г. Березовська [8], О. Я. Гавадзин [43]) рівнях.

1.2.1. Системне вивчення лексики одягу, взуття та прикрас в українській діалектології

В українському одязі, взутті та прикрасах збережені давні традиції, але водночас його склад постійно зазнає динаміки і трансформації. Деякі елементи традиційного вбрання, що дійшли до нашого часу (форма, орнамент, колір), народ щоразу по-новому об'єднує в гармонійну цілість. Зі змінами матеріальної культури окремі реалії втрачені, їх заступають інші, а це своєю чергою зумовлює зміни складу номенів одягу, взуття, прикрас та відношень між одиницями цієї тематичної групи: пасивізацію назв, стирання формальних і семантичних ознак мотивації одягу, взуття чи й повну їхню втрату. Водночас словниковий запас мовців поповнюють номени на позначення нових реалій, у зв'язку з чим змінюються джерела збагачення тематичної групи, виникають нові способи й моделі номінування одягу і взуття. У зв'язку з цим в українській мові зберігає актуальність потреба зафіксувати й докладно описати назви одягу, взуття і прикрас, виявити основні тенденції в ньому завжди на часі [64].

У вітчизняному мовознавстві найбільш повно описана тематична група лексики на позначення одягу, взуття та прикрас говорів північного наріччя, зокрема в працях Ф. І. Бабія [5], Л. Г. Пономар, М. В. Никончука (західнополіський говір) [187; 173], Г. І. Гримашевич (середньополіський говір) [64]; меншою мірою південно-західного наріччя – у дослідженнях Н. І. Пашкової (карпатські говірки) [182], М. В. Бігусяка (номінація весільного одягу в гуцульському обряді) [11], М. Ж. Дерке (угорські говори Закарпаття) [83], З. М. Бичка (наддністрянські говірки) [10], Г. Г. Березовської (східноподільські говірки) [8], О. Я. Гавадзин [43] (покутські говірки) та південно-східного наріччя у дисертаціях Л. А. Лисиченко (слобожанські говірки) [128], Н. Б. Клименко [110] (східностепові говірки) і Т. В. Щербини [245] (говірки середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя).

На початку ХХІ століття видано тематичні лексикографічні праці: «Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок» Г. І. Гримашевич [Грим.], «Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках» Г. Г. Березовської [Бер.]. Для нашого дослідження цінними є укладені під керівництвом Г. І. Мартинової збірники діалектних текстів говірок Південної Київщини, Західної Полтавщини, Черкащини, у яких зафіксовано відомості про традиційне вбрання українців (рік народження інформантів – з 1906) [ГПК; ГЗП; ГЧ]. та в «Словнику середньонаддніпряньських говірок» Ганни Мартинової і Тетяни Щербини.

Дослідники лексики одягу, взуття та прикрас також застосовували різні підходи до системного опису діалектного матеріалу.

Комплексне вивчення лексики на позначення одягу, взуття та прикрас із говірок середнього басейну Горині північного наріччя виконав Ф. І. Бабій, він структурував матеріал за ДО «стать користувача» та «призначення», з'ясував

етимологію назв, способи творення лексем, МО, а також визначив регіоналізми [5]. Л. Г. Пономар зосередила увагу на вивченні назв традиційного одягу в західнополіських говірках у ареальному аспекті та виконала системний опис досліджуваного різновиду побутової лексики [187]. М. В. Никончук обрав об'єктом комплексного аналізу назви одягу і взуття правобережного Полісся, здійснив їх структурно-семантичний аналіз [173].

Г. І. Гримашевич вивчала номінації одягу та взуття в середньополіському діалекті. Дослідниця змодельовала структуру тематичної групи назв одягу, виокремила сім ЛСГ за різними диференційними ознаками (місце розташування на тілі, матеріал виготовлення, сезон носіння, особливості крою, спосіб виготовлення, стать носія), у межах яких вирізняє СМГ назв за спільною семантикою: загальні назви одягу; назви верхнього одягу (найменування одягу з домотканого сукна; назви одягу з хутра; назви довгого верхнього одягу з непромокальної тканини; назви верхнього одягу з фабричного сукна; назви короткого демісезонного одягу); назви короткого плечового одягу, який носять під верхнім (назви піджака; назви кофти; назви безрукавного одягу; назви жіночої сукні); назви спіднього одягу; назви сорочки та її деталей (назви сорочки; назви деталей сорочки); назви поясного одягу (назви спідниці; назви деталей спідниці; назви фартуха; назви пояса; назви чоловічих штанів); назви головних уборів (назви головних уборів заміжньої жінки; назви хустки та її деталей; назви стрічки для заплітання волосся; назви чоловічої шапки та її деталей; назви чоловічих літніх головних уборів та їхніх деталей). У складі ТГЛ назв взуття в середньополіському діалекті вирізняє вісім ЛСГ: загальні назви взуття (назви деталей взуття); назви старого взуття; назви кімнатного взуття; назви зимового валяного взуття; назви шкіряного взуття та його деталей; назви гумового взуття; назви плетеного взуття та його деталей; назви взуття з дерев'яними підошвами) [64, с. 12]. Картографування дало змогу виявити різні наслідки змін мовної структури говору (архаїзацію лексем, заступлення інноваційними лексемами). Аналіз лексики здійснено із урахуванням культурного тла номінацій, що уможливило виявити їхню обрядову специфіку. Науковиця дослідила номінативні та семантичні процеси в межах ТГЛ одягу та взуття, визначила продуктивні способи словотвору. Г. І. Гримашевич висновкувала про походження аналізованих лексем, основу яких становить праслов'янська лексика. Здійснено аналіз мотивів номінації за різними ознаками (матеріал виготовлення; час та умови використання; призначення одягу; частина тіла, яку покриває одяг; особливості крою, способи виготовлення тощо). Картографування зафіксованої лексики уможливило членування досліджуваного ареалу. За результатами спостереження над просторовою поведінкою лексики, а також завдяки аналізу географії зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого континууму та у зв'язках з відповідними мовними явищами інших українських діалектів та діалектів суміжних мов виявлено специфічні діалектні утворення та паралелі в інших говорах [64, с. 229–235]. Дослідниця застосувала описовий і лінгвогеографічний методи, методики моделювання та лінгвостатистики.

Системний принцип аналізу назв одягу в карпатських говірках південно-західного наріччя представлено в праці Н. І. Пашкової. Дослідниця застосувала етнолінгвістичний аспект аналізу лексичного матеріалу, дослідила специфіку фонетичного й граматичного вираження, генезису та семантики назв одягу в українських говорах Карпат. У дисертації вперше у вітчизняному мовознавстві представлено спробу визначити склад і семантичну структуру аналізованої групи лексики, подати її ареальну та генетичну характеристики, проаналізовано принципи і способи номінації. [182]. Дослідник лексики традиційних обрядів у гуцульському говорі М. В. Бігусяк виконав аналіз назв весільного одягу в культурологічному та лінгвогеографічному аспектах, що уможливило з'ясування глибинних мотивів номінації [11]. М. Ж. Дерке проаналізувала назви одягу в угорських говорах Закарпаття в структурно-семантичному аспекті, окреслила походження лексем та їхній взаємозв'язок з іншими угорськими й українськими говорами [83]. З. М. Бичко досліджував побутову лексику наддністрянського говору, зосередив увагу на проблемах її структурної організації та ареалогії [10]. У дисертації Г. Г. Березовської проаналізовано склад, семантику та просторову поведінку назв одягу і прикрас у східноподільських говірках. Дослідниця подала внутрішнє членування мовної території, вказала на типи острівних ареалів щодо репрезентації лексико-семантичних явищ. Опублікувавши словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках, поглибила сферу діалектної лексикографії [8]. Комплексний підхід до вивчення назв одягу, взуття та прикрас у покутських говірках застосувала О. Я. Гавадзин. Дослідниця представила структурування лексики тематичної групи одягу на підставі етнографічних і лінгвістичних досліджень та за місцем розташування одягу на тілі, зокрема вирізняла такі ЛСГ: назв верхнього одягу; назв плечового одягу; назв поясного одягу; назв взуття; назв головних уборів. Окремо виокремлено ЛСГ загальних назв одягу; назв прикрас. Назви дитячого одягу розглянуто в кожній із зазначених ЛСГ. О. Я. Гавадзин засвідчила складні переплетіння підсистем, що спричинено входженням деяких лексем до двох груп одночасно. Мовознавиця проаналізувала моделі мотивації назв, способи словотворення, походження, архаїчні й інноваційні назви. Окремий розділ дисертаційної праці присвячено ареалогії побутової лексики на позначення одягу, взуття, головних уборів і прикрас говірок Покуття, де проаналізовано просторове розміщення лексики, виявлено лексико-семантичні опозиції говірок. На основі інтерпретації лексики в загальноукраїнському контексті виявлено локалізми, характерні покутським говіркам [43, с. 191].

Л. А. Лисиченко досліджувала архаїчні назви одягу в слобожанських говірках південно-східного наріччя [129]. Н. Б. Клименко на матеріалі номінацій одягу в східностепових говірках Донеччини виконала логіко-предметне членування тематичної групи назв одягу на ЛСГ, компоненти яких об'єднано за допомогою інтегральних ознак семантики, а протиставлено за диференційними ознаками. Складники окреслених ЛСГ представлено в парадигматичних відношеннях. Дослідниця засвідчила, що елементи

аналізованого сегмента лексики можуть належати до складу різних ЛСГ, що засвідчило системний характер лексики. Н. Б. Клименко вирізняла такі ТГЛ: загальні назви одягу (ЛСГ назв верхнього одягу; ЛСГ нагрудного одягу); назви стегнового одягу (ЛСГ назв жіночого стегнового одягу; ЛСГ назв чоловічого стегнового одягу); ЛСГ назв одягу, який становить поєднання нагрудного і стегнового; ЛСГ назв сорочки та її частин; ЛСГ назв одягу для рук; ЛСГ назв одягу для ніг; ЛСГ назв частин одягу та його доповнень; ЛСГ назв дитячого одягу; ЛСГ назв, пов'язаних з ремонтом одягу; назви способів носіння одягу та процесів і дій, пов'язаних з носінням одягу. Структурування матеріалу здійснено за спільними ДО (крій, час носіння, спосіб носіння, стать носія). Н. Б. Клименко засвідчила варіювання лексичної і семантичної структури номінацій одягу, означила специфіку східностепових говірок та чинники впливу, що зумовили особливості побутової лексики. Дослідниця подала ареальну характеристику назв одягу східностепових говірок, здійснила членування говірок Донеччини за цими матеріалами [110].

Т. В. Щербина, досліджуючи говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, застосувала комплексний підхід до аналізу лексики одягу, взуття та прикрас. Вона поглибила теорію лінгвістичної географії та просторової варіативності мови, діалектної лексикології, розширила емпіричну базу української діалектології. Логіко-предметне членування матеріалу здійснено на основі лексико-семантичного аналізу, використано ономазіологічний та семасіологічний підходи до вивчення лексики. ТГЛ вирізняє на підставі спільних або схожих функцій предметів чи процесів, урахування внутрішньо системних зв'язків компонентів груп лексем і розуміння їхньої семантичної структури. Основою структурування стали парадигматичні відношення (окремі компоненти представлено в межах різних лексико-семантичних парадигм). У межах ЛСГ дослідниця вирізняє мікропарадигми, утворені на ґрунті належності компонентів назв до однієї ідеографічної сфери [245, с. 16–19]. У дослідженні Т. В. Щербини ТГЛ назв одягу містить сім ЛСГ на позначення: загальних назв одягу; супровідних до одягу реалій (мікропарадигми назв речей для немовлят; назв носової хустки; назв шматка тканини, яким зашивають дірку в порваному одязі); сорочки та її деталей (мікрогрупи назв чоловічої та жіночої сорочки, мікрогрупа частин сорочки); чоловічого костюма (мікрогрупи на позначення штанів та їх елементів; пояса та його частин; комплекту одягу, що складається з піджака, штанів, жилета; підкладки, пришитої зісподу одягу); жіночого одягу який носять поверх сорочки (мікросистеми назв жіночого поясного одягу, нагрудного одягу та плаття); верхнього одягу (лексико-семантичні мікрогрупи назв короткого верхнього одягу; довгого верхнього одягу; одягу, призначеного для захисту кінцівок від холоду); супровідних до одягу понять (лексико-семантичні мікрогрупи на позначення: дій, пов'язаних з процесом одягання; дій догляду за одягом). Різновиди назв одягу представлено за різними ДО: матеріал виготовлення, крій, спосіб виготовлення, сезон носіння, форма. Тематична група назв взуття в дослідженні Т. В. Щербини охоплює такі ЛСГ: загальних назв взуття та супровідних понять (об'єднує мікрогрупи загальних назв взуття;

процесу ‘одягати взуття’; ознаки дії ‘ходити без взуття’); назв взуття з довгими халявами (об’єднання лексем на позначення: взуття, виготовленого зі шкіри; взуття, виготовленого з сукна чи гуми); назв взуття з короткими халявами (мікропарадигми на позначення плетеного з лика взуття; взуття виготовленого з тканини або гуми). У тематичній групі назв головних уборів у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя вирізнено ЛСГ на позначення чоловічих головних уборів (мікропарадигми на позначення зимових головних уборів; літніх головних уборів) та ЛСГ назв жіночих головних уборів (назви головних уборів, призначення яких не обмежувалося соціальним статусом користувача; назви головних уборів для одружених жінок). ТГЛ назв прикрас поділено на дві ЛСГ: найменування прикрас одягу, взуття та головних уборів; назви прикрас людини. Характерними ознаками досліджуваних ЛСГ Т. В. Щербина називає гіперо-гіпонімічні відношення компонентів, багатозначність лексем, мотиваційні зв’язки між елементами суміжних лексико-семантичних груп. Засвідчена лексика в системі говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя детермінована різними мотиваційними ознаками, принципами і способами номінації. У висновках дослідження засвідчено втрату давніх слів у зв’язку із зникненням реалій та функціонування лексичних інновацій [245, с. 114–118]. Т. В. Щербина виявила за результатами картографування такі типи просторової поведінки лексем: суцільний ареал, мінімальна диференціація території, ареальна мозаїка, окреслення мікроареалів [245, с. 214].

Особливий інтерес викликає простеження динаміки лексики одягу, взуття та прикрас у просторі і часі, адже ця тематична група є однією з найбільш чутливих до змін, пов’язаних із деактуалізацією реалій чи виникненням інших, що призводить до пасивізації лексики, змін у її семантиці та функціонуванні.

1.2.2. Стан дослідження лексики середньонаддніпрянського говору

Сучасна діалектна лексикологія спрямована на системне вивчення лексики в етимологічному, словотвірному, сема-ономасіологічному, мотиваційному та когнітивному аспектах. На сьогодні в українському мовознавстві немає цілісного дослідження лексики середньонаддніпрянського говору, хоч лексичний склад діалектної мови є найбільш чутливим до змін порівняно з іншими рівнями, що й детермінує трансформацію структури й семантики. Проаналізовано лише окремі групи слів з огляду на вирішення проблем, пов’язаних із межами його ареалу.

У дисертації Н. А. Жуган систематизовано наукову літературу, присвячену вивченню лексичного складу цього діалекту. Вона вирізняє різночасові оглядові праці (Ф. Т. Жилко [96; 100], С. П. Бевзенко [7], І. Г. Матвіяс [152]); лексикографічні (П. С. Лисенко [Лис.], В. С. Ващенко [Ващ.], А. Д. Очеретний [Оч.], А. Г. Сизько [Сиз.], В. А. Чабаненко [Чаб.], Т. О. Гаврилова [Гав.], З. М. Денисенко [Гав., Ден.]); описові (П. С. Лисенко [127], А. А. Бурячок [Бур.], І. О. Варченко [29], В. С. Ващенко [32], Ф. А. Непийвода [166], В. Я. Матвєєва [150, 151], М. Ф. Кривчанська [120,

121], Г. Д. Тарасенко [212], О. Г. Давидова [80], Л. С. Спанатій [207], І. Д. Сухомлин [211], Т. О. Гаврилова [45, 46], Т. В. Громко [79], Л. І. Лонська [132], Т. В. Щербина [245]); лексикологічні (Н. А. Грозовська [78], Г. І. Мартинова [139], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербина [245]); лінгвогеографічні праці вчених (В. С. Ващенко [33], І. Г. Матвіяс [153], Г. І. Мартинова [146], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербина [244]) [101, с. 32–37]. Н. А. Жуган вперше в українському мовознавстві дослідила лексику ткацтва середньонаддніпряньського говору як цілості, змодельовала структурну організацію цієї тематичної групи, з'ясувала її репертуар і семантику лексем, проаналізувала динамічні процеси та просторову поведінку ткацької лексики, інтерпретувала її в загальноукраїнському ареальному контексті [101].

Нещодавно захистила дисертацію про географічну лексику лівобережних середньонаддніпряньських говірок І. В. Задорожня. Використавши методику комплексного аналізу, дослідниця проаналізувала склад номінацій та їхнє семантичне варіювання [103].

Як бачимо, досі не представлені та не вивчені мовні явища, які презентують національну культуру Середньої Наддніпрянщини, побут, вірування, хоч зміни в соціально-економічному та культурному житті суспільства спричиняють рухливість мовної системи та перебудову лексичного складу говірок. Із цього погляду увага до номінативних процесів у назвах одягу, взуття та прикрас, записаних у середньонаддніпряньських говірках, є важливою й актуальною.

Лексичні ареали Середньої Наддніпрянщини вперше окреслив В. С. Ващенко, який скартографував назви реалій побуту із 84 говірок Наддніпрянщини [33]. У словнику полтавських говірок В. С. Ващенка зафіксовано 53 лексеми на позначення одягу, взуття та прикрас [Ващ.], частина з яких перебуває в активному вжитку мовців старшого віку і на сьогодні, що засвідчує записаний нами матеріал: *гамаші* 'теплі панчохи без підошов, що одягають поверх взуття', *гаплик* 'металева зачіпка, пришита проти петлі до одягу, що служить застібкою', *ман'їжка* 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки', *сачок* 'короткий плечовий одяг із грубого сукна', *хванд* 'складка на верхньому плечовому одязі', *чохла* 'вилога, закарваш рукава'.

Найширше діалектну систему середньонаддніпряньського говору репрезентовано в Атласі української мови, за матеріалами якого дослідники намагалися визначити межі поширення й ареали цього діалекту, подати його комплексну характеристику. Водночас із досліджуваної групи лексики не скартографовано жодної лексеми, хоч і представлено на окремих із них такі діалектні явища: карта № 73 [о] перед складом з наголошеним [а] (*халява*); карта № 88 Відповідники ненаголошеного у (*очкур*); карта № 95 Відповідники м' (*комір*); карта № 99 Відповідники ф (*фартух*); карта № 134 [г]/[г]/[к] (*гудзик*); карта № 152 Наголос називного відмінка множини іменника *хустка*; карта № 160 Структура [чемерка]; карта № 161 Морфемна структура іменника *очіпок*; карта № 213 Називний відмінок парних іменників (*рукава*); та на

синтетичній карті № 386 Середньонаддніпрянські ареали (лексичні), де представлено ареал поширення лексеми *чушка* 'очіпок' [АУМ; див. п.3.2.1.].

У регіональних дослідженнях останніх десятиліть здійснено системний і ареалогічний аналіз назв меблів, хатніх речей, посуду та кухонного начиння правобережних середньонаддніпрянських говірок (Г. І. Мартинова), сільського господарства західних середньонаддніпрянських говірок (Т. М. Тищенко), одягу, взуття, головних уборів і прикрас південних середньонаддніпрянських говірок (Т. В. Щербина), ткацької лексики всього середньонаддніпрянського ареалу (Н. А. Жуган), географічної лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок (І. В. Задорожня).

Т. В. Щербина досліджувала назви одягу, взуття та прикрас південних середньонаддніпрянських і порубіжних із ними говірок з метою визначення середньонаддніпрянсько-степової діалектної межі [245], окремі лексеми цієї тематичної групи проаналізовані в складі побутової та ткацької лексики середньонаддніпрянського говору [146, с. 70; 101, с. 96, 131, 133, 137, 139, 140, 141, 143]. Г. Г. Березовська схарактеризувала за матеріалами лексики одягу і прикрас суміжні із середньонаддніпрянськими мішані та перехідні східноподільські говірки [8].

Назви одягу, взуття та прикрас як складники матеріальної культури є важливими для передавання національно-культурної інформації, тому становлять особливий інтерес для вивчення динаміки одиниць словникового складу діалектної мови, що й зумовлює потребу його репрезентації.

Окремі відомості про традиційне вбрання українців Середньої Наддніпрянщини фіксуємо в словниках П. С. Лисенка [Лис.], В. С. Ващенко [Ващ.], А. Т. Сизько [Сиз.1; Сиз.2], Г. І. Мартинової та Т. В. Щербини [ССГ] та збірниках діалектних текстів із говірок Середньої Наддніпрянщини: [ГПК; ГЗП; ГЧ; ССГ], етнографічному словнику К. І. Матейко [Мат.].

Із огляду на неповноту репрезентації назв одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянського говору вкрай необхідно засвідчити репертуар зазначеної ТГЛ та здійснити його комплексний аналіз, представити не тільки склад одиниць, особливості їхньої семантики, поширення, а й виявити давні назви, що дотепер належать до активної лексики чи зазнали пасивізації і перебувають на периферії мовної системи і вживані лише в мовленні людей найстаршого покоління за потреби.

Назви одягу та взуття тісно пов'язані з матеріальною культурою діалектоносіїв і з кліматично-географічними умовами їх буття. Зі змінами матеріальної культури окремі реалії виходять із вжитку, їх заступають інші, що зумовлює зміни складу лексики та відношень між одиницями тематичної групи лексики: перехід окремих назв до пасивного словника мовців, стирання формальних і семантичних ознак лексем чи й повну їх втрату; водночас з'являються назви на позначення нових реалій. Сьогодні ця тематична група лексики в середньонаддніпрянських говірках ще не досліджена, що й актуалізує нагальну потребу записати та всебічно описати зібраний матеріал.

3. Теоретичні та методологічні засади наукового аналізу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас

Основою наукового аналізу лексики став системний підхід до її вивчення, який є актуальним у діалектології від II половини ХХ століття. Теоретичні засади дослідження лексики як системи заклав О. О. Потебня [192]. Ідею системності розвинули Л. В. Щерба [243], А. А. Уфимцева [223], В. В. Виноградов [37], Д. Н. Шмельов [240], Ф. П. Філін [225], Ф. П. Сорокалетов [205], О. І. Блінова [15], М. П. Кочерган [118], Л. А. Лисиченко [128], П. Ю. Гриценко [68], К. Д. Глуховцева [51] та інші мовознавці. Методологічним підґрунтям наукового вивчення лексичної системи мови, на думку мовознавців, є принципи об'єктивності, системності, антропоцентризму, динамічності в часі та просторі. У низці діалектологічних праць дослідників початку ХХІ століття репрезентовано комплексний підхід дослідження діалектних явищ, що передбачає аналіз лексики в синхронному та діахронному аспектах. Системний підхід до представлення та інтерпретації лексики на позначення одягу, головних уборів, прикрас і взуття визначив методологічне підґрунтя для записування матеріалу.

Для нагромадження досліджуваного матеріалу використано методику цілеспрямованого інтерв'ювання представників старшого покоління мовців на ґрунті розширеного питальника, створеного за програмою до «Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзензелівського. Живе розмовне мовлення записано на диктофон, що дало змогу якнайточніше передати фонетичні особливості говірок у процесі відтворення діалектного матеріалу фонетичною транскрипцією, уточнювати семантику лексем, яка нерідко зумовлена контекстом, уможливило коментування та ілюстрування змін у семантиці та вживанні. Головними критеріями вибору діалектоносіїв були: вік і стать інформантів, освіта, фах. Респонденти – представники різних говірок Середньої Наддніпряни – продемонстрували типові знання про історичні умови ХХ століття, що вможливило об'єктивні висновки про історико-культурні та суспільно-економічні особливості життя й побуту носіїв середньонаддніпряньського говору південно-східного наріччя.

Тематичний принцип вивчення лексики передбачає глибокий аналіз семантики, структури та динаміки окремих лексем в межах мовної системи, встановлення відношень між ними та їхніми компонентами. Понятійний апарат наукових студій охоплює різні терміни: тематична група, тематичне й семантичне поле, лексико-семантичне поле, лексико-тематична група, лексико-семантична група, мікрогрупа, мікрополе. Відзначимо, що в сучасному мовознавстві немає чітких дефініцій та розмежування цих понять.

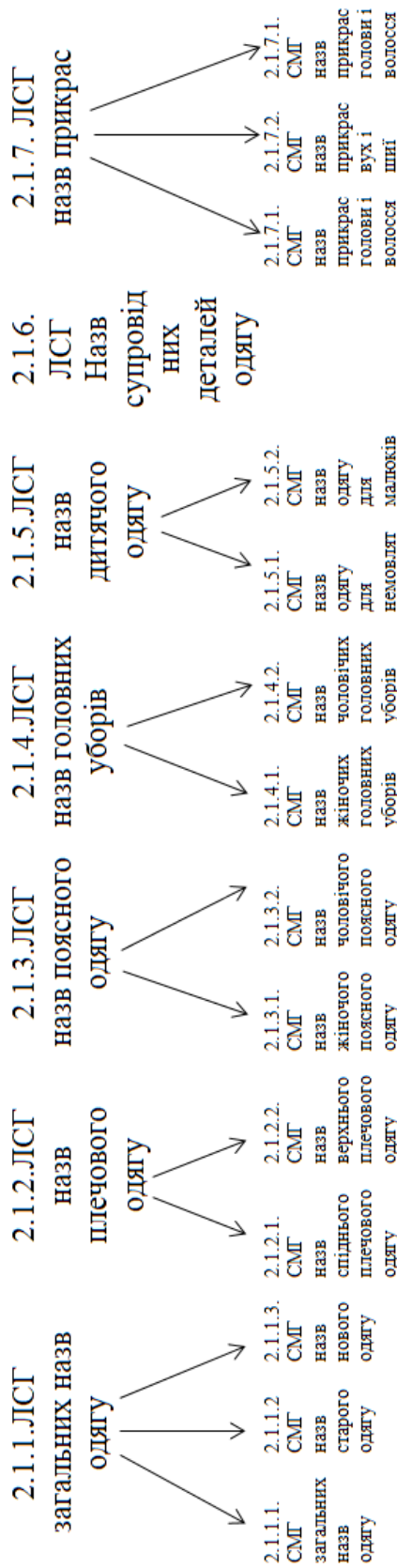
Вивчення діалектної лексики останніх десятиліть зосереджені довкола опису тематичних груп. У процесі нашого дослідження застосовуємо прийом моделювання системи діалектної лексики, запропонований П. Ю. Гриценком та розвинений Т. О. Ястремською. Комплексний аналіз явищ лексики та семантики, використовуваний у багатьох діалектологічних студіях, передбачає виявлення складу та особливостей структурної організації номенів

у межах окремої парадигми, системних зв'язків, передусім парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних [245, с. 16]. Т. О. Ястремська переконливо довела ефективність застосування методу моделювання для цілісного пізнання лексико-семантичного простору та діалектної картини світу, що «забезпечує системність і чіткість представлення мовного матеріалу» [252, автореф, с. 1],

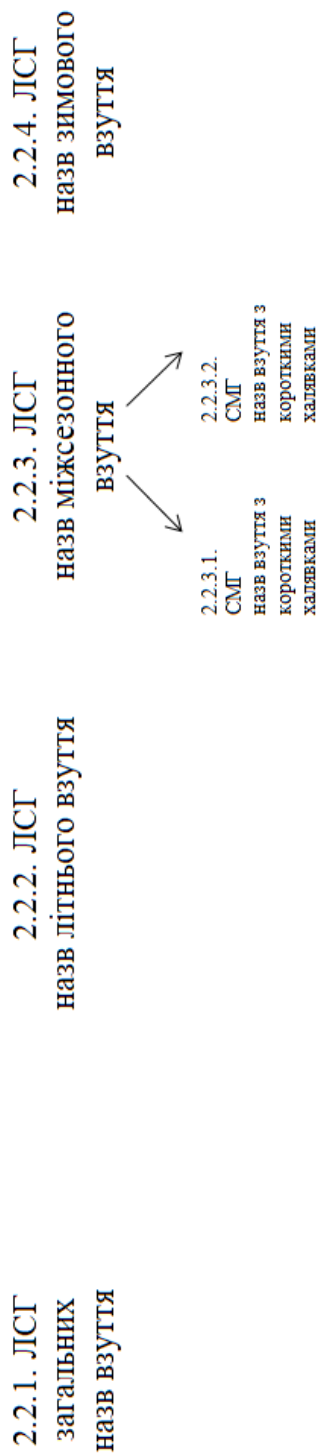
Ураховуючи зафіксований репертуар назв, на основі структурного принципу аналізу здійснено логіко-предметне членування та структурування засвідченої лексики. Записаний лексичний матеріал систематизовано у дві тематичні групи лексики (ТГЛ), змодельовано їхню структуру: лексико-семантичні групи (ЛСГ), семантичні мікрогрупи (СМГ), семантичні ряди (СР). ТГЛ на позначення одягу охоплює кілька ЛСГ, що містять СМГ, компоненти яких об'єднані за спільністю семантики: ЛСГ загальних назв одягу, у межах якої виокремлюємо три СМГ – загальних назв одягу; назв старого одягу; назв нового одягу; ЛСГ назв плечового одягу об'єднує СМГ назв спіднього плечового одягу та назв верхнього плечового одягу; у складі ЛСГ назв поясного одягу вирізняємо СМГ назв жіночого поясного одягу та назв чоловічого поясного одягу; ЛСГ назв головних уборів, що об'єднує СМГ назв жіночих головних уборів та назв чоловічих головних уборів; ЛСГ назв дитячого одягу; ЛСГ назв супровідних деталей одягу; ЛСГ назв прикрас представлена трьома СМГ, зокрема назв прикрас голови і волосся; назв прикрас шії і вух; назв прикрас рук; ЛСГ назв дитячого одягу. У складі ТГЛ назв взуття вирізняємо ЛСГ загальних назв взуття, ЛСГ назв літнього взуття, ЛСГ назв міжсезонного та ЛСГ назв зимового взуття (див. схему).

Структурна організація лексики
одягу, взуття та прикрас у середньонадніпрянському діалекті

2.1. ТГЛ назв одягу

2.2. ТГЛ назв взуття

Лексико-семантичні групи об'єднано на підставі внутрішніх зв'язків компонентів, зокрема спільної семантики, а протиставлені за такими ДО: місце розташування одягу на тілі, стать, сезон носіння.

Побутова лексика на позначення одягу, взуття й прикрас є специфічною і привертає увагу дослідників на всіх часових зрізах – від давнини до сьогодення. У процесі нашого дослідження цього фрагмента лексики в середньонаддніпрянському говорі південно-східного наріччя увагу зосереджено на ономасіологічному, семасіологічному та мотивологічному аспектах вивчення за допомогою двох основних методів – описового та лінгвістичної географії. Описовий метод є найтиповішим виявом синхронного аспекту аналізу мовних явищ. Системний опис лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках здійснено в просторовій проєкції, що передбачає опис стану мовної системи говірок або окремих діалектних явищ безвідносно до їхнього історичного розвитку. Такий підхід вивчення передбачає репрезентацію репертуару назв та в подальшому виконання його глибшого аналізу з погляду діахронії, ураховуючи тенденції зміни слова в хронологічній проєкції. Етимологічний аналіз лексики застосовано з метою визначення мотиваційних ознак, що лежать в основі номінації.

Для з'ясування динаміки лексики на кількох хронологічних зрізах ми записували матеріал в польових умовах від мовців різного віку, що вможливило умовний розподіл зафіксованого діалектного матеріалу за трьома групами діалектоносіїв: перша – характерна для представників старшого покоління, які народилися в I половині ХХ ст. (20-ті–40-і рр.); друга – властива представникам середнього віку – народилися в II половині ХХ ст. (від 50-х років); третя – притаманна представникам молодшого покоління, які народилися в кінці ХХ та на початку ХХІ ст. Інформація, записана від старшого покоління мовців, значно відрізняється від відомостей, отриманих від говірконосіїв молодшого віку, адже в мовленні першої групи збережено архаїчні діалектні риси, тоді як представники третьої вікової категорії часто ототожнюють ту чи іншу реалію з абсолютно іншим предметом сучасного побуту або вигадують нове значення чи демонструють зв'язок із літературною мовою.

Опитування мовців, представників третьої групи респондентів, провадили за методикою анкетування, що дало можливість з'ясувати семантику окремих лексем у їхній мовосвідомості, зокрема простежити її звуження чи розширення, асоціації з іншими реаліями, виникнення нових назв, процеси архаїзації в лексиці на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок.

Для інтерпретації матеріалу в часовому вимірі використано зіставний метод, основними джерелами вивчення лексики на позначення одягу, взуття та прикрас стали праці, де її подано на різних часових зрізах – етнографічна література (II половина ХІХ – початок ХХ ст.), збірники діалектних текстів та лексикографічні праці (II пол. ХХ ст.) та особисті записи автора (2018–2020 рр.). Апробація питальника в середньонаддніпрянських говірках засвідчила

про значну втрату лексем на позначення одягу, взуття та прикрас у зв'язку із дектуалізацією реалій. Частина назв перейшли в пасивний словник мовців, окремі номени були замінені іншими, на що істотно вплинули суспільно-побутові та історико-культурні зміни протягом останніх десятиліть. Водночас значна частина назв, що позначали традиційний народний одяг середньонаддніпрянців, ще добре збережена в пам'яті діалектоносіїв старшого та середнього віку.

Записи П. П. Чубинського II половини XIX століття, здійснені під час експедиції Географічного товариства в Південно-Західний край, стали ґрунтовним джерелом інформації про назви одягу, взуття та прикрас. У розвідці зафіксовано описи реалій відповідно до місцевості їх побутування в різних регіонах України. Об'єктом вивчення також стали мовознавчі праці середини XX століття В. С. Ващенко [32], П. С. Лисенка [127]. Відомості про зазначену групу лексики почерпнули із збірників діалектних текстів, записаних у середньонаддніпрянських говірках у кінці XX – на початку XXI століття: «Говірки Південної Київщини» [ГПК], «Говірки Західної Полтавщини» [ГЗП], «Говірки Черкащини» [ГГ] та «Словника середньонаддніпрянських говірок», де вміщено чимало назв одягу, взуття та прикрас цього ж періоду.

Для інтерпретації матеріалу в загальноукраїнському контексті також використано зіставний метод, що дало змогу виявити спільне та відмінне в системі назв одягу, взуття та прикрас щодо інших говорів та української літературної мови. Підґрунтям для зіставлення також стали регіональні різночасові лексикографічні праці В. С. Ващенко [Ващ.], П. С. Лисенка [Лис.], Г. І. Гримашевич [Грим.], Г. Л. Аркушина [Арк.] Г. Г. Березовської [Бер.], І. В. Гороф'янюк [Гор.], Я. В. Закревської [ГГ], І. М. Дуди [Дуд.], М. Й. Онишкевича [Ониш.], Г. І. Мартинової, Т. В. Щербини [ССГ], матеріали дисертаційних праць [43], а також Сучасний словник української мови [СУМ], Етимологічний словник української мови [ЕСУМ] та Великий тлумачний словник сучасної української мови [ВТСУМ]. Аналіз наукової літератури на кількох хронологічних етапах дав підстави висновкувати про статичні та динамічні процеси, характерні для досліджуваної діалектної лексики середньонаддніпрянського говору.

Висновки до розділу 1

Як засвідчує аналіз наукової літератури, вивчення словникового складу говірок не втрачає актуальності від II половини XIX століття, у розділі встановлено, що основи дослідження діалектної лексики як системи розвинуто й поглиблено в працях II половини XX – початку XXI століть. Серед досягнень мовознавства цього періоду наукові праці із лексикології загального характеру, різночасові дескриптивні праці із діалектології та етнографії. У II половині XX століття окреслено основні теоретичні поняття щодо вивчення лексики як системи: тематична група, тематичне й семантичне поле, лексико-семантичне поле, лексико-тематична група, лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семантичний ряд. У перші десятиліття XXI століття

дослідники використовують нові терміни: лексико-семантична підгрупа, лексико-семантична мікрогрупа, лексико-семантичний ряд та лексико-семантичний мікроряд.

У другій половині ХХ століття утвердився тематичний принцип вивчення діалектної лексики (ботанічної, побутової, народних промислів, народної географічної термінології, обрядової, народної медицини, мисливської, пастушої, ентомологічної, будівельної, лексикону «дитячого спілкування», на позначення рис людини). Напрацювання діалектологів кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. засвідчують сфери застосування принципу системності опису, адже науковий аналіз діалектної лексики провадять у різних напрямках досліджень: структурно-семантичному, етимологічному, мотивологічному, лінгвогеографічному, дослідження динамічних процесів у лексиці чи комплексно поєднують їх.

Тематична група назв одягу, взуття та прикрас вивчена нерівномірно в межах південно-східного, південно-західного та північного нарічч української мови, хоч лексика цієї тематичної групи є найбільш давньою і викликає постійний інтерес лексикологів, діалектологів, етнографів. Найбільш повно назви одягу, взуття та прикрас досліджено в говорах північного наріччя (західнополіський, середньополіський говори), меншою мірою південно-західного (карпатські, наддністрянські, гуцульські, покутські, східноподільські говірки) та південно-східного нарічч (східностепові, говірки середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя).

У середньонаддніпряньському говорі ця тематична група ще цілісно не досліджена, хоч і представлена різночасовими лексикографічними, текстографічними та лінгвогеографічними працями II половини ХХ початку ХХІ ст.

Методологічним підґрунтям вивчення назв одягу та взуття став комплексний аналіз цих одиниць у ономасіологічному та семасіологічному аспектах. Серед основних методів дослідження: структурний, зіставний, компонентного аналізу, лінгвістичного картографування, що вможливило представити склад і структуру тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас, визначити принципи номінації, просторову поведінку аналізованих назв та динамічні й статичні елементи. Інтерпретацію матеріалу здійснено в часовому та просторовому вимірах.

Матеріали розділу висвітлені в публікації автора [16].

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС У СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ В ДИНАМІЧНІЙ ПРОЄКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ НОМІНАЦІЇ

Українське народне вбрання – надзвичайно розмаїтий, багатобарвний та глибоко символічний феномен. Опис репертуару зазначеного різновиду побутової лексики містять різночасові етнографічні та лінгвістичні праці [Чуб.; 31; 39; 42; 104; 134; 174; 208]. Учені не тільки фіксували різновиди одягу, але й прагнули подати його диференціацію за різними ознаками.

П. П. Чубинський, дослідник етнічної історії українців, присвятив окремий розділ семитомної праці опису «одежды Малоруссовъ». Розглядаючи український одяг II половини XIX століття, він виокремлює різновиди чоловічого та жіночого вбрання: «шапка»; «сорочка мужская»; «штаны»; «поясь», «обувь мужская», «свита и прочее»; «керея или сырякъ»; «прическа деушекъ и головной уборъ», «прическа и головной уборъ женщинъ и старухъ»; «намисто и прочее»; «женская сорочка»; «запаски»; «хвартухи»; «свита женская»; «обувь женская»; «зимняя одежда»; «кожухъ женский» [Чуб., с. 413–433].

Дослідниця традиційного вбрання Середньої Наддніпрянщини кінця XX ст. Т. О. Ніколаєва класифікує його за статтю носія: чоловічий та жіночий, а для останнього також визначає різновиди залежно від віку людини – дівочий, вбрання для молодиць та літніх жінок. Серед інших чинників, що впливають на структурування, етнограф називає кліматичні умови, функції та призначення й вирізняє такі групи одягу: натільний, поясний або стеговий, нагрудний, верхній, або становий, взуття, головні убори. Серед класифікаційних ознак, які дають змогу виокремити різновиди одягу, дослідниця називає ще й матеріал, крій, конструкцію, техніку шиття, його технологію, спосіб носіння та характер їх поєднання. Класифікаційна ознака призначення впливає на вирізнення таких типів одягу: святковий, буденний, робочий, обрядовий [174, с. 20].

Український етнограф Хведір Вовк пропонує класифікацію різновидів одягу за статтю особи, чоловічий і жіночий. За місцем розташування на тілі він вирізняє дві групи одягу: для верхньої половини тіла та для нижньої половини тіла, що охоплюють кілька мікрогруп: для оздоби; для зачіски волосся; для покривання голови; верхня та плечова одежа; одежа, що її носять безпосередньо на тілі (білизна) [39].

У діалектологічних працях, присвячених вивченню назв одягу, взуття та прикрас, спостерігаємо різні класифікації зазначеного лексичного матеріалу [8; 43; 64; 83; 110; 177; 182; 245], на що дослідників спонукав матеріал, однак усі вони ґрунтовані на врахуванні тих класифікаційних ознак, які вирізняли етнографи. Названа тематична група, за спостереженнями діалектологів, – це складне та багатопланове утворення, компоненти якого сформовані за різними ДО. Засвідчений матеріал із сучасних середньонаддніпрянських говірок класифікуємо за чотирма основними ДО «стать і вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі людини», «сезон носіння» на дві тематичні групи, одинадцять лексико-семантичних груп, чотирнадцять семантичних мікрогруп назв та семантичні ряди. У тематичній групі назв одягу вирізняємо сім лексико-семантичних груп: ЛСГ загальних назв одягу із трьома семантичними мікрогрупами загальних назв одягу; назв старого одягу; назв нового одягу. ЛСГ назв плечового одягу із двома семантичними мікрогрупами назв спіднього плечового одягу та назв верхнього плечового одягу; ЛСГ назв поясного одягу, де розглядаємо дві семантичні мікрогрупи назв жіночого поясного одягу та назв чоловічого поясного одягу; ЛСГ назв головних уборів, у межах якої вирізняємо дві семантичні мікрогрупи назв жіночих головних

уборів та назв чоловічих головних уборів. Окремо розглядаємо три ЛСГ назв дитячого одягу, назв супровідних деталей одягу та назв прикрас. Остання розгалужена на три семантичні мікрогрупи назв прикрас голови й волосся, назв прикрас шії і вух, назв прикрас рук. Тематична група лексики назв взуття об'єднує чотири ЛСГ: загальних назв взуття, назв літнього взуття, назв міжсезонного взуття та назв зимового взуття. Кожна з названих ЛСГ містить семантичні ряди, утворені за спільною семою.

Для виявлення динаміки складу тематичних і лексико-семантичних груп назв використовуємо різночасові джерела, у яких вміщено відомості про лексикон Середньої Наддніпряни: матеріали праці П. П. Чубинського; словник В. С. Ващенко; матеріали АУМ; збірники діалектних текстів, де вміщено записи 90-х років ХХ століття – ХХІ століття (2000 – 2003 рр); матеріали Словника середньонаддніпрянських говірок.

Як бачимо, лексика на позначення одягу, взуття та прикрас містить ТГЛ, ЛСГ, СМГ, компоненти яких об'єднані на підставі спільної семантики, а протиставлені за ДО. У межах ЛСГ виокремлюємо мікрогрупи, в основі яких лежать парадигматичні гіперо-гіпонімічні відношення та відношення «частина – ціле». Засвідчений репертуар назв виявляє системний характер його елементів, лексеми поєднані внутрішніми зв'язками в межах тематичних і лексико-семантичних груп та мікрогруп. Унаслідок полісемії деякі назви можуть входити в кілька таких груп, утворюючи складні переплетіння різних підсистем.

2.1. Тематична група лексики назв одягу

У межах ТГЛ на позначення одягу вирізняємо сім ЛСГ: загальні назви одягу; назви плечового одягу; назви поясного одягу; назви головних уборів; назви дитячого одягу; назви супровідних деталей одягу; назви прикрас. Спільним компонентом значення названих ЛСГ є «сукупність виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло» [СУМ, V, с. 645].

2.1.1. ЛСГ загальних назв одягу

ЛСГ загальних назв одягу в сучасних середньонаддніпрянських говірках представлена низкою лексем, які за семантикою утворюють кілька мікрогруп: 1) загальні назви одягу; 2) назви старого (буденного) одягу; 3) назви нового (святкового) одягу.

2.1.1.1. Семантична мікрогрупа загальних назв одягу. Першу семантичну мікрогрупу репрезентують назви, пов'язані з давніми коренями **dě* [ЕСУМ, IV, с. 158] та **bъrati* [ЕСУМ, I, с. 248], та їхні фонетичні, акцентуаційні, морфологічні й словотвірні варіанти: *од'аг*, *одежа*, *одежина*, *одижинка*, *од'іван'а*, *вд'аганка*, *уд'агало*, *вбран'а*, *убран'а*, *убран'а* (к. 1).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках активно функціонує і переважає лексема *одежа* 'загальна назва одягу' [ССГ, с. 279]. Давні лексеми *од'аг*, *одежа* із семантикою 'сукупність речей, якими людина покриває своє

тіло', є літературною нормою української мови [СУМ, V, с. 624, 645], як і їхні словотвірні варіанти *одежина*, *одижинка* й віддієслівні похідні *од'іван':а*, *вд'аганка*, *уд'агало*. За спостереженнями дослідників, писемні пам'ятки засвідчують низку близькоспоріднених назв одягу, утворених префіксально-суфіксальним способом від прасл. **děti* 'діти', з індоєвроп. **dhē* 'класти' [Фас., I, с. 509; III, с. 121]; [245, с. 20; 122, 128]. До найдавніших найменувань одягу, засвідчених писемними пам'ятками XI–XII століття належить слово *одежа* [40]. У записах другої половини XIX століття П. П. Чубинського фіксуємо номен *одежда* [Чуб., с. 413–433]. Паралельно в сучасних середньонаддніпрянських говірках у мовленні діалектоносіїв побутують віддієслівні похідні *вбран':а*, *убран':а*, *убран':а* 'сукупність речей, якими людина покриває своє тіло'. У Словнику середньонаддніпрянських говірок фіксуємо номен *вбран':а* із семантикою 'одяг, загальна назва' [ССГ, с. 52]. Лексему *убран':а* із семантикою 'одежда; платъе', зафіксовано в словнику Б. Грінченка – 'брюки, штани' [Гр., IV, с. 308]. Очевидно, що походження назв *вбран':а*, *убран':а*, *убран':а* пов'язане з праслов'янським дієсловом *byrati* 'брати, носити' [ЕСУМ, I, с. 247–249], а з сучасного погляду це віддієслівні іменники, утворені суфіксальним способом. Імовірно, що назви мотивовані призначенням реалій.

2.1.1.2. Семантична мікрогрупа назв старого одягу. Семантичну мікрогрупу назв старого поношеного одягу в середньонаддніпрянських говірках маніфестує велика кількість лексем, в основу яких покладено різні мотиви номінації. Услід за дослідницею говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербиною [245, с. 21] групуємо засвідчені назви за такими мотивами:

– зовнішній вигляд, пов'язаний із тривалим використанням: *тр'анйа* (Дв, Злт, Пд, Тш, Стб), *тр'анка* (Пр), *тр'анки* (Ан, Дн, Кн, Пд, СІ, Тр), *тр'анки* (Пд, Тш), *старе* (Бг, Мл, Мсй), *старйо* (Гл, Ів), *старий од'аг* (Дв, Шр), *ізношине* (Дн), *ізношиний од'аг* (Кр), *ісхожиний од'аг* (Лк), *ходжине* (Кв), *п'ід:ержаний од'аг* (Іс), *нидоноски* (Гл, Дм), *пириносок* (Бг), *пиреноски* (Вр), *лахмот':а* (МК), *лахм'іт':а* (Др), *ганч'ірйа* (Лт, Мд), *ганч'ірки* (Ір, Грб), *барахло* (Стб);

Згідно із СУМ, старим вважають одяг, який довго був у вжитку, став ветхим, іноді навіть непридатним для використання [СУМ, IX, с. 654]. Назви *тр'анка*, *тр'анйа*, *тр'анки*, *тр'анки*, на думку дослідників, пов'язані з дієсловом *тр'іпати*, [*стр'іпки*] 'торочки'; іншомовними паралелями до укр. *тр'анйо* є білор. *трапе*, *трапё* 'лахміття' [ЕСУМ, III, с. 663; 122, с. 131].

Субстантиви *старе*, *старйо* та атрибутивне словосполучення *старий од'аг* 'старий, поношений одяг' у сучасних середньонаддніпрянських говірках мають прозору мотивацію й утворені за МО «зовнішній вигляд».

Лексеми *нидоноски*, *пириносок*, *пиреноски*, *ізношиний*, *ісхожиний од'аг*, *п'ід:ержаний од'аг* у досліджуваних говірках уживають із значенням 'старий, поношений одяг'. Вони мотивовані, окрім ДО «зовнішній вигляд», ще й призначенням одягу. Атрибутивний компонент складених назв походить від

дієприкметників *ізношиний, ісхожиний, п'ід:ержаний*, що є формами дієслів *ізносити, ісходити, п'ід:ержати*. Віддієслівні іменники *нидоносики, пириносок, пиреноски* утворені суфіксальним способом словотвору за допомогою суфіксів *-ок-, -к-* та є похідними від *нидоносит', пириносит'*. Очевидно, вони виникли унаслідок універбації: *нидоносики* від *недоношений одяг*; *пириносок* від *переношений одяг* 'носити те, що хтось недоносив, тобто поношене або переношене'.

Назви *лахмот':а, лахм'іт':а* споріднені зі словом *лахи*, що в сучасній літературній мові кваліфіковане як розмовне із семантикою 'дуже старий, подертий одяг; предмети одягу, білизни' [СУМ, IV, с. 456]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок також засвідчено лексему *лахи* – 'одяг' із цим же значенням [ССГ, с. 221]. Очевидно, що *лахи* – це суфіксальне утворення від втраченої праслов'янської твірної основи **lahъ*, пор. *лахмай* «людина в лахмітті, лахман», «лахміття», «лахматий, кошлатий, покритий лахміттям», р. лахман «шмаття, ганчір'я, патли», бр. лахманы «лахміття, ганчір'я, обносики», п. *lachu* 'ліхміття' тощо [ЕСУМ, III, с. 202–203].

У лексикографічній праці II половини ХХ століття В. С. Ващенко засвідчив слово *лахи* 'зневажлива назва поганого, потертого одягу' та лексему *ланці* 'старий порваний одяг, ганчір'я' в говірках Полтавщини [Ващ., с. 54].

Лексеми *ганч'ірія, ганч'ірки* в досліджуваних середньонаддніпрянських говірках мотивовані зовнішнім виглядом, оскільки в літературній мові назва *ганч'ірка* зафіксована на позначення кількох сем: 'шматок старої, зношеної тканини' та зі зневажливими значеннями «зношений старий одяг, білизна», «жіночі убори», «безвольна, безхарактерна людина» [СУМ, II, с. 27]. Назва *ганч'ірка* є запозиченням із польської мови, де позначає шматину для витирання рук [ЕСУМ, I, с. 468].

Спорадично на позначення старого, зношеного одягу фіксуємо назву *барахло*, що, як вважають упорядники ЕСУМ, запозичена з російської мови, пор. *барахло* 'старі речі' [ЕСУМ, I, с. 140]. У сучасних середньонаддніпрянських говірках назва функціонує також зі значенням 'одяг'; 'старі речі домашнього вжитку' [ССГ, с. 29].

У досліджуваній мікрогрупі старого одягу вирізняємо семантичну підгрупу назв одягу, не придатного для носіння: *нигодне, нив'ірне, нипотр'іб*. В основу цих найменувань покладено мотиваційну ознаку «оцінка придатності до подальшого використання». Перші дві лексеми утворені шляхом субстантивзації прикметників *нигодне, нив'ірне*, а назва *нипотр'іб*, імовірно, виникла безафіксним способом внаслідок усічення прикметникової твірної основи *непотр'ібний*.

У частині середньонаддніпрянських говірок на позначення буденного робочого одягу засвідчено складені найменування *робоч'ий од'аг, буден:ий од'аг, повс'агден:ий од'аг, с'акний будний од'аг, од'аг на буден', од'аг на кождий ден', од'аг на кождий ден', домашн'ий од'аг*, атрибутивний компонент яких мотивований призначенням одягу. Наявність таких найменувань засвідчує незавершеність процесу номінації.

Назви *дране*, *дрант'а* відображають МО «результат фізичної дії». Лексема *дране* є субстантивованою формою ад'єктивованого дієприкметника *дране*, а *дрант'а* – це суфіксальне утворення від твірної дієприкметникової основи *дран-*. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назву *дрант'а* фіксуємо з ремаркою *емоц.-заб.* ‘лахміття, старий, дуже поношений, порваний одяг’ [ССГ, с. 113].

Назва *гуман'ітарка* ‘загальна назва сучасного одягу, який отримують як гуманітарну допомогу’ утворена за МО «наслідок виникнення». Номен утворено шляхом універбації від словосполучення *гуманітарна допомога*. Назва *совдеповс'ке* ‘одяг, який виготовляли і носили у Радянському Союзі’ утворена за типом субстантивованих похідних і мотивована часом виникнення.

2.1.1.3. Семантична мікрогрупа назв нового одягу. Для більшості середньонаддніпрянських говірок релевантною є опозиція сем ‘старий одяг’ : ‘новий одяг’, унаслідок чого виокремлюємо семантичну мікрогрупу на позначення назв нового одягу: *новий 'од'аг* (Шр), *нов'ейше* (Дн), *новен'ке* (Вг, Влш, Кр, Млв, Шр), *обновка* (Мс). Лексеми *нов'ейше*, *новен'ке* мотивовані зовнішньою ознакою й утворені шляхом субстантивації відповідних прикметників, а назва *обновка* походить від дієслівної твірної основи *обнов-* із додаванням суфікса -к- із предметним значенням.

Семантичну мікрогрупу найменувань нового одягу репрезентують назви святкового одягу, який у розумінні діалектоносіїв використовують із нагоди якоїсь визначної суспільної чи релігійної події. МО «призначення» покладено в основу номінацій святкового одягу, виражених субстантивованими прикметниками та описовими конструкціями: *празнич'не* (Кз, Пш), *празнич'не* (Вг, Дм, Зл, Кр), *празникове* (Гр, Шб), *про празник* (Вг), *на празник* (Бб, Хх), *у празник* (Мс, Пл); *с'аткове* (Бг, Вз, Кн), *св'аткове* (Вр, Гр, Кз), *про св'ато* (Хх), *на св'ато* (Вз, Вш); *одежа виходна* (Млн), *про вих'ід* (Лк), *на виход* (Тр), *нар'адне* (Млн, Стб), *до церкви* (Ір), *у нид'іл'у* (Пл). На думку дослідниці говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербини, номен *нар'адне* споріднений із давньою назвою *редити* ‘одягатися’ [182, с. 23]. Більшість назв мотивована призначенням і пов'язана з іменниками *празник*, *св'ато*, *с'ато*, *вих'ід*, або вказівкою на подію, задля якої одягають вбрання. У словнику В. С. Ващенко на позначення святкового одягу фіксуємо лексему *нар'ад':а* із значенням «одяг, добре святкове вбрання» [Ващ., с. 63].

У кількох говірках засвідчене о словосполучення *ловкий 'од'аг* (Лк), *ловкен'кий 'од'аг* (Шр) ‘новий одяг, призначений для носіння у свято’. Атрибутивний компонент назви *ловкий* у Словнику середньонаддніпрянських говірок подано із семантикою ‘якісний, добротний’ [ССГ, с. 226].

Отже, ЛСГ загальних назв одягу в середньонаддніпрянських говірках становить системне утворення, компоненти якого об'єднані синонімічними відношеннями (*од'аг*, *одежа*, *одежина*, *одшжинка*, *од'іван':а*, *вд'аганка*, *уд'агало*, *вбран':а*, *убран':а*, *убран:а* ‘загальна назва одягу’; *празнич'не*, *празнич'не*, *празникове*, *про празник*, *на празник*, *у празник*; *с'аткове*,

св'аткове, про св'ато, на св'ато; одѣжа виходна, про вих'ід, на виход, нар'адне, до церкви, у нид'іл'у 'святковий одяг').

ЛСГ загальних назв одягу становить розгалужену структуру, компоненти якої репрезентують опозицію сем 'старий одяг' : 'новий одяг'. Назви мотивовані різними ознаками: «дія» (*од'аг, одѣжа, одѣжина, оди́жинка, од'іван':а, вд'аганка, уд'агало, вбран':а, убран':а, убран:а*), «результат фізичної дії» (*дране, дрант'а*), «зовнішній вигляд» (*тр'ап'я, тр'ап'ка, тр'ап'ки, тр'ап'ки, старе, стар'йо, старий од'аг, ізношине, ізношиний од'аг, ісхожиний од'аг, ходжине, п'ід:ержаний од'аг, нидоноски, пириносок, пиреноски, лахмот':а, лахм'іт':а, ганч'ір'я, ганч'ір'ки, барахло; новий од'аг, нов'ейше, новен'ке, обновка; ловкий од'аг, ловкен'кий од'аг*); «оцінка придатності до подальшого використання» (*нигодне, нив'ір'не, нипотр'іб*), «призначення» (*робоч'ий од'аг, од'аг на роботу, коло хати, домашн'ій; празнич'не, празнич'не, празникове, про празник, на празник, у празник; с'аткове, св'аткове, про св'ато, на св'ато; одѣжа виходна, про вих'ід, на виход, нар'адне, до церкви, у нид'іл'у*), «час використання» (*буден:ий, буден:е, на буден', в будин', повс'агден:ий, с'акний будний, на кожний ден', на кожний ден'*), «час чи джерело виникнення» (*старовинка, совдеповс'ке, гуман'ітарка*). Лексема *од'аг* є компонентом кількох СМГ, репрезентуючи гіперо-гіпонімічні відношення в складі ЛСП.

Серед номінацій переважають однослівні віддієслівні іменники, утворені суфіксальним способом (*од'іван':а, вд'аганка, уд'агало, вбран':а, убран':а, убран':а*), субстантивовані прикметники та дієприкметники (*старе, стар'йо, нов'ейше, новен'ке, буден:е, празнич'не, с'аткове, нар'адне, ходжине*). Окремі назви виникли внаслідок універбації (*совдеповс'ке, гуман'ітарка*).

У межах аналітичних сполук переважає означальний компонент, який конкретизує значення лексеми (*старий од'аг, на кожний ден', новий од'аг, празнич'не, про празник, одѣжа виходна, до церкви, у нид'іл'у, ловкий од'аг, ловкен'кий од'аг*).

Значна частина номінацій праслов'янського походження (*од'аг, одѣжа*), окремі слова – запозичення з польської мови (*ганч'ір'я, ганч'ір'ки*).

У межах ЛСГ загальних назв одягу функціонують лексеми, яким характерна фонетична (*вбран':а, убран:а; лахмот':а, лахм'іт':а*), акцентуаційна (*тр'ап'ки, тр'ап'ки; убран':а, убран:а*), морфологічна (*старе, стар'йо, старий од'аг*), словотвірна варіативність (*од'аг, одѣжа, одѣжина, оди́жинка*).

2.1.2. ЛСГ назв плечового одягу

В українській діалектології мовознавці класифікують групу назв плечового одягу за різними ДО, що зумовлює виокремлення спільних та відмінних лексико-семантичних груп. Н. Б. Клименко розрізняє у східностепових говірках Донеччини чотири ЛСГ назв верхнього одягу, нагрудного одягу, одягу, який становить поєднання нагрудного і стегового одягу, сорочки та її частин. Вона членує кожну з названих груп на мікрогрупи

за ДО «матеріал», «крій», «довжина» [110, с. 31, 51, 87, 92]. Дослідниця говірок середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя Т. В. Щербина класифікує назви плечового одягу на підставі функційної спільності реалій: назви сорочки та її деталей; назви чоловічого костюма; назви жіночого одягу, який носять поверх сорочки; назви верхнього одягу [245, с. 19]. Г. І. Гримашевич, описуючи назви плечового одягу в середньополіських говірках, вирізняє за ДО «місце розташування на тілі» назви верхнього одягу; короткого плечового одягу, який носять під верхнім; спіднього одягу; сорочки та її деталей [64, с. 55, 72, 88, 92]. Г. Г. Березовська вирізняє в східноподільських говірках за ДО «функційне призначення» три ЛСГ назв верхнього, нагрудного та спіднього одягу [8, с. 5]. О. Я. Гавадзин виокремлює в говірках Покуття за ДО «місце розташування на тілі людини» ЛСГ назв плечового одягу, які відображають диференціацію реалій за кількома ознаками: «стать», «наявність чи відсутність рукавів», «довжина», «матеріал» [64, с. 72].

Матеріал, записаний у сучасних середньонаддніпряньських говірках, дає можливість вирізнити в лексико-семантичній групі назв плечового одягу семантичні мікрогрупи за ДО «розташування на тілі»: 1) назви спіднього плечового одягу; 2) назви верхнього плечового одягу. У свою чергу перша СМГ сформована з СР назв спіднього плечового одягу, який одягають безпосередньо на тіло, і СР назв спіднього плечового одягу, який носять поверх сорочки. Зафіксовані лексеми можуть належати до кількох семантичних мікрогруп одночасно.

2.1.2.1. Семантична мікрогрупа назв спіднього плечового одягу.

Назви спіднього плечового одягу в сучасних середньонаддніпряньських говірках розподіляємо на два семантичні ряди за місцем розташування на тілі: 1) назви натільного одягу; 2) назви спіднього плечового одягу, який носять поверх сорочки. Аналіз записаного діалектного матеріалу провадимо за релевантними ДО «стать», «наявність/відсутність рукавів», «довжина», «матеріал», «місце носіння на тілі», «час носіння».

До першого СР назв натільного одягу належить лексема *сорочка*. Зазначена реалія є одним з найдавніших елементів убрання, оскільки майже до початку ХХ ст. була єдиним видом натільного одягу на всій території України, що засвідчують етнографічні матеріали [42; 174]. За описом Т. О. Ніколаєвої, сорочка, яку носили на Середній Наддніпрянщині, була з суцільним рукавом або з плічками та зібраними біля них рукавами, пришитими по пітканню стану. Сорочка мала стоячий або виложистий комір, а також досить широкі чохла. Характерною особливістю було оздоблення усіх елементів сорочки різноманітними техніками вишивки, а за кроєм вона ледве прикривала коліна [174, с. 111]. Сорочка виконувала обрядову функцію під час весільного, поховального й сільськогосподарських обрядів [174, с. 60].

Констатуємо, що опозицію сем ‘жіноча натільна білизна, що надягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’ : ‘чоловіча натільна білизна, що надягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’ в усіх обстежених

говірках реалізовано однією лексемою – *сорочка* (усі н. п.), лише в кількох говірках засвідчено протиставлення лексем *сорочка* : *рубашка* (Вг, Іс, Пр, Пщ).

Назва *сорочка* є дуже давньою, мовознавці фіксують її в пам'ятках із XI століття [40]. Дослідники діалектної мови звертали увагу на походження цієї назви [245, с. 26]. Слово *сорочка* – спільнослов'янське, утворене за допомогою суфікса *-ьк-* від *сорока* ‘сорочка’, ‘мішок’ [Цыг., с. 442]; псл. **sorky*, зменш. **sorcica*, **sorcьka* наявна вже в давньоруській мові [ЕСУМ, V, с. 358; Фасмер, 3, с. 724]. Дослідниця назв одягу Західного Полісся Л. Г. Пономар подає народне тлумачення назви *сорочка*, в основу якої покладено МО «кількість використання робіт для виготовлення цього виду одягу» [187, с. 11].

Лексема *рубашка* ‘чоловіча натільна білизна, що її надягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’ менш поширена в обстежених говірках. Г. І. Гримашевич, покликаючись на етимологічні словники Г. П. Циганенка та М. Фасмера, пояснює, що назва *рубашка* (< *рубаха* + *-ьк-(-а)* [Цыг., с. 402–403]) етимологічно пов'язана з *рубь* [Фас., 3, с. 510]. Т. В. Щербина припускає, що поява лексеми *рубашка* в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя, зумовлена впливом російської мови [245, с. 27], бо так, за свідченням мовців, називали цей товар у магазині.

Із розповідей інформантів довідуємося, що на початку ХХ століття, до війни, одяг виготовляли в домашніх умовах, він був переважно полотняний. Сорочки чоловічі й жіночі шили з полотна: із грубого – буденні, а з тонкого – «на свято, до церкви». На номінацію різновидів сорочки, на думку Т. В. Щербини, впливала низка позамовних чинників, що відображені в розгалуженій сітці назв, утворених за різними ДО: «крій», «матеріал виготовлення», «час носіння», «спосіб носіння», «наявність / відсутність / особливості декору та орнаментатії», «стан одягу», «виробництво», «стать користувача» [245, с. 27].

ДО «особливості виготовлення та крою» в сучасних середньонаддніпряньських говірках вплинула на формування кількох семантичних рядів на позначення чоловічої та жіночої сорочки. Фактично в усіх досліджуваних говірках на позначення жіночої сорочки функціонує атрибутивна назва *сорочка довга* (усі н. п.). ДО «наявність рукавів», «довжина рукава» в кількох говірках зумовлюють номінації *сорочка з довгим рукавом* (Гр, Вг), *сорочка з довгими рукавами* (Стб), *сорочка із куцен'кими рукавами* (Вг, Дм), *сорочка без рукав* (Ст). ДО «особливості крою» також вплинула на позначення різновидів досліджуваної реалії: *сорочка до уставки* (Кнт), *уставки так і* (Дм), *сорочка голошийка* (Кв). Словосполучення *сорочка голошийка* містить у складі універбат, утворений від словосполучення *гола шия*. Імовірно, назву мотивовано відсутністю вишитого комірця. Цей різновид виробу засвідчено не в усіх говірках, що пов'язано з деактуалізацією реалії.

Крій чоловічої сорочки зумовлює назви, виражені аналітичними сполуками: *сорочка до гестки* (Мл), *сорочка до гесточки* (Кнт); за ДО

«особливості виготовлення» утворено назву *ткана сорочка* (Вг, Влш, Грб, Кз). Назву *гестка* пояснено в Словнику середньонаддніпрянських говірок як ‘елемент жіночої сорочки, кокетка, до якої пришивали переднє й заднє полотнище’ [ССГ, с. 98]. Із етнографічних розвідок відомо, що рукав до вставки сорочки пришивали, не призбируючи, або ж закладали в дрібні збори – пухлики [174, с. 60]. У кількох говірках засвідчено назви, сформовані за ДО «оздоблення» сорочки та її елементів: *сорочка до пухликів* (Дв, Нв), *отуто брижики* (Пщ), *на рукавах збори* (Злт), *на рукаві бухти* (Гр).

Поряд із назвами сорочки в мовленні діалектоносіїв функціонують лексеми, які позначають її елементи. Так, назву *рукав* мотивовано місцем розташування деталі на тілі людини. У зафіксованому матеріалі вирізняємо атрибутивні словосполучення, мотивовані довжиною рукава: *довгий рукав*, *куцен'кий рукав*.

Мовці, народжені у 20-х–30-х роках, описуючи жіночу й чоловічу сорочки, інколи наводять такі аналітичні сполуки: *сорочка до уставки* (Кнт), *уставки так і* (Дм), де слово *уставка* позначає шматок тканини, уставлений на грудях чоловічої або жіночої сорочки. В. С. Ващенко в лексикографічній праці II пол. ХХ століття фіксує назву *уставка* та її варіант *вуставка* «вишиті, вставлені шматки полотна на рукавах жіночої сорочки» [Ващ., с. 22]. Подібне значення слова *уставка* подано в Словнику української мови «вишита вставлена смуга на плечах жіночої сорочки» [СУМ, X, с. 496]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок семантику назви *уставка* «вишита вставлена смуга на жіночій полотняній сорочці» менш конкретизовано, оскільки не вказано деталь сорочки, до якої пришивали уставку. Очевидно, інформанти кінця ХХ – початку ХХІ століття вже втратили цю інформацію, адже процес виготовлення сорочки уже був де-актуалізований [ССГ, с. 427]. Отже, мовці старшого віку пам'ятають цю деталь сорочки лише частково, уважаючи її вставкою чи то до жіночої, чи то до чоловічої сорочки.

Сему ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’ в середньонаддніпрянських говірках репрезентують назва *маншика*, її фонетичний *ман'ішка* та словотвірний варіанти *ман'іжчикка*, й атрибутивне словосполучення *вставка вишита*, *уставка / ластовиця* (к. 2). На думку дослідників, слово *ман'ішка* не має загальноновизнаної етимології, його пов'язують з *мана*, *манити*; припускають спільність походження з манжета [ЕСУМ, III, с. 383]; допускають запозичення слова з рос. мови в пол. [КЭСРЯ, с. 192–193; ЭСБМ, VI, с. 218]; [41, с. 105]. Назву *ман'іжка* виявляємо в словнику полтавських говірок В. С. Ващенка із значенням ‘манишка, пришита до чоловічої сорочки вишивка’ [Ващ., с. 57]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок засвідчено назву *ман'ішка* та фонетичний варіант *маншика*, *ман'іжка* ‘вишита передня частина сорочки’ [ССГ, с. 232].

Лексема *ластовиця*, яку записано в одній говірці, маніфестує сему ‘вставка у чоловічій сорочці’. Припускаємо, що назва *ластовиця* є спільнокореневою лексемою до слова *ластки* «клинці, які розширювали пройму рукава» [174, с. 60].

Сему 'частина сорочки, що облягає шию' в середньонаддніпрянських говірках репрезентують назви *ком'ір* (Вз, Дв, Дн, Ів, Мл, Млв, Пд, Яс), *воротник* (Пр) та їхні фонетичні і словотвірні варіанти *комир* (Бг, Дм, Кв, Лк, Хх), *ком'ірець* (Влш, Вр), *ком'ір'ик* (Хх), *комирець* (Лк, Кр); *воротн'ік* (Гл, Іс, Кз, Лт, Млв, Мс, Шр), *воротн'іч'ок* (Мд, Млн, Хх, Шр), *воротнич'ок* (Гр). ДО «особливості оздоблення» вплинула на номінацію зазначеної реалії. Спорадично виявляємо атрибутивну назву *вишитий воротн'ік* (Кз, Мс). У словнику В. С. Ващенко фіксуємо лексему *ковн'ір* 'комір, воротник' [Ващ., с. 47], а в Словнику середньонаддніпрянських говірок назву *комир* 'смужка тканини різної форми, пришита до країв одягу біля шиї' [ССГ, с. 191].

Вважають, що слово *комір* в укр., рос. та блр. мови прийшло з польської. Пор.: пол. *kolnierz* < свн. *koller kollier* 'комір, хомут' < фр. *collier* 'частина обладунку, що закриває шию; ошийник' < лат. *collare* 'комір, оздоба на шию, нашійник' [ЕСУМ, II, с. 538; Фас., II, с. 271; ЭСУМ, IV, с. 311; Sław., II, с. 367; Bruck., с. 247]. Лексема *воротн'ік* запозичена з російської мови й утворена суфіксальним способом, пор. др.-рус. *воротъ* «шея» [Фас., 1, с. 354].

Простір між грудьми й одежею, яка до них прилягає, у всіх обстежених говірках іменовано словом *пазуха*. Це спільнослов'янське, етимологію якого остаточно не визначено [ЕСУМ, IV, с. 255; Фас., III, с. 186–187; Преоб., II, с. 4]. Лексема *пазуха* літературно нормативна, що засвідчено в словнику [СУМ, VI, с. 15]. Із цим же значенням її зафіксовано в Словнику середньонаддніпрянських говірок [ССГ, с. 291].

Репрезентанти семи 'вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини' в сучасних середньонаддніпрянських говірках виявляємо лише у двох говірках: *п'ідопл'іч'ка* (Пш), *п'ідкладоч'ка* (Бг). Назви мають прозору мотивацію й утворені за мотиваційною моделлю (ММ) «місце розташування < назва одягу». В. С. Ващенко подає в словнику полтавських говірок іншу семантику слова *п'ідопл'іч'ка* «вид коротенького нижнього одягу» [Ващ., с. 75]. Про швидку архаїзацію цієї лексеми за останні двадцять років у зв'язку з відходом у засвіти діалектоносіїв сигналізують записи Т. В. Щербини у 2000–2001 рр.

Етнографи описують, що сорочка мала стоячий або виложистий комір, а також досить широкі чохла [174, с. 111]. Репрезентанти семи 'вилога, закарваш рукава сорочки, блузки тощо' перебувають в активному словнику мовців старшого віку в обстежених нами середньонаддніпрянських говірках, де поширені у фонетичних, акцентних, граматичних, словотвірних та лексичних варіантах: *ч'охла* (Бг, Дм, Дмй, Дн, Ів, Кв, Кз, Кн, Кнт, Лк, Мл, Пш, Ст, Тр, Шб), *ч'охла* (Кр, Лт), *ч'ухла* (Гр, Пр), *ч'охли* (Бб, Дв, Зл, Злн, Ір, Кз, Мд, Нв, Пл, Св, Стб, Хд, Яс), *чохли* (Вр, Кв, Мс, Шб), *чохолки* (Пл), *чохлики* (Мсй); *ман'жет* (Бг, Вг, ВК, Гл, Дн, Ів, Іс, Кр, Лт, Мд, Млн, Пд, Пш, Ст, Хх, Шр, Яс), *ман'жет* (Вш, Дрб, Кв, Тш), *ман'жетик* (Вз, Грб, Стб). Назви *ч'охла*, *ман'жет*, що позначають кінцеву частину рукава сорочки, є нормативними для літературної мови [СУМ, XI, с. 370; IV, с. 620]. Назву *ман'жет* запозичено з польської мови; пол. *mankiet* походить від італ. *mannichetta* 'манжета' [ЕСУМ, III, с. 388].

Давню назву *чохла* 'обкладини, манжети на рукавах одягу' подано в лексикографічній праці II половини ХХ століття В. С. Ващенко [Ващ., с. 61], а також у Словнику середньонаддніпрянських говірок із семантикою 'нижня частина рукавів' [ССГ, с. 459].

Описуючи сорочку, інформанти вживають атрибутивну сполуку *чохла вишиті* (Бб, Зл), утворену за ДО «особливості оздоблення».

Нижній край сорочки в середньонаддніпрянських говірках представлений назвами *пелина* (Вг, Вз, Дн, Дм, Кз, Кнт, Лс, Сг, Стб, Яс), *под'іл* (Гр, Нв. Млн), *подол* (Дн, Кр), *пола* (Зл), *п'їт:ичка* (Хх) та їхніми варіантами: *под'їлки* (Дн, Кл), *подолки* (Дмн, Кнт, Тш), *под'їлка* (Бг, Пд), *под'їлочка* (Бг), *пола* (Нв), *поли* (Ів, Злт).

Спорадично в обстежених говірках фіксуємо відомості про оздоблення краю сорочки: *под'їлки були вишиті* (Бб); *у полах вишите* (Дв, Злт), *в поліх повишиване* (Ів), *в поліх пошите* (Кв). На виникнення аналітичних номінацій вплинула ДО «особливості оздоблення». Назва *подол*, фонетичний варіант *под'їл*, похідна від сполученням слів *по долу* – по низу [КЭСРЯ, с. 348], мотивована нижнім місцем розташування деталі – від *po* і *dolъ* [ЭСБМ, VIII, с. 111; Фас., III, с. 299]; [Грим., с. 106], походить від праслов'янського *po dolъ* [ЕСУМ, II, с. 89]. Характерно, що лексема *подол* у Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксована з первісною семантикою 'низько розташована місцевість, низина' [ССГ, с. 322].

Назва *пола*, пов'язана з *пол* 'половина' < з псл. **polъ* [Цыг., с. 354], лексема *пола* в СУМ має значення «край кожної з половин одягу (пальта, шинелі, піджака і т. ін.), що розгортається спереду» [СУМ, с. 845]. Із таким же значенням її зафіксовано в Словнику середньонаддніпрянських говірок [ССГ, с. 326].

В одній говірці фіксуємо аналітичну назву *сорочка до п'їт:ички*, компонент якої слово *п'їт:ичка* мовець пояснює як 'низ сорочки'. У літературній мові назва *підтичка* зафіксована як застаріла зі значенням «нижня частина жіночої сорочки, пришита, звичайно в поясі, до верхньої» [СУМ, VI, с. 514]. Цей номен відомий в етнографічній літературі: *підтечка*, *підтичка* 'поділ у жіночій сорочці, вишитий каймою', 'поділ у сорочці (у нижній частині) з грубого полотна' [Мат., с. 52].

У лексикографічній праці II пол. ХХ століття В. С. Ващенко фіксує назву *підтинка* 'нижня частина сорочки' [Ващ., с. 75]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок представлено кілька значень назви *підто(и)чка*: 'нижня полотняна частина жіночої сорочки, поверх якої надівали спідницю'; 'вишитий поділ жіночої полотняної сорочки'; 'нижня спідниця з вишитим чи мережаним подолом' [ССГ, с. 310]. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя назва *підтичка* маніфестує сему 'вишитий поділ жіночої сорочки' [245, с. 35]. Т. В. Щербина пояснює назву *підтичка* як похідну від дієслова *підтикати* або як утворену внаслідок перенесення найменування нижньої деталі сорочки – підточки на її частину. Дослідниця припускає, що досить розповсюджена в досліджуваному ареалі назва *підтичка* в минулому була активною й функціонувала в усіх говірках.

Водночас зауважимо, що аналізована лексема в мовленні інформантів 20-х–30-х років народження вже архаїзована й зафіксована лише спорадично.

Слово *пелина*, зафіксоване в середньонаддніпрянських говірках, походить з псл. **pelena* **plena* [Фас., III, с. 228–229], утворене за допомогою суфікса -н(-а) від основи *пел-* [КЭСРЯ, с. 245].

В обстежених говірках фіксуємо лексему *лиштва* переважно як репрезентант семи ‘вишитий край сорочки’ (Бб, Вг, ВК, Влш, Гл, Дв, Дмй, Дн, Зл, Зп, Кл, Лк, Млв, Мт, Ос, Пд, Пй, Тр, Шб), проте в говірках збережені й інші значення: ‘обшивка спідниці’ (Бб, Вг, Вз, Влш, Вр, Гр, Дб, Дн, Зл, Ів, Ір, Кв, Кл, Кн, Кнт, Лс, МК, Мл, Мс, Пд, Пщ, Сг, Ст, Хд, Хх, Яс), ‘підрублений низ спідниці’ (Бг, Вш, Кр, Лт, Млв, Прх, Тш), ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’ (Зл, Мсй), ‘витканий край платка’ (Ів), ‘підкочений край спідниці’ (Вг, Пл, Пр, СІ), ‘вставка в одязі’ (Св), ‘вишивка на рукавах’ (Нв), ‘підшита знизу смуга червоного кольору’ (Влш, Кз, Мд), ‘мережка, вистьобана на полотні’ (Шр). У Словнику середньонаддніпрянських говірок подано два значення номінації *лиштва*: ‘низ тканини, оздоблений чи то візерунком, чи вишивкою, чи мереживом’; ‘кольорова вишивана нашивка, пришита на нижню частину спідниці’ [ССГ, с. 224].

Слово *лиштва* в блр. й укр. мови запозичено з нім. через посередництво польської: нвн. *Leiste* «край, борт, рубець» [ЭСБМ, VII, с. 23; Фас., II, с. 507; ЕСУМ, III, с. 253–254]. Імовірно, що в основі номінації МО «місце розташування».

Різновиди чоловічої та жіночої сорочки диференціюють за матеріалом виготовлення. Полотняна сорочка побутувала довго до появи крамної матерії, за свідченням інформантів, десь до 50-х років ХХ століття. Мовці старшого покоління, народжені у 20-х–30-х роках, переповідають, що їхні батьки і вони носили такі сорочки, повідомляють про техніку виготовлення полотна, спосіб пошиття сорочки та її призначення. У сучасних середньонаддніпрянських говірках побутують аналітичні назви зазначеної реалії: *полот'н'ана сороч'ка* (у більшості говірок), *сороч'ка із полотна* (Гл, Гр, Кн, Мд, Тш); зрідка збережені протиставлення назв за ДО «якість полотна»: *проста сороч'ка* : *сороч'ка із л'ону* (Влш, Гр), *сороч'ка з с'ірого полотна* : *сороч'ка з б'ілого тонен'кого полотна* (Стб). Із льону й плосконі полотно було біліше й тонше, а з матірки – темніше й товще.

У повоєнний час у магазинах з'являється матерія, полотняні сорочки поступово виходять із ужитку. Їх змінюють вироби з різних тканин, що відображено в складених назвах: *сороч'ка із сиц'у* (Кз, Кнт, Пд), *холстова сороч'ка* (Кр, Мл), *сороч'ка штап'іл'на* (Дн, Дмй, Др, Лт), *сороч'ка з кал'інкору* (Гр, Пщ), *трикотажна сороч'ка* (Дн).

ДО «особливості оздоблення» зумовила низку назв сорочки, виражених складеними конструкціями: *сороч'ка вишита* (усі н. п.), *сороч'ка з р'ушками* (Гл), *зубч'ики по рукавах* (Дн), *бухти на рукав'і* (Гр), *мерешка // букетики на сороч'і* (Ів), *кв'ітки по рукавах* (Ір), *рукава вишит'і // в пол'іх повишиване* (Ів), *у полах вишите* (Дв), *без гудзик'ів // дв'і поворозочки* (Стб), *вишит'і цв'іточ'ки* (Вг), *вишитий ман'жет* (Хх), *вишита мережка* (Хд), *унизу*

вишите мереживо (Вз, Стб), *узорами вишивайшч'а* (Кв), *на рукавах так і науки крашин'і ч'орним* (Нв).

Сему 'вишита сорочка' в сучасних середньонаддніпрянських говірках реалізовано універбатами: *вишиванка* (Бг, Вз, Вк, Вш, Гр, Грб, Дб, Дв, Дм, Дмй, Дн, Зп, Злт, Ір, Іс, Кв, Кз, Кн, Кнт, Лк, Млн, Мт, Нв, Ос, Пд, Пр, Пщ, Св, Ст, Стб, Тр, Тш, Хд, Шб, Шр, Яс), *вишиванка // гуцулка* (Дн, Млн), *українка* (Бб). Лексему *вишиванка* утворено від атрибутивного словосполучення *вишивана сороч'ка* за допомогою суфікса -к-. Її зафіксовано як розмовну в Словнику української мови із семантикою «вишита сорочка» [СУМ, I, с. 540]. Лексема *гуцулка* 'вишита сорочка' утворена шляхом метонімічного перенесення. Т. В. Щербина зауважує, що назва *гуцулка* утворена за двома ДО «наявність декору», «крій» і демонструє міжтематичні зв'язки лексики, адже слово *гуцулка* належить до семантичної структури ЛСГ назв осіб за етнічною ознакою [245, с. 27]. В одній говірці фіксуємо назву, мотивовану етнонімом, *українка* 'вишита українська сорочка'.

За МО «особливості носіння» серед назв сорочки вирізняємо кілька найменувань: *тен'іска* (Кнт, Млн, Мс, Нв, Пщ, Тр, Шр, Яс), *сороч'ка навипуск* (Мс, Тр), *шведка* (Млн). Спорадично фіксуємо семантичні ряди назв, мотивованих іншими ознаками: «кольором» – *біла сороч'ка // білен'ка сороч'ка* (Бг, Вк, Гл, Гр, Лк, Нв, Пд); «наявністю візерунка» – *сороч'ка кв'іч'аста* (Пр, Хх), *сороч'ка крашина* (Зл); «оцінкою мовця» – *сороч'ка гарна* (Лк), *сороч'ка красивен'ка* (Хд); «способом і особливостями виготовлення» – *сороч'ка ткани* (Влщ, Кз), *бизрукавка* (Др, Млн), *рубашка купована* (Мсй); «характеристикою матеріалу» – *сороч'ка т'ажола* (Дв), *сороч'ка товста* (Зл), *сороч'ка тонен'ка* (Дм).

За нашими спостереженнями, семантика лексеми *сороч'ка* з часом зазнала трансформації: 'спідній одяг, який одягають безпосередньо на тіло' 'спідній одяг, який одягають поверх білизни (майки)'. У зв'язку з цим реалія не втратила актуальності й на початку ХХІ століття, давня назва *сороч'ка* перебуває в активному словнику носіїв середньонаддніпрянських говірок і нині, однак реалізує переважно семи 'нічна жіноча сорочка', 'чоловічий одяг, що одягають поверх білизни'.

Сорочка довгий час виконувала функцію натільного одягу, але з часом її все частіше почали одягати поверх білизни. Назва *білизна* в літературній мові позначає «вироби з тканин (переважно білі) для одягання на тіло або для побутових потреб» [СУМ, I, с. 181]. Ще в записках П. П. Чубинського є згадка про такий різновид одягу: «*Прийшов він до річки, покидав з себе білизну*» [Чуб., II, с. 401]. Сему 'одяг, який безпосередньо носять під убранням на тілі, білизна' в сучасних середньонаддніпрянських говірках репрезентують дві назви. Здебільшого мовці використовують на позначення загальної назви натільного одягу лексеми *біл'о* (Бг, Вг, Вз, Влщ, Гл, Грб, Дб, Дв, Дм, Дмй, Зп, Ір, Кз, Кр, Лк, Лс, Лт, Мд, Млв, Млн, Мс, Мт, Нв, Ос, Пд, Тр, Тш, Шб, Шр, Яс) та *білизна* (Гр, Лс, Сг, Ст, Стб, Хх). Очевидно, що назви реалії мотивовані кольором натільного одягу, що первісно був із нефарбованої тканини.

У більшості сучасних середньонадніпрянських говірках найпоширенішим є номен *майка* на позначення жіночого або чоловічого спіднього плечового натільного одягу без рукавів. Лише в кількох говірках мовці озвучили словотвірний варіант *майеч ка* (Вг, Кнт, Пщ, Ст, Тш, Шр, Яс). Нормативне значення цієї лексеми «трикотажна сорочка без рукавів і коміра» [СУМ, IV, с. 598]. Дослідники говорів припускають, що основою назви є МО «сезон носіння» і що слово походить від *май* [Фас., II, с. 559]. На думку упорядників ЕСУМ, назва запозичена з італійської мови, іт. *maglia* 'майка, футболка', пов'язане з фр. *maille* 'петля, вічко сіті, мереживо' [ЕСУМ, III, с. 362; КЭСРЯ, с. 252]. Інші науковці вважають, що лексема *майка* утворена суфіксальним способом від фр. *maillot* 'трико акробата' < фр. *mailier* 'робити петлі, в'язати' [Цыг., с. 253].

У кількох говірках фіксуємо назву *комб'інац'їя* 'жіноча спідня шовкова сорочка' (Дн, Пщ, Тр, Яс). У СУМ слово засвідчене на позначення жіночої сорочки, яку надягають під сукню [СУМ, IV, с. 242]. Мовознавці припускають, що лексему утворено від дієприкметника *комбінований*, оскільки такий виріб виготовляють із різних матеріалів [41, с. 93], зокрема оздоблюють мереживом, рюшами тощо. Назва походить із латинської мови, пор. слат. *combinatio* 'поєднання, з'єднання, об'єднання', фр. *combinaison* 'комбінація (жіноча білизна); робочий одяг' [ЕСУМ, II, с. 533].

Досить поширена в сучасному лексиконі діалектоносіїв назва *футболка* 'спідній плечовий натільний одяг із короткими рукавами' (у більшості говірок). Нормативне значення найменування, подане в СУМ, є вужчим: *футболка* «спортивна трикотажна сорочка з виложистим коміром» [СУМ, X, с. 656], ймовірно, назва мотивована призначенням реалії.

У більшості обстежених говірок на позначення дитячої (дівочої) або жіночої білизни, яка облягає груди, функціонує нормативна назва *л'їфч'ик* (Бг, Вр, Вш, Гл, Гр, Грб, Дб, Дв, Дмй, Дн, Дрб, Зп, Кз, Кн, Лс, Лт, Мд, Мс, Мсй, Мт, Пй, Пл, Пр, Св, Ст, Стб, Ств, Тр, Тш, Хд, Хх, Шр, Яс) та її фонетичний і словотвірний варіант *л'їхвик* (Ан, Бб, Вг, Вз, ВК, Влш, Вр, Дрб, Зл, Злт, Ів, Ір, Іс, Кв, Кл, Кнт, Лк, МК, Мл, Млв, Млн, Нв, Ос, Пд, Пй, Пл, Пр, Прх, Пщ, Св, СІ, Шб).

На думку етимологів, лексема *л'їфч'ик* запозичена через посередництво російської мови із голландської; гол. *lijf* «ліф, корсет» споріднене з нвн. «тіло, тулуб, живіт» *Leib* [ЕСУМ, III, с. 272], припускаємо, що назва мотивована призначенням.

Вирізнена семантична мікрогрупа назв спіднього плечового одягу, який носять поверх сорочки, представлена СР. Не втрачає актуальності легкий короткий (переважно нижче пояса) жіночий плечовий одяг, позначуваний у середньонадніпрянських говірках лексемою *кофта* (Вз, Влш, Зл, Кз, Млн, Пл, Св, Хх), фонетичними і словотвірними варіантами *кохта* (Ан, Бг, Вг, Вз, Вш, Гл, Грб, Дб, Дв, Дм, Дн, Др, Кз, Кнт, Кр, Мд, Мл, Млн, Мсй, Нв, Пд, Пр, Пщ, Ст, Стб, Тр, Тш, Хд), *кохточ ка* (Бб, Вг, Дмн, Дн, Ів, Лк, Нв, Пд, Пл, Пщ,) *кохтинка* (Мд), *кофточ ка* (Злт, Хх); *блузка* (Дв, Дн, Кз, Кнт, Пд), *блузоч ка* (Бг, Дмн), *бл'узо* (Др). В одній говірці фіксуємо назву *матросоч ка* (Ів).

Лексема *кохта* в Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксована з розгалуженою семантикою за різними ДО: за «місцем розташування на тілі» – *кохта* ‘поясний жіночий одяг із тканини’, за «матеріалом виготовлення», «способом виготовлення», «оздобленням» – *кохта* ‘вовняний в’язаний одяг для верхньої частини тіла з застібкою знизу доверху спереду’, за «особливостями крою», «статтю», «призначенням» *кохта* ‘коротке тепле жіноче пальто’ [ССГ, с. 202]. У СУМ лексема *кофта* представлена із семантикою «короткий (перев. нижче пояса) жіночий одяг» [СУМ, IV, с. 312], це літературно нормативна назва.

За нашими спостереженнями, у сучасних середньонаддніпрянських говірках діалектоносії вирізняють найменування кофти за кількома характерними ознаками цього одягу: за ДО «крій» – *кругла кохта* (Гл), *кохта з карманами* (Гл, Дв), *кохта з крил’ц’ами* (Дн), *кохта з рукавами* (Кнт, Др), *кохточ’ка рукав фонарик* (Дн), *кохта до коротен’ких рукав* (Бг), *кохта з куцен’ким рукавом* (Ан), *кохта до довгого рукава* (Мл, Дв), *кохта із довгим рукавом* (Ан), *кохта без рукав* (Ст), *кохта до гудзика* (Вг), *кохточ’ка до поюаска* (Пд), *йапонка* (Млн), *йапоноч’ка* (Дн), *бобоч’ка* (Кнт). Більшість складених назв мають атрибутивний компонент, виражений переважно прийменниково-іменниковою конструкцією.

ДО «матеріал виготовлення» зумовила виникнення таких найменувань: *кохта з холста* (Бг, Пщ), *сиц’ева кохта* (Дн, Лк, Др), *сич’икова кохта* (Пр), *штапил’на кохта* (Дн, Др), *шовкова кохта* (Вг), *байкова кохта* (Др), *кохта з крибдишину* (Дн), *кохта з крипжоржету* (Дн), *кохта з полотна* (Вг), *полотн’ана кохта* (Вг), *легка кохта* (Кнт).

За ДО «оздоблення» поширені назви, виражені атрибутивними словосполученнями: *виц’ац’кувана кохта* (Дв), *модна кохта* (Ан), *гарна кохта* (Ст), *розкошна кохта* (Ст), *кохта обложина стр’ічкою* (Дв), *вишита кохта* (Стб); за ДО «колір» – *б’іла кохта* (Стб), *б’ілен’ка кохта* (Вг, Грб), за ДО «наявність візерунка» *ц’в’ітнен’ка кохта* (Вг), *кохта цв’іточ’ками* (Вг).

Назва *кофта* походить із німецької мови, пор.: нім. *kofta* ‘короткий одяг, або плащ’ [ЕСУМ, III, с. 62; Фас., I, с. 355; Преоб, I, с. 372; ЭСРЯ, II, с. 362]. Особливістю функціонування найменування в середньонаддніпрянських говірках є перехід [ф] у [х], оскільки звук [ф] маловживаний у цьому діалекті [97, с. 114–116].

Синонімом до лексеми *кофта* ‘легка жіноча кофта’ є менш поширена в мовленні інформантів старшого віку назва *блузка* (Дв, Дн, Кз, Кнт, Пд) та її словотвірний і фонетичні варіанти: *блузоч’ка* (Бг, Дмй, Пл), *бл’узо* (Др), *бл’узо* (Вз). У Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксовано два значення лексеми *бл’узо*: ‘жіноча полотняна чи ситцева сорочка, відрізна по лінії грудей, з підплічкою’; ‘комплект із полотняної спідниці й кофти’ [ССГ, с. 34]. У словнику української мови слово *блузка* подане з ремаркою *розм.* «легкий короткий (до пояса) жіночий одяг; кофта», а демінутив *блузоч’ка* – *змен.-пест.* до *блузка* [СУМ, I, с. 203]. На думку дослідників, назва *блузка* утворена суфіксальним способом від *блуза*. Остання запозичена з французької мови через російську, пор.: фр. *blouse* походить від слат. *pelusia* ‘пелузький одяг’,

утвореного від назви єгипетського міста *Pelusium* [ЕСУМ, I, с. 213; Фас., I, с. 177–178; ЭСРЯ, I, с. 145].

Назва *матросочка*, демінутив від *матроска*, зафіксована із значенням ‘легкий короткий (переважно нижче пояса) жіночий плечовий одяг’. Назва мотивована родом діяльності – *матрос*, його одяг – матросочка; очевидно, на номінацію жіночої кофти тут вплинули ДО «особливості крою» та «забарвлення».

Сему ‘тепла жіноча кофта’ в середньонаддніпрянських говірках спорадично маніфестують назви *светр* (Вз, Зл, Кз, Мд), *джермур* (Мд), фонетичний та словотвірний варіанти *св’ітер* (Дн, Кр), *светрик* (Грб, Кз). Назва *светр* запозичена з англійської через західнослов’янські; англ. *sweater* ‘светр’ [ЕСУМ, V, с. 189]. У говіркове мовлення вона потрапила зі сфери послуг: так цю реалію називали продавці в магазині.

Сему ‘жіночий одяг, верхня частина якого (кофта) становить єдине ціле з нижньою частиною (спідниця)’ в усіх обстежених середньонаддніпрянських говірках реалізовано лексемою *плат’а*, її фонетичними та словотвірними варіантами *плат’а* (Вз, Лк, Млв), *плат’ачко* (Вг, Гр, Дб, Дм, Дмн, Ів, Мд), *плат’ачко* (Гл, Ів, Пр, Ст, Стб). Зазначимо, що, крім наведеного вище значення, назва *плат’а* в середньонаддніпрянських говірках побутує із семантикою ‘одяг (загальна назва)’ [ССГ, с. 316]. Назву *плат’а* етимологи пов’язують із стсл. *платъ* «шматок тканини, лахміття»; псл. *platъ* «частина, шматок (тканини)», очевидно споріднене з *plata* «плата», * *polъ-no* (*polъno*) «полотно» [ЕСУМ, IV, с. 430].

Різновиди зазначеної реалії позначають складені назви, що виникли за різними ДО. Досить розгалужений семантичний ряд назв за «матеріалом виготовлення» – *плат’а сиц’еве* (Бб, Дв, Влш, Лк, Нв, Прх, Шб), *плат’ачко сиц’евен’ке* (Вг), *плат’а із сиц’у* (Вз), *плат’а просте* (Бг), *плат’а простен’ке* (Бг, Млв), *плат’а ширст’ане* (Дн, Грб), *плат’а кримдишинове* (Дн), *плат’а кримдишинове* (Вз, Дв, СІ), *плат’а саржове* (Дн), *плат’а шовкове* (Млв, Пр, Прх), *плат’а штапил’не* (Влш, Кз, Пр, Грб), *плат’а із штапил’у* (СІ), *плат’а в’іл’ветове* (Грб), *плат’а г’іп’урове* (СІ, Шр), *плат’а кримпл’інове* (Бб, Кз, Прх). Назви виникли за структурними моделями «іменник + прикметник», «іменник + прийменник + іменник», що за значенням тотожні. Після війни, із 50-х років, у лексикон мешканців сіл поступово входили назви тканин ситець, штапель, крепдешин тощо і відповідно з’явилися номінації.

За ДО «особливості крою» в говірках виявляємо такі СР: *плат’ачко тит’анкойу* (Гр, Прх), *плат’а тит’аноч’койу* (Бг) ‘розкльошене від талії плаття’, *плат’а розкл’ошене* (Гр) ‘розширене від талії плаття’, *плат’а з ком’іром* (Пд), *плат’ачко широче* (Пр, Прх), *плат’а широч’ен’ке* (Гл), *плат’ачко вузен’ке* (Пр), *плат’а до довгих рукав* (Бг), *плат’а з дл’ін:им рукавом* (Гл), *плат’а на кок’етк’і* (Млн), *пл’іс’іровка* (Грб, СІ), *пл’іс’іровоч’ка* (Стб, Хд), *плат’ачко у гармошку* (Стб), *плат’а у складоч’ку* (Хх), *плат’а клинч’ками / п’ілоч’ками* (Ір), *плат’а притал’он:е / приз’іброне / рукав читвиртний* (Шр), *плат’а до тал’ійі* (Гр).

Зрідка вплинули на номінацію й інші ДО: «оздоблення» – *плат':а з р'ушами* (Дн), *плат':а з л'енточ'ками* (Дн); «забарвлення» – *плат':а шотланкове* (Дн), *плат':а кл'еточ'ками* (Стб), *плат':а кл'еч':асте* (Хд), *плат':а в кв'ітках* (Дб), *плат':а кв'іч':астин'ке* (Влш), *плат':а ц'в'ітне* (Тр); «колір» – *плат':а біле* (Дб, Св, Шр), *плат':а білен'ке* (Гр), *плат':а корич'ниве* (Пд), *плат':ач'ко синен'ке* (Кн), *плат':а розове* (Дб), *плат':ач'ко розовен'ке* (Кн), *плат':а красне* (Тр), *плат':а чирвоне / син'е* (Шб); «оцінка мовця» *плат':а ловке* (Хд), *плат':а гарне* (Стб, Яс).

Сему 'смужка тканини, зібрана в складки і пришита до сукні' реалізують назви *ст'ожич'ка* (Бг), *оборка* (Бг), *р'ушики* (Млн), *окантовка* (Млн). Із розповідей інформантів дізнаємося, що плаття в сільській місцевості з'явилися у 20-х роках ХХ століття й були переважно в представників інтелігенції: *'перш'і плат':а побачили наш'і л'уди на учитил'ах* (Гр).

У кількох говірках у мовленні старшого покоління функціонує назва *сарафан* 'жіноча сукня без рукавів' (Вг, Шр), фонетичний варіант *сарахван* (Кв, Кз), словотвірний варіант *сарахванч'ик* (СІ). У Словнику середньонаддніпрянських говірок виявляємо назву *шарахван* 'легка жіноча сукня без рукавів, звичайно на шлейках, брителях, а також сукня такого крою, що одягають поверх кофти, светра і т. ін.' [ССГ, с. 463]. Слово *сарафан* є запозиченням з російської мови. Мовознавці припускають, що лексема походить із перської мови через тюркське посередництво: перс. *serapa* 'почесний одяг' [ЕСУМ, V, с. 181; Фас., III, с. 561; Преоб., II, с. 252].

Лексеми аналізованої СМГ демонструють семантичні зв'язки з ЛСГ назв поясного одягу та ЛСГ назв головних уборів (*лишт'ва* 'вишитий край сорочки', 'підрублений низ спідниці', 'полотняна смужка підшита до споду спідниці', 'витканий край платка', 'підкочений край спідниці', 'вставка в одязі', 'вишивка на рукавах', 'підшита знизу смуга червоного кольору'), із ЛСГ загальних назв одягу (*плат':а* 'жіночий одяг, верхня частина якого (кофта) становить єдине ціле з нижньою частиною (спідниця)', 'загальна назва одягу'). Лексеми *сороч'ка*, *кофта* (*кохта*), *плат':а* перебувають у гіперогіпонімічних відношеннях із назвами різновидів цих реалій.

Назвам притаманна синонімія (*ком'ір // воротник* 'частина сорочки, що облягає шию'; *ч'охла // ман'жет* 'вилога, закарваш рукава сорочки, блузки тощо').

На номінацію реалій СМГ назв спіднього плечового одягу вплинули такі ДО: «особливості виготовлення та крою», «наявність/відсутність рукавів», «довжина рукава», «особливості оздоблення», «матеріал виготовлення», «колір, візерунок».

Репертуар назв представлено однослівними назвами, мотивованими ознаками «кількість використання робіт для виготовлення одягу», «місце розташування на тілі людини», «назви осіб за етнічною ознакою», «назви осіб за родом діяльності», «колір», «сезон носіння», «призначення», а також аналітичними сполуками, зокрема на позначення різновидів одягу, означальний компонент яких мотивовано наявністю/ відсутністю оздоблення,

матеріалом виготовлення, Типовими структурними моделями є «іменник + прикметник», «іменник + прийменник + іменник».

Значна частина номінацій праслов'янського походження (*сороч'ка, рубашка, пазуха; пелина; под'іл, подол, плат'а*), окремі слова запозичені з польської мови (*ком'ір, ман'жет, ман'жет*), з німецької через посередництво польської (*лиштва*), російської (*воротн'ік, воротник*), французької (*майка, комб'інац'ія; блузка, бл'узо*), німецької (*кофта*), голландської (*л'іфч'ик*), англійської (*светр, джемпер*), перської (*сарафан*).

Семантична мікрогрупа назв спіднього плечового одягу представлена низкою лексем та їхніми фонетичними (*манишка, ма'н'ішка; ком'ір, комир; кофта, кохта*), акцентуаційними (*ч'охла, ч'охла; пола, пола*), морфологічними (*под'іл, под'ілки, под'ілکا*), словотвірними варіантами (*ман'жет, ман'жетик; блузка, блузоч'ка*).

2.1.2.2. Семантична мікрогрупа назв верхнього плечового одягу. На номінацію верхнього плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках вплинули кілька диференційних ознак: «стать», «час носіння», «крій», «матеріал виготовлення», «призначення». За ДО «крій» досліджувані назви поділяємо на два семантичні ряди: 1) назви короткого верхнього плечового одягу; 2) назви довгого верхнього плечового одягу. У структурі першого виокремлюємо лексеми на позначення безрукавного та рукавного одягу. Другий семантичний ряд представляють назви довгого верхнього одягу, виготовлені з хутра та назви на позначення довгого верхнього одягу, виготовленого із сукна.

Т. В. Щербина описує назви безрукавного одягу за двома типами: 1) жіночий, із сукна чи шерсті, приталений, переважно святковий – корсет; 2) виготовлений із сукна, на ватяній підкладці, буденний, який носили чоловіки й жінки – жилет [182, с. 50]. Услід за мовознавицею, короткий верхній плечовий одяг розрізняємо за наявністю / відсутністю рукавів.

В обстежених говірках мовці вживають лексему *корсет* та її фонетичні й словотвірні варіанти на позначення короткого верхнього жіночого одягу – безрукавки, пошитої в талію з кольорової тканини: *корсет, карсет, кирсет, тирсет, горсет, корсетка, карсетка* (к. 3).

Реалія перебуває в пасивному словниковому запасі діалектоносіїв, але її назва добре збережена. Мовці розрізняють назви корсета за різними ДО: – «особливості крою» – аналітичні назви, виражені атрибутивними словосполученнями – *карсет р'асний* (Вщ, Зл, Кв, Нв, Шб), *розкл'ошон:ий карсет* (Ір, Грб), *притал'он:ий карсет* (Грб); субстантивними словосполученнями: *карсет з усами* (Кнт), *карсет биз рукав* (Дн), *карсет биз рукав'ів* (Гл, Ів, Ір, Кн, Ст), *карсет биз рукава* (Лк), *кирсет бриликом* (Грб); описовими конструкціями: *карсет у три склатки з:аду* (Лк), *карсет у п'ят' ус'ів* (Кнт), *карсет до шисти ус'ів* (Пд), *карсет у в'іс'ім ус'ів* (Кн), *з'ібране до усик'ів* (Ів, Гр) *карсет р'асними зборами* (Кн), *корсет приталиний з:аду* (Гр), *карсет з:аду склатки* (Дн), *тирсет і склатки так і* (Яс), *карсет з:аду*

уси (Дмй), *карсет і гудзиків два р'яди* (Ст), *карсет із хвандами* (Мсй), *кисет із хвалдами* (Кв, Шр), *корсет отутово зб'ірочі ки* (Мд);

– «призначення» – переважають описові конструкції: *карсет як іде в церкву* (Ст), *карсет як зилена нид'іл'а* (Дв), *карсет шоб бут' н'ід'т'агнути* (Кр); атрибутивні словосполучення переважно побудовані за структурною моделлю «іменник + прийменник + іменник»: *карсет дл'а празника* (Пд), *карсет на празник* (Бг), *карсет у вих'ідний* (Гл), *корсетка дл'а роботи* (Гр); зрідка «іменник + прикметник»: *корсетка с'в'аткова* (Гр);

– «матеріал виготовлення» – переважно атрибутивні словосполучення із залежним прикметником: *рисовий карсет* (Дн, Дм, Кнт), *штапел'ний карсет* (Дв), *карсет дибелій шовк* (Дн), *кисет простен'кий / бержсовий* (Кв), та прийменниково-іменникового типу: *корсетка із сат'іну* (Гр) *парч'а йакас' на торсет* (Кз), *карсет з полотна* (Млв), *шерст' на корсет* (Шр);

– «колір» репрезентують атрибутивні словосполучення із залежним прикметником: *зилений карсет* (Бб, Дв, Мл, Ст), *корич'невий карсет* (Кнт, СІ), *темнокорич'невий торсет* (Кз), *син'ій кисет* (Шб), *голубий карсет* (Дв), *ч'орний торсет* (Кз, Стб), *ч'орний карсет* (Бб, Злт, Ст), *ч'орний кисет* (Ів), *ч'ирвоний карсет* (Кл), *вишневий карсет* (Бб).

– «наявність / відсутність візерунка» – переважно атрибутивні словосполучення із залежним ад'єктивованим прикметником *корсетка вишивана* (Гр), *кисет вишитий* (Грб, Шр), *карсет вишиваний* (Млв), *карсет розрисований / розшитий* (Вш) та прийменниково-іменникові конструкції *карсет у кв'іточ'ку* (Кнт), *карсет у ц'в'іточ'ок* (Кнт).

Зрідка інформанти використовують лексему *карсет* із її прямим значенням 'широкий пружистий пояс, який носять під сукнею для стягування талії, надання стрункості фігурі': *шоб бут' н'ід'т'агнути* (Кр). Із розповідей людей старшого віку дізнаємося, що в давнину корсетки одягали на свято: *це як зилена нид'іл'а н'ідходить' / то обов'язково карсети / вишит'і сороч'ки* (Дв). Люди із великою шанною ставилися до одягу, берегли його в скрині, хоча, як зазначають інформанти, сьогодні деякі елементи одягу втратили велику матеріальну цінність унаслідок архаїзації реалії: *це на виликий празник / а тинер м'іл' із'їла //* (Тш).

У Словнику середньонаддніпрянських говірок представлено варіанти *кисет, корсет, карсет, тисет, кисетка* 'жіночий поясний одяг спеціального приталеного крою, елемент національного костюма середньонаддніпрянців' [ССГ, с. 176–177]; серед значень названих лексем: 'безрукавний поясний одяг, елемент українського народного вбрання'; 'елемент весільного одягу нареченої' [ССГ, с. 177, с. 198–199]. Походження назви *корсет* пов'язують із французьким *corset*, що утворене від *corps* 'тіло' [ЕСУМ, III, с. 44].

На позначення чоловічої одежі без коміра та рукавів, яку одягають під піджак чи інший верхній одяг, та жіночої одежі без рукавів, яку одягають на блузку або сукню, носії середньонаддніпрянських говірок старшого покоління використовують однакові назви, зумовлені різними ДО, зокрема «особливості крою» реалізовано в назвах *жил'етка* (Бб, ВК, Вр, Влш, Гр, Грб, Дн, Дм, Дмй),

Зл, Злт, Зп, Кр, Лк, Лс, МК, Мт, Мс, Ос, Пщ, Хх), *жил'отка* (Гл, Грб, Дв, Др, Зл, Дм, Кв, Пд, Пр, Тш, Хд, Шр, Яс), *жил'оточ'ка* (Бг, Кв), *жил'еточ'ка* (Вг, Вз), *жил'от* (Кн), *бизрукавка* (Бг, Гл, Дн, Мл, Млн, Пд, Пщ, Тш). ДО «призначення» вплинула на номінації *тілогр'ейка* (Бг), *душогр'ейка* (Ст). Т. В. Щербина зауважує, що ці назви, лексичні паралелі яких зафіксовані в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя, ілюструють формування понять на основі антропоцентризму [182, с. 51]. Різновиди реалії позначають складені найменування за ДО «особливості конструювання»: *бизрукавка з карманами* (Гл, Мл), *бизрукавка з кап'ушоном* (Млн).

Назва *жил'етка*, що є запозиченням із фр. мови; фр. *gilet*, можливо, через посередництво ісп. і ар. зводять до тур. *yelek* «жилет» [ЕСУМ, 2, с. 197].

Назви верхнього короткого рукавного одягу розрізняємо за ДО: «стать користувача», «матеріал», «довжина», «спосіб виготовлення», «сезон носіння».

Сему 'жакет, коротка жіноча одежа, яку носять поверх блузки або плаття' в досліджуваних говірках репрезентують лексема *жикет* (Вг, Вз, Гл, Дб, Дн, Кв, Кз, Кн, Кнт, Лт, Пл) та її фонетичний і словотвірні варіанти *жакет* (Вз, Влш, Дн, Кв), *жикетик* (Вз, Нв), *жикетка* (Мс, Хх). Подібну семантику 'піджак, жіночий поясний одяг із рукавами на підкладці' репрезентує назва *жикет* у Словнику середньонаддніпряньських говірок [ССГ, с. 121].

Назва *жакет* походить із фр. *jaquette*, що пов'язане з *jaque* 'куртка' [ЕСУМ, II, с. 185].

За нашими спостереженнями, досить поширена в досліджуваних говірках лексема *п'іджак*, на позначення верхньої частини чоловічого костюма у вигляді куртки з рукавами й лапами на застібці, звичайно з відкритим відкладним коміром, що функціонує в більшості говірок, та її фонетичні й словотвірні варіанти: *пиджак* (Нв), *п'іджач'ок* (Бг, Вз, Вр, Гл, Зл, Ів, Кв, МК, Мл, Мсй, Нв, Прх, Стб, Тр), *п'іжач'ок* (Вг, Вз) та назва *с'уртуч'ок* (Стб). У Словнику середньонаддніпряньських говірок виявляємо фонетичний варіант *п'іжак* та демінутив *п'іжач'ок* із подібною семантикою [ССГ, с. 312]. Уточнюючи інформацію про чоловічий піджак, інформанти утворюють складені назви за ДО «матеріал виготовлення» – *п'іджак із полотна* (Дм), *п'іджак із конопел' зам'іс'т' вати* (Дм), *п'ід сподом клоч'а* (Дм), *п'іджак полусукновий* (Лк) та за ДО «довжина виробу» – *п'іджач'ок довген'кий* (Стб).

Назва *п'іджак* запозичена через російську мову з англійської, пор.: англ. *pea jacket* 'куртка, піджак' [ЕСУМ, IV, с. 390–391; Фас., III, с. 259; Чер., II, с. 30–31; Преоб., II, с. 57]. Демінутив *с'уртуч'ок* походить від *с'уртук* – з фр. *surtout* 'накидка, верхній одяг' [Фас., III, с. 823]. Припускаємо, що назви мотивовано призначенням одягу.

У словнику В. С. Ващенко на позначення верхнього одягу у вигляді піджака фіксуємо номен *журка* [Ващ., с. 33], що є словотвірним варіантом лексеми *тужурка* 'верхній чоловічий або жіночий одяг' (Млн), виявленої в одній із досліджуваних говірок. Назва *тужурка* 'верхній чоловічий одяг' походить від фр. *toujours* 'завжди, постійно' [Фас., IV, с. 115], лексема мотивована ознакою «час носіння».

На номінацію короткого верхнього рукавного одягу вплинули МО «матеріал виготовлення», «сезон носіння». За розповідями інформантів, популярний різновид жіночого короткополого плюшевого осіннього одягу номіновано лексемами *пл'ушка* в більшості обстежених говірок, *ос'інка* (Дв), *ос'інчик* (Грб). Цей елемент одягу користувався попитом у жінок та був досить популярним у II пол. ХХ століття: *пл'ушка / так йак кухфайка / а то крашч'е* (Тш); *таке мн'акен'ке / крас'іве було* (Дмн). У лексикографічній праці II половини ХХ століття В. С. Ващенко назва *ос'інка* маніфестує сему 'короткий жіночий одяг на ваті' [Ващ., с. 68]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок лексему *ос'інка* подано з ремарками *побут., заст.* 'жіночий короткополий верхній плюшевий осінній одяг'; назва *пл'ушка* *побут., заст.* 'жіночий теплий піджак на ваті, покритий плюшем' [ССГ, с. 286, с. 318].

Сема 'верхній жіночий одяг простого крою з фабричного сукна' представлена в досліджуваних говірках лексемою *сак* (Мс) та словотвірним варіантом *сач'ок* (Бб, Бг, Гл, Грб, Дн, Дм, Лк, Мл, Пд, Пщ, Хх). У кількох говірках назву диференціюють за ДО «матеріал виготовлення» – *сач'ок ват'аний* (Гл), *ватовий сач'ок* (Бг, Пд), *сач'ок на ват'і* (Кн), *сач'ок з сатину* (Дн), *сач'ок з рубч'ику* (Дн). Лексема *сач'ок* пов'язана із загальнослов'янським словом *сукати* і мотивована способом виготовлення тканини. У Словнику середньонаддніпрянських говірок подано кілька значень лексеми *сачок*: 'зимовий поясний жіночий одяг із сукна на ваті, куртка', 'тепла кофта на ваті', 'полотняна кофта на підкладці', 'жіночий жакет' [ССГ, с. 372].

Жіночий і чоловічий короткий верхній рукавний одяг, що наглухо застібається, у сучасних середньонаддніпрянських говірках представлено назвою *куртка* (Бг, Вз, Вр, Дн, Кв, Кз, Кл, Кн, Кр, Лт, Мд, Млв, Мсй, Пщ, Тр, Хд, Шр) та словотвірними варіантами *полукуртка* (Кр), *курточка* (у більшості говірок). Назва *куртка* запозичена через польське й угорське посередництво з латинської мови, лат. *curtus* 'короткий' [ЕСУМ, III, с. 158], номен мотивовано ознакою «особливості крою». У 70-х роках ця реалія замінила сачок і плюшку.

Опозиція сем 'жіноча стьобана куртка на ваті' : 'чоловіча стьобана куртка на ваті' в середньонаддніпрянських говірках представлена однотипно лексемою *куфайка* (Бг, Дн, Гл, Дм, Кз, Лк, Лт, МК, Мл, Млн, Пд, Пщ) та її фонетичними варіантами *кухвайка* (у більшості говірок), *фуфайка* (Кз). У Словнику середньонаддніпрянських говірок на позначення реалії знаходимо варіанти *кухвайка*, *кохвайка*, *куфайка* 'верхній утеплений одяг, покритий тканиною' та *куфайичка* 'стьобана куртка на ваті' [ССГ, с. 215].

За ДО «спосіб виготовлення» мовці розрізняють складені назви: *кухвайка на ват'і* (Кн), *п'ід низом вата* (Млн), *ватойу накладалос'* (Лк). В одній говірці фіксуємо універбат *ватник* (Гр). У мовленні діалектоносія засвідчуємо час появи реалії: *п'ісл'а війни п'ішли кухвайки* (Ір). Перехід [ф] > [х], [хв] є типовою рисою середньонаддніпрянських говірок, оскільки фонема /ф/ мінімально представлена в середньонаддніпрянських говірках і можлива лише спорадично в словах, запозичених із літературної мови [144, с. 214].

Поширення назви *кух'вайка* пов'язане з торгівлею, де так називали відповідну марку товару.

У кількох говірках на позначення чоловічого верхнього короткого рукавного одягу фіксуємо назви *москвич'ка* (Вр, Влш, Гр, Зл, Злт, Кв, Лт, Млн, Шр) та *лен'інградка* (Ір, Млн, Лк). Зазначена лексема *москвич'ка* функціонує також у південній групі говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [244, к. 63, с. 192]. Семантика назви *москвич'ка* в Словнику середньонаддніпрянських говірок більш деталізована – ‘чоловічий і жіночий короткий верхній одяг, тепле напівпальто з хутровим коміром’ [ССГ, с. 251]. Імовірно, що назви *москвич'ка*, *лен'інградка* мотивовані назвами міст, звідки привозили реалію чи виготовляли такий одяг, а їх поширення в говірках розповсюдженням через торгівлю мережу.

Семантична мікрогрупа назв довгого верхнього плечового одягу представлена в середньонаддніпрянських говірках давніми та новими назвами. ДО «матеріал виготовлення» (хутро, сукно) вплинула на семантичне протиставлення реалій та їхню лексичну реалізацію.

Семема ‘хутровий одяг’ є досить розгалуженою в аналізованих говірках. Сему ‘довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ в усіх обстежених говірках реалізує лексема *кожух*, її фонетичні і словотвірні варіанти: *кужух*, *кожушок*, *кожушина*, *кужушка*, *кожушанка* (к. 8). Давня назва *кожух* ‘зимовий одяг зі шкіри’ походить від *кожа*, що зводить до псл. * *kozia* ‘козяча (шкура)’, похідного від *koza* ‘коза’ [Фас., II, с. 276–277; Преобр., I, с. 329]. Сему ‘кожух з дублених шкір’ в одній із аналізованих говірок реалізує назва *дубл'онка* (Пд).

ДО «стать» вплинула на номінацію реалії: *кужух*, *кожушок*, *кожушина* ‘зимовий чоловічий одяг зі шкіри’, *кужушка*, *кожушанка* ‘зимовий жіночий одяг зі шкіри’. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назва *кожушанка* зазначена із семантикою ‘жіночий кожух із рясними складками від талії’ [ССГ, с. 187]. У дослідженні говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербини зафіксовано, що «жіночі кожухи шили з подрезами чи з фандами, чоловічі – тулубом (прямий крій)» [245, с. 55]. Реалізація ДО «особливості крою» зумовила виникнення протиставлення сем ‘жіночий кожух’: ‘чоловічий кожух’, яке маніфестують в одній говірці назви-опозити *розкл'ошний кожух*: *пр'амен'кий кожух* (Ір). Ще в одній говірці інформант подає опис реалії: *бабс'к'і кожухи давн'і / тут у тал'йу / так йак і плат':а / а тут широкє* (Лт).

Мовці ще добре пам'ятають ДО цієї реалії, що вплинули на виникнення складних назв – атрибутивних словосполучень. Кожухи були різних кольорів, що стало ознакою номінації. За ДО «колір, забарвлення» в досліджуваних говірках майже до кінця 70-х років ХХ століття функціонували найменування: *б'ілий кожух* (Бб, Вг, Vz, Влш, Гл, Гр, Дб, Дм, Ів, Кнт, Шб), *ч'орний кожух* (Влш, Гл, Кн, Кнт, МК, Хх), *жовтий кожух* (Мд, Нв, Хх), *с'ірий кожух* (Ір, Млв), *темний кожух* (Гр, Дн), *корич'нивий кожух* (Лк, Кнт), *б'іластий кожух* (Млв), *кожух йак бубон* (Дм), *сивий кожух* (Кн), *ч'орнен'кий кожух* (Шр), *рудий кожух* (МК), *чирвоний кожух* (Дв), *темноч'ирвоний кожух* (Ів),

блискучий кожух (Дм), *крашиний кожух* (Кнт). Нині вони перебувають у пасивному вжитку, хоч мовці ще добре пам'ятають ці реалії та їхні ознаки.

Досить розповсюдженими номінаціями кожуха в обстежених говірках були назви, що виникли за ДО «довжина» – *довгий кожух* (Бб, Вг, Вз, ВК, Влш, Вр, Вш, Гр, Грб, Дв, Дм, Дмй, Дн, Дрб, Зп,Зл, Злт, Ів, Ір, Кв, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лк, Лс, МК, Мл, Млв, Мс, Мсй, Мт, Пй, Пл, Пр, Прх, Пш, Св, Ст, СІ, Ст, Ств, Тр, Тш, Хд, Хх, Шр,), *короткий кожух* (Бг, Гл, Лт, Мд, Нв, Ос, Пд, Стб, Шб), *коротен'кий кожух* (Дб), *кожух до кол'ін* (Млн), *здоровий кожух* (Яс).

Менш продуктивні назви за ДО «матеріал виготовлення» – *овечий кожух* (Ір, Лк), *кожаний кожух* (Пд), *йакас' шкурка* (Вг), *кожух із шкури* (Ір), *кожух з в'івц'ів* (Ст), *кожух наспод'ї із овець* (Мд, Пр, Хд), *п'їд сподом овець* (Дмй), *кожух із шерст'ї* (Дб); за ДО «оздоблення» – *гарний кожух* (Бг, Кв, Ст, Стб, Тр, Шб, Шр), *крас'івий кожух* (Дн, Кр, Млн, Пш, Яс), *вишитий кожух* (Ст), *обшито разными ц'в'їтами* (Грб), *ком'їр вишитий* (Пд), *порозмал'ований* (Вз); за ДО «спосіб виготовлення» – *вич'инит'ї кожухи* (Кнт), *крашин'ї кожухи* (Кнт), *обшитий матер'їйїу* (Дб), *рипсом крас'івим пошите* (Дмй). Як бачимо, особливості крою, оздоблення, способу виготовлення ще збережені в пам'яті інформантів.

Назву *шуба* (у більшості говірок), словотвірні варіанти *шубка* (Дб, Др, Яс), *полушубок* (Св) інформанти використовують на позначення жіночого верхнього зимового одягу з хутра. На номінацію *шуба цигейкова* (Кл, Мсй, Хх), *шуба іскусвина* (Бб), *шуба натурал'на* (Хх) вплинула ДО «матеріал виготовлення»; *шуба з кап'їшоном* (Кл) – «особливості крою»; *шуба гарна* (Кл) – «оцінка мовця».

До довгого верхнього плечового жіночого одягу належить давня назва *йупка* 'верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)' (к. 5), що досить добре збережена в пасивному словнику діалектоносіїв.

У обстежених середньонадніпрянських говірках назви юпки розрізняють за різними ДО:

– «довжина» – атрибутивні словосполучення *довга йупка* (Дв, Дмй), *куцен'ка йупка* (Пш), *йупка нижч'є кол'ін* (Дн), *йупка до кол'ін* (Нв);

– «матеріал» – атрибутивні словосполучення, виражені іменником з прикметником: *йупка сукон'а* (Бб, Зл, Лт, Мс), *ват'ана йупка* (Дм), *шорс'т'ана йупка* (Вз), *ширс'т'ана йупка* (Нв), прийменниково-іменниковими конструкціями *йупка з вати* (Гр), *йупка на ват'ї* (СІ); *йупка із тонкого сукна* (Гр) та описово: *знизу полотно / а зверху покривалос' сат'їном* (Гр);

– «особливості крою» – переважають атрибутивні словосполучення, побудовані за структурними моделями: «іменник + прийменник + іменник» (*йупка у склатку* (Гл), *йупка до склад'їв* (Шб), *йупка п'їд вусики* (Ів), *йупка у зборку* (Мс), *йупка п'їд вусики* (Ів), *йупка на п'їдклац'ї* (Гр), *йупка до ус'їв* (Пд), *йупка із усами* (Дв)); «іменник + іменник» (*йупка складами*, *йупка хвалдойу* (Вз)); «іменник + прикметник» (*йупка р'асна* (Лк), *йупка*

широч'ен'ка (Ів), *йупка р'аснен'ка* (Дв)); описові конструкції *йупка із усами р'аснен'ка* (Дв), *до пояса і так і р'аси* (Зл), *так і збори* (Нв), *йупка йак пал'то* (Гл, Кн), *йупка до пояса мов жакет* (Пш), *йупка з довгим рукавом* (Дн), *з:аду широк і склатки* (Дн), *з:аду склади* (СІ);

– «колір» – атрибутивні словосполучення: *корич'нива йупка* (Кз, Кл, Млв, Лк), *ч'орна йупка* (Гл, Зл, Ів, Лк), *темна йупка* (Кл), *син'а йупка* (Гл);

– «оцінка мовця» представлена атрибутивним словосполученням *гарна йупка* (Шб).

Не всі інформанти згадують цей різновид жіночого одягу, проте на запитання про реалію описують її так: *йупка женс'ка* (Кр), *сарахан із пліч'има* (Бг), *зроблине нач'е жикетом / а тут такоїу хвалдойу / такими складами / на крижах складками / і пувич'ки* (Ан); *бач'ит' йа йййі бач'ила / з:аду складами поскладан'і* (МК); *йак пал'то шийец':а / з рукавами* (Кн).

Юпку вважали елементом святкового одягу: *йупку / на празники / до церкви* (Дмн). Із розповідей старожилів довідуємося про додаткове призначення цього давнього одягу: *йак дитина народиц':а / то крайом у йупку / і понисла //* (Дв). У сучасних говірках фіксуємо розвиток семантики лексеми *юпка*, що позначає жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу: *йупка* (Бг, Вг, Вз, Вр, Вш, Гл, Гр, Дб, Ів, Ір, Кв, Кз, Мд, Млн, Пл, Пр, Св, Ст, Хд, Хх, Шр).

Сему 'жіночий і чоловічий старовинний довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна' в обстежених говірках реалізовано назвою *свита* (Вг, Вз, Влш, Вр, Гр, Грб, Др, Ів, Кз, Кр, Мд, МК, Млв, Лт, Пд, Пл, Пш, СІ, Ст, Хх, Шб, Шр) та її словотвірними варіантом – *свитка* (Ір). Лексема збережена в пасивному словнику мовців, а в сучасному лексиконі в частині говірок давню назву втрачено, натомість функціонує слово *пал'то* 'верхній одяг довгого крою, що надягається поверх плаття, костюма і т. ін.'. Часом мовці називають обидві назви, репрезентуючи динаміку найменувань. У двох говірках із таким значенням фіксуємо давню номінацію *жупан* (к. б). Номен *пал'то* є запозиченням з французької мови і відомий іншим слов'янським мовам [ЕСУМ, IV, с. 269]. На думку дослідників, назва *свита* поширена, окрім української, у російській, білоруській, польській мовах зі значенням 'верхній одяг з домашнього сукна' [ССРЯ, XIII, с. 389–390; СБГ, IV, с. 398; Там., с. 26]. Науковці припускають, що слово *свита* належить до давньоруських назв побутових речей, які звузили значення. В українській і білоруських мовах лексема *свита* втратила одне зі своїх первісних значень 'спідній одяг', тоді як у російських діалектах воно збереглося [245, с. 187, с. 81]. Імовірно, лексема *свита* пов'язана з спсл. **sъvita* > *съвита*, яка походить від *свъити* 'свить' [Преобр., II, с. 262; Фасмер, III, с. 581].

Мовці розрізняють назви свити за типовими для номінації одягу ДО: «розмір» – *свита довга* (Вг), *свита до кол'ін* (Вг); «особливості крою» – *з:аду складоч'ки* (Вг), *заст'ібалос' догори* (Вг); «матеріал виготовлення» – *свита сукон:а* (Вг); «колір» – *свита корич'нива* (Вг), *свита ч'орна* (Вг). Свита виконувала захисну функцію від холоду: *ран'ше ж свити були / над'іне ту свиту та й каже / хот' кол'іна ни мерзнут'* (Ст). На ДО «соціальний статус»

вказує семантика лексеми *свита*, зафіксована в Словнику середньонаддніпрянських говірок – ‘селянський довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна, зазвичай сірого або брунатного кольору’ [ССГ, с. 374].

Сему ‘чемерка – старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду’ в кількох говірках реалізують фонетичні варіанти давньої назви *чемерка*: *ч умарка* (Бб, ВК, Вш, Гл, Гр, Дм, Дн, Дм, Злт, Ів, Кв, Кн, Млв, МК, Мл, Нв, Пд, Пр, Сг, Стб, Пщ, Хд, Мс), *ч имерка* (Вг, Vz, Влш, Грб, Ір, Кз, Кнт, Лс, Лт, Мд, Млв, Мсй, Ос, Ст, Хх, Шб, Яс), хоч у частині говірок у зв’язку з архаїзацією реалії назву втрачено. У відповідях діалектоносіїв відображено залишкові знання про цей різновид одягу, що відображено на карті 21: *ч умарка з копкоюу* (Пщ), *на подоб`їе йупки / накидалос` на плеч`і* (Дн), *йак од дошч`у плашч`* (Дм), *таке йак кухвайка / т`іл`ки трошки красив`іше* (Ів), *довген`ке / р`аснен`ке отуто* (Пр), *це таке над`івалос` на`голову* (Стб). Деякі мовці подають її із приблизними значеннями: *так на йакогос` чоловіка казали* (Лк), *мужс`ка шапка`довга з овец`* (Бг), *то дл`а мужик`ів йакас` / це у`западн`ій / там поширине воно //* (Кр). Назва *ч имерка* запозичена з польської мови (*czamara, czamakra*), де позначає ‘чоловіче верхнє вбрання з талією та зборками ззаду; венгерка’ [ЕСУМ, VI, с. 294].

Репрезентанти семи ‘старовинний двополий верхній чоловічий одяг з домотканого грубого сукна, без підкладки; сіряк’ втрачено, у пасивному словнику мовців перебувають нечіткі уявлення про цю реалію: *це п`іджак* (Пщ); *це свита / ч умарка / таке йак п`іджач`ок / т`іки ватове* (Пд); *це йупка з кап`ішоном / йак плашч`теплий* (Дн); *це воно було до тал`її / і оце ж так`і клшні були // це мужч`ини йїх над`івали* (Кнт). Імовірно, що втрата лексеми спричинена зменшенням кількості мовців, які бачили аналізовану реалію та володіли знаннями про неї. У Словнику середньонаддніпрянських говірок, де засвідчено лексему *с`ір`ак*, записану в 90-х роках ХХ століття та на початку ХХІ століття, назву подано з двома значеннями: ‘чоловічий верхній двополий одяг із грубого сукна, без підкладки, який одягали для виконання домашньої роботи’; ‘верхній плечовий чоловічий одяг без рукавів у вигляді накидки’ [ССГ, с. 381].

У обстежених говірках не засвідчено назву *бурка* ‘повстяний безрукавний плащ або накидка’, мотивовану кольором, хоч у Словнику середньонаддніпрянських говірок її подано з кількома значеннями: *бурка* ‘верхній демісезонний чоловічий одяг із грубого домотканого полотна з капюшоном, що захищає від вітру та дощу’; ‘чоловічий вовняний поясний одяг’; ‘чоловічий верхній одяг, недовгий повстяний плащ’ [ССГ, с. 45]. Зауважимо, що аналізована назва уже архаїзована та втрачена в лексиконі сучасних носіїв середньонаддніпрянських говірок. Зрідка у свідомості діалектоносіїв збережена інформація про реалію, що передають описовими конструкціями: *коротка йак куртка* (Дн); *п`іджак* (Пщ, Бг); *чолов`іч`ий п`іджак* (Бг); *це на подоб`їе плашч`а таке* (Ір); *то на`голову б`іл`шинство над`івайшц`а / з капил`ухом / од дошч`у* (Ст); *вона ч`орна / і`нач`е блискуч`а / накидалас`а* (Стб). Про втрату інформації про цей різновид одягу свідчить

те, що деякі мовці сплутують значення лексеми *бурка* і подають інші: *взут'а* (Лк); *це коротен'к і буроч'ки / то вони були разн'і / із замоч'ками* (Млн).

Маніфестанти семи 'старовинний чоловічий верхній одяг з довгими полами' *сукмана, жупан, чумарка* втрачено, назви *каптан, кафтан* у досліджуваних говірках архаїзовані й відомості про реалію обмежені, мовці спорадично дають її опис: *кафтанок – це на плеч'і оди'жинка* (Пд); *п'іджак домо'шитий* (Дн). Спільнослов'янське слово *кафтан* запозичене з турецької мови, куди потрапило з перської мови, пор.: тур. *kaftan* – вид верхнього довгого одягу [ЕСУМ, II, с. 377; Фас., II, с. 212; Sław., II, с. 20]. У словнику української мови слово *кафтан* подано як *заст. діал. 'каптан, жупан'* [СУМ, IV, с. 122]. Як бачимо, назву *кафтан* важко актуалізувати з пасивного словника мовців, оскільки обсяг знань про реалію вже редукований або й зовсім утрачений. Імовірно, й тому, що цей одяг носили переважно представники багатой верхівки суспільства.

Водночас відзначимо, що в сучасних середньонадніпрянських говірках ще добре збережена застаріла назва *кобин'ак* 'суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою'. Її зафіксовано в більшості говірок, із таким же значенням функціонують назви *бурнус, бурнос*, досить частотною є сучасна назва *плашч'*, що репрезентує динаміку говіркових мікросистем (к. 5). Діалектоносії з говірок Київщини описують реалію так: *кобин'ак на 'голову над'івавс'а / йак у жнива / так на 'воз'і кобин'аком укривс'а* (Дмн); *це так йак тшпер ви од дошч'у над'івайте плашч' / то 'звавс'а кобин'ак'* (Тш); *от'і шо биз рукав / то називали йїх кобин'аком* (Ст). Лексему *кобин'ак* вважають запозиченням із угорської та з тюркських мов, де вона має значення «плащ» [ЕСУМ, II, с. 476].

Часом інформанти не пам'ятають назви давньої реалії, у їхній свідомості збережені тільки фрагменти інформації або якісь приблизні асоціації з предметом. Так, сему 'чоловічий теплий одяг старовинного крою з брижами в стані; бекеша' в уяві діалектоносія репрезентують описові конструкції: *так йак свитка / т'іки з карманами / була або темно'син'а / або 'с'іра // св'аткова / то чирвона* (Гр); *це носили заможн'і л'уди* (Гр); *шч'ос' охл'але* (Пд). Назви реалії не засвідчено в жодній говірці.

Плечовий одяг був і залишається широко вживаним, він виконував не тільки захисну, а й естетичну функцію. У сучасних середньонадніпрянських говірках фіксуємо назви досліджуваної лексико-семантичної групи в складі приказок та фразеологізмів, які збагачують народне мовлення: *ка'зав пан / кожух дам / та слово його тепле //* (Дм); *своїа сороч'ка 'ближч'е до т'іла* (Дн), *т'іко 'кохта здулас'а* [ГЗП, с. 35].

Отже, ЛСГ назв плечового одягу в середньонадніпрянських говірках є досить розгалуженою системою компонентів, об'єднаних між собою різними видами системних відношень: синонімічних, омонімічних, гіперо-гіпонімічних. Назви перебувають в опозиційних відношеннях на підставі різних ДО: «матеріал», «особливості виготовлення та крою», «спосіб виготовлення», «довжина», «розмір», «наявність/відсутність рукавів», «місце носіння на тілі», «особливості оздоблення», «час носіння», «стать», «колір»,

«забарвлення», «оцінка мовця». Для аналізованої ЛСГ характерний високий ступінь архаїзації лексики у зв'язку з деактуалізацією та переходом в минуле реалій матеріальної культури українців. Семантика деяких назв зазнала трансформації (*йупка; свита, кобин'ак*). Частина лексем перейшли в пасивний словник мовців, а деякі з них уже втрачені (*с'ір'ак, бурнос, ч'имерка, бурка, каптан*), що, імовірно, пов'язано із соціальною значущістю реалії. Деякі назви ЛСГ плечового одягу свідчать про обрядову функцію позначених ними реалій (*кожух*).

На номінацію вплинули МО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «особливості крою», «місце виготовлення», «місце розташування на тілі», «дія», «особливості носіння», «колір», «сезон носіння», «рід діяльності».

Назви плечового одягу представлено здебільшого давніми однослівними номенами (*сороч'ка, манишка, ком'ір, пазуха; п'ідопл'іч'ка, п'ідкладоч'ка, ч'охла, пелина, под'іл, пола, п'іт:ичка, лишт'ва, вишиванка, б'ілизна, б'іл'йо; майка, кофта, светр, джемпир, плат':а, пл'іс'іровка, карсет, жил'етка, жикет, п'іджак, кухвайка, кожух, йупка; свита, ч'умарка, бурка; кобин'ак*).

Водночас на позначення різновидів плечового одягу за різними ДО переважають аналітичні утворення:

- атрибутивні словосполучення, побудовані за структурними моделями «іменник + прикметник» (*сороч'ка довга, ч'охли вишит'і, карсет р'асний, б'ілий кожух, йупка сукон':а, свита ч'орна*) та «іменник + прийменник + іменник» (*сороч'ка до уставки, кохта з рукавами, плат':а із сиц':у, карсет з усами, кухвайка на ват'і, кожух до кол'ін, йупка із усами, свита до кол'ін*);
- описові конструкції (*под'ілки були вишит'і; кохта обложина стр'ічкою; карсет у п'ят' ус'ів; йупка із тонкого сукна, знизу полотно / а зверху покривалос' сат'іном*).

Продуктивними способами словотвору є суфіксальний (*сороч'ка, манишка, українка, тен'іска, шведка; б'ілизна, футболка, пл'іфч'ик, йапонка, матросоч'ка, блузка, пл'іс'іровка, кирсетка, жил'етка, пл'ушка, москвич'ка, кужушка, ч'умарка, бурка, кобин'ак*), префіксально-суфіксальний (*п'ідопл'іч'ка, бизрукавка*), основословоскладання (*т'ілогр'ейка, душогр'ейка*), універбація (*вишиванка*).

Серед номінацій назви праслав'янського походження (*кожух, свита*) та запозичення з французької (*корсет, жакет, с'уртуч'ок; тужурка, пал'то*), англійської (*п'іджак*), латинської (*куртка*), польської (*ч'имерка*), турецької мов (*каптан*).

ЛСГ плечового одягу представлена розгалуженою системою назв (*корсет, жил'етка, жикет, куфайка, кожух, кобин'ак*) та їхніми фонетичними (*карсет, кирсет, корсет, гирсет, торсет; кухвайка, фуфайка*) і словотвірними варіантами (*жил'отка, жил'оточ'ка, жил'еточ'ка, жил'от, жакет, жикетик, жикетка; кужух, кожушок, кожушина, кужушка, кожушанка*).

2.1.3. ЛСГ назв поясного одягу

Нижню частину стану традиційно покриває поясний одяг. Назви поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках становлять складну систему, компоненти якої перебувають у тісних гіперо-гіпонімічних і синонімічних зв'язках. ДО «стать» впливає на формування семантичних мікрогруп назв жіночого поясного одягу та назв чоловічого поясного одягу. Серед інших ДО, що впливають на номінацію, релевантні «особливості крою», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «колір», «малюнок», «час носіння», «декорування», «соціальний статус».

2.1.3.1. Семантична мікрогрупа назв жіночого поясного одягу. Аналіз наукової літератури й джерел дає підстави вирізнити три основні періоди вивчення жіночого поясного одягу: II пол. XIX ст. – I пол. XX ст.; II пол. XX ст.; поч. XXI століття. Для аналізу за ДО «стать», «місце розташування на тілі» дослідники вирізняють жіночий поясний одяг (жіночий стеговий одяг, одяг нижньої половини тіла). Про давні назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок дізнаємося переважно із етнографічної літератури, лексикографічних джерел та діалектних текстів. П. П. Чубинський у етнографічній праці II пол. XIX століття так описує одяг жителів Середньої Наддніпрянщини: поверх сорочки одягали «запаски, платки, спідниці, пандираки»; поверх запаски спереду – *попередницю*, зав'язували стан «широкимъ красным шерстянымъ поясом», кінці якого звисали позаду. Жіночий стеговий (поясний одяг) у II половині XIX – на початку XX ст. поділяли на незшитий – *запаска, дерга*, частково зшитий – *плахта, горботка*, зшитий – *андарак, літник, димка, фартух, шорц* [174, с. 71–76]. У Словнику полтавських говорів В. С. Ващенко (1960) засвідчено назви жіночого поясного одягу та його елементів: *дерга (джерга)* 'труба, без прикрас запаска, плахта', *л'ітн'ач'ка* 'легка, літня спідниця', *оправка* 'виплетений із вовни жіночий пояс', *розп'ірка* 'розріз у спідниці, застібка'; (інше значення 'розірвана сорочка'). Інформацію про різновиди жіночого поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках черпаємо із діалектної текстотеки Середньої Наддніпрянщини, де представлені розповіді інформантів, які народилися на початку XX століття. Цей матеріал уміщено в лексикографічній праці «Словник середньонаддніпрянських говірок», де представлено лексикон кількох поколінь діалектоносіїв (від початку XX століття до початку XXI століття). У власних польових записах (інформанти 30-тих – 40-вих років народження XX століття) представлено лексеми різних часових зрізів та вживання, серед яких збереження давніх назв, частина яких перебуває в пасивному словниковому запасі діалектоносіїв, активно вживані та новотвори; останні увійшли в лексикон мовців упродовж перших десятиліть XXI століття під впливом соціально-економічних перетворень у суспільстві.

Семантична мікрогрупа назв жіночого поясного одягу об'єднує номінації на позначення спідниці, запаски, плахти. Одними із найдавніших і найпоширеніших назв жіночого поясного одягу, відомих у більшості

українських говорів, є лексеми *запаска* й *плахта*. Обидві назви зафіксовано в пам'ятках XVI – XVII століття. Спільнослов'янське віддієслівне утворення *запаска* та питоме українське *запояска* вживали як назви поясної одяжі з незшитих пілок. Назву утворено префіксально-суфіксальним способом, вона походить від іменника *пас*, що є запозиченням з польської мови; п. *pas* ‘пояс’ < праслов'янське *rojasъ* ‘пояс’ [ЕСУМ, IV, с. 302–303; Фас., II, с. 78; Bruck., с. 98]. В українському побуті *запаска* – це жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що її використовували замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки [ЕСУМ, III, с. 247]. Етнограф Т. О. Николаєва подає глибокий аналіз поясного одягу Середньої Наддніпрянщини, для представниць якої характерні дві запаски (у свято – плахта), літник з попередницею із саморобної тканини, пізніше – крамна спідниця з фартухом, котрі пов'язували поясом [174, с. 110].

Запаски носили в жнива, до праці. За свідченням середньонаддніпрянців старшого віку, до кінця XX ст. цей різновид жіночого поясного одягу вийшов з ужитку, тому в словнику мовців старшого віку лексему *запаска* фіксуємо в частині сучасних говірок із семантикою ‘жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин’ (Бг, Вш, Гр, Грб, Дм, Дн, Ір, Кз, Кнт, Лт, Мсй, Ос, Пд, Пщ, Ст) (к. 10). Втрату інформації про реалію засвідчують описові конструкції, де мовці характеризують реалію за кроєм, матеріалом, кольором: *запаска п'ідтикайиц'а* (Дн), *не зшите / а обмотувалис'а* (Кнт); *із ширст'анойі матер'ийі* (Млн); *запаскойу обгорталис'а / йіх ткали дома на вирстатах // запаска ткалас'а квадратиками / ч'орним / ч'ирвоним / син'ім* (Гр). У деякого з мовців знання про реалію корелюють з іншою територією побутування: *запаска це туди в западн'ій / і плахта горбатка в йіх* (Пл). У мовленні діалектоносіїв, які народилися на початку XXI століття, за допомогою анкетування фіксуємо повну втрату семантики лексеми *запаска*, оскільки інформанти асоціюють її з іншими значеннями «пояс» (Зл), «заначка» (Вг, Кр), «запасне колесо в машині» (Шр).

До давніх назв належить лексема *плахта*. Про її популярність у XIX столітті свідчить значна кількість назв, утворених за різними мотиваційними ознаками: «шерстяные плахты бывают...крыжева, хрещата, грушова, рогатка, синятка, сливянка рожевого цвіту, закладчина» [Чуб., с. 428]. Лексема *плахта* належить до запозиченої лексики, походить від пол. *plachta* ‘спідня юпка’ [Фас., III, с. 275–276], наприклад, атрибутивна назва *плахта черчата* утворена від слів *червчатъ – червь* «черв'як, із якого добували червону фарбу». За допомогою додавання суфікса -к- утворені нові двокомпонентні конструкції – *плахта черчатка, плахта син'атка*. (Пряжа синього кольору – синята; червчатий – з черцю – тканини червоного кольору) [42, с. 12].

Давня лексема *плахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’ добре збережена в середньонаддніпрянських говірках (к. 11). У Словнику середньонаддніпрянських говірок фіксуємо подібне значення назви *плахта*:

‘жіноча спідниця з одного полотнища, яким обгорталися і підв’язувалися поясом’ [ССГ, с. 316].

Означальні компоненти в складених найменуваннях плахти в сучасних середньонадніпрянських говірках реалізують ДО «колір» – *зілена плахта* (Яс), *чирвона плахта* (Бг); «особливості малюнка»: *плахта кубиками* (Гл, Дн, Лк), *плахта у кубики* (Гл), *плахта кл’еч’аста* (Хд), *плахта у кл’еточ’ки* (Нв), *плахта р’аба* (Бг), *плахта шаховим таким* (Мсй). Із часом номен *плахта* набув додаткових значень, що відбито у свідомості діалектоносіїв у двох говірках: ‘картата декоративна тканина’ – *плахта з картастого* (Кн), ‘покривало або килим з такої тканини’ – *йак р’адно* (Дн). П. П. Чубинський зазначав, що вже у II половині XIX століттях реалія вийшла з ужитку: і плахта, і запаска були витіснені «ситцевими спідницями» [П. Чуб., с. 428]. Відзначимо, що назва *плахта* на кількох хронологічних зрізах зберегла семантику ‘святковий одяг’. П. П. Чубинський описує плахту як жіночий одяг, який вдвічі більше запаски, дорожчий неї, його носять тільки на свято. Так, інформанти старшого віку асоціюють *плахту* з концертним вбранням: *дл’а тих / хто у хор’і / св’аткова сп’ідниц’а* (Гр), *це ж йак ото виступайут’* (Тр, Шр); у свідомості молодшого покоління діалектоносіїв реалія має такі значення: ‘одяг, у якому виступають артисти на сцені’ – *плахта / це ч’астина кост’ума* (ПХ); ширше – ‘жіночий національний одяг’ – *нац’іонал’ний од’аг України* (ПХ), *йупка нижч’е кол’ін в українс’кому стил’і* (Кв). Молодь здебільшого втратила знання про цей елемент жіночого одягу, про що свідчать зміни в семантиці лексеми *плахта*: ‘хустина’ (Шб), ‘платок’ (Пй), чи сплутування значень ‘стійка для страти лудей’ (Гл) (сплутують із *плаха*) (к. 24). В одній говірці на появу складеного найменування також вплинула ДО «час виникнення реалії»: *плахта старовин’а* (Св).

Найдавніший зшитий жіночий поясний одяг – *сп’ідниц’а*. Маніфестанти семи ‘спідниця, загальна назва’ в досліджуваних говірках мінімально лексично здиференційовані. Сему ‘жіночий поясний одяг’ найчастіше реалізує назва *сп’ідниц’а*, а також її фонетичні та словотвірні варіанти *сподниц’а*, *сп’іднич’ка*, *споднич’ка* та номен *йубка*, його фонетичний варіант *йупка* (див. к. 8). Лексема *сп’ідниц’а* походить від праслов’янського *spodъ* ‘низ’, пор. п. *spod* ‘низ, дно; черінь печі’ [ЕСУМ, IV, с. 387–388; Фас., III, с. 295–296]. У кількох говірках засвідчено паралельні форми *сп’ідниц’а* / *йупка*. Відзначимо, що в декількох говірках номен *йупка* зафіксовано в мовленні старшого покоління ще й із семантикою ‘верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’, що є свідченням внутрішньотематичних зв’язків між лексико-семантичними групами назв поясного та плечового одягу.

У номінації спідниці відбиті протиставлення реалії за кроєм, способом виготовлення, декоруванням, матеріалом, кольором та соціальним статусом мовців. ДО «крій» спричинила ареальну й лексичну диференціацію назв реалії. Сему ‘широка спідниця, зібрана в поясі дрібними складками’ реалізують двослівні атрибутивні словосполучення, де залежний компонент виражений прикметниками та дієприкметниками: *сп’ідниц’а р’асна* (Бг, Влш, Вш, Гл, Гр, Дв, Дм, Дмн, Дн, Зл, Кв, Кл, Кл, Кн, Мл, Мсй, Нв, Пд, Тш, Хд), *сп’ідниц’а*

р'аснен'ка (Дв, Пл), *сп'ідниц'я широка* (Бг, Гл, Гр, Дм, Дмн, Др, Злт, Кз, Лк, Мд, Нв, Пр, Ст), *сп'ідниц'я широкувата* (Нв), спорадично вживані найменування *сп'ідниц'я в'іл'на* (Пд), *сп'ідниц'я зложина* (Стб), *сп'ідниц'я присобрана* (Дн), *сп'ідниц'я приз'ібрана* (Шр), *сп'ідниц'я розкл'ощона* (Ір), *сп'ідниц'я гофр'ірована* (Кз), *сп'ідниц'я сшита на пояску* (Дб, Дн, Дмн), та іменниками: *сп'ідниц'я до пояска* (Бг), *сп'ідниц'я до ризинки* (Бг), *сп'ідниц'я на мотузку* (Пд), *сп'ідниц'я на шнурку* (Стб), *сп'ідниц'я у зборку* (Дмн), *сп'ідниц'я на зборку* (Гр), *сп'ідниц'я тит'анка* (Бг, Пщ), *сп'ідниц'я тит'анкою* (Кв), *сп'ідниц'я в тит'анку* (Шр), *сп'ідниц'я кл'ош* (Бг, Пщ), *сп'ідниц'я кл'ошищ* (Бг), *сп'ідниц'я 'сонцекл'ош* (Млн), *сп'ідниц'я 'сонич'ко* (Кв), *сп'ідниц'я у складку* (Бг, Ст), *сп'ідниц'я у складоч'ку* (Дн), *сп'ідниц'я в склатку* (Дн), *сп'ідниц'я багато складками* (Стб), *сп'ідниц'я складами* (Злт), *сп'ідниц'я у склади* (Хх), *сп'ідниц'я хвалдами* (Ір, Стб), *сп'ідниц'я з брижами* (Кв), *сп'ідниц'я пл'іс'іровка* (Дб, Грб, Млн), *сп'ідниц'я пл'іс'іровоч'ка* (Пщ), *сп'ідниц'я гофре* (Млн). Серед іменникових словосполучень вирізняємо утворені за кількома структурними моделями: «іменник + іменник» (в наз. та оруд. в.), «іменник + прийменник + іменник» (в знах. від.), «іменник + числівник + іменник» (в ор. в.).

Відантропонімна назва *сп'ідниц'я тит'анка* (Бг, Пщ) позначає спідницю з дуже дрібними складками. Номени *сп'ідниц'я пл'іс'іровка*, *пл'іс'іровоч'ка* споріднені із *пліс*, *плісовий*, що запозичені з фр. мови: фр. *plissé* «плісе» пов'язане з дієсловом *plisser* «плісирувати, гофрувати, робити складки, морщити» [ЕСУМ, IV, с. 449]. Імовірно, що назва мотивована дією. Характерно, що лексема одночасно входить до ЛСГ назв поясного і плечового одягу.

Широка спідниця в жіночому гардеробі не втрачає своєї актуальності й нині, у мовленні молоді фіксуємо такі її назви: *'йупка 'сонце* (Фр, Кв), *'йупка 'полусонце* (Фр, Кв), *'йупка 'сонич'ко* (Фр, Кв), *'йупка 'сонцекл'ош* (Св), *'йупка трапец'ійа* (Св). МО найменувань прикладкового типу є «зовнішній вигляд», номінацію утворено за подібністю форми реалії: кругла, трапецевидна.

Ширина спідниці залежала від кількості полотнищ тканини, із яких виготовляли цей вид одягу. У більшості досліджуваних говірок полотнище, шматок тканини для пошиття спідниці, має назву *'п'ілка* (Дв, Дн, Лк, Мл), *'п'ілоч'ка* (Вг), *кусок* (Бг, Гл), *клинок* (Бг, Ір): *оце ж йак іди́мо на свайбу / над'івайим сороч'ку / вишити / кирсет / сп'ідниц'я у п'ят' 'п'ілок / така р'асна* // [ГЗП, с. 919]. Лексема *'п'ілка* в Словнику середньонаддніпряньських говірок представлена із семантикою «шматок домотканої тканини на всю її ширину» [ССГ, с. 312].

Назва *'п'ілка* походить від псл. *rola* «сторона, половина» [ЕСУМ, IV, с. 485; Фас., III, с. 306]. МО номінацій рясної спідниці є «кількість полотнищ». Ширина спідниці залежала від кількості клинків, що вказували на соціальний статус власниці реалії: чим більше, тим заможніша – *сп'ідниц'я шистиклинка* (Дб, Ів, Ір, Кв, Млн, Пд, Стб), *сп'ідниц'я чотириклинка* (Дб, Дв, Грб, Стб, Шр), *сп'ідниц'я двохклинка* (Дв, Грб), *сп'ідниц'я вос'миклинка* (Пд, Пр), *сп'ідниц'я у ч'отири клиноч'ки* (Дб), *сп'ідниц'я дванадц'ятиклинка* (Млн);

спідниця у три п'їлки (Бг, Дн, Лк, Мл, Нв, Пщ), *спідниця* в ос'ми п'їлка (Хд), *спідниця* у ш'їс'т' п'їлок (Нв), *спідниця* у п'їат' п'їлок (Дн), *спідниця* у чотири п'їлки (Мл), *трип'їлочка* (Мс), *спідниця* у дв'ї п'їлки (Мсй), *спідниця* у дв'ї п'їлоч'ки (Вг), *спідниця* у три куски (Бг). На номінацію спідниці вплинула МО «кількість клинів, пілок, кусків, із яких пошитий виріб».

Сема 'вужка спідниця' реалізована назвами *спідниця* пр'ама (Бг, Тр), *спідниця* вузен'ка (Ст), *спідниця* уз'ка (Нв), *застебнута на пувиц'у* (Дб), *р'івнен'ка спідниця* (Кз), *йупка карандаш* (Зл, Кв, Св), *йупка вобт'ажку* (Св).

Ще на початку ХХ століття переважав полотняний одяг. Полотно ткали, вибілювали, фарбували в природних барвниках: у дубовій корі, у бузині тощо. Інформацію про назви жіночого поясного одягу І половини ХХ століття черпаємо із діалектних текстів говірок Західної Полтавщини, записаних Г. І. Мартиною від інформантів, які народилися на початку століття, носили полотняний одяг і добре про нього пам'ятають: *а тод'ї в пол'отн'ан'їх сороч'ках ходил'и / д'їтки / штани / спідниц'ї* [ГЗП, с. 149]; *ото б'їл'ат' було полотно / а з того полотно спідниц'у шийши / і п'їдитаники* [ГЗП, с. 99]; *було полотно'ану спідниц'у пошійут' / бузиноу покрас'ат'* [ГЗП, с. 137]. Із відходом у минуле ткацького ремесла в пасивний словник перейшли атрибутивні назви *спідниця* покрашина у бузину (Вг, Дн, Ір, Пд, Хд), *спідниця* ткани (Вг), *спідниця* крашина (Пд), *спідниця* крашина у кор'ї (Дмн).

Пізніше з'явилися такі тканини, як рипс, ситець, байка тощо. У зв'язку з цим, для номінації предметів одягу, зокрема назв спідниці, релевантними стали ДО «матеріал виготовлення». У сучасних досліджуваних говірках поширені аналітичні назви: *спідниця* полотно'ана (Ан, Бб, Бг, Вг, Вз, ВК, Влш, Вш, Гл, Гр, Грб, Дв, Дм, Дмй, Дн, Дрб, Зп, Злт, Ів, Ір, Кв, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лк, Мл, Млн, Мс, Мсй, Нв, Ос, Пд, Пр, Пщ, Св, Ст, Сї, Ст, Стб, Ств, Тр, Тш, Хд, Хх, Шб, Шр), *спідниця* з полотно (Гр), *спідниця* рипсова (Дн), *спідниця* байкова (Дн), *спідниця* сиц'ева (Лк, Шр), *спідниця* сат'їнова (Кз), *спідниця* сатинова (Шр), *спідниця* кашми'рова (Шб), *спідниця* ширс'т'ана (Кн, Мд), *спідниця* шорс'т'ана (Ан), *спідниця* із шерс'т'ї (Бг), *спідниця* проста (Кз, Мс, Шб, Шр), *спідниця* проста (Бб), *спідниця* простен'ка (Ів), *спідниця* в'їл'ветова (Др), *спідниця* пл'ушива (Др), *спідниця* шовкова (Дн, Грб, Мл), *спідниця* саржова (Дм, Лк), *спідниця* ал'нова (Бб), *спідниця* йапоніова (Сї), *спідниця* з палатки (Дм). Остання назва маркована часом; за свідченнями інформаторів, у роки Великої Вітчизняної війни через недостачу тканини спідниці шили з солдатських палаток [245, с. 45].

Припускаємо, що атрибутивний компонент назви *спідниця* ал'нова походить від лексеми *альпака*. Основою назви спідниці, виробленої з високоякісної шерсті тварини з родини лам, стала МО «матеріал виготовлення».

Відзначимо, що чимала назв спідниці виникло за ДО «колір»: *спідниця син'а* (Дмн, Пд), *спідниця синен'ка* (Дн), *спідниця зилена* (Дн), *спідниця чорна* (Пд), *спідниця біла* (Гр), *спідниця чирвонен'ка* (Дн), *спідниця вишнева* (Дн), *спідниця йагодова* (Злт). За ДО «відсутність / наявність візерунку» в говірках розрізняють назви – *спідниця одното:а* (Гр), *спідниця р'аба* (Бг), *спідниця в кв'ітах* (Гр), *спідниця кв'іч'аста* (Дм), *спідниця з кв'іточ'ками* (Дн), *спідниця картата* (Дн), *спідниця квадратиками* (Дн), *спідниця у кл'еточ'ку* (Дб, Дм, Нв), *спідниця кубова* (Дм), *спідниця у кубики* (Гл), *спідниця шотланка* (Дн). В останній назві атрибутивний компонент виражений універбатом *шотланка*.

У сучасних середньонаддніпрянських говірках виявлені СР назв спідниці, що виникли ще й за такими ДО:

– «призначення» – *спідниця празникова* (Кнт), *спідниця празнич'на* (Дн, Зл, Кв, Пд), *спідниця св'аткова* (Гр), *спідниця на вихідний* (Дн), *спідниця будена* (Пд), *спідниця робоч'а* (Гр), *спідниця на роботу* (Дн, Мд);

– «час побутування» – *спідниця стара* (Кз), *спідниця старин:а* (Кнт), *спідниця старовин:а* (Вк, Стб);

– «оцінка мовця» – *спідниця обикновен:а* (Дб, Кз), *спідниця гарна* (Дб);

– «довжина» – *спідниця довга* (Кз, Кл, Кр, Лк), *спідниця довген'ка* (Дн), *спідниця довга дуже* (Влш), *спідниця нидовга* (Тр), *спідниця на сиредн'у литку* (Дн);

– «спосіб і місце носіння» – *спідниця спідн'а* (Гр), *нижн'а спідниця* (Гр), *спідниця верхн'а* (Гр), *підйупник* (Дн, Крб). У реченні: *до с'емс'ат четвертого / с'емс'ат п'ятого року носили довг'і спідниц'і* (Кз).

Декорування спідниці нашитими на поділ стрічками передають назви *спідниця пириккладена плисом* (Кнт), *спідниця з плисом* (Мс), *спідниця обложина тамич'ки плисом* (Пл), *спідниця до широкої лиштви* (Кнт), *спідниця до вузен'кої лиштви* (Кнт). Лексема *лиштва* функціонує в більшості досліджуваних говірок із семантикою 'обшивка спідниці' (Бб, Вг, Влш, Гр, Зл, Дн, Ів, Кл, Кнт, Кн, Млв, Пд, Пщ, Тр), 'підрублений низ спідниці' (Тш), 'підкочений край спідниці' (Вг), а також 'вишитий край сорочки' (Бб, Вг, Влш, Дн, Зл, Кл, Млв, Пд, Тр), 'підшита знизу смуга червоного кольору' (Влш, Кз, Мд), 'полотняна смужка підшита до споду спідниці' / 'витканий край платка' (Ів, Зл), 'вишивка на рукавах' (Нв), 'вистьобана на полотні мережка' (Шр), 'вставка в одязі' (Св). Лексема *лиштва*, що реалізувала семи 'вишивка у вигляді прямої гладі', 'обшивка одягу (звичайно його нижньої частини)', у мовленні молодшого покоління втрачає ці значення і є репрезентантом семи 'листя з дерев' (к. 21). Зауважимо, що лексема *лиштва* належить до кількох ЛСГ назв поясного, плечового, супровідних деталей одягу, а також головних уборів, реалізуючи внутрішньотематичні міжтематичні зв'язки досліджуваної лексики.

Окрему мікрогрупу утворюють репрезентанти семи 'фартух, жіночий одяг у вигляді шматка тканини із зав'язками, який одягають спереду на сукню чи спідницю'. У обстежених говірках переважає назва *квартух*, її

словотвірний варіант *квартишок*, спорадично мовці використовують фонетичний та словотвірний варіанти *хвартух*, *хвартух*, *квартишок*. У кількох говірках фіксуємо назви *пиредник*, *попиредник* (к. 12). МО для виникнення лексем є «спосіб носіння». Назва *пиредник* може бути наслідком впливу рос. *передник* [СРЯ, с. 575]. Лише в одній говірці зафіксовано фонетичний варіант *фартух*, близький до літературної мови, що свідчить про спорадичність фонем [ф] у діалектній системі середньонаддніпрянських говірок. Назва *фартух* – запозичення через пол. *fartuch* з нов.-в.-нім. *Vortuch* «фартух, попередник» [Фас., IV, с. 186].

Буденні фартухи виготовляли з тканини темного кольору, а святкові шили з білого полотна, оздоблювали вишивкою. У частині середньонаддніпрянських говірок на номінацію фартуха вплинула ДО «крій». Сему 'фартух, жіночий одяг у вигляді шматка тканини із зав'язками, який одягають спереду на сукню чи спідницю (від пояса до колін)' реалізовано назвами: *хвартух зав'язаний з:аду* (Бб, Вг, Стб), *хвартух до кол'ін* (Вг), *хвартух з двома карманч'иками* (Вг). Мотив номінації «особливості крою» покладено в основу назв *хвартух без нагрудника* (Стб). За ДО «забарвлення» виникли сполуки *хвартух у кл'еточ'ку* (Стб), *хвартух цв'іточ'ками* (Вг), за ДО «матеріал виготовлення» *квартиух сиц:ивий* (Лк), *квартиух полот'н'аний* (Пд), *квартиух з полотна* (МК), *хвартух з кал'інкору* (Дн), *хвартух холстовий* (Дн). Сему 'буденний фартух' реалізує назва *квартиух з драного* (Гл).

2.1.3.2. Семантична мікрогрупа назв чоловічого поясного одягу.

Семантична мікрогрупа назв чоловічого поясного одягу об'єднує загальну назву штанів та їхні різновиди за ДО «крій», «матеріал виготовлення», «призначення».

За свідченням етнографів, назви чоловічого поясного одягу українців відбивають його походження. Народам, які заселяли степову частину Східної Європи, здавна відомі широкі штани – шаровари, які побутували в Україні до II половини XIX століття. На зміну шароварам прийшли брюки міського крою [174, с.71].

У сучасних середньонаддніпрянських говірках поширена назва *штани* 'одяг (переважно чоловічий), який має дві довгі або короткі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги'. Номінація перебуває в активному словнику мовців в усіх обстежених говірках.

Етимологи вважають лексему *штани* похідною від тюрк. *iston* 'внутрішній, нижній одяг, штани' [ЕСУМ, VI, с. 472; Фас., IV, с. 477; Чер., II, с. 424–425; Преоб., II, с. 107]. Водночас, на думку О. Я. Гавадзин, слово *штани* утворене від дієслова *шити* (псл. *siti*) й означало первісно 'одяг зшитий з двох шматків тканини' [43, с. 105].

Назви *штани полотн'ан'і* (ВК, Кз, Кр, Мсй, Нв, Пр, Хд, Шб), *штани з полотна* (Вг, Кн, Мд, Ст), *штани з товстого* (Зл), *штани трикотажн'і* (Влш), *штани з кал'інкору* (Пр), *штани байков'і* (Вг, Млв), *штани з байки* (Тр), *штани ширст'анен'к'і* (Хд), *штани хибе* (Хд), *штани іскусвин'і* (Кр), *штани ват'ан'і* (Мсй) мотивовані матеріалом виготовлення. Атрибутивна сполука *штани закордон:ийе* (Лт) вказує на МО «місце виготовлення».

ДО «призначення» зумовила функціонування низки назв на позначення аналізованої реалії. Сему 'спідні штани' репрезентують назви: *кал'сони* (Вр, Гр, Дб, Дн, Ір, Кв, Кл, Мл, Млв, Мсй, Пр, Прх, Пщ, Св, Стб, Тр, Тш, Шр), *п'ідштаники* (Бг, ВК, Дм, Зл, Ір, Кв, Кнт, Кр, Мсй, Нв, Пд, Пл, Пр, Пщ, Св, Стб, Шр), *сп'ідн'і* (Кнт), субстантив *спортивн'і* (Вз, Прх, Хх), *б'іл'о* (Бб, Влш) та їхні фонетичні й словотвірні варіанти: *п'ідштан'іки* (Бб, Вр, Зл, Лт, Шб), *подштаники* (Дмй, Кн, Тш), *подштан'іки* (Хх), *п'ідштан'ки* (Вг, Vz, Др, Грб, Мд, Стб); *сподники* (Дн), *сподн'іки* (Вг, Vz), *сп'ідники* (Дн), У Словнику середньонаддніпряньських говірок засвідчено лексему *кал'сони* 'чоловіча білизна, спідні штани' [ССГ, с. 165].

Назва *кал'сони* є нормативною в літературній мові [СУМ, IV, с. 80]. Слово запозичене з французької мови, пор.: фр. *caleson* «підштаники» [ЕСУМ, II, с. 356; Фас., II, с. 171]. Лексема *п'ідштаники* засвідчена в словнику із ремаркою *розм.* 'чоловіча білизна; спідні' [СУМ, VI, с. 527]. В основу номінації покладено МО «призначення».

Лексема *спортивн'і* – морфолого-синтаксичне утворення, що розширило значення: не тільки штани для занять спортом, а й спідня білизна.

Назву *гал'іфе* (Дн, Злт, Ір, Кнт, Млн, Пд, Шр), фонетичний варіант *гал'іхве* (Кр, Лк) фіксуємо із значенням подібним до літературного – «штани особливого крою, що обтягують литки та коліна і дуже розширюються на стегнах» [СУМ, II, с. 20]. Лексему *гал'іфе* вважають запозиченням із російської мови, де вона утворена від прізвища французького генерала G. A. Gallifet [ЕСУМ, I, с. 461; Фас., I, с. 388]. Інформанти подають коментарі щодо особливостей носіння реалії, яка в повоєнний час виконувала функцію святкового одягу: *ходили гал'іфе і хромов'і ч'оботи / бо це ж на празник / к'ім'іл'і гал'іфе* (Шр).

Маніфестантом семи 'широкі штани, стягнені вгорі очкурором, внизу зібрані в зморшки' в сучасних середньонаддніпряньських говірках є лексема *шаровари* (Вк, Гр, Кз, Кнт, Лк, Млн, Пл, Пщ, Хх) та її словотвірні варіанти *шароварц'і* (Дн), *шароварч'іки* (Пщ, Хх). Її збереженню в лексиконі діалектоносіїв, очевидно, сприяє те, що шаровари є елементом українського національного вбрання. Назва, на думку етимологів, запозичена з іранських мов; ір. *šaravāra «штани» [ЕСУМ, VI, с. 385].

Засвідчуємо спорадичне використання мовцями старшого віку назви *джинси* (Др), *дж'інси* (Прх) 'штани з цупкої бавовняної тканини, переважно прошиті кольоровими нитками' [СУМ, XI, с. 678]. Протиставлення сем 'вузькі чоловічі штани' : 'широкі чоловічі штани' представлено назвами *дудоч'ки* (Млн), *широк'і штани* (Хд). В основу назви *дудоч'ки* покладено МО «форма».

Для репрезентацій семи 'короткі штани' в кількох говірках засвідчуємо назву *шорти* (Бб, Др, Кз, Нв, Шр, Яс).

На позначення штанів, які носять у свято, фіксуємо розповсюджену в усіх говірках лексему *бр'уки*. За свідченням дослідників, назва *бр'уки* запозичена з російської мови, куди потрапила з німецької пор.: нж.-нім. *brok* або гол.

broek, ср. д.-в.-н. *bruoh*, ср.-нж.-н. *brok* ‘штани’, що походить від лат.-гал. *braca* [Фас., I, с. 224; Преоб., I, с. 49].

Мікрогрупа спіднього чоловічого поясного одягу в обстежених говірках містить синонімічні назви *труси*, *плавки* (усі н.п.). У літературній мові лексема *труси* також маніфестує сему ‘короткі спортивні штани’ [СУМ, X, с. 300], а назва *плавки* зафіксована зі значенням «короткі чоловічі труси в обтяжку, звичайно для плавання» [СУМ, VI, с. 554]. На думку етимологів, назва *труси* запозичена з російської мови, р. *трусы* від англ. *trousers* ‘штани’, фр. *trousses* ‘штани’ [ЕСУМ, V, с. 658; Фас., IV, с. 110; Чер., II, с. 267].

Сема ‘розпірка спереду чоловічих штанів’ представлена назвами *розп’ірка* (Бг, Вг, Лк), *шир’інка* (Кр, Мсй), *матн’а* (Бг, Вз, ВК, Вр, Вш, Гл, Гр, Дб, Дв, Дм, Дн, Дрб, Зп, Зл, Злт, Ів, Ір, Іс, Кв, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лс, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Млн, Мс, Мт, Нв, Ос, Пд, Прх, Пщ, Св, Тр, Тш, Хд, Хх, Шб, Шр). У Словнику середньонаддніпрянських говірок засвідчено лексему *шир’ін’ка* ‘тс’ [ССГ, с. 465].

На думку етимологів, назва *шир’інка*, очевидно, споріднена з *шир*, *розширювати* [ЕСУМ, VI, с. 420]. Лексема *матн’а* псл. походження: *matica* «осередок, середня частина» [ЕСУМ, IV, с. 415].

Отже, дослідження засвідченого в середньонаддніпрянських говірках матеріалу на різних хронологічних зрізах і від представників різних вікових категорій уможлиблює висновок про часткове збереження основного репертуару найменувань жіночого і чоловічого поясного одягу упродовж більше ніж півтора століття, водночас засвідчує зменшення обсягу знань про традиційний одяг середньонаддніпрянців та часткову чи повну втрату окремих лексем.

Єдність компонентів ЛСГ забезпечують гіперо-гіпонімічні зв’язки лексем *сп’ідниц’а*, *йупка* ‘жіночий поясний одяг’ із назвами їхніх різновидів. Частина лексем ЛСГ назв поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках демонструє системні зв’язки із ЛСГ назв плечового одягу: лексема *йупка* реалізує дві семи ‘верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’ і ‘спідниця, загальна назва’. Назва *лишт’ва* функціонує в чотирьох ЛСГ: назв плечового, поясного одягу, супровідних деталей одягу та головних уборів: сему ‘одяг, який безпосередньо носять під убранням на тілі, білизна’ в сучасних середньонаддніпрянських говірках репрезентує лексема *б’іл’о*, у кількох говірках назва функціонує на позначення семи ‘спідні штани’, що свідчить про семантичні зв’язки між ЛСГ загальних назв одягу та поясного одягу.

Номінації поясного одягу в говірках представлено широким репертуаром назв, що виникли за різними ДО: «стать», «місце розташування на тілі», «крій», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «довжина», «колір», «малюнок», «час носіння», «спосіб і місце носіння», «декорування», «соціальний статус», «призначення», «оцінка мовця». Змін зазнали назви жіночого поясного одягу за матеріалом виготовлення, способом виготовлення, декоруванням.

МО, що вплинули на номінацію жіночого поясного одягу, – «особливості крою», «зовнішній вигляд», «власна назва», «кількість полотнищ», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «спосіб носіння», «місце виготовлення», «форма».

У репертуарі назв переважають монолексеми (*запаска, плахта, спідниця, йубка, п'їлка, кусок, клинок, трип'їлочка, п'їдйупник, лиштва, квартух, пиредник, штани, кал'сони, п'їдштаники, сподники, спортивн'ї, б'їл'о, гал'їфе, шаровари, джинси, дудочки, шорти, бр'уки, труси, плавки, розп'їрка, шир'їнка, матн'а*), а також функціонують сполуки аналітичного типу, побудовані за структурними моделями:

- «іменник (загальна назва реалії) + прикметник» (*зилена плахта, ч'їрвона плахта, плахта кл'єч'аста, спідниця р'асна, спідниця шорс'т'ана, спідниця проста, квартух сиц'ивий, штани полотн'ан'ї*);
- «іменник (загальна назва реалії) + дієприкметник» (*спідниця зложина, спідниця присобрана, спідниця приз'їбрана, спідниця ткани, спідниця крашина*);
- «іменник (загальна назва реалії) + іменник» (*плахта кубиками, спідниця тит'анка, йупка сонце, хвартух цв'їточками, штани хїбе*);
- «іменник (загальна назва реалії) + прийменник + іменник» (*плахта у кубики, спідниця до ризинки, спідниця з полотна, хвартух у кл'єточку, штани з полотна; спідниця у ч'отири клиночки, хвартух до кол'їн; спідниця до широкої лиштиви, спідниця до вузен'кої лиштиви*);
- «іменник (загальна назва реалії) + прислівник» (*йупка вобт'ажку*).

Окрім того, засвідчено описові конструкції (*плахта шаховим таким, спідниця пирикладена плисом, хвартух зав'язаний з'аду*).

Досліджувані назви утворені переважно від праслов'янських основ суфіксальним (*п'їлка, плавки, шир'їнка, матн'а, спідниця*), префіксально-суфіксальним способом (*запаска, п'їдштаники*) чи шляхом універбації (*шотланка, пл'їс'їровка*) та субстантивації (*спідн'ї, спортивн'ї*). Водночас фіксуємо запозичення з польської (*плахта*), французької (*пл'їс'їровка, кал'сони, гал'їфе, труси*), німецької (*лиштва, фартух, бр'уки*), тюрських (*штани*), іранських (*шаровари*) мов.

У зв'язку з деактуалізацією деяких реалій значна частина назв уже архаїзована, перейшла в пасивний словник мовців старшого віку або зовсім втрачена (*запаска, лиштва, шаровари*). У діалектоносіїв середнього та молодшого поколінь обсяг знань про традиційний одяг українців незначний або повністю відсутній, про що сигналізує трансформація знань про деактуалізовані реалії (*запаска, плахта, йупка*).

Аналізовану лексику вирізняє значна формальна варіативність на фонетичному (*спідниця, сподниця, йубка, йупка, квартух, хвартух, п'їдштаники, п'їдштан'їки, подштан'їки, п'їдштан'ки, сподники, сподн'їки, спідники, джинси, дж'їнси*), акцентуаційному (*хвартух, хвартух*), словотвірному (*спідниця, спідничка, йупка, п'їлка, п'їлочка, квартух, квартушок, пиредник, попиредник, шаровари, шароварц'ї, шароварч'їки*) рівнях.

2.1.4. ЛСГ назв головних уборів

ЛСГ назв головних уборів у середньонаддніпрянських говірках має розгалужену структуру. У її межах за ДО «стать користувача» виокремлюємо дві семантичні мікрогрупи: назви жіночих головних уборів і назви чоловічих головних уборів. Кожна з мікрогруп об'єднує у своєму складі СР, на формування яких вплинули ДО «сезон носіння», «матеріал виготовлення», «крій», «соціальний статус користувача».

2.1.4.1. Семантична мікрогрупа назв жіночих головних уборів.

Семантична мікрогрупа назв жіночих головних уборів об'єднує лексеми, які засвідчують утилітарні та естетичні функції реалій, що мають давню історію та традиції носіння. В основу класифікації жіночих головних уборів покладені різні ознаки: матеріал виготовлення, крій, форма, зовнішній вигляд, розмір, функція, час, спосіб носіння, колір, оздоблення, призначення, територіальні чи національні особливості.

У сучасних середньонаддніпрянських говірках на позначення шматка тканини або в'язаного, трикотажного виробу, зазвичай квадратного, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі, переважає лексема *платок* (більшість досліджуваних говірок) та словотвірний варіант *платоч`ок* (Вр, Вш, Дб, Гл, Ір, Кз, Кр, Млн, Нв, Пр, Прх, Тш, Шр). У Словнику української мови слово *платок* позначене як розмовне чи діалектне [СУМ, VI, с. 567–568]. Паралельно із синонімічним значенням функціонує назва *хустка* (Вг, Vz, ВК, Вр, Влш, Гр, Дмй, Др, Зл, Злт, Іс, Кв, Кз, Лк, Мс, Св, Ст, Шб, Шр), демінутиви *хусточ`ка* (Бб, Влш, Вр, Дб, Др, Дв, Зл, Кз, Кнт, Лк, Мсй, Пл, Стб), *хустина* (Кнт), *хустинка* (Ір, Стб), *хустиноч`ка* (Стб) (к. 14).

Лексема *платок* походить від псл. *platъ* «частина, шматок (тканини)» і, за спостереженням науковців, має загальнослов'янський характер [ЕСУМ, IV, с. 430; Фасмер, III, с. 274]. Назву мотивовано зовнішньою подібністю.

Щодо походження лексеми *хустка* етимологи розглядають декілька версій: 1) від праслов. **xusta* як праслов'янський діалектизм, властивий насамперед польському ареалу; 2) запозичення в українську мову з румунської, пор. рум. *fústă* «спідниця». В інших слов'янських мовах назва *хустка* має лексичні паралелі: білор. *хустка, хуста* «хустка», рос. *хустка, хуста*, пол. *chusta, chustka* «хустка, одяг, білизна» [ЕСУМ, VI, с. 222]. Г. В. Войтів вивчала походження жіночих головних уборів на матеріалі пам'яток культури XIV–XVIII століть. За свідченням дослідниці, слово *хустка/фустка* (демінутив від *хуста*) уперше засвідчене в другій пол. XVI ст. Значення «головний убір» інколи послаблене наявністю в слова додаткової семантики, виявленої в семах «весільний атрибут», «вузлик з грішми» та «шматок тканини у формі хустки». У конфесійній літературі трапляється сполука *хустка погребна*. Із XVII ст. з'являються деривати *хусточка, хустина*. Слово *хустка* з часу його появи в системі української мови зберегло

незмінним основне значення ‘головний убір’ та функціонально додаткове значення ‘атрибут весільного обряду’ [40, с. 20].

Відомий етнограф Олекса Воропай припускає, що назва *хустка* споріднена із словами «хистка», «захищати», тому в самій назві позначена захисна функція реалії. Її зодягають на голову, на шию, носять на потилиці, на маківці, під підборіддям, покривають плечі тощо. Коли козаки вирушали з військом у похід, то кожна дівчина своєму нареченому дарувала вишиту хустку як символ вірності в коханні. У Тараса Шевченка читаємо: *Дарувала шиту шовком хустину, щоб згадував на чужині* [42, с. 502].

Окрім побутового, хустка в Україні має ще й обрядові значення, пов’язані з весіллям та похороном. Так, при сватанні дівчина перев’язує руку парубкові на знак згоди бути його дружиною [8, с. 502]. У діалектних текстах читаємо: *дівчина перев’язувала жиниха пл’аточком / а старост’ів рушниками* (с. Мар’янівка Гребінківського району) [ГЗП, с. 46]; *у мол’одойі в руках ц’іпок і шишка у хустоц’і //... ц’і шишал’ниці ход’ат’ по силу із шишкою / зав’язану у платоч’ок* // (с. Лазірки Оржицького району) [ГЗП, с. 62]. Під час поховання жінок запинали хусткою (давніше в намітку) і ще одну, а то й дві хустки клали обабіч [32, с. 173]: *тод’і йійі од’івайут’ // над’івайут’ б’іл’о і над’івайут’ верхн’у одежу / над’івайут’ ч’ул’ки / обувайут’ / напинайут’ / йакшо вона ж’інка // поки тепла / п’ідйазуїут’ пл’атком бороду / шоб ни роз’авивс’а рот* // (с. Мар’янівка Гребінківського району) [ГЗП, с. 44].

У Словнику середньонаддніпрянських говірок, окрім значення ‘шматок тканини або в’язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’, слово *хустка* має обрядову семантику: ‘весільна хустка, якою молода пов’язує руку нареченому, символ нової родини, вірності’: *а в мол’одого ц’в’іток і тоже пиривіязувал’и хусткоюю самойу крашчойу хусткоюю мол’одойі пиривіязут’ мол’одому руку / шоб в’ін ни т’ікав от мол’одойі на вс’у жиз’н’ / шоб зав’язат’ йому // ото такий у нас обичай* (Днг) ЦЛСГ [ССГ, с. 444]. В. В. Жайворонок кваліфікує номен *хустка* (зменшено-пестливі – *хусточка, хустонька*) = *хустіна* = *хустіця* = *хуста* – як знак української етнокультури, що є символом прихильності, любові, вірності, прощання, скорботи. Свідченням цього є народні прислів’я, приказки, пісні, фраземи: *Побіліла, як хустина* (М. Номис); *Зав’яз мені головоньку шовковою хустиною* (пісня); *А де тая мережа — нашитая хустина?* (Т. Шевченко); *Великої треба хусти, щоб зав’язать людям усти* (приказка) та статусу заміжньої жінки; фразеологізм: *подавати хусткі* — давати згоду на одруження (при сватанні) [Жай., с. 626].

Із другої половини ХІХ століття традиційні білі полотняні хустки замінили фабричними [14, с. 239]. В Атласі української мови картографовано наголос іменника *хустка* в називному відмінку множини. Відзначимо, що на карті лексема *хустки* утворює в середньонаддніпрянських говірках суцільний ареал поширення [АУМ, 1, к. 152]. Незначні відомості про назви хустки та лексику, пов’язану з нею, у середньонаддніпрянських говірках знаходимо в лексикографічних працях українських мовознавців II половини ХХ століття.

В. С. Ващенко записав лише дві назви: *запанитись* ‘запнутись, зав’язатись хусткою’, *обшиначка* ‘велика хустка’; він також скартографував назву *хустка* в говірках Середньої та Нижньої Наддніпрянщини [Ващенко, с. 36].

Дослідниця говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербина свідчить, що поштовхом до семантичного розрізнення первісно синонімічних назв *платок* і *хустка* слугують позамовні чинники: соціальні зміни в житті суспільства та розвиток виробництва. Відповідно, такі процеси вплинули на розвиток розгалуженої системи назв реалії за різними ДО.

Найбільш продуктивним в обстежених говірках є функціонування назв, які розрізняємо за матеріалом, кольором та оздобленням реалії. ДО «матеріал виготовлення» представлена в говірках СР аналітичних назв. Так, сему ‘тонкий жіночий вовняний платок’ репрезентують атрибутивні словосполучення *ширс’т’аний платок* (Грб, Дв, Дм, Дн, Др, Ір, Кз, Кл, Кнт, Лк, Мд, Пр, Пщ, Ст, Тр, Хд), *шорс’т’аний платок* (Бб, Бг, Вз, Дб, Кл, Лт, Мсй, Св, СІ, Хх, Шб), *ширст’анен’кий платок* (Дм), *ширс’т’ана хустка* (Бб, Дв, Кв, Кнт, Пщ, Стб), *шорс’т’ана хустка* (Вг, Вз, Млв, Мс), *сукон:ий платок* (ВК, Дв, Дм, Ір, Кн, Кнт, Лк, Нв, Стб, Тш, Хд), *сукон:а хустка* (Влш, Кв), залежний компонент яких вказує на матеріал, із якого виготовлено реалію.

Сему ‘тоненький бавовняний жіночий платок’ маніфестують атрибутивні назви *простий платок* (Бг, Влш, Дмй, Пщ, Тр, Шб), *простий платок* (Бг, Дв, Дм, Пщ), *простен’кий платок* (Гл, Кл, Хх), *проста хустка* (Кнт), *простен’ка хустка* (Дм), *полот’н’аний платок* (Гр, Дм, Пд), *сиц:ивий платок* (Бг, Вш, Дб, Ів, Мсй, Нв, Тш, Шр), *сиц:ева хустка* (Бг, Др, Злт, Лк, Пл, Тш), *сич’иковий платок* (Пр), *хустка з кал’інкору* (Кн, Пщ), *бат’істова хустка* (Кнт), *бат’істовий платок* (Дб), *хустка з пиркал’у* (Кз).

Сему ‘платок із синтетичної тканини’ репрезентують назви *шовковий платок* (Дв, Грб, Нв, СІ), *капронова хустка* (Грб), *саржива хустка* (Шр), атрибутивний компонент яких утворений від назви матеріалу.

Кілька зафіксованих назв мають непрозору мотивацію. Назви *б’ежовий платок* (Бб, Бг, Вз, Грб, Ів, Кл, Мл, Пл, Пр, Ст, Тш, Хд, Хх), *бежевий платок* (Дб, Тш), *б’езевий платок* (Дм), *лисий платок* (Кн), *бержова хустка* (Кв) реалізують сему ‘великий теплий жіночий платок’. У Словнику середньонаддніпрянських говірок атрибутивна назва *бежева хустка* зафіксована з близьким значенням ‘хустка, виготовлена з м’якої вовняної тканини’ [ССГ, с. 444]. Назву мотивовано матеріалом виготовлення: *б’ежов’і на йїх казали / кайма отако шириноюу кругом на йому* (Кн); *б’ежовий платок і в мене був / здоровий такий / б’ілий край із китиц’ами* (Бб). Атрибутивний компонент *б’ежовий* утворено за МО «матеріал виготовлення». Слово *бежевий* вважають недавнім запозиченням із французької мови; французьке *beige* пов’язують із назвою іспанської провінції Бетіка, де виробляли високоякісну вовну [ЕСУМ, I, с. 161]. Можемо припустити, що МО міг бути й колір хустки. Прикметник *бежевий* передає в українській літературній мові значення «світло-коричневий із кремовим відтінком» [СУМ, I, с. 118], а саме такого кольору й була ця хустка.

МО сполуки *мариносовий платок* є «назва породи овець, із шерсті якої він виготовлений», що впливає із пояснення діалектоносія: *із ангорс'кої шерст'і // маринос це овеч'ка / йака ц'у шерст' носит'* (Млн).

У кількох говірках фіксуємо назви *кашим'іровий платок* (Дв, Кв, Мсй, Хд), *кашим'ірова хустка* (Кнт), *тирновий платок* (Хх), *тирнова хустка* (Мс), *тирновен'ка хустка* (Дв), у яких в основі найменування МО «матеріал виготовлення», оскільки *кашемір* «тонка м'яка вовняна або напіввовняна тканина, пофарбована перев. в темні кольори; терно» [СУМ, IV, с. 125]. Т. В. Щербина подає народноетимологічне осмислення назви *тернова хустка*, записане в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя: «хустка, виготовлена з кашеміру (переважно синього кольору)» [Щербина дис..., с. 95].

В основу атрибутивної назви *миколайівс'кий платок* (Кнт) покладено МО «час побутування реалії»: *це шч'є при цар'у Микол'і / там шерст' така / такої ні знайдеш н'іде* (Кнт). Означальний компонент словосполучення *портовен'ка хустка* (Зл) мотивований матеріалом виготовлення, оскільки *порт* – це льняна тканина [Аркушин, с. 430]. У зафіксованій назві *йашч'иковий платок* (Кнт, Тш) «кольоровий вовняний платок» мотиваційною ознакою є місце, де зберігали реалії, тобто мовці асоціюють реалію з ящиком, у якому були складені платки фабричного виготовлення. У Словнику середньонаддніпряньських говірок назву *йашч'иковий платок* подано із значенням «квітчаста фабрична хустка із шерсті» [ССГ, с. 316].

Сему «теплий зимовий платок, виготовлений із пуху» реалізують атрибутивні назви *пуховий платок* (Влш, Др, Кнт, Лк, Млн, СІ, Хх), *пухова хустка* (Кнт, Млн). В основі атрибутивного компонента МО «матеріал виготовлення».

За свідченням О. І. Воропая, вишиті хустки в Україні були білого кольору, а барвисті хустки запозичили від південних слов'ян – болгарів, сербів, а ті в свою чергу перейняли цей звичай від турків та персів [42, с. 503]. Полотняні хустки вишивали кольоровими нитками геометричним і рослинним орнаментом [134, с. 239].

ДО «колір» реалізована переважно в аналітичних назвах – *б'ілий платок* (Ан, Бг, Влш, Ір, Кл, Кнт, МК, Пл, Тш), *б'ілен'кий платок* (Вш, Дв, Ір, Кл, Тш, Хх, Шр), *б'іла хустка* (Вг, Кнт, Стб), *б'ілен'ка хустка* (Вг, ВК, Злт, Стб), *хусточ'ка б'ілокрайеч'ка* (Бб), *ч'орний платок* (Дм, МК, Пщ, Тш), *ч'орна хустка* (Ір, Шб), *корич'нивий платок* (Дм, Кл, Лк, Стб), *корич'новий платок* (Хд), *корич'нива хустка* (Влш), *п'ідкорич'нива хустка* (Влш), *син'ій платок* (Вз, Мд, Нв, Пр), *син'а хустка* (Влш), *ч'ирвоний платок* (Мд, Пр, Пщ), *ч'ирвона хустка* (Пщ), *красний платок* (Бг), *зілений платок* (Ст, Стб), *зілинкуватий платок* (Кз), *хв'іал'етовий платок* (Пщ), *сизий платок* (Мл). Назва *ч'ирвоний платок* у середньонаддніпряньських говірках має й обрядове значення, зафіксоване в лексикографічній праці, – «червона хустина, яку вивішували після першої шлюбної ночі як символ цноти нареченої»: *на другий ден' у мол'одого дов'ідуйуц':а про 'чес'н'іс'т' і пор'ад'н'іс'т' мол'одойі та вив'ішуйут' на жердин'і чирвоний пл'аток / і йакшч'о це п'ідтверджуйиц':а*

/ то старосту *перев'язуїут* чирвоним *пойасом* / а мол'одим *вруч'айут* *шишкы* / *перев'язану* чирвонойу *стр'ич'койу* / та по *хл'їбин'ї* (Свд) ЦПСГ [ССГ, с. 315]. В одній говірці зафіксована назва *чирнецька хустка* (Шб) 'велика хустка чорного кольору', пов'язана із кольором одягу ченців: *така тонесин'ка* / *їак галка ч'орна* (Шб).

За ДО «забарвлення» в кількох говірках діалектоносії розрізняють назви, що репрезентують міжговіркове протиставлення сем 'платок без малюнка' : 'платок із малюнком' – *однотон:ий платок* (Дм), *лисий платок* (Грб, Кн) : *р'аба хустка* (Бг), *р'абен'ка хустка* (Дб). Кілька номінацій мотивовані кольором об'єктів зовнішнього світу: *кремовий платок* (Бб, Дн, Ів, Мсї, СІ), *молошна хустка* (Кв) 'платок світло-жовтого кольору', номени утворено внаслідок метонімічного перенесення ознаки за кольором із лексики сфери харчування (колір крему, молочної продукції блідо-жовтий, жовтавий) на позначення кольору платка чи хустки. Так само виникла складена назва *рудий платок* (Кл) 'платок червоно-жовтого кольору', де атрибутивний компонент утворено за подібністю до кольору *руди* – гірської породи або мінеральної сполуки, що містить у собі метали та їхні сполуки.

Номінації *китайс'кий платок* (Млн) 'кольоровий платок із малюнком у китайському стилі', *турец'ка хустка* (Млн) 'платок із турецьким узором', *хустка їак шатланка* (Дмї) 'платок із картатим малюнком' мотивовані назвою країни, із якою пов'язаний малюнок на платку чи хустці – Китай, Туреччина, Шотландія. Припускаємо, що МО «походження» покладена в основу назви *торонтовий платок* (Кл) – від назви великого канадського міста Торонто: *торонтовий платок такий в'їн однотон:ий* / *такий св'їтлокорич'н'уватий* / *св'їтлен'кий* / *ї отако по крайах так'ї б'їл'ї полосоч'ки* (Кл).

Кілька СР зафіксованих назв пов'язана з об'єктами довкілля, серед них номени, атрибутивний компонент яких утворено від назв рослин, зокрема їхніх частин: *кв'їч'астий платок* (Бб, Бг, Вз, Пр, Пщ, СІ, Тш, Хд), *платок з кв'їтками* (Бг, Вр, Дв, Ір), *платок з кв'їтками* (Бг), *платок у кв'їтках* (Тш), *кв'їч'аста хустка* (Дв, Ір, Млн), *хустка з кв'їтками* (Ір), *цв'їтний платок* (Гл), *цв'їтастий платок* (Кл), *разноцв'їтний платок* (Лк), *платок в цв'їтах* (Кнт), *платок в цв'їточ'ках* (Бб, Кл), *цв'їтна хустка* (Ір), *цв'їтаста хустка* (Пл), *цв'їтнен'ка хустка* (Стб), *хустка в цв'їтах* (Кнт), *хустка цв'їточ'ками* (Вг), *кругом цв'їти* (Вз) 'різнокольоровий платок із квітковим малюнком', чи за подібністю до кольору плодів: *розовий платок* (Влш) 'платок рожевого кольору', *їаблуковий платок* (Бг, МК) 'платок у квітках округлої форми', *абрикосовий платок* 'платок оранжевого кольору', овочів – *бур'аковий платок* (Хд) 'платок фіолетового кольору', ягід – *їагодовий* / *їагодовин'кий платок* (Злт) 'платок вишневого кольору'; із геометричним малюнком – *кл'єч'атон'кий платок* (Пд), *платок в кл'їточ'ку* (Дн), *платок у кл'єтку* (Вш), *платок у кл'єточ'ку* (Вз, Нв), *кл'їч'астий платок* (Дм, Дмї), *кл'єч'астий платок* (Вз, Хд), *кл'їтки по йому* (Дв), *кл'єтки на н'ому* (Ст), *так'ї кл'їтинки* (Вз), *кл'єч'аста хустка* (Вз), *хустка у кл'єтку* (Шр), *картатий платок* (Бб, ВК, Вш, Гл, Кз, Лт, Стб, Тш, Хх), *картата хустка*

(Др, Гл, Грб, Стб), *картаген'ка хустка* (Бг), *картастий платок* (Кн), *карточ'ки там* (Ів, Пр) 'платок із малюнком у вигляді квадратів', *полосата хустка* (Влш), *по йій смуги так і* (Бб) 'платок із малюнком у вигляді прямих ліній'.

Зауважимо, що в Словнику середньонаддніпрянських говірок виявляємо назву *хустка йяблукова шорс'т'ана* 'велика шерстяна хустка з квітковим орнаментом' [ССГ, с. 444]. Також у згаданій лексикографічній праці оприявлено назву *платок шатланковий* 'велика вовняна хустка у великі кольорові смужки' [ССГ, с. 315].

Засвідчено кілька описових назв, утворених за ДО «розмір»: *платок п'ятого / в'ос'мого / дванадц'ятого номера* (Кнт), *дис'ятий номер* (Хх), *здоровий платок* (Нв, Пр), *великий платок* (Вр, Вш, Пр, Св, Хд), *ч'ималий платок* (Тр), *сиредн'ій платок* (Св).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках засвідчуємо СР назв, що виникли за ДО «оздоблення», зокрема наявність китиць: *хустка з китиц'ами* (Бб, Бг, Гр, Дн, Др, Ір, Кз, Нв, Мей, Пл, Пш, Ст, Стб, Хд, Хх), *хустка з китиц'ами* (Вр), *хустка з китич'ками* (Грб, Дм, Тр). Номен *китиц'и* пов'язують із *kyta* 'троно; пук; в'язка' [ЕСУМ II, с. 439]. У ССГ лексема *китиц'и* репрезентує сему 'суцільний ряд ниток, шнурків, що вільно звисають на краях хустини, скатерки' [ССГ, с. 177].

Атрибутивні словосполучення *хустка з с'тр'апами* (Кв), *платок з тороч'ками* (Кнт, Шр), *тороч'ковий платок* (Дв) мотивовані дієсловом *торочити* 'витягувати нитки з країв тканини', *платок з каймою* (Влш), *платок з каймоч'кою* (Нв), *кайми так і по йому* (Пл) – наявністю спеціальної смужки чи вишивки по краях тканини. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назва *тороч'ки* має семантику 'китиці з ниток' [ССГ, с. 417].

Лексема *кайма* є запозиченням з тюркських мов, де *кайма* 'рубець, крайка' [ЕСУМ, II, с. 344]. Описові назви *хустка з круживом* (Пд), *хустка круживцем обв'язана* (Кнт) містять компонент *круживо*, поданий у Словнику середньонаддніпрянських говірок із семантикою – 'мереживо, сітчаста тканина з візерунками, якою оздоблюють одяг, білизну, інші предмети домашнього вжитку' [ССГ, с. 208].

За ДО «товщина матеріалу» в обстежених говірках виявляємо мікропарадигму аналітичних назв: *тонесин'кий платок* (Бб, Дн, Пр, Шб), *тонен'кий платок* (Млн, Пр) : *теплий платок* (Кр, Пл), *грубий платок* (Св), *товстий платок* (Пр). В одній говірці засвідчено назву *газ'ік* 'хустка з дуже тонкої прозорої тканини' (Млн), що є відіменнковим дериватом із суфіксом -ік (очевидно, це універбат від газувий платок, тобто з газу), та *паутинка* 'платок, вив'язаний малюнком із великими дірками' (Кр, Млн): *паутинка / в'язалос'а з широкими д'ірками* (Млн).

За ДО «спосіб виготовлення» записано атрибутивні назви: *в'ибитин'кий платок* 'платок із маленькими дірочками' (Дмй), *набивна хустка* 'хустка із малюнком, набитим нитками' (ВК), *плетиний платок* 'платок, вив'язаний нитками за допомогою крючка' (Влш), *в'язана хустка* 'хустка, вив'язана

спицями' (Влш), *ткана хустка* 'хустка, виткана на ткацькому станку' (Дб), *магазин:ий платок* 'платок, який продають в магазині' (Кл), *крамовен'ка хустка* 'хустка, яку придбали в крамниці' (Пл).

Засвідчена в одній говірці назва *хустка стол'етка* поєднує кілька ознак (соціальний статус власника реалії та колір): *хустка стол'етка то б'іл'шинство у багатших були / хустка / кл'іточ'ка с'ірен'ка така* (Мд).

На особливості номінації вплинули:

ДО «призначення» – *хустка празнич'на* (Вг), *хустка св'аткова* (Гр); *покривал'на хустка* (Хх);

ДО «час побутування» – *старин:ий платок* (Пр), *давн'ій давн'ій платок* (Нв, Хд), *давн'а хустка* (Влш), *стародавн'а хустка* (Мс).

Способи пов'язування хустки були різними. На Київщині кінці хустки обгортали навколо шиї та зав'язували на потилиці. Як зазначає Т. В. Косміна, на Середній Наддніпрянщині хустку драпірували в особливий спосіб довкруги голови, але так, щоб залишити відкритим денце очіпка, а З. О. Васіна уточнює, що барвисті куповані хустки пов'язували поверх очіпка, залишаючи спереду різки, або ззаду під волоссям, при цьому звисали кінці хустки по плечах та по спині [31, с. 316]. Жінки носили білі домоткані хустки, оздоблені по краях червоними смугами орнаменту, або куповані набивні хустки фабричного виготовлення. Характерна особливість місцевості – пов'язування двох хусток одночасно [31, с. 314].

За ДО «спосіб носіння» фіксуємо номінації: *п'ід бороду* (Ів, Кнт, Лк, Млн, Пр), *назад* (Дн, Ів, Лк), *за шийу* (Кл, Пр), *поза шийу* (Вг), *одним крайим* (Дн), *одним крайком* (Вш), *одн'ім концем* (Кнт), *одним концем* (Шб), *одним к'інцем* (Мс), *йак Одарка з хвостиками* (Дн), *йак Паран'ка* (Лк), *на плеч'і* (Гл), *спериду вузликом* (Кнт), *на одну сторону* (Млн), *матр'ошкой* (Млн), *двома к'інч'ич'ками* (Стб).

За ДО «розмір» виокремлюємо лексико-семантичну парадигму – *шал'а* (Бг, Гл, Дв, Дм, Дмй, Злт, Ів, Кр, Мл, Нв, Пр, Прх, Пщ, Сі, Тр), *шал'ка* (Злт, Пд, Шб), *шал'* (Кн, Хд, Шр), *шал'ік* (Лт, Мс) 'велика в'язана чи тканина хустка (перев. шерстяна, рідше шовкова)' : *косинка* (Гл, Грб, Ір, Кнт, Лк, Млн, Млв, Пр, Пщ, Тш), *косиноч'ка* (Кз, Кнт, Пд) 'невелика жіноча хустка, косинка'. Слово *косинка* вважають запозиченням із російської мови, де *косынка* – похідне утворення від діалектного *косыня* 'косинка', пов'язаного з косою, укр. *косий* [ЕСУМ, III, с. 50]. Отже, МО його виникнення є «форма виробу». Лексема *шал'а* запозичена через польське чи французьке посередництво з англ. мови. Імовірно, що слово туди прийшло з перської і походить від назви міста *Shaliat* [ЕСУМ, V, с. 371–372], тобто назва реалії виникла за МО «власна назва».

Семантичні ряди поповнюють аналітичні назви шалі за особливостями забарвлення, розміром та товщиною матеріалу: *картата шал'а* (Гл, Зл, Ів, Тр), *картатен'ка шал'а* (Бг), *картаста шал'а* (Кн), *кл'еч'аста шал'а* (Сі, Шр), *шал'а в мален'ку кл'еточ'ку* (Тр), *торонтова шал'а* (Кл, Мл), *р'аба шал'а* (Бг), *цв'ітна шал'а* (Кр), *дамч'аста корич'нива шал'а* (Злт) 'велика хустка із малюнком'; *здорова шал'а* (Нв, Пр, Тр), *вилака шал'а* (Хд) 'велика

хустка'; *товста шал'а* (Пр), *товстен'ка шал'а* (Злт) 'тепла зимова хустка'. Назва *торонтова шал'а* синонімічна до сполуки *торонтовий платок* 'велика тепла вовняна хустка із білою широкою смужкою по периметру' [ССГ, с. 315].

В одній із говірок Київщини побутує назва *обкидна хустка* (Кз). Із розповіді інформанта довідуємося про особливості реалії: *обкидна хустка / здорова така накидалас' / тинпер пл'еди називайут' / т'іки кан'ешно ширс'т'ана вона* (Кз).

Як предмет побутової культури *хустка*, або *платок*, у II половині ХХ століття мала велику матеріальну цінність, що зумовлено традиціями та соціальними обставинами життя мовців. Про це знаходимо інформацію в діалектних текстах із говірок Західної Полтавщини та засвідченому нами матеріалі: *за те / шч'о вони обробл'али ц'і пол'а / і прем'ію давал'и // прем'ію давал'и і платки гарн'і все давал'и л'уд'ам за те* (с. Тимки Оржицького району) [ГЗП, с. 105]; *мати казала такий бравий був платок / б'ілий / то вона його продала / та купили кон'а і воза* // (Бг).

Етнографічні джерела свідчать, що поширеним типом жіночих головних уборів був шапкоподібний, у якому за функційним навантаженням виокремлюють дві підгрупи; м'які чепці (чушки) і тверді шапкоподібні головні убори (збірники, очіпки) [174, с. 100].

Давні назви на позначення жіночого головного убору заміжніх жінок є ще добре збереженими в пам'яті мовців та функціонують у пасивному мовному запасі: *оч'інок*, *ч'епч'ик*, *зборник*, *ч'ушка*, *ч'ушоч'ка*, *повйазка*, *капор* (див. к. 15). У говірці села Іванівка Семенівського району Полтавської області фіксуємо синонімічні назви *оч'інок* // *зборник*. Давню назву *ч'ушка* (демінутив *ч'ушоч'ка*) засвідчуємо лише в трьох говірках, хоч, за матеріалами АУМ, вона утворювала незамкнений ареал у правобережних середньонадніпрянських говірках, обмежений ізолінією: західніше Білої Церкви – Фастів – північніше річки Тетерів – Боденьки Вишгородського району Київської області – Терешківка Ніжинського району Чернігівської області – Іванків Бориспільський район Київська область – Канів – Кононча Канівський район – Неморож Звенигородський район – Гереженівка Уманський район – Розкішна Ставищенський район Черкаської області (АУМ 1, к. 161). Інформанти описують реалію за особливостями крою: *сама соб'і шила / ото йакос' зубц'і / зубц'і / а тод'і кругом обшита* (Бб). У говірці села Старий Іржавець Оржицького району Полтавської області на позначення жіночого головного убору записано назву *повйазка*, діалектоносій так характеризує реалію: *круживо таке ч'орне* (СІ).

Мовознавці припускають походження псл. * *сърьсь* з грецьким *σητας* 'покрив, оболонка' або ж з ср.-лат. *sarra* 'вид головного убору', 'шапка' [Фасмер, IV, с. 333]. Щодо походження лексеми *капор*, то вважають, що *капор* через російську мову запозичено з гол. *karer* 'шапка; капор' [ЕСУМ, II, с. 374, 375]. Назву *капор* 'головний убір заміжньої жінки у вигляді шапочки' виявляємо поодиноким вкрапленням в обстежених говірках. Імовірно, що назва *капор* мотивована призначенням. В основу номінації лексем *оч'інок*, *ч'ушка* покладено ДО «призначення», про що йдеться в коментарях

інформантів: *носила очіпок / чіушку щоб тепло в голову було* (Лт); *щоб коси підбирав* / *щоб голова була кругла* (Бг); *під платок щоб чіуб ни падав* (Дм); *щоб коси ни розпадалис'а* (Дв); *надівали й спали в йому* (Хх).

Компактний ареал на південному сході середньонадніпряньського ареалу утворює назва *зборник*, мотивована зовнішнім виглядом. У кількох говірках засвідчено описові конструкції, що виникли за ДО «крій», «форма»: *пошите без козирка / з матер'її / круглен'ке* (Пр); *нач'е шапочка на голову* (Дв); *йак ота п'їлотка / отакої хворми* (Кн).

Домінантною ДО, що вплинула на номінацію головних уборів заміжніх жінок, є «колір». У говірках фіксуємо такий СР складених назв: *очіпок вишневий* (Вр), *очіпок темний* (Хд), *очіпок темносин'її // темноч'ірвоний* (Гр), *очіпок ч'орний* (Мсй, Стб), *очіпок сивен'кий // синен'кий* (Пл), *очіпок корич'н'овий* (Нв, Пл), *зборник зелений // ч'ірвоний // темний* (Ст), *зборник ч'орнен'кий // синен'кий* (Пр), *чіушка с'їра // ч'орна* (Зл), *ч'епч'ик ч'орний* (Злт, Ір), *чіушочка ч'орна // темна* (Вг), *капор ч'орний* (Вш). Менш продуктивними є ДО «матеріал виготовлення» – *очіпок бархатний* (Гр), *очіпок пл'ушовий* (Пл), *таке йак плашч'аниц'а* (Дв); *чіушочка суконин'ка* (Вг); «забарвлення» – *очіпок р'абен'кий* (Шр), *цв'їточки так'ї по йому* (Дв); «зовнішній вигляд» – *очіпок ловкий* (Пл), *очіпок гарний* (Дв). У двох говірках назва *очіпок* маніфестує сему 'головний убір літніх жінок': *очіпок / це дл'а старих баб'їв* (Гл, Кр).

Отже, семантична мікрогрупа назв жіночих головних уборів становить складну систему, елементи якої пов'язані словотворчими й семантичними зв'язками. Загальні назви головних уборів свідчать про гіперо-гіпонімічні відношення між компонентами системи, які утворюють синонімічні ряди (*очіпок, ч'епч'ик, зборник, чіушка, чіушочка, пов'язка, капор* 'головний убір заміжньої жінки'; *платок, хустка* 'шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі').

Назви протиставлені за такими ДО: «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «крій», «форма», «колір», «забарвлення», «зовнішній вигляд» «спосіб носіння», «сезон носіння». Продуктивні МО: «матеріал виготовлення», «частина тіла», «національна чи територіальна ознака», «крій», «розмір», «колір», «назва рослини», «назва ягід, фруктів, овочів», «геометрична фігура», «дія», «соціальний статус», «час побутування».

Номінативні одиниці на позначення головного убору жінки представлені в середньонадніпряньських говірках різними структурними типами: поширені однослівні номени (*платок, хустка, очіпок, шал'*); більшість аналітичних найменувань є атрибутивні узгоджені й неузгоджені словосполучення (*ширс'т'аний платок, саржива хустка, платок з каймою, хустка з с'тр'апами*). Залежний компонент, переважно прикметник, реалізує ДО реалії. Рідше словосполучення можуть утворювати прийменниково-іменникові конструкції, де два іменники, поєднані зв'язком керування (*хустка з круживом*). Найпродуктивнішими способами словотвору є морфологічний,

зокрема суфіксальний (*платоч`ок, хусточ`ка, хустина, хустинка*), та його різновид універбація (*газік, стол`етка*).

Значна частина лексем архаїзована й перейшла в пасивний словник мовців (*хустка з пиркал`у, сукон:ий платок, б`ежовий платок, портовен`ка хустка, газ`ік, чушка, зборник*). За походженням засвідчені в середньонаддніпрянських говірках назви належать до лексики праслов`янського походження (*платок, оч`інок*) та пізніші запозичення з інших мов: перської (*шал`*), французької (*б`ежовий платок*), російської (*косинка*), голландської (*капор*) та тюркських мов (*кайма*).

Назви жіночих головних уборів засвідчують формальну варіативність на фонетичному (*ширс`т`аний платок, шорс`т`аний платок*) та словотвірному рівнях (*оч`інок, ч`епч`ик, ч`ушка, ч`ушоч`ка*).

2.1.4.2. Семантична мікрогрупа назв чоловічих головних уборів.

Компоненти цієї мікрогрупи об`єднано на підставі спільної семантики й протиставлено за ДО «час носіння», «матеріал виготовлення», «колір», «спосіб виготовлення» та «крій». У репертуарі зафіксованих назв наявні одиниці з прозорою та затемненою внутрішньою формою, номени з первинною та вторинною мотивацією.

До найпоширеніших давніх чоловічих головних уборів належить шапка. Номен *шапка* ‘чоловічий головний убір’ зафіксовано уже в джерелах XIV століття [Срезн. 1912, с. 158]. Таке значення лексеми Г. І. Гримашевич спостерігає в пам`ятках XVIII ст. [64, с. 154], із цією ж семантикою фіксуємо лексему в записках XIX століття П. П. Чубинського [Чуб.]. У праці II пол. XX століття В. С. Ващенко назву *шапка* кваліфіковано як загальноживану, активну мовну одиницю [33, с. 9]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок, де засвідчено лексику від початку XX століття, назву *шапка* подано із двома значеннями: ‘чоловічий головний убір із тканини чи хутра’; *заст.* ‘сніп, який укладали зверху на полукіпок колоссям донизу’ [ССГ, с. 462]. Демінутив *шапоч`ка* виявляємо в цьому словнику із семантикою *заст.* ‘сніп, який ставляли зверху на копу, щоб у нього не потрапляла вода’; *побут., заст.* ‘ковпачок округлої, конусоподібної форми в газовій лампі’ [ССГ, с. 463].

Характерно те, що й на сьогодні цей номен не виходить з ужитку в середньонаддніпрянських говірках, де сему ‘чоловічий головний убір’ в усіх обстежених говірках репрезентує номен *шапка*, спорадично фіксуємо демінутив *шапоч`ка* (Гл). Назву *шапка* вважають запозиченням із фр. *chapel, chape*, що своїми коренями сягає лат. *sarra* [Фасмер, с. 406]. За свідченням дослідників, у ст.фр. мові слово *chape* відоме із значенням ‘кришка’. Отже, на українському мовному ґрунті лексема *шапка* утворена від запозиченої твірної основи *шап-* «те, що покриває» за допомогою суфікса *-ьк-* з предметним значенням. Припускаємо, що МО під час творення назви *шапка* є «призначення» – ‘чоловічий убір, щоб покривати голову’.

За кількома ДО семантичну мікрогрупу назв чоловічих головних уборів диференціюємо на СР. Так, ДО «час носіння» спричинила опозицію сем ‘зимовий чоловічий головний убір’ : ‘літній чоловічий головний убір’, яку в

середньонаддніпрянських говірках маніфестують лексеми-опозити, відповідно: *шапка* (більшість говірок), *шапоч'ка* (Гл) : *картуз* (Бб, Вг, Вз, Влш, Гл, Дб, Др, Ір, Іс, Кз, Кл, Кнт, Кр, Лк, Лт, Млв, Прх, Пщ, Ст), *брил'* (Бб, Бг, Вг, Вз, Влш, Гл, Гр, Дв, Дм, Дмн, Дн, Др, Ір, Іс, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лк, Лт, Млв, Млн, Мс, Пд, Пр, Пщ, Ст, Тш, Хх, Яс), *капил'ух* (Бг), *кашкет* (Пд), *кепка* (Дн), *хурашка* (Пд) та словотвірні варіанти *картузик* (Грб), *картузец'* (Яс), *брилик* (Др, Грб).

Характерно, що репертуар зафіксованих назв повністю відповідає тим, що відображені в записах В. С. Ващенка про лексичний склад лівобережних середньонаддніпрянських говірок у п'ятдесятих роках ХХ століття [33, с. 33], що свідчить про сталість компонентів цієї мікрогрупи в мовленні старшого покоління. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя назви чоловічих шапок здебільшого не протиставлені за матеріалом виготовлення, релевантними є ДО «висота шапки», «сезон носіння» [245, с. 88–92].

Семантична мікрогрупа назв зимової чоловічої шапки є досить розгалуженою за ДО «матеріал виготовлення», вона репрезентована однослівними номенами й складеними, переважно атрибутивними словосполученнями. Назви різновидів назв шапки на ґрунті різних МО виникли через суб'єктивне сприйняття мовцями цього предмета матеріальної культури, що дає змогу виокремити моделі номінації, або мотиваційні моделі (ММ). У складених найменуваннях спостерігаємо мотивацію атрибутивного компонента назви: ММ «назва тварини > головний убір» – *шапка бирка* (Гр), *шапка крол'ач'а* (Пщ, Яс), *шапка з крол'ів* (Бг), *шапка норкова* (Кз, Хх), *шапка з нутр'її* (Хх), *шапка із зв'ірк'ів* (Кр), *шапка із баран'ів молоден'ких* (Хх). Зафіксовану в одній лівобережній говірці давню назву *шапка бирка* утворено засобами вторинної номінації в результаті метонімічного перенесення назви тварини *бирка* 'вівця' на назву різновиду чоловічої зимової шапки [245, с. 88–89]; ММ «хутро, шкіра тварини > головний убір» – *шапка смушкова* / *шапка смушева* (Гр), *шапка каракул'ова* (Дн, Мс, Хх); ММ «матеріал > головний убір» – *шапка сукон'а* (Вг), *шапка ширст'анин'ка* (Пщ), *шапка кожушана* (Ан), *шапка кожана* (Влш); ММ «якість виробу > головний убір» – *шапка проста* (Дм), *шапка простен'ка* (Пщ).

З етнографічних джерел відомо, що на Київщині, Полтавщині побутувала кругла шапка – *к'із'анка*, виготовлена з чорної овечої шкіри, часом із суконним верхом. Вона була низької циліндричної форми або високої напівсферичної – це так звана *куч'ма* [134, с. 242]. За матеріалами нашого дослідження виявляємо, що давня назва *к'із'анка* у зв'язку з відходом реалії в минуле є архаїзованою. Лише в одній говірці інформантка змогла описово подати приблизне значення лексеми: *це така мален'ка / на голову* (Дмн). В іншій говірці фіксуємо сплутування значень лексем *к'із'анка* 'головний убір' та *к'із'ак* 'послід тварин' за фонетичною подібністю: *йак стройіли хати / глину з к'із'аком м'ісили* (Гл). Назва *куч'ма* 'висока стовбовата чоловіча шапка з баранячого хутра' теж архаїзована. Залишкові знання про реалію мовець асоціює з назвою чоловічої зачіски: *у нас пон'ат':а нистрижина голова* (Гр). У двох говірках діалектоносії демонструють втрату первісної

семантики слова *кучма*, натомість подають значення реалії описово, ототожнюючи її з власною назвою Кучма: *о то шо призидентом був / а б'іл'ше ни ч'ула* (Дв); *це ж наш призидент* (Тш).

До окремих семантичних рядів назв чоловічої зимової шапки належать однокомпонентні та багатоконпонентні назви, що виникли за ДО «крій». Репрезентанти опозиції сем 'чоловіча зимова шапка без накриття для вух' : 'чоловіча зимова шапка з накриттям для вух' сформовані за такою моделлю «частина тіла > головний убір» – *шапка* (у більшості говірок) : *ушанка* (Дн, Ів, Кз, Лт, Млн), *шапка* (у більшості говірок) : *вушанка* (Гр), *шапка* (у більшості говірок) : *шапка із ушками* (Вг), *шапка* (у більшості говірок) : *шапка з наушниками* (Дн, Гл). Однослівні назви утворено способом універбації.

До найдавніших козацьких уборів належить пряма невисока шапка *кубанка*. В основу номінації покладено назву історичного регіону на Північному Кавказі в долині річки Кубань та її приток. Назву збережено в мовленні старшого покоління, її утворено за ММ «назва місцевості > головний убір» – *шапка кубанка* (Вг, Дн, Пд, Пщ). Коментуючи значення лексеми, мовці подають кілька мотиваційних ознак: «особливості крою»: *пр'ама шапка / нима наушник ів / хрест ч'ирвоний* (Пд); *кругла / розк'ішна* (Дн); *на голов'і з вухами* (Ст); МО «оздоблення», «колір»: *обич'на кубанка / корич'нива од'елка така була* (Мс); МО «соціальна належність»: *це козац'ка шапка* (Лк). У Словнику середньонаддніпряньських говірок також зафіксовано назву *шапка кубанка* 'чоловіча невисока смушева шапка з плоским верхом із тканини або шкіри' [ССГ, с. 209].

За МО «висота шапки», «форма шапки» в засвідченому лексичному матеріалі вирізняємо назви, утворені за ММ «особливості крою > головний убір» – *гостроверха шапка / шапка із шликом* (Гр), *шапка угору* (Стб), *папах* (Кнт). Назва *папах*, на думку етнографа К. І. Матейко, побутувала на території Полісся. Носій північної середньонаддніпряньської говірки подає семантику лексеми *папах* описово: *папаху до кожуха од'агали / пр'ім'ерно йак у козак ів / т'іки нижч'а* (Кнт). За походженням номен *папах* є тюркізмом, його запозичено з тюркських мов Кавказу на початку ХІХ ст., мабуть, через російське посередництво; аз. *папаг* 'папах', споріднене з туркм. *папак* 'кепка, кашкет, шапка' [ЕСУМ, IV, с. 282; Фасмер, III, с. 200; Черных, II, с. 3; Преобр., II с. 14].

Також виокремлено семантичний ряд назв зимових чоловічих головних уборів за ДО «колір», на яку вказує атрибутивний компонент складених найменувань: *шапка сива* (Млв), *шапка ч'орна* (Хх), *шапка тимнен'ка / с'ірен'ка* (Ів). Спорадично в говірках виявлено СР назв зимової чоловічої шапки, на виникнення яких вплинули ДО: «спосіб виготовлення» – *шапка шита* (Дб, Ст), *шапка в'язана* (Кз); «час побутування» – *шапка воїен'а* (Дв) 'шапка, яку носили в період військових дій', «прізвище особи» – *буд'оновка* (Кз) 'чоловіча шапка із зіркою'. Формально остання назва є наслідком універбації складеного словосполучення *будьонівська шапка* і мотивована прізвищем радянського воєнного начальника, командира Першої Кінної армії С. М. Будьоного.

На підставі ДО «час носіння», «стать» у середньонаддніпрянських говірках вирізняємо лексико-семантичну мікропарадигму назв літніх чоловічих головних уборів. Протиставлення сем ‘чоловічий головний убір з козирком’ : ‘чоловічий головний убір без козирка’ в обстежених говірках реалізує опозиція лексем *картуз* (Бб, Вг, Вз, Влш, Гл, Дб, Др, Ір, Іс, Кз, Кл, Кнт, Кр, Лк, Лт, Млв, Прх, Пщ, Ст,), *кашкет* (Дн), *кепка* (Дн), *хурашка* (Пд) : *брил’* (більшість говірок), *капил’ух* (Бг), *п’ілотка* (Кз) та словотвірні варіанти *картузик* (Грб), *картузец’* (Яс); *брилик* (Др, Грб).

Засвідчені лексеми *картуз*, *кашкет*, *хурашка*, *кепка* належать до назв із непрозорою внутрішньою формою. Як засвідчує аналіз етимологічних джерел, на номінацію літніх чоловічих головних уборів вплинула МО «крій». Так, номен *картуз* через посередництво російської і, очевидно, середньоніжньонімецької (снн. *kartuse* ‘паперовий кульок для тютюну’) запозичено з французької; пор. фр. *cartouche* ‘скручена паперова обгортка’ [ЕСУМ, II, с. 397; Фасмер, II, с. 204]. Кашкет був елементом робочої форми для фуражирів. Російська назва кашкета *фуражка*. Назва *кашкет* ‘чоловічий головний убір із козирком’ – походить від пол. *kaszkiet* від фр. *casquette* – «кепка», первісно «легкий шолом» [ЕСУМ, II, с. 411; Фасмер, II, с. 206]. Імовірно, що назва мотивована призначенням. Номен *хурашка* є фонетичним варіантом лексеми *фуражка*, утвореної від твірної основи *фураж* «їжа, корм для коней», де відбулася типова для середньонаддніпрянських говірок фонетична зміна [ф]→[х]. Спочатку назва була вживана на позначення головного убору, який одягали під час фуражування, тобто в основі номінації МО «призначення».

В одній говірці зафіксовано назву *кепка*, запозичену через польське посередництво з французької мови, де *keri* – «військовий кашкет» [ЕСУМ, II, с. 423; Шанський, II, с. 121]. Французьке *keri* походить від нім., де *Käppi* – змен.-пест. від *Karre* «ковпак, берет», утворення від середньовічної лат. *sarra* «плащ з капюшоном» [ЕСУМ, II, с. 423]. Т. В. Щербина також фіксує цю лексему в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де *кепка* ‘чоловічий літній головний убір із козирком’ і припускає, що назва *кепка* пов’язана тісними семантичними і словотвірними зв’язками з іншими похідними від нар. лат. *sar-* [245, с. 90].

Лексема *бриль* перебуває в активному словнику мовців старшого віку в усіх досліджуваних говірках і належить до мікрогрупи назв, що виникли за ДО «матеріал виготовлення». Сему ‘плетений із соломи селянський капелюх’ маніфестує назва *брил’* (більшість говірок) та її словотвірний варіант *брилик* (Др, Грб). Нерідко фіксуємо описові назви, атрибутивний компонент яких утворено за такими моделями: ММ «матеріал > головний убір» – *брил’ солом’яний* (Гр, Грб, Дв, Дн, Др, Ір, Кнт, Кр, Мс, Пд, Стб), *брил’ із соломи* (Вз, Гл, Дмн, Млв, Млн, Пщ, Стб, Тш), *брил’ повс’т’аний* (Дн), *брил’ з повс’т’и* (Дн), *брил’ із житн’ої соломи / із пшенич’ної соломи* (Хх); ММ «рослина > головний убір» – *брил’ з жита / пшениц’и* (Бг), *брил’ із рогозу* (Гр, Ст). Номен *брил’* вважають запозиченням з пол. *bryl*, що виводять від іт. *ombrello* ‘парасоль, капелюх’ [ЕСУМ, II, с. 257]. Дослідниця покутських говірок

О. Я. Гавадзин, посилаючись на етимологічні словники, доводить, що назва походить від лат. *umbrella*, пов'язаного з *umbra* 'тінь' [43, с. 135]. Очевидно, що лексему *брил'* утворено за МО «призначення», адже носити бриль – ховати голову від сонця, створювати тінь: ММ «призначення > головний убір».

Сему 'літній чоловічий головний убір' в обстежених говірках репрезентує номен *капил'ух* (Бг). За свідченням етимологів, пол. *kapeluch* утворене за зразком поширених у польській народнорозмовній мові похідних на *-uch* з *kapelusz*, що своїми коренями сягає лат. *sappa* 'вид головного убору' [ЕСУМ, 1985, с. 370]. Існує також думка про запозичення лексеми *капил'ух* із іт. *sappelluccio* 'шапка' [Фасмер, II, с. 184]. Припускаємо, що назва *капил'ух* утворена за МО «призначення».

Лексема *пілотка* походить з фр. *pilote* «лоцман, керманіч; пілот, льотчик; провідник, керівник» [ЕСУМ, IV, с. 405]. Вона утворена суфіксальним способом: додаванням до основи *пілот* суфікса *-к-*. В основу номінації покладено ММ «особа за родом діяльності > головний убір».

Номінація чоловічих головних уборів відтворює особливості життєустрою мовців старшого покоління. У зв'язку із відходом у минуле позначуваних реалій більшість назв є архаїзмами: *шапка бирка, папаха, кубанка, буд'оновка, хуражка, брил', капил'ух*, хоч і зауважимо, що вони ще досить добре збережені в активному мовному словнику старшого покоління носіїв середньонаддніпрянських говірок. Водночас за допомогою анкетного методу виявляємо, що в мовленні молодшого покоління носіїв центральних середньонаддніпрянських говірок, яке народилося на початку ХХІ століття, поряд із давніми назвами функціонують інші лексеми, утворені за різними МО. Зимові чоловічі головні убори в мовленні молоді репрезентують назви *шл'ом* (Дн, Кр), *б'ір'ет* (Др), літні чоловічі головні убори – *реперка* (Дм, Кн), *бандана* (Гр, Зл, Кв, Нв, Пщ, Ст), *шл'ана* (Гр, Ст, Яс), *кап'ішон* (Бб, Кв, Лт, Св), *паннама* (Кв) та словотвірний варіант *паннамка* (Кр, Пщ). Так, сему 'картуз із прямим козирком' реалізовано номеном *реперка* (Дм). Назву утворено суфіксальним способом: додаванням суфікса *-к-* до основи *репер* «виконавець репу, ритмічної поезії» – *реперка*. В основі номінації ММ – «особа за родом діяльності > головний убір».

Частотною в мовленні молоді є сучасна назва *бандана* (Дн, Зл, Кв, Пщ, Дб) 'головний убір у вигляді хустини великого розміру, підв'язаної зазвичай позаду голови'. Назва походить від фр. *bandana*, від *bande* «пов'язка, стрічка» [Мюл., с. 55], очевидно, що номен утворено за ММ «форма > головний убір».

Літній убір репрезентує назва *паннама* (Кв), словотвірний варіант *паннамка* (Пщ) 'літній капелюх з широкими крисами, плетений або зшитий із тканини' [ЕСУМ, IV, с. 274]. За свідченням етимологів, лексема *паннама* запозичена з французької мови *panama* 'літній крилатий капелюх з волокон пальми' походить від назви республіки *Panama* 'Панама', жителі якої захищають голови від сонця таким головним убором [Черных I, с. 619]. Очевидно, що в основу номінації покладена ММ «назва місцевості > головний убір».

Лексема *шл'ана* (Гр) функціонує в говірках зі значенням 'літній чоловічий головний убір'. Аналізуючи дослідження науковців, дізнаємося, що

етимологи кваліфікують лексему *шл'ана* як запозичення з баварської *schlapp* 'чепец, шапка', ср.-в.-н. *slappe* «сवेशиваюча частина головного убора», «вид мягкой шляпы» [Фасмер II, с. 456]. Припускаємо, що в основі назви МО «призначення».

Сему 'зимовий теплий чоловічий головний убір' у мовленні молоді реалізують назви *шл'ом* (Кр, Яс), *б'іп'ет* (Др). Номен *шл'ом* – похідна назва від *шолом*. Лексему пов'язують з псл. **šelm'* 'шолом', яке споріднене з інд. *śarman* 'захист, покриття' [ЕСУМ, VI, с. 452]. Номен *б'іп'ет* – це фонетичний варіант від *берет* 'жіночий або чоловічий головний убір із м'якої тканини (або плетений) без окола і козирка', запозичення з французької *béret* «баскська шапка» < прованс. *berret* «шапка, ковпак» < ср.-лат. *birrum* «плащ із капішоном» [ЕСУМ, I, с. 174]. Очевидно, що назви *шл'ом*, *б'іп'ет* мотивовані ознаками «призначення», «форма».

Отже, у мовленні інформантів старшого віку в основному збережено репертуар давніх назв чоловічих головних уборів, які пов'язані між собою гіперон-гіпонімічними, словотвірними та мотиваційними зв'язками і поступово відходять на мовну периферію у зв'язку з деактуалізацією реалій. До більш продуктивних ДО, які вплинули на номінацію, належать: «матеріал», «крій», «колір» реалії. Менш продуктивні ДО «спосіб виготовлення», «час побутування».

Розкриття внутрішньої форми засвідчених назв за допомогою звернення до етимології дає нам підстави вирізнити такі ММ їхнього творення: «призначення > головний убір», «частина тіла > головний убір», «особливості крою > головний убір», «назва місцевості > головний убір», «історичний період > головний убір», «власна назва > головний убір», «особа за родом діяльності > головний убір». Двослівні номінації, здебільшого атрибутивні словосполучення із залежним компонентом, вираженим прикметником чи іменником, сформовані за такими ММ: «назва тварини > головний убір», «назва хутра тварини > головний убір», «матеріал > головний убір», «якість виробу > головний убір», «колір > головний убір». Принципи номінації сформовані на підставі узагальнення МО, що є основою питомих слов'янських назв і зумовлені особливостями життя мовців, передають їхній практичний досвід.

Одним із найпродуктивніших способів номінації чоловічих головних уборів у середньоаддніпряньських говірках є суфіксальний словотвір: основа іменника + -анк (*ушанка*, *вушанка*), + -ик (*картузик*, *брилик*), + ець (*картузець*), + -к- (*буд'он'івка*, *п'ілотка*, *хуражка*, *кубанка*). Має місце аналітична номінація: «іменник + прикметник» (*шапка крол'ач'а*, *шапка норкова*, *шапка смушкова*, *шапка смушева*, *шапка каракул'ова*, *шапка кожана*, *шапка сукон'а*, *шапка ширст'анин'ка*, *шапка проста*, *шапка простен'ка*, *шапка кожушана*, *гостроверха шапка*, *козац'ка шапка*, *шапка с'ірен'ка*, *шапка тимнен'ка*, *шапка сива*, *шапка ч'орна*, *брил' солом'яний*, *брил' повс'т'аний*); «іменник + іменник з прийменником» (*шапка з крол'ів*, *шапка з нутр'ійі*, *шапка із зв'ірк'ів*, *шапка із ушками*, *шапка з наушниками*, *шапка із шльком*, *брил' із солом*, *брил' з жита*, *брил' із рогозу*, *брил' з*

повс'т'і); «іменник + прислівник» (*шапка угору*); описові конструкції (*шапка із баран'ів молоден'ких; пр'ама шапка / нима наушник'ів / хрест ч'ирвоний; шапка на голов'і з вухами*).

Номенклатуру назв поповнюють новотвори (*панама, б'ір'ет*). Репертуар представлений питомими слов'янськими словами (*шапка бирка, ушанка, вушанка, кубанка*) та простими назвами, які є запозиченнями з французької (*шапка, картуз, кашкет, кепка, хуражка, п'ілотка, кап'ішон, шл'ом, б'ір'ет, бандана, шл'апа, кап'ішон, панама*), з італійської (*брил', капил'ух*) та тюрк. мов (*папах*).

Досліджувана СМГ назв у середньонаддніпрянських говірках становить розгалужену структуру, у межах якої функціонують лексеми, яким характерна фонетична (*шапка вушанка, шапка ушанка*) та словотвірна варіативність (*панама, панамка*).

2.1.5. ЛСГ назв дитячого одягу

Лексико-семантична група назв дитячого одягу представлена досить вузьким репертуаром лексики, що, очевидно, пов'язано зі складними історико-суспільними обставинами життя інформантів. Мовці, які народилися у 20-40-их роках ХХ століття, переповідають про те, що одяг для новонароджених та малих дітей у першій половині ХХ століття був одноманітний, полотняний. Часто його виготовляли із вживаного вбрання, перешивали або доношували після старших дітей: *мати роз'ірвала бат'кову сороч'ку з в'їйни йак прийшов / з кал'інкору / замотала... / сво'ю сп'ідниц'у роз'ірвала // так йа й' вир'осла / у бат'ков'ій сороч'і і' матирин'ій сп'ідниц'і* (Гр); *з од'еж'і сво'їей рвали пил'ушки / особин:о з йупок / і закутували* (Ст); *пил'ушки з матер'її / старого од'їял'ц'а* (Дб); *з од'еж'і шапоч'ки шили дитин'і / плат':а ч'и рубашич'ку* (Ст); *плат':ач'ко чи штани шили сам'і* (Дб); *порву стару сп'ідниц'у / та й'е* (Кл).

Услід за дослідниками, у межах ЛСГ назв дитячого одягу за ДО «вік дитини» розрізняємо СМГ назв одягу для немовлят і назв одягу для малят.

До першої мікрогрупи належать назви, представлені лексичними, фонетичними та словотвірними варіантами. Сема 'пелюшка – невеличке простиральце, у яке загортають немовля' реалізована в досліджуваних середньонаддніпрянських говірках СР назв: *пил'ушка* (Бб, Бг, Вз, Вр, Влш, Гр, Дб, Кл, Лк, Млн, Нв, Пл, Св, Ст, Яс), демінутив *пил'ушич'ка* (Пл), *пил'онка* (Дмй, Злт, Ір, Кз, Кн, Мсй, Нв, Пр, Пщ, Тш, Хд), фонетичний варіант *п'іл'онка* (Шр), словотвірні варіанти *пил'оноч'ка* (Кл, Хд), *п'іл'оноч'ка* (Вз, Стб), що, ймовірно, позначені впливом російської мови такого їх маркування на етикетках виробу. Лексема *пил'ушка* є нормативною [СУМ, VI, с. 115].

ДО «матеріал виготовлення» зумовила функціонування низки аналітичних назв: *пил'онка сиц'ева* (Ір, Пр, Хд), *пил'онка байкова* (Ір, Нв), *п'іл'онка байова* (Шр), *пил'онка з байки* (Злт), *пил'ушка полот'н'ана* (Бб), *пил'онка полот'н'анин'ка* (Хд), *пил'онка з полотна* (Злт), *пил'ушка з полотна*

(Яс), *пил'ушка із краму* (Вз), *п'іл'оноч'ка фанел'ова* (Стб); *платок старий здоровий / хвинел'ки купши на пил'онки* (Дмй).

У коментарях мовці подають інформацію про особливості реалій, які використовували, одягаючи немовлят: *од'ійал'це марсел'ове суконин'ке* (Нв). Атрибутивний компонент назви мотивовано матеріалом виготовлення. У «Словнику української мови» лексема *од'ійал'це* кодифікована як літературна норма 'зменш.-пестл. до одіяло' [СУМ, V, с. 631]. Дослідники припускають, що слово одіяло «ковдра», запозичене з російської мови, є похідним від д.-рус. одѣяти «одягати», пов'язаного з дѣти «класти, подіти» [ЕСУМ, IV, с. 160]. В одній говірці засвідчуємо описову конструкцію: *у товсте вмотували* (Шб). Субстантивована назва *товсте* мотивована товщиною матеріалу тканини, у яку загортали немовлят у холодну пору року.

Із розповідей діалектоносіїв дізнаємося про відсутність підгузок – невеличкої пелюшки, якою обгортають нижню частину тіла немовляти. Лише кілька інформантів, які є відносно молодшими серед опитаних, вживають лексеми на позначення цієї реалії: *п'ідгузнич'ок* (Бб, Гр, Дрб). Мовці старшого віку переповідають, що у ХХ столітті тривалий час існувала традиція сповивати немовлят, для чого використовували вузький шматок тканини, повивач: *повивач' / це навхрист отако йак з'яжиш / х'іба ж йак'зараз / воно тод'і й ни ворушилос'* (Вз). Назву зафіксовано в «Словнику середньонаддніпрянських говірок»: *повивач'* – *побут., заст.* 'довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти' [ССГ, с. 319]. У зв'язку із відходом традиції в минуле назва *повивач'* архаїзована, фіксуємо її поодинокі на позначення смужки тканини із полотна, якою сповивали немовлят: *повивач'* (Вз, Хх), *повивал'ник* (Гр). Очевидно, що лексема *повивач'* походить від *повивати, сповивати* 'загортати в пелюшки' [СУМ, IX, с. 548]. В основу назви покладено МО «призначення».

Серед назв одягу для малят у середньонаддніпрянських говірках переважають демінутиви, які розрізняємо за ДО «місце носіння на тілі». Одяг для голови репрезентує назва *шапоч'ка* (більшість говірок). Поодиноким вкрапленням фіксуємо лексему *ч'епч'ик* (Мсй). У Словнику української мови назва *ч'епч'ик* подана із значенням 'дитяча шапочка, що має вигляд капора' [СУМ, XI, с. 295].

На позначення плечового одягу для малюків засвідчено СР назв, що розрізняємо за ДО «сезон носіння» й «місце розташування на тілі дитини». На позначення семи 'легенький одяг для малюків, що одягають на тіло' зафіксовано назви *сороч'ич'ка* (Ір, Кз, Кл, Пр, Хх, Шб), *кохточ'ка* (Прх), *плат':ач'ко* (Бб, Стб, Хх). Сему 'теплий демисезонний одяг для малюків, що одягають поверх сорочки чи плаття' реалізують назви *курточ'ка* (Вз), *пал'т'ішко* (Вз); 'теплий зимовий хутрянний одяг' – *шубка* (Шр), *шубоч'ка* (Вз).

ДО «особливості крою» покладено в основу назви *розпашонка* (Мсй, Хд) та її словотвірний варіант *розпашоноч'ка* (Кв), які мовці вживають на позначення сорочки для малюків, що не застібається. Поширення лексеми є

наслідком впливу рос. *распашонка* 'рубашка для младенця с разрезом от ворота до низу' [Ожегов, с. 658].

Поясний одяг репрезентують лексеми на позначення предмета дитячої білизни – *плавоч'ки* (Бб), *трусики* (Лк, Пд, Ст, Шр); дитячих панчіх, вив'язаних разом із штанцями – *колготки* (Прх), *колготоч'ки* (Грб).

Одяг для малят у вигляді штанців із шлейками й панчішками репрезентують назви *повзунки* (у більшості говірок), *ползунки* (Гл, Дм, Зл, Злт, Кл, Мсй). Лексема *поўзунки* є нормативною [СУМ, VI, с. 647]. Основою назви стала МО «дія». Сему 'дитячі штани' презентують демінутиви *штан'ішки* (Вр, Дв, Дмй), *штан'ц'і* (Вш, Грб). Обидві назви є зменш.-пест. до *штани*.

Одяг для рук немовлят маніфестує записана в одній говірці назва *царапул'ки* (Гр), що мотивована дією. У кількох говірках засвідчено назву *чопики* (Гр, Бг, ВК, Гр, Кнт, Пд, Стб, Тр, Шр, Яс) 'взуття для малюків із тканини або шкіри'.

Характерною ознакою лексики на позначення одягу для малюків є відсутність ДО «стать». У одній із говірок інформант повідомляє, що *хлопц'і у плат':ач'ку ходили* (Дмй), оскільки це було універсальне вбрання для немовлят, доки не було повзунців.

Отже, ЛСГ назв дитячого одягу в мовленні інформантів старшого віку містить вузький репертуар назв, представлених переважно однослівними номенами (*пил'ушка*, *шапоч'ка*, *ч'епч'ик*, *сороч'ич'ка*, *кохточ'ка*, *плат':ач'ко*, *курточ'ка*, *пал'т'ішко*, *шубка*), що виражені демінутивами. Назви ЛСГ на позначення дитячого одягу мають тісні семантичні зв'язки із ЛСГ назв загального одягу, плечового, поясного одягу та назв головних уборів.

На номінацію впливають ДО «вік дитини», «сезон носіння», «місце носіння на тілі», «матеріал виготовлення»; МО «призначення», «матеріал», «дія». У зв'язку із відходом реалії в минуле, деякі назви аналізованої ЛСГ зазнали архаїзації (*повивач*), частина з них стала літературно нормативною.

2.1.6. ЛСГ назв супровідних деталей одягу

До супровідних деталей одягу належать назви, що стосуються різних його елементів. Лексико-семантичну групу назв супровідних деталей одягу, зокрема поясного, представляють назви поясів для підперізування одягу в стані. У всіх досліджуваних говірках поширеною загальною назвою є лексема *пойас* 'шкіряна, матерчата, в'язана і т. ін. довга смуга для підперізування одягу в стані', а також демінутиви *пойасок* (Бг, Дб, Кн, Лт, Пд, Тр), *пасок* (Вг, Вз, Ст), *пасок* (Вз), *пасик* (Др). Зрідка мовці вказують на процес виготовлення пояса: *стригли овец' / а тод'і так красили / і пойас* (Дмй).

Назва *пойас* праслов'янського походження, пор.: псл. *rojasz* [ЕСУМ, IV, с. 549; Фас., III, с. 351; Чер., II, с. 64; Преоб., II, с. 120]. Лексему *пасок*, що демонструє в говірках фонетичну та акцентуаційну варіативність, мовознавці вважають запозиченням із польської мови, що постало з праслов'янського

pojasъ у результаті випадіння *j* між голосними *a* та *o* і стягнення цих голосних в основі [ЕСУМ, IV, с. 303].

У Словнику середньонаддніпрянських говірок лексема *пойас* зафіксована з двома значеннями: ‘широка смужка тканини, якою обв’язувалися навколо стану’, ‘виріб із дріжджового тіста у вигляді жгута із переплетеного тіста, яким обперізували коровай’ [ССГ, с. 339], що свідчить про зв’язок лексики різних тематичних груп.

Серед видових назв поясів у сучасних середньонаддніпрянських говірках зафіксовано лексеми *оч’кур* (Гл, Дб, Дн, Зл, Кз, Кн, Кр, Лк, Млн, Мс, Пд, Пр, Св, Сі, Ст, Стб), *мотузок* (Гл), *мотузка* (Стб), *попруга* (Кнт, Тш), словотвірний варіант *попругка* (Пщ), *рем’ін*’ (Зл, Лт, Млн, Мсй, Св) та фонетичні варіанти *римен*’ (Кнт), *р’імен*’ (Кр).

У говірці села Гриньки Полтавської області фіксуємо назву *кушак* ‘чоловічий широкий пояс’, яка, за нашими спостереженнями, не характерна для середньонаддніпрянських говірок.

Частково збереженою в мовленні людей старшого віку є лексема *оч’кур* на позначення пояса або шнура, яким стягують штани або шаровари для підтримання їх [СУМ, V, с. 834]. Про особливість реалії за формою дізнаємося в одній із обстежених говірок: *оч’кур тоже пойас / т’іки шо вуз’ке* (Ст).

Лексема *оч’кур* запозичена з тюркських мов, пор.: крим.-тат. тур. *ucur* «шнурок, який підтримує штани» [ЕСУМ, VI, с. 57; Фас., IV, с. 180; Brück., с. 592]. Зауважимо, що лексема *оч’кур* перейшла в розряд архаїзмів, вона збережена в пасивному словнику мовців 30-их–40-их років народження лише в кількох говірках. Сему ‘матеріал виготовлення очкура, мотузки, якою стягують штани’ репрезентують аналітичні сполуки *оч’кур з конопел*’ (Кр), *оч’кур з кож’і* (Дб), *оч’кур кожаний* (Ір, Мс), *оч’кур рим’ін’аний* (Мс), *оч’кур ширс’т’аний* (Дв, Хд), *оч’кур із ниток* (Стб).

Назви *мотузок*, *мотузка* ‘зсуканий із прядива виріб для зв’язування чи прив’язування кого-, чого-небудь’; ‘чоловічий тряпчаний пояс для підперізування штанів’ демонструють варіативність на словотвірному рівні. Розширення семантичної структури цих дериватів відбулося унаслідок семантичного перенесення назви одного предмета на інший. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назви *мотузок*, *мотузка* представлені з іншою семантикою: ‘мотузка, яку прив’язували до колиски, щоб гойдати дитину’ [ССГ, с. 252].

Лексеми *мотузок*, *мотузка* праслов’янського походження, утворені від основ дієслів *motati* «мотати» і *vezati* «в’язати» [ЕСУМ, III, с. 524], імовірно, в основі назв є МО «дія». До дієслівної твірної основи додано властивий українській мові іменниковий суфікс -ок- (для ч.р.) та -к- (для ж.р.). Інтерпретація лексем у загальноукраїнському контексті засвідчує розширення семантичної структури лексем унаслідок поліфункційного призначення реалії (див. Додаток).

Назви *попруга*, словотвірний варіант *попругка* фіксуємо із значенням ‘чоловічий шкіряний пояс’, нормативне значення лексеми – ‘частина кінської збруї — широкий ремінь, який затягують попід черевом коня, закріплюючи

сідло (чи сіделко)»; 'перен. Довга вузька смуга чого-небудь' [СУМ, VII, с. 237].

ДО «матеріал виготовлення» вплинула на номінацію *рем'ін'* (*римен'*, *р'імен'*) 'шкіряний пояс з пряжкою, яким підтримують штани' (Зл, Кнт, Кр, Лт, Млн, Мсй, Св). Назва *рем'ін'* від псл. **remu*; п. *rzemień* «ремінь; шкіра» [ЕСУМ, V, с. 57; Фас., III, с. 468; Чер., II, с. 110; КЭСРЯ, с. 388 Преобр., II, с. 196], отже, назва мотивована ДО «матеріал», із якого виготовлено реалію.

У більшості досліджуваних говірок назва *пр'ажка* реалізує сему 'застібка, яка скріплює кінці ременя, пояса'. Зрідка лексема *пр'ажка* (Бг, Дн, Пд, Яс) та її фонетичний варіант *бр'ажка* (Кз) репрезентують сему 'хлястик, вузька смужка тканини, пришта чи пристебнута ззаду на талії пальта, шинелі', яку в більшості досліджуваних говірок реалізує лексема *хл'астик* і її словотвірний варіант *хл'астич'ок* (Вз, Кнт). Віддієслівна назва *пр'ажка* від псл. **pregti* «прягти» [ЕСУМ, IV, с. 618] мотивована дією, а суфікс -к(-а) вказує на предметність.

Для підперізування жіночого одягу в давнину використовували крайки, жіночі пояси із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі. У сучасних середньонаддніпрянських говірках цю сему реалізують назви *пояс*, *крайка* та словотвірний варіант *окрайка*, *поворозка*, *л'ента* (див. к. 10). У більшості говірок лексема *крайка* перебуває в активному словниковому запасі діалектоносіїв, що, можливо, зумовлено її постійним функціонуванням у минулому мовців та їхніх батьків як обов'язкового елемента жіночого вбрання. Лексема *крайка* псл. **kraj*, похідне від *krojiti* 'кроїти' [ЕСУМ, III, с. 73]. На номінацію вплинула МО «дія».

Часом мовці подають значення лексеми *крайка* описовими конструкціями: *нав'ерно пояс* (Ір); *окрайка / виплитине йак пояс / шч'е й бубонч'ики* (Дн); *були в баб'ів так'і л'енточ'ки / ширина йак оце долон'а / то йак до церкви йдуть / то п'ід'язуйуц':а* (Ст); *п'ід'язуйут' спину* (Стб). Простежуємо диференціацію назв за такими ДО: «спосіб виготовлення» – *окрайка виткана* (Дн), «колір» – *окрайка ч'ирвона* (Гр), «забарвлення» – *окрайка кол'орова*, *вс'ак'і увори на н'ій* (Дн), *окрайка з узорами* (Гр), «оздоблення» – *на крайу китиц'і* (Дн), *окрайка з китиц'ами* (Гр), «матеріал» – *окрайка з ниток* (Бг). Методом анкетування серед молодшого покоління виявляємо нові асоціативні зв'язки, що їх викликає лексема *крайка*: 'кофта' (Гл), 'край одягу' (КГ), 'манжет' (Зл), 'воротнік' (Пщ), 'шов' (Бл), 'швея, дизайнер' (НД) чи взагалі 'край чогось' (Зл), 'інструмент' (Дм).

До ЛСГ супровідних деталей одягу, зокрема елементів плечового одягу, належить номінація *галстук* 'стрічка, смужка тканини, яку пов'язують під коміром сорочки, блузи і т. ін. вузлом або бантом; краватка', що характерна для всіх обстежених говірок. Назва є запозиченням від гол. *halsdock* або нім. *Halstuch* [Фас., I, с. 389]. За спостереженнями мовознавців, поширенню назви сприяв вплив російської мови, де *галстук* «повязка из широкой ленты, завязываемая узлом или бантом вокруг воротника» [Ож., с. 124]. Мовці старшого віку асоціюють назву *галстук* із реалією, яка побутувала в Радянському Союзі; у зв'язку з цим як приклад у мовленні діалектоносіїв

досить розповсюджена атрибутивна сполука *п'юнерс'кий галстук*, мотивована часом побутування реалії та віковою й соціальною належністю осіб. Поодиноким виявлена в обстежених говірках лексема *краватка* (Гр, Кр) та її фонетичний варіант *краветка* (Кз) 'галстук'.

З етнографічних джерел відомо, що пояс чоловічих штанів застібали на один-два гудзики чи спеціальною застібкою – гапликом [119, с. 71]. Лексеми *бабка* (Бг, Дв, Дн, Пл, СІ), *скобоч'ка* (Кр) реалізують сему 'петелька, на яку застібають гаплик'. У кількох говірках фіксуємо збереження давньої назви *гаплик* 'металева зачіпка, що пришивається проти петлі до одягу і служить застібкою' (СІ, Дн, Ст), її словотвірного варіанта *гаплич'ок* (Дв), а також лексем *кр'уч'ок* (Гр, Лк, СІ), *кр'уч'еч'ок* (СІ), *д'ідик* (Пл). У Словнику середньонаддніпрянських говірок назва *гаплик* репрезентує кілька значень: 'нитяна зачіпка, що пришивають до одягу', 'дротяний гачок гаплика', незм. лайл 'кінець' [ССГ, с. 80], а гапличка позначає дротяну петельку гаплика.

Лексичну, граматичну, словотвірну варіативність у сучасних середньонаддніпрянських говірках демонструють назви, що маніфестують сему 'петля, обшитий чи обкладений нитками проріз на одязі для застібання гудзиків': *питл'а* (усі н.п.), *пител'ка* (Ст), *пителик* (Бг).

Сему 'предмет, переважно круглої форми, що служить застібкою в одязі або використовується як прикраса' в обстежених говірках маніфестують лексеми *пувиц'а* (Гр, Злт, Дм, Кн, Лк, Мл, Нв, Пл, СІ, Шр), *гудзик* (Бб, ВЗ, Влш, Грб, Дв, Зл, Зп, Кз, Лт, Мд, Мсй, Мт, Ос, Пй, Ст, Стб, Хх, Шб), *кнопка* (Бг), *цурка* (Пд), *ломач'ок* (Нв) та їхні фонетичний *гудзик* (Дмй, Др, Кл, Кнт, Кр, Пд, Пщ, Яс), словотвірні варіанти *гудзич'ок* (Вг), *гудзич'ка* (Тш), *пувич'ка* (ВК, Гл, Грб, Дн, Дм, Ір, Кнт, Кр, Лс, МК, Мл, Мс, Пр, Ів, Св, Сг, Тр), *пугвич'ка* (Бг), *кнопоч'ка* (Бг). У Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксовано номен *пуговиц'а* 'гудзик' [ССГ, с. 352]. В одній говірці мовець диференціює назви за часом використання й подає коментар: *гудзик це оджите / тупер пувич'ка* (Кр).

Слово *гудзик* праслов'янського походження від *гузь* – 'вузол, гуля, пухлина' [ЕСУМ, I, с. 612], отже, утворене за МО «зовнішній вигляд» від іменникової основи за допомогою суфікса –ик із предметним значенням. У Словнику української мови лексема *гудзь* 'гудзик' кодифікована як діалектна, а *гудзик* «предмет, перев. круглої форми, що служить застібкою в одязі або використовується як прикраса» як літературно нормативна [СУМ, II, с. 189]. Походження цього слова на матеріалі писемних пам'яток вивчала Г. Войтів, дослідниця вказує на польське запозичення цієї лексеми [40, с. 124].

Лексема *карман*, засвідчена в усіх говірках, та її словотвірний варіант *карманч'ик* (Вг, Прх) реалізують сему 'частина одягу (штанів, пальта, піджака, плаття тощо) у формі мішечка для дрібних речей і грошей'. Назву *карман* вважають запозиченням із російської мови, куди, за однією із версій етимологів, вона потрапила з пн.-тюр. *карман* «калітка для грошей, торбинка» [ЕСУМ, II, с. 394].

Лексичну варіативність засвідчують назви на позначення смужки тканини, зібраної в складки чи зборки для оздоблення одягу: *оборка*

(більшість досліджуваних говірок), *р'ушики* (Вг, Вз, Дв, Дмй, Хх), *обшивка* (Дм), *с'т'ожич'ка* (Бг, Ір), *окантовка* (Млн), *т'іс'омка* (Дрб, Ст). Віддієслівні назви *оборка*, *окантовка*, *обшивка* мотивовані способом виготовлення. У Словнику української мови подано лексему *обшивка* з позначкою *діал.* «комір сорочки» [СУМ, V, с. 606].

Демінутив *с'т'ожич'ка* є словотвірним варіантом лексеми *с'т'ожка* 'вузька смуга тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.', 'смужка шовкової тканини певного кольору й розміру, яку носять замість відповідного ордена чи медалі' [СУМ, IX, с. 813]. Етимологи свідчать, що назву *с'т'ожка* запозичено з польської мови, п. *wstęga* 'широка стрічка, широка стьожка, бинда' [ЕСУМ, V, с. 426; Brück., с. 635].

Лексема *т'іс'омка* – суфіксальний дериват від *тас'ма* «вузька плетена або тканина стрічка з бавовняних або шовкових ниток, що використовується для оздоблення одягу, обшиття білизни тощо; лямівка, облямівка», діал. «стежка» [СУМ, X, с. 42], запозичена з тюркських мов; тур. *tasma* «ремінець; ошийник» [ЕСУМ, V, с. 526]. Назва *р'ушики* утворена суфіксальним способом від лексеми *р'уш* 'густо зібрана смужка тканини для оздоблення одягу' [СУМ, VIII, с. 919], яку запозичено з французької мови; фр. *ruche* «рюш; вулик» походить від гал. *rūsa* «кора (під якою жили бджоли), виготовлена з кори річ» [ЕСУМ, V, с. 152; Фас., III, с. 534].

Підсумуємо, що кілька назв досліджуваної групи є полісемантичними: *л'єнта* 'жіночий пояс для підперізування у стані', 'стрічка для вплітання в косу'; *с'т'ожка* 'вузька смуга тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.', а також 'стрічка для волосся', що свідчить про системні зв'язки із ЛСГ назв прикрас.

Засвідчений матеріал дає підстави стверджувати, що лексеми *оч'кур*, *гаплик* перейшли в розряд архаїзмів і перебувають у пасивному вжитку, проте більшість назв активно функціонують у мовленні діалектоносіїв.

Отже, між компонентами ЛСГ супровідних деталей одягу виявлено такі системні зв'язки: гіперо-гіпонімічні (*окрайка виткана*, *окрайка ч'ирвона*), синонімічні (*пувиц'а*, *гудзик*), словотвірні (*карман*, *карманчик*). Досліджуваній лексиці характерна полісемія. Наприклад, перехід значень лексеми із ЛСГ назв супровідних деталей одягу в ЛСГ назв хатніх речей чи ЛСГ обрядової лексики (*пойас* 'широка смужка тканини, якою обв'язувалися навколо стану', 'виріб із дріжджового тіста у вигляді жгута із переплетеного тіста, яким обперізували коровай'). На номінацію компонентів ЛСГ назв супровідних деталей одягу вплинули ДО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «колір», «забарвлення». Продуктивні МО – «матеріал виготовлення», «час побутування», «спосіб виготовлення».

У репертуарі найменувань переважають монологієми, утворені від праслов'янських коренів суфіксальним способом творення (*пойасок*, *пасок*, *мотузок*, *попружка*, *кушак*, *пр'ажка*, *хл'астик*, *крайка*, *поворозка*, *пител'ка*, *бабка*, *гаплик*, *кр'уч'ок*, *оборка*, *с'т'ожич'ка*), префіксально-суфіксальним способом творення (*окрайка*, *обшивка*, *окантовка*), а також функціонують сполуки аналітичного типу, побудовані за схемою:

- «іменник (загальна назва реалії) + прикметник» (*оч`кур кожаний, оч`кур рим`ін`аний, оч`кур ширс`т`аний, окрайка ч`ирвона, окрайка кол`орова*);
- «іменник (загальна назва реалії) + дієприкметник» (*окрайка виткана*);
- «іменник (загальна назва реалії) + прийменник + іменник» (*оч`кур з конопел`, окрайка з узорами*).

Аналізовані лексеми переважно праслов'янського походження (*пояс, мотузок, мотузка, рем`ін`, крайка, гудзик*), частина з них є запозиченнями із польської (*пасок, с`т`ожка*), тюркських (*оч`кур, карман, т`іс`омка*), німецької (*галстук*), французької (*р`ушики*), російської (*пувиц`а*) мов.

Назви демонструють фонетичну (*рем`ін`, римен`, р`імен`, пр`ажка, бр`ажка, краватка, краветка, гудзик, гудзик, пувич`ка, пугвич`ка*), акцентуаційну (*пасок, пасок*), словотвірну (*пояс, пояс`сок, пасок, пасик, попруга, попружка, хл`астик, хл`астич`ок, крайка, окрайка, питл`а, пител`ка, пителик, гаплик, гаплич`ок, кр`уч`ок, кр`уч`еч`ок, пувиц`а, пувич`ка, пугвич`ка, карман, карманч`ик*) та граматичну (*мотузок, мотузка, пител`ка, пителик, гудзич`ок, гудзич`ка*) варіативність.

2.1.7. Лексико-семантична група назв прикрас

Народне мовлення фіксує історичні етапи розвитку нації, реагує на зміни суспільного характеру, є відображенням культури й традицій носіїв говірок. Із давніх-давен жінки прикрашали своє тіло й одяг. На різних територіях прикраси мали особливості виготовлення, носіння та виконували утилітарну, обрядову й естетичну функції. У ЛСГ лексики жіночих прикрас із середньонаддніпрянських говірок виокремлюємо менші семантичні мікрогрупи за місцем розташування реалії на тілі людини: назв прикрас голови й волосся, шії та вух, рук.

2.1.7.1. Семантична мікрогрупа назв прикрас голови й волосся.

Семантична мікрогрупа назв прикрас голови й волосся є показовою щодо динаміки мови, адже у зв'язку з відходом у минуле реалій або їхньою трансформацією окремі лексеми цієї групи перейшли в пасивний словник мовців чи були замінені новими назвами. Із етнографічних джерел відомо, що в другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття існувала особлива мода на жіночі зачіски. У записах П. П. Чубинського другої половини ХІХ ст. читаємо, що на Лівобережжі молоді дівчата заплітали коси «въ одну, которая помѣщается на затылкѣ и спускаясь на спину, оканчивается въ будничные дни простымъ косникомъ, а въ праздничные – «червоною», зеленою или голубою стрічкою» [10, с. 423]. Під час дослідження середньонаддніпрянських говірок із розповідей мовців старшого віку дізнаємося, що на початку та в середині ХХ ст. молоді дівчата не ходили з розпущеним волоссям: *боже сохрани / шоб це так`коси вис`іли // т`іки заплетина коса / або дв`і косич`ки //* (Кз).

Докладніше розглянемо СМГ назв прикрас голови й волосся, виготовлених із тканини. Сему 'вузька смужка атласної тканини, що

використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.' в середньонадніпрянських говірках представлено лексемами *л'ента* (Вз, Вл, Гл, Дб, Дн, Др, Ів, Ір, Кз, Кл, Лк, Мд, Млв, Пщ), *стр'ичка* (Вр, Гр, Дв, Дн, Кн, Кл, Мд, Мс, Пд, Прх, Тш) та їхніми словотвірними варіантами *л'енточка* (Дб), *стр'ичичка* (Дв, Кнт) (к. 18). Назва *л'ента* прийшла в українську мову з німецької через російську [ЕСУМ, III, с. 221]. Номен *стр'ичка* є питомою назвою [ЕСУМ, V, с. 447].

Синонімічна назва *к'існик* 'стрічка для вплітання в косу', що є дериватом від лексеми *коса*, ще досить активна в слововжитку діалектоносіїв, хоч поступово й відходить у пасивний словник: *к'існик* (Ан, Вр, Ів, Млн, Пд), фонетичний варіант *косник* (Бг, Дн, Ір) та словотвірні варіанти іменники жіночого роду – *к'існичка* (Кнт), *косничка* (Кз, Мл), *косн'ичка* (Мс) та *коснич'ок* (Кз).

У кількох обстежених середньонадніпрянських говірках побутують назви на позначення прозорої стрічки для волосся, що демонструють граматичну варіативність, – *бант* (Дв, Хх, Яс), демінутив *бантик* (Кл, Тш) та іменник жіночого роду *банта* (Кнт). Назва *бант* є запозиченням з німецької мови через польське посередництво [ЕСУМ, I, с. 135]. Спорадично мовці використовують як синонімічні лексеми *упл'ітка* (Мд), *ст'ожка* (Дм, Кл), *смужичка* (Ів).

Репрезентанти семи 'вузька смужка якої-небудь тканини, що її використовують як прикрасу для оздоблення волосся' в мовленні інформантів старшого віку диференційовані за кольором і представлені атрибутивними словосполученнями – *л'ента голуба* (Дб), *л'ента ч'ирвона* (Дб). У кількох говірках простежуємо семантичну опозицію щодо номінації прикрас для волосся за ДО «призначення реалії» – 'буденна стрічка для вплітання в косу' : 'святкова стрічка для вплітання в косу' – *к'існик* : *стр'ичка* (Вр); *упл'ітка* : *л'ента* (Мд). У реченні: *к'існики запл'італи в такий ден' / будений // а вже йак св'ато / то запл'італи стр'ич'ки //* (Вр); *в коси / упл'ітки // було пасем / то вже ж л'ент'ів ни нав'ішайши* (Мд).

Особливе місце в комплексі народного вбрання українок Середньої Наддніпрянщини посідає *вінок* – елемент жіночого костюму, назви якого представляють окрему семантичну мікрогрупу прикрас голови. У другій половині ХІХ століття вінок був святковим головним убором, його робили «изъ тонкой матеріи, маленькихъ утиныхъ перьевъ, окрашенныхъ въ зеленый цвѣтъ, и «стрічки» или же «бинди» – (длинные разноцвѣтныя ленты)» [Чуб., с. 423]. Техніка виготовлення та матеріали для вінків були різними. Сему 'квіти, листя, гілки і т. ін., сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову' в мовленні носіїв середньонадніпрянських говірок представляє СР лексем: *в'інок* (Бб, Бг, Вз, Вл, Вр, Гр, Дб, Дв, Дн, Дм, Кл, Лк, Лт, Млв, Пд, Пр, Прх, Ст, Стб, Хх, Яс), *кв'ітка* (Ів), *ц'в'іти* (Гр, Пщ), *ц'в'ітки* (Мд), демінутиви *в'іноч'ок* (Бб, Бг, Вг, Вз, Млн, Пр), *ц'в'іточ'ок* (Яс). У досліджуваних говірках виявлено складені назви, мотивовані матеріалом виготовлення: *в'інок восковий* (Гр), *в'інок з воску* (Лк); способом виготовлення – *в'інок саморобний* (Стб), що засвідчують незавершеність

процесу номінації. Оздоблення вінка було різноманітним, про що свідчать сполуки слів: *в'їнок і л'єнти* (Дб, Дм, Вг, Кз, Млв, Ст, Хх), *в'їнок з:аду л'єнти* (Яс), *в'їнок з:аду л'єнт багато дуже* (Вл), *в'їнок і стр'їч'ки* (Кз, Лт, Пд), *в'їнок з каронкою* (Ст), *в'їнок ц'в'їтками* (Пр), *в'їнок з ц'в'їточ'ками / в'їнок з листоч'ками* (Ір). В одній говірці інформант виокремлює за зовнішньою ознакою назву *в'їнок гарний* (Млв). У Словнику середньонадніпряньських говірок подано лексему *ц'в'їти* із обрядовим значенням – ‘вінок, весільний головний убір нареченої, виготовлений із штучних квітів’ [ССГ, с. 446].

Зафіксована архаїзована лексема *к'їбалка* (Кз) засвідчує побутування в минулому старовинного жіночого головного убору, що має форму півмісяця, який із часом вийшов із вжитку та був замінений лексемою *обруч*. Про обрядову функцію вінка (обов'язкового атрибута весільного вбрання молодої) дізнаємося зі збірників діалектних текстів із середньонадніпряньських говірок [ГПК, с. 80, 285, 328, 343, 363–364; ГЗП; с. 62; с. 96; ГЧ, с. 89].

Отже, у аналізованій СМГ виокремлюємо назви, утворені за різними ДО: «матеріал виготовлення», «колір», «призначення реалії».

У складі репертуару назв прикрас голови і волосся більшість номінацій однослівні (*л'єнта, стр'їч'ка, к'їсник, в'їнок, упл'їтка, ст'ожка*). Частина назв представлена атрибутивними словосполученнями – «іменник + прикметник» (*л'єнта голуба, л'єнта ч'ирвона, в'їнок восковий, в'їнок саморобний*), «іменник + прийменник + іменник» (*в'їнок з воску*) та описовими сполуками (*в'їнок з:аду л'єнти*).

Продуктивними МО є «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «дія». Здебільшого назви утворено суфіксальним способом словотвору (*л'єнточ'ка, стр'їч'ич'ка, бантик, к'їсник, в'їнок*).

Серед репрезентантів праслов'янські утворення (*в'їнок, стр'їч'ка*) та запозичення з німецької мови (*л'єнта, бант*).

Назви демонструють варіативність на фонетичному (*к'їсник, косник*), словотвірному (*к'їсник, к'їснич'ка, коснич'ка, косн'їч'ка, коснич'ок*) та граматичному (*бант, банта*) рівнях.

2.1.7.2. Семантична мікрогрупа назв прикрас шії й вух. До найдавніших жіночих прикрас шії, відомих у мові, належить намисто, яке на українських теренах розрізняли за матеріалом, кольором, формою. Воно виконувало естетичну, оберегову (лікувальну) та обрядову функції. Матеріали дослідження засвідчують, що сему ‘прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців тощо, яку жінки носять на шії’ реалізовано в середньонадніпряньських говірках однотипно лексемою *намисто* (Ан, Бб, Бг, Вг, Вз, Вл, Вр, Гл, Гр, Грб, Дб, Дв, Дн, Дм, Дмн, Дрб, Ів, Ір, Іс, Кз, Кн, Кнт, Кл, Кр, Лк, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Млн, Мс, Пд, Пр, Прх, Пщ, Ст, Стб, Тш, Хх, Яс) та її словотвірним варіантом *намистич'ко* (Бб). Лексема *намисто* постала як результат видозміни деетимологізованої форми *монисто* з метатезою [м] і [н] під впливом слів із префіксом на- [ЕСУМ, 4, с. 35]. Дослідники мови вказують, що етимон *монисто* має індоєвропейський корінь **mono* «потилиця, шия» [ЕСУМ, III, с. 507].

Спорадично в говірках зафіксовано назви *буси* (Вл), *буцики* (Іс) та метонімічні похідні *корал'і* (Дв, Гр), *корали* (Гр). Мовознавці припускають, що лексема *буси* пов'язана з *бісер*, що походить від арабського *busra* [ЕСУМ, I, с. 306].

Досліджувана реалія мала велику матеріальну та духовну цінність для жінки: *намисто носила / шч'е й л'убила // було покойний д'ад'ко прив'із із к'ишин'ова буси так'і / два разки* (Вл). У більшості обстежених говірок за ДО «матеріал виготовлення» зафіксовано атрибутивне словосполучення *намисто добре* (Бб, Бг, Вр, Дв, Дн, Дмн, Кз, Кл, Лт, Кнт, Тш, Хх) 'червоне намисто із коралів на багато разків'. Його одягали до церкви та на великі свята, на весілля: *намисто чи на празник / чи на вис'іл':а* (Ір); *йак ідут' у церкву / то над'івайут'* (Ст); *було йак нид'іл'а / то над'івайу те намисто //* (Млв); *добре намисто таке ч'ирвонен'ке // 'дес'ат' разк'ів // на кожному разоч'ку три намистинки б'іл'шин'к'і // а то однаков'і вс'і //* (Тш).

Сему 'нитка з нанизаними намистинками' в середньонаддніпрянських говірках найчастотніше репрезентує номен *разок* (Ан, Бб, Вз, Вр, Грб, Дн, Дм, Др, Дмн, Ів, Мд, Млв, Пд, Пр, Пщ, Ст, Стб, Тш, Хх), його словотвірний варіант *разоч'ок* (Вл). Назва *разок* – демінутив від слова *раз* 'один момент повторюваної дії' [ЕСУМ, V, с. 15]. Спорадично на обстеженій мовній території фіксуємо лексему *низка* (Бг, Хх), що є літературно нормативною [СУМ, V, с. 411].

За кількістю разків намиста визначали соціальний статус жінки, їх могло бути до двох десятків: *і п'ятнаду'ат' разк'ів було у багатих л'удей* (Ст). ДО «кількість низок намиста» лежить в основі назв, виражених словосполученнями із числівниково-іменниковими конструкціями: *намисто багато разк'ів* (Пщ), *намисто разк'ів двадц'ат'* (Бг), *намисто п'ятнад'ц'ат' разк'ів* (Ст), *намисто 'дес'ат' разк'ів* (Ан, Дм, Ів, Пд, Ст, Тш), *намисто 'дев'ят' разк'ів* (Дмн), *намисто 'дев'ят' низок* (Хх), *намисто по ш'іст' разк'ів* (Бб, Вз, Вр, Дн), *намисто разк'ів 'в'іс'ім* (Др), *намисто по п'ят' разк'ів* (Грб, Ів, Пр, Ст), *намисто п'ят' разоч'к'ів* (Мд), *намисто разк'ів там ч'отири / або п'ят'* (Млв), *намисто ч'отири разки* (Стб), *намисто три разки* (Ів, Вг), *намисто разк'ів три / чи ч'отири було* (Вз), *намисто по два разки* (Дн), *намисто два разоч'ки* (Вл), *намисто один разок* (Вг).

За ДО «розмір намистин» у середньонаддніпрянських говірках побутують атрибутивні словосполучення: *намисто нивилч'ке* (Бг), *намисто др'ібнен'ке / др'ібнесин'ке* (Вг), *намисто б'іл'шин'ке* (Вг) та описові конструкції *намисто багац'ко отако* (Вз), *намисто л'іска ц'іла* (Млв).

У давні часи прикраси виготовляли із підручних матеріалів, зокрема й з випаленої глини, такі керамічні намиста носили іще представники трипільської культури. Так, словосполука *намисто з глини* (Кнт) засвідчує про збереження в діалектному мовленні інформації про культуру наших пращурів. У етнографічній розвідці П. П. Чубинського другої половини ХІХ століття читаємо: «намисто въ одинаковомъ употребленіи по всѣмъ мѣстностямъ, занимаемымъ Малоруссами» [Чуб., с. 425]. Дослідник

підкреслює, що «первую роль играет «добре намисто», т. е. кораловое, которое попадает только у болѣе зажиточныхъ крестьянъ» [Чуб., с. 426]. За свідченням етнографів, у другій половині ХІХ століття найбільше цінували намисто з дорогих природних матеріалів – коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти. Зауважимо, що найширший спектр назв намиста в мовленні інформантів із середньонаддніпрянських говірок маніфестує СР, де розрізняють реалію за ДО «матеріал виготовлення», а конкретизатор виражений відносним прикметником: *намисто коралове* (Дн), *намисто йантарне* (Дм, Дмн), *намисто сирибр'ане* (Бб), *намисто скл'ане* (Пщ, Лк), *намисто скл'ан:е* (Вг), *намисто стикл'ане* (Кнт), *намисто дрот'ане* (Пд), *намисто жил'ізне* (Дн, Ір, Бб); іменником із прийменником – *намисто з скла* (Ів), *намисто з ал'ум'ійу* (Бб), *намисто з дроту* (Стб), *намисто з проводу* (Гл, Стб), *намисто з кабил'у* (Мд), *намисто з ракушок* (Дн), *намисто з глини* (Кнт).

Відомості про намисто з дроту, проводу чи кабелю відображають характеристику історичних реалій повоєнного часу середини ХХ століття. Для жителів Середньої Наддніпрянщини це були важкі часи матеріальної скрути: *п'іс'л'а в'ійни була мода така намисто носит' / а де ж його вз'ят' // у н'іміц'ів були електрич'ні провада в так'ій ізол'ац'ійі // ч'ирвона ізол'ац'ійа / зилена / син'а // і шо робили знач'ит' // нагр'івали той пров'ід / а потом ц'у ізол'ац'ійу ст'агували / а тод'і р'ізали //* (Лт).

Аналіз мови творів письменників, вихідців із Середньої Наддніпрянщини, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Т. Г. Шевченка, І. С. Нечуя-Левицького за текстами, розміщеними в електронній базі генерального регіонально анотованого корпусу (ГРАК) [6], дає підстави стверджувати, що дівчата та молоді жінки середньонаддніпрянського регіону полюбили прикрашати себе саме червоним намистом. Цей факт спостерігаємо в номінації реалії за ДО «колір». Складені назви утворено на ґрунті словосполучень з опорною лексемою *намисто* та прикметником, мотивованим кольором матеріалу виготовлення: *намисто ч'ирвоне* (Бг, Вг, Vz, Дб, Дв, Дн, Дм, Ів, Кз, Кн, Кл, Лт, МК, Млв, Пр, Прх, Ст, Стб, Яс), *намисто ч'ирвонен'ке* (Ан, Вг, Дмн, Тш), *намисто красне* (Гл, Ір, Грб), *намисто бордове* (Хх), *намисто вишневе* (Вл, Вр), *намисто вишнівен'ке* (Вл), *намисто обрикосове* (Хх). У траур та піст замість червоного намиста одягали скляне – молочне або прозоре [174, с. 107]. Цей факт демонструють назви *намисто б'іле* (Ст), *намисто б'ілен'ке* (Кн, Вг). Темні кольори були характерні для прикрас, які носили старші за віком жінки: *намисто синен'ке* (Пр), *намисто ч'орне* (Ст).

Намисто було соціальним маркером рівня життя людини. Багаті селяни та переважно міщани могли собі дозволити намисто, оздоблене хрестиками, монетами, що в мовленні інформантів реалізують назви, утворені за ДО «оздоблення»: *намисто з дукач'ами* (Ан, Бб, Бг, Вг, Вр, Гр, Дн, Дм, Ів, Кнт, Лк, Млв, Стб), *намисто з хрестиком* (Гл), *намисто з мидал'ійонч'иками* (Вз), *намисто з бл'ашками* (Бб), до *намиста прив'язан'і так'і китиц'і* (Вр). Сема 'жіноча прикраса у вигляді монети' в середньонаддніпрянських говірках реалізована лексемами *дукач'* (Ан, Бб, Бг, Вг, Вр, Гр, Дн, Дм, Ів, Кнт, Лк, Млв,

Стб), *бл'ашка* (Бб), фонетичним варіантом *дукат* (Лт, Млн, Хх), демінутивами *дукач'ик* (Дв), *мидал'йонч'ик* (Гл, Дв). Хоча реалія вже вийшла з ужитку, застаріла назва *дукач'* добре збережена в мовленні інформантів старшого віку й диференційована за матеріалом – *дукач' золотий* (Гр), *дукач' срібний* (Гр), *дукач' з сирибра* (Лк), *дукач' з м'ід'і* (Лк); за формою – *дукач' йак брошка* (Бг), *дукач' круглий* (Дн, Млн), *монета з д'іроч'койу* (Гр); за оздобленням – *дукач' із цар'ами* (Стб), за кількістю – *по одному / по три / по п'ят' / по с'ім дукач'ів* (Кнт). Із розповідей мовців очевидно, що дукачі носили заможні люди: *це вже йак багат'і л'уди / то були в них дукач'і // в мойіх бат'к'ів йіх ни було / бо ми були с'ім'я б'ідна //* (Вр). Лексема *дукач'* належить до запозичень: походить через польське посередництво з німецької, в останню потрапило з іт. *ducato* «герцогство, монета» [ЕСУМ, II, с. 143], імовірно назва мотивована подібністю прикраси до монети.

Репертуар номінацій намиста поповнюють складені назви, що виникли за різними ДО: «спосіб виготовлення» – *намисто дуте* (Гр, Ів, Кнт), *намисто рубане* (Мд); «форма» – *намисто горошками* (Кр), *намисто вишин'ами* (Стб), *намисто нач'е шпоришич'ки* (Вг); «зовнішній вигляд» – *намисто блист'ашч'е* (Кр), *намисто крас'іве* (Ів, Стб); «час побутування» – *намисто д'івоц'ке* (Кз), *намисто старин'е* (Кнт), *намисто стародавн'е* (Дн, Лт, МК). У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя назви реалізують опозицію сем 'намисто зі скла': 'намисто з коралів' (*намисто, надуте намисто, скл'ане намисто, біле намисто, буси: красне намисто, червоне намисто, коралі'*).

Намисто було обов'язковим атрибутом вбрання молодої та дружки під час весільного обряду: *сороч'ка вишита / та намиста багац'ко над'івали / ше й карсет такий / і в'інок же над'івала молода //* (Кл); *у матир'і було ш'іст' разк'ів ц'ого намиста // ішли ж' зам'іж / у матир'і б'рали вс'ігда* (Вз); *йа була украйін'с'ка // в'інок / стр'ічки / намисто таке / чирвоне //* (Прх); *йа йшла в'с'ічн'і м'іс'ац'і зам'іж / на мин'і було намисто аж с'уди // тод'і так'і називали / к'ібалки / а тут / л'єнти* (Кз); *вишитий хвартух / тод'і ж' горсет оце ж' цей / вишита сороч'ка / у платоч'ку кан'єшно / намисто / це йа була старшойу дружкойу* (Кз). Окрім естетичної функції, намисто виконувало ще й лікувальну: *намисто йантарне / здорове / нос'ат' л'уди шоб зоб ни був* (Дм); *маб'іт' таке воно нач'є ладан / і од хвороби воно л'уд'ам помагало* (Дмн); *йак у дитини кошул'а висипле / то скупають' йійі у корал'ах і буде ч'иста* [12, с. 105]. Про обрядову функцію намиста читаємо в діалектних текстах із говірок Черкащини, записаних від інформантів, які народилися в 20-х роках ХХ століття: *із четверга убирають' молоду і друшку в українс'кий нар'ад // над'івайут' вишит'і сорочки / р'асн'і сп'ідниц'і / карсети / п'ідв'азуєут' крайками та красними рушниками // в'ішайут' л'єнти і намисто //* [ГЗП, с. 46].

У кількох говірках засвідчено назву *цепоч'ка* (Гр, Дб, Пд, Яс) 'прикраса із срібла або золота, яку носять на шії'.

До СМГ назв вушних прикрас у діалектному мовленні представників середньонаддніпряньського говору належать лексеми, утворені за різними ДО.

Слово *серга*, засвідчене із XVII ст., і похідне *сережка* [40, с. 15] побутують у всіх середньонадніпрянських говірках на позначення прикраси у вигляді кільця, підвіски тощо, дужка якої просмикується в мочку вуха: *серга* (Ан, Гл, Гр, Ів, Ір, Кз Кн, Кнт Мл, Пр, Пщ, Ст), *сирежка* (Бб, Бг, Вг, Вз, Вл, Вр, Грб, Дб, Дв, Дн, Дм, Дмн, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лт, Млв, Млн, Пд, Стб), *сирежичка* (Дмн, Кнт, Тш). У одній говірці назву *сирежки* фіксуємо із значенням ‘цвіт на дереві берези або горіха’ (Дн). Геометричні, анімалістичні та рослинні мотиви покладено в основу СР номінацій за формою реалії: *сирежки кругленка* (Бб, Вз, Гл, Дн, Ів, Кл, Пр), *сирежки півміс’яцим* (Стб, Лт), *сирежки полуміс’яці* (Грб, Лк, Пщ), *сирежки м’яцим* (Ан, Вр, Бг, Дб, Дм, Стб), *сирежки гвоздики* (Млн), *серги йагодки* (Пщ), *серги в’ялики* (Гл), *сирежки в’яликами* (Млн), *сирежки булавкою* (Дб), *сирежки гудзики* (Дв), *сирежки гудзички* (Бб), *сирежички гудзики* (Дмн), *сирежки пуговички* (Лт), *сирежички гулічки* (Тш), *серги йак п’ідкова* (Ір, Кнт), *серги бубличками* (Кн), *серги йак кв’іточка* (Ів), *серги пласт’інки* (Ст), *сирежки горошки* (Грб), *сирежки сертиком* (Вг), *сирежки к’іліца* (Вз), *сирежки бж’ілки* (Вр), *сирежки плисковат’і* (Вр, Лт). В одній говірці фіксуємо назву за подібністю реалії: *сирежки йак турецка* (Лт). Дещо вужчий спектр вушних прикрас представляють назви за матеріалом виготовлення – *сирежки золот’і* (Бб, Вг, Вр, Дв, Дмн, Дн, Ів, Кз, Ст), *сирежки з’олота* (Дмн, Ір), *серги ср’іб’ні* (Ст), *сирежки сиребр’ан’і* (Бб, Дм, Тш); за способом виготовлення – *сирежки кован’і* (Грб), *сирежки бантов’і* (Пд), *сирежки дутинка* (Вз), *сирежки самороб’ні* (Вз), *серги з грошей* (Ан); за кольором – *серги жов’т’і* (Ір, Кз), *сирежки жовт’і* (Стб), *серги ч’ирвоненка* (Ів); за розміром – *серги довгі* (Гр), *сирежки довгенка* (Кл), *сирежки малесинка* (Млв). На давнє походження сережок вказує значна кількість повір’їв, пов’язаних із ними [174, с. 106]. Так, в одній говірці інформант розповідає: *йак іде ж’інка дитину родит’ / то сирежки зн’імає / щоб легше було* (Іс). Часом довідуємося про заборону носити сережки, що теж інколи мало місце в традиціях носіння вушних прикрас: *тоді вуха ни прикрашали // казала й баба моїа / ни дала мин’і бити вуха / каже шо тудойу будут’ гад’уки лазит’* (Хх). Вушні прикраси на початку ХХ століття були досить популярними й становили значну матеріальну цінність, якою часто вирішували проблеми соціального характеру: *чоловік поїхав в москву та пропивс’а / та мусила вит’агат’ серги та викупл’ат’* (Ст).

Отже, системність компонентів СМГ прикрас шиї й вух у середньонадніпрянських говірках представлено гіперо-гіпонімічними (намісто ч’ирвоне, намісто красне, намісто бордове, намісто вишневе), синонімічними (разок, низка), дериваційними (*сирежка*, *сирежичка*) зв’язками. Назвам СМГ прикрас шиї й вух характерна полісемія (*сирежки* ‘прикраси у вигляді кільця, підвіски тощо, дужка якої просмикується в мочку вуха’, ‘цвіт на дереві берези або горіха’, ‘наростні на бороді в кози’), що свідчить про зовнішньотематичні зв’язки між групами побутової, ботанічної та тваринницької лексики.

На номінацію вплинули ДО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «форма», «колір», «оздоблення», «зовнішній вигляд», «час побутування», «кількість низок намиста», «розмір намистин».

Репертуар представлено однослівними номенами (*намисто*, *буси*, *корал'ї*, *дукач'ї*, *серга*, *сирежки*), а також аналітичними сполуками на зразок «іменник + прикметник» (*намисто добре*, *серги ср'їб'н'ї*, *сирежки дутин'к'ї*), «іменник + дієприкметник» (*сирежки кован'ї*) «іменник + іменник» (*намисто горошками*, *сирежки м'їс'ацим*), «іменник + прийменник + іменник» (*намисто з дукач'ами*, *намисто з глини*, *серги з грошей*) та описовими конструкціями (*намисто раз'к'їв двац'ат'*).

Семантична мікрогрупа назв прикрас шиї і вух містить лексеми праслов'янського походження (*намисто*, *сирежка*), частина слів належать до запозичень з інших мов: з арабської (*буси*), з італійської (*дукач'ї*).

Репертуар аналізованої лексики виявляє варіативність назв на фонетичному (*корал'ї*, *корали*; *дукач'ї*, *дукат*) та словотвірному (*разок*, *разоч'ок*, *дукач'ї*, *дукач'ик*) рівнях мови.

2.1.7.3. Семантична мікрогрупа назв прикрас рук. Окремої уваги в складі ЛСГ групи назв прикрас заслуговує СМГ номенів, що позначають прикраси рук. На позначення кільця з дорогого металу (золота, срібла тощо), часто оздобленого каменем, що його носять на пальці як прикрасу зафіксовано лексеми *'перстин'* (Дн, Дм, Лк, Млн), фонетичний варіант *'перст'їн'* (Ів, Пр, Стб), *кол'цо* (Вг, Гл, Кнт, Лт), *каблуч'ка* (Іс, Лт, Млн, Стб). За матеріалом виготовлення фіксуємо СР назв: *'перстин' золотий* (Лк), *'перст'їн' золотий* (Пр), *кол'цо золоте* (Кнт), *'перстин' ал'ум'їн'овий* (Дн), *кол'цо сиребр'ане* (Гл), *кол'цо митал'їч'нин'ке* (Кнт), *'перстин' з жил'їза* (Дн); за оздобленням – *'перстин' з камушком* (Дн). Сема 'кільце з металу, рідше з дерева, з кістки і т. ін., яке носять на пальці як символ шлюбу' представлена спорадично в лексиконі представниць старшого віку середньонаддніпрянських говірок назвою *обруч'ка* (Гр, Стб, Хх). В одній говірці записано інформацію про обрядову функцію прикраси: *'бат'ушка у церкв'ї над'ївав обрuch'ки з'воску // об'їзат'їл'но в'їнч'алис'а в церкв'ї* (Хх). Спосіб та матеріал виготовлення кільця, про які розповідають представниці старшого покоління, дають підстави робити висновки про низький рівень матеріального становища селян на початку ХХ століття: *робили кол'ца // шукали пїат' коп'їйок // пробивали д'їроч'ку / а потом обстукували / і получ'алос'а кол'цо //* (Лт).

Системний характер досліджуваної СМГ назв прикрас рук забезпечують гіперо-гіпонімічні відношення компонентів (*'перстин'*, *кол'цо*) із назвами їхніх різновидів. На номінацію вплинули ДО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення». МО номінації: «матеріал» (*корал'ї*, *корали*), «частина тіла» (*'перстин'*, *'перст'їн'*, *обрuch'ка*), «форма» (*кол'цо*). У середньонаддніпрянських говірках засвідчено переважно давні однослівні назви (*'перстин'*, *кол'цо*, *каблуч'ка*), рідше двослівні найменування (*'перстин' золотий*, *кол'цо сиребр'ане*). Досліджувані лексеми праслов'янського

походження (*перстин', кол'цо, каблуч'ка*). Компонентам аналізованої СМГ характерна варіативність на фонетичному (*перстин', перст'ін'*) рівні.

2.2. Тематична група назв взуття

Вивчення тематичної групи лексики на позначення взуття не втрачає актуальності серед дослідників народної мови в наш час, адже це один із найбільш динамічних фрагментів її словникового складу.

За спостереженнями вчених, на розрізнення номінацій взуття впливають такі ДО: «сезон носіння», «стать користувача», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «особливості крою», що відображено в дослідженнях діалектологів [Гримашевич дис., с. 159; Щербина дис., с. 68; Березовська стаття, с. 74; Гавадзин дис., с. 116]. Діалектний матеріал, записаний у середньонаддніпрянських говірках впродовж 2018–2020 років, структуруємо в межах чотирьох ЛСГ за ДО «призначення» та «сезон носіння»: загальні назви взуття; назви літнього взуття; назви міжсезонного взуття; назви зимового взуття.

2.2.1. ЛСГ загальних назв взуття

ЛСГ загальних назв взуття структуруємо за ДО «призначення», зокрема в межах аналізованої групи вирізняємо СР назв, об'єднаних спільною семою.

У науковій збірці етнографічних і фольклорних матеріалів II половини XIX століття, записаних під керівництвом П. П. Чубинського, де окремий розділ присвячено опису житла й побуту українців, на позначення загальної назви взуття виявляємо лексему *обувь*. П. П. Чубинський дав коротку характеристику номінацій взуття, розрізняючи назви за такими ДО: «стать користувача» – «*обувь мужская і обувь женская*»; «час носіння» – «*обувь обыденная і обувь праздничная*»; «соціальний стан користувача» – «*обувь крестьян...обувь мещан*» [Чуб., с. 418–419, 430–431]. У пізнішій лінгвістичній праці II пол. XX століття «Словнику полтавських говорів» В. С. Ващенка на позначення загальної назви взуття фіксуємо номен *обувач'ка* [Ващ., с. 66], який збережено в мовленні інформантів старшого віку і в наш час. У Словнику середньонаддніпрянських говірок Г. І. Мартинової, Т. В. Щербини семантику 'загальна назва взуття' репрезентує назва *взуванка* [ССГ, с. 55].

Ці назви та їхні варіанти репрезентують сему 'взуття, загальна назва' і в сучасних середньонаддніпрянських говірках: *обув* (у більшості говірок), *обуг* (Нв), *убувач'ка* (Вш), *убуван':а* (Бг), *убовало* (Кв), *взут':а* (Дм, Кнт, Мс), *взуванка* (Др, Мд), *узованка* (Ан), *опорки* (Дв, Зл, Мд). Зафіксовані назви похідні від псл. **ob-* та **jъz* [Фасмер, III, с. 10]. Імовірно, назви мотивовані призначенням реалій.

Лексема *опорки* із семантикою 'загальна назва взуття' виявлена спорадично в мовленні інформантів Південної Київщини. Зауважимо, що, на думку Т. В. Щербини, номен *опорки* мотивований дієсловом одпороти 'різати, розрізати': *опорки* < 'те, що одпороти', і є багатозначним [Щербина, дис., с. 81].

На номінації взуття позначені соціальні та географічні чинники. Із розвитком суспільства виникають нові типи, деякі різновиди відходять у минуле. Диференціація назв взуття зумовлена ДО «сезон носіння», «час носіння», «особливості крою», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «стать користувача», «соціальний статус».

2.2.2. ЛСГ назв літнього взуття

У записах П. П. Чубинського виявляємо, що «*Летом..женщины и немногие изъ мужчинъ ходять босикомъ, а другіе заменяють ихъ черевиками*» [Чуб., с. 419]. За свідченням етнографів, така традиція в першій половині ХХ століття тривала досить довго [174, с. 102]. Жителі Середньої Наддніпрянини переповідають: *л'ітом / ой боже / 'бос'і б'іл'ш'іс'т' ходили / ни було н'ііаких тапоч'ок // було 'мати йде до церкви / 'дойде до церкви боса / а тод'і над'іне ч'иривики / бо боса ж ни п'іде до церкви (Кз); 'б'іл'ше бос'і ходили / і йа / було / йак 'воду носии чи колоски там зб'ірайии по стирн'і / босий (Кн); л'ітом 'б'іл'ш'іс'т' ходили бос'і (Вз); на тан'ц'і 'бос'і ходили / і кругом (Мс); а то й на свад'б'і тан'ц'у'йут' бос'і (Кнт); 'бос'і ходили / йа оце т'іки ни ход'у / а то гет' бос'іс'ін'ка (Влш); йа жила на йару отамо / і бос'ака аж у Горо'дишч'е (Млв); на ланку 'бос'і ходили (Шр).*

Лексема *ч'иривики* (Бб, Гр, Дн, Др, Ів, Кв, Кр, Мс, Пр Стб), словотвірний варіант *ч'иривич'ки* (Вз, Лт, Стб), що репрезентують сему 'літнє взуття', є досить розповсюдженими в обстежених говірках, утворюючи понад Дніпром невеликий суцільний ареал (к. 15). Це свідчить про збереження семантики давньої назви, яка походить від **červī* 'шкіра з живота тварини' [Фасмер, IV, с. 336]. І. І. Срезневський вказує на те, що в давньоруській мові слово *черевий* мало варіанти *чръвие* та *черевикъ* [Срезн. III, с. 1500; 1536]. Назва *ч'иривики* є нормативною в сучасній літературній мові [СУМ, II, с. 302].

Сему 'туфлі, взуття, що закриває ногу не вище кісточок' у сучасних середньонаддніпрянських говірках реалізує назва *туфл'і* (Кз, Пр, Шр), а найчастіше її фонетичний варіант *тухл'і* (Бб, Вз, Влш, Вр, Гл, Гл, Грб, Дб, Дв, Дм, Дмн, Др, Ір, Кв, Кз, Кл, Мд, Мс, Нв, Пд, Стб, Тр Хх, Шр) та словотвірні – *тухлики* (Нв), *тухол'ки* (Пщ) й акцентний – *тухол'ки* варіанти (Вг, Дб, Хд) (к. 13).

Виникнення СР аналітичних номінацій реалії зумовлено різними ДО: «матеріал виготовлення»: *кожан'і тухл'і* (Бб, Вг, Дн, Стб), *бризинтов'і тухл'і* (Бб, Дм, Мс), *парусинов'і тухл'і* (Кз, Хх), *парусов'і тухл'і* (Мс), *хромов'і тухл'і* (Кв); «колір»: *тухл'і корич'ниві* (Дв), *тухл'і корич'нов'і* (Тр), *тухл'і ч'орн'і* (Влш, Стб, Тс), *тухл'і б'ілен'к'і* (Влш), *тухл'і кохвейн'і* (Влш); «оздоблення»: *тухлики з пр'ажичкойу* (Нв), *тухл'і на пр'ажиц'і* (Мс), *тухл'і на шнурках* (Вз, Стб), *тухл'і на шнуроч'ках* (Хх), *тухл'і на бантик* (Пд). Із лінгвістичних праць відомо, що назву *туфл'і* фіксують писемні пам'ятки з 1714 року [245., с. 84]. Номен є запозиченням з німецької мови Tüffel «черевик, туфля» [ЕСУМ, V, с. 686; Фасмер, IV, с. 127].

Сему 'літні туфлі без каблуків' реалізують назви *лодоч'ки* (Хх), *бал'етки* (Вг, Ів, Мл, Мс, Пщ, Тр), словотвірний варіант *бал'еточ'ки* (Вг), утворені від твірної основи, запозиченої з фр. *ballet*, що походить від іт. *balletto* 'туфлі' [ЕСУМ, I, с. 127]. Припускаємо, що в основу назви *лодоч'ки* покладено МО «форма» – туфлі, які нагадують зовні човен (рос. *лодка*).

Із розповідей інформантів дізнаємося про особливості носіння туфлів та їхню цінність: *йак купили тухл'і / так це т'іко у празник над'іват' // зам'іж ішла / так п'ідбори подбивала // да вже на хверму доношувала* (Дмн); *а прийїхали з Алма: ти до 'баби д'івч'ата так і / кажут' / шо воно за мода / 'ноги ч'орн'і / а 'б'еліє носк'і // а в 'мене ж ч'орн'і 'ноги / позагор'али / та ше й подр'анан'і // а у 'б'ілих носках і в тухл'ах* (Пщ); *а тухл'і / йа то ч'огос' іїх ни носила // йак старша доч'ка був 'випуск / то купила ж таки іїх // то йа в іїх там т'іки посид'іла / то йа прийшла додому та й закинула іїх / то йа ни знайу й 'зараз де вони* (Вз); *'боже м'ій / йа вже ходила в 'с'омий чи 'вос'мий клас / то йак побач'у було / вч'итил'ка ж йак прийде на каблуках / ой / йак же ж хоч'иц':а // вже кан'ешно були тухл'і* (Кз).

Репрезентанти семи 'закаблук, задня тверда частина взуття, що охоплює п'яту' належать до семантичної мікрогрупи назв літнього взуття. Найчастотнішою є лексема *каблук* (Влщ, Кз, Ір, Іс, Хх), її словотвірні варіанти *каблuch'ок* (Дн, Прх), *п'ідкаблuch'ник* (Стб); менш вживані назви *п'ідбор* (Бб), словотвірний *п'ідборч'ик* (Бб) і морфологічний *п'ідбори* (Дн, Дмн) варіанти. Етимологи зауважують, що назва *каблук* походить від тюрк. *каб* (*кан*) 'оболонка, футляр; взуття'; існує думка про власне слов'янське походження слова і про його зв'язок з 'дуга, вигин' [СУМ, IV, с. 65; ЕСУМ II, с. 333; Фасмер II, с. 151; Sławski II, с. 10].

У частині говірок інформанти розрізняють назви реалії за ДО «особливості крою виробу»: *тухл'і на каблуку* (Млн, Шр), *тухл'і на каблуц'і* (Грб), *тухл'і на каблуках* (Дв, Грб, Кз), *тухл'і на каблuch'ках* (Дн), *тухл'і на п'ідбор'і* (Кн). У кількох говірках на номінацію вплинули різні мотиваційні ознаки: «особливості виготовлення каблука»: *тухл'і на 'в'енс'кому каблuch'ку* (Вг); «висота каблука»: *на високому каблуц'і* (Пр), *на нивисоких п'ідборах* (Гр), *на низен'кому каблуц'і* (Стб), *на високому ходу* (Вз); «зовнішня подібність»: *шп'іл'ки* (Вг), *коз'ач'і н'іжки* (Ір).

Зовнішнім виглядом виробу мотивована назва *босоножки* (Бб, Влщ, Ір, Кв, Кз, Млн, Тр), що маніфестує сему 'різновид літнього відкритого взуття'. Назва кодифікована в літературній мові [СУМ, I, с. 248].

Назва *сандал'і* 'сучасне легке взуття без каблуків із застібною-ремінцем', засвідчена в кількох досліджуваних говірках (Влщ, Млн, Мс, Стб), на думку вчених, запозичена з гр. мови через іт. *sandala* від лат. *sandalium*, її етимологію не пояснено [ЕСУМ, V, с. 176; Фасмер, III, с. 556].

Зафіксовані лексеми *шл'опани* (Кв), *шл'опки* (Хд), що позначають літнє буденне взуття, мотивовані дієсловом *шл'опати*. У словнику української мови знаходимо словотвірний варіант *шл'опан'и* 'легкі домашні туфлі, перев. без закаблуків', поданий із позначкою *розм.* [СУМ, II, с. 497].

В одній говірці фіксуємо зневажливу назву *шч'єбл'ети* із семантикою 'буденне жіноче взуття' (с. Безбородьки Драбівського району Черкаської області). Лексема є запозиченням з італійської мови за посередництвом російської та німецької; іт. *stivalletti* 'полуботки; високі черевики, чобітки' [ЕСУМ, VI, с. 475; Фасмер IV, с. 478; Черных II, с. 425; Преображенский II, с. 107; Bruckner, с. 328]. Як бачимо, в народному мовленні лексема розширила семантику та набула додаткової конотації. Назва *в'їзд'єходи* 'зручне літнє жіноче взуття' (Влш), що також емоційно-експресивно забарвлена, утворена способом основоскладання і є калькою рос. *вездеходи*.

Сема 'старе літнє взуття' репрезентована в досліджуваних говірках лексемами *шкарбанц'і* (Пд), *ч'увеки* (Стб). Назви мотивовані особливістю носіння: номен *шкарбанц'і* – демінутив лексеми *шкарбуни*, яка виникла як результат звуконаслідування, оскільки старе взуття при носінні видає своєрідний звук [Фасмер, IV, с. 477].

Назва *ч'увеки* – фонетичний варіант від *ч'ув'аки* (тюрк.) – різновид м'якого шкіряного взуття без підборів, яке характерне для жителів Кавказу, Криму та Середньої Азії [БЭС]; *ч'ув'аки* з адыг. *цуакъэ* — «обувь» [<https://kartaslov.ru/>]. У досліджуваній говірці лексема *ч'увеки* позначає старе, а отже, розтоптане взуття, тому воно зручне для носіння. Як бачимо, із первісним значенням його споріднює наявність семи 'зручність'. Демінутив *ч'увйач'ки* (Кнт) побутує із семантикою 'зимове буденне взуття'.

На позначення домашнього буденного взуття з тканини чи м'якої шкіри в досліджуваних середньонаддніпрянських говірках функціонують назви *тапоч'ки* (Бб, Бг, Дв Ів), *тапки* (Ір), *лапт'і* (Кз, Нв), *комнатн'і* (Др), серед яких літературною є назва *тапки* [СУМ, X, с. 37].

У зв'язку із відходом реалій у минуле до архаїчних належать давні назви взуття, виготовлені з дерева та шкіри. МО «матеріал виготовлення» вплинула на номінацію *лич'аки* 'взуття виплетене з лика' (Мд, Кв, Нв). Із цією ж семантикою зафіксовано лексему *лапт'і* (Вз, Гр, Дн, Млв, СІ, Стб). У кількох говірках мовці подають значення лексеми описово: *лич'аки з липи* (Кв); *диривейан'і скороходи з м'якого дерева / з липи / шоб м'як'і* (Кр); *із конопел' плили так'і мотузки / а тод'і лапт'і // лапт'і плили з рогозу* (СІ); *лич'аки / муз'с'ка обув* (Лк); *лич'аки / то плили так'і ц'і / босон'їжки можна сказат' / з лика / липове* (Ір); *а лич'аки це вйазали / лози отам на Чиркашч'ин'і / з лози / т'іки молодесин'койі* (Кз). У Словнику середньонаддніпрянських говірок назву *лич'аки* подано із ремарками *побут., заст.* 'плетене з лика або іншого матеріалу старовинне селянське взуття, яке носили з онучами, прив'язаними до ноги мотузками' [ССГ, с. 224].

Імовірно, що саме ці говірки були зоною активного функціонування номена *лапт'і*, а в сучасних середньонаддніпрянських говірках його семантика зазнала трансформації: давня семантика 'взуття, виплетене з лика' збережена в пам'яті лише кількох мовців, а нова 'домашнє буденне взуття з тканини чи м'якої шкіри' містить негативну конотацію.

Сему 'взуття, видовбане з дерева' репрезентують назви *довбанки* (Др, Кз, Мд), *постоли* (Мд, ВК, Кв. Нв), *диривейачки* (Кв), *деревйашки* (Шб). У

Словнику середньонаддніпрянських говірок слово *довбаки* зафіксовано із семантикою ‘взуття, у якого нижня частина видовбана з дерева, до неї прибита халява’ [ССГ, с. 109]. Часом інформанти подають опис реалії: *із дерева постолі робили / наче видовбували / так і робили бан’аки на чоги* (Нв); *диривіан’і постолі / таке йак диривіаки* (Кв); *на чоги із лози пліли / постолі називалос’а* (Лт). Сема ‘постолі’ асоційована у свідомості мовців із аналітичними сполуками *плетин’і постолі* (Дн), *диривіан’і постолі* (Пд), *постолі із кож’і* (Кнт). Про архаїзацію лексеми *постолі* свідчить не тільки спорадична фіксація в говірках, а й зменшення чи повна редукція знань про реалію. Це призводить до змін у семантиці лексем, наприклад: лексема *постолі*, засвідчена на початку ХХІ століття в південних і західних середньонаддніпрянських говірках із семантикою ‘м’яке селянське взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри’; заст. ‘сплетене з природних матеріалів примітивне взуття’ [ССГ, с. 336]. Про архаїзацію назв та перехід їх у пасивний словник свідчать сучасні коментарі діалектоносіїв: *д’ід казав що довбанки / постолі / т’і довбали* (Др); *постолі диривіан’і при панах були // вони лигесин’кі були // казала мати моя з такого дерева робилос’а / або пліли / йак т’і / турки / в таких лапт’ах ходат’* (Нв); *постолі ч’ула / а ни знайу шч’о таке* (Мл).

У дослідженні Т. В. Щербини подано типи семантичної структури лексеми *постолі* в середньонаддніпрянсько-степових говірках: ‘взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри без пришивної підошви’, ‘кімнатне взуття, виготовлене із старого зношеного одягу’, ‘взуття, видовбане зі шматка дерева’, ‘виплетене з лика взуття’, ‘взуття, виплетене зі шкіряних смужок, ремінців’, ‘взуття зі шкіри загиблої тварини’, ‘взуття з відрізаною халявою’, ‘взуття, виплетене з конопель’, ‘глибокі калоші’ [244, к. 100, с. 229]. Очевидно, що за 20 років відбулися зміни в семантичній структурі цієї лексеми, бо ми засвідчили тільки три семи: ‘взуття, виготовлене зі шкіри’ ‘сплетене з природних матеріалів примітивне взуття’, ‘взуття, видовбане з дерева’, що пов’язано із деактуалізацією реалії та втратою інформації про неї.

Отже, аналізована ЛСГ назв літнього взуття становить систему назв, об’єднаних семантичними (частина назв є багатозначними й належить до кількох СМГ: *лапт’і* ‘взуття виплетене з лика’, ‘домашнє буденне взуття з тканини чи м’якої шкіри’), гіперо-гіпонімічними (*тухл’і* – *тухл’і на каблук’і*, *тухл’і на п’ідбор’і*, реалізуючи родо-видові відношення компонентів), синонімічними (*лапт’і* – *лич’аки* ‘взуття виплетене з лика’, *каблук* – *п’ідбор* ‘закаблук, задня тверда частина взуття, що охоплює п’яту’) та дериваційними (*ч’иршвики* – *ч’иршвич’ки*, *каблук* – *каблук’ок* – *п’ідкаблук’ник*, *диривіаки* – *дерев’яшки*, *шл’опки* – *шл’опани*, *тапки* – *тапоч’ки*) зв’язками. В основу структурування цієї мікрогрупи покладені ДО «матеріал виготовлення», «оздоблення», «особливості крою виробу». Назви мотивовані матеріалом, способом виготовлення, особливостями носіння, формою. Репертуар назв представлено однослівними номенами (*ч’иршвики*, *туфл’і*, *бал’етки*, *лодочки*, *босоножки*, *шкарбанц’і*, *ч’увеки*, *лич’аки*, *лапт’і*, *довбанки*, *постолі*) та аналітичними сполуками (*кожан’і тухл’і*, *бризінтов’і тухл’і*, *тухл’і на*

п`ідбор`і). Продуктивними способами словотвору є суфіксальний (*тухлики, каблуч`ок, диривіаки*), основоскладання (*босоножки*), а також субстантивація (*комнатн`і*).

Засвідчено лексеми праслов`янського походження (*ч`иршвики, лант`і, лич`аки*), хоч більшість назв є запозиченнями з інших мов: з німецької (*туфл`і*), з французької (*бал`етки*), з італійської (*сандал`і, шч`ебл`ети*), з тюркських мов (*ч`увеки, каблук*). Окремим номенам у середньонаддніпрянських говірках характерна варіативність на фонетичному (*туфл`і, тухл`і*), акцентуаційному (*тухол`ки, тухол`ки*) та словотвірному (*тухл`і тухлики, тухол`ки, тапки, тапоч`ки*) рівнях мови.

2.2.3. ЛСГ назв міжсезонного взуття

Початок і середина ХХ століття позначені бурхливими історичними подіями в Україні: революції, голодомор, Велика вітчизняна війна, що вплинуло на життєвий рівень мовців та їхню матеріальну культуру. Особливості тяжкого життя та побуту жителів Середньої Наддніпрянщини відображені в спогадах очевидців тих подій. Діалектоносії з болем згадують важкі дитячі роки, труднощі матеріального характеру, а особливо брак взуття: *ходила в школу в с`омий клас п`ісл`а війни боса // з братом п`ідимо першого верис`н`а / обойе бос`і // отака була нишч`ита // (Нв); їа ходила у матириних вал`анках / до школи ходила / то це або їа в школу / або мати дес` п`іде / в одних вал`анках // (Ір); ни було в ч`ому ходит` // в одному ч`обот`і бат`ковому / в одному матириному (Вз); два ч`оботи в мене було / і обидва на одну ногу (Тш); в школу ходила в ризинових ч`обот`ах / бумагойу обмотувала / бо онуч`ни було (Грб).*

У сучасних середньонаддніпрянських говірках назви міжсезонного взуття позначені лексичною варіантністю. У їхньому репертуарі вирізняємо семантичні мікрогрупи за ДО «крій»: назви взуття з короткими халявками та назви взуття з довгими халявками.

2.2.3.1. СМГ назв взуття з короткими халявками. На позначення взуття з короткими халявками в середньонаддніпрянських говірках зафіксовано СР лексем: *боти* (Кр, Млн, Прх), *руминки* (Вш, Дн, Млн, Шр), *вингерки* (Млн) та словотвірні і фонетичні варіанти *ботинки* (Бг, Вш, Грб, Дм, Дн, Зл, Кв, Мс, Пщ, Ст, Тш), *бот`інки* (Влш, Гл, Іс, Ст), *бот`іноч`ки* (Дб). Продуктивними МО для виникнення СР аналітичних номінацій є:

- «матеріал виготовлення»: *ботинки кожан`і* (Бг), *бот`інки тр`апч`ан`і* (Гл), *боти хромов`і* (Кр), *боти ризинов`і* (Хх), *ботинки рим`ін`і* (Бг);
- «колір»: *ботинки крас`н`і* (Бг), *ботинки ч`орн`і* (Бг);
- «крій»: *ботинки по к`істоч`ки* (Дн), *ботинки з довген`кими хал`авками на каблуку* (Кв);
- «оздоблення»: *ботинки з шнурками* (Бг);
- «оцінка мовця»: *боти модн`і* (Прх);
- «сезон носіння»: *ботинки висн`ан`і, ботинки ос`ін`і* (Кв).

Припускаємо, що лексеми *румьинки*, *вингерки* виникли в говірках із появою відповідних реалій у магазині й мотивовані назвою місця походження реалії. Мовці згадують про їхні особливості: *румьинки длин:ен'к і так'і / на шнурках* (Вш); *ботинки висок'і / з хал'авками були / йак поч'неш зав'язуват' їх* (Ст); *венгерки йак бот'інки на каблуч'ку і опушка м'ехова* (Млн).

2.2.3.2. Семантична мікрогрупа назв взуття з довгими халявками. У записках II половини XIX століття П. П. Чубинського засвідчено «*Въ праздничные дни девушки и молодья женщины носят цветные сапоги, приготовляемые изъ желтой, красной и зеленой кожи (сафьяна)*». У «Словнику середньонаддніпряньських говірок» подано таке значення лексеми *сап'ян'ц'і*: *побут. заст. 'святкові чоботи з телячої шкіри'* [ССГ, с. 369–370]. Архаїзовану назву *саф'ян'ц'і* (Гр), фонетичний варіант *сап'ян'ц'і* (Дн) 'святкові чоботи' виявляємо лише у двох сучасних середньонаддніпряньських говірках. Жителька села Гриньки Глобинського району Полтавської області подає значення лексеми описово: *в св'атков'і д'н'і ч'олов'іки носили ч'оботи // багат'і л'уди / то носили ч'оботи ч'ирвон'і / зелен'і // на їх казали саф'ян'ц'і / тинпер у нас кажут' замша // а то саф'ян'ц'і / шч'е і носоч'ок так закруч'иний* (Гр).

Не втрачає актуальності в мовленні діалектоносіїв старшого віку лексема *ч'оботи* (більшість говірок), її словотвірні варіанти *ч'об'ітки* (Вг, Зл, Пл, СІ), *ч'об'іточ'ки* (Кнт) 'різновид взуття з досить високими халявками'. Від діалектоносіїв старшого віку дізнаємося про особливості виготовлення чобіт та їхню цінність: *ч'оботи шили / був такий швец' / шив із кож'і / йалова кожа // та вич'ин'али / та шили ото ч'оботи* (Млв); *але ж ч'оботи були ни в багат'ох на сил'і / ч'оботи це ознака багатства // йакшч'о й були ч'оботи то одн'і на к'іл'ка душ* (Пд). Назва *ч'оботи* запозичена із тюркських мов, пор. тат. чабата «личак». Припускають про утворення за допомогою префікса *че-* від *бот* «черевик» [ЕСУМ, VI, с. 336; Фасмер, IV, с. 370–371]. Зауважимо, що аналізована лексема в середньонаддніпряньських говірках побутує й з обрядовим значенням: *ч'оботи* 'весільний обряд дарування чобіт тещі' [ССГ, с. 458].

ДО «стать» зумовила виникнення синонімічної назви *сапоги* (Кр) та її словотвірних варіантів *сапожки* (Вз, Вр, Грб, Дв, Др, Зл, Кв, Кз, Кл, Кр, Пщ, Тс, Шр), *сапожоч'ки* (Вг) 'жіночі чоботи з високими халявами'.

Чоботи шили із шкіри телят, свиней, коней. Визначальна МО, що вплинула на номінацію чобіт, – «матеріал виготовлення», представлена атрибутивними сполуками: *ч'оботи йалов'і* (Ан, Бб, Влш, Іс, Кнт, Лк, Лт, Млв, Шр), *ч'оботи кожан'і* (Бб, Вг, Зл, Ір, Іс), *ч'оботи йухтов'і* (Мс), *ч'оботи шкапов'і* (Гр), *ч'оботи з натурал'нойі кож'і* (Дб) і прийменниково-іменниковими конструкціями – *ч'оботи із кож'і* (Ст), *ч'оботи з ременю* (Зл), *ч'оботи з товару* (Дмн).

Досить продуктивною в мовленні діалектоносіїв є номінація чобіт, виготовлених із хрому – «м'якої тонкої шкіри, вичиненої солями цього металу» [СУМ XI, с. 151]. Мовці переповідають, що це був один із популярних

у першій половині ХХ століття вид чобіт, про що свідчить висока активність аналітичних назв *ч'оботи хромові* (Ан, Бг, Вг, Вз, Вр, Гр, Грб, Дв, Зл, Ір, Іс, Кв, Кз, Кн, Кр, Лт, Млн, Нв, Пл, Тш, Шр), *ч'оботи хромовен'кі* (Пл). Свідчення мовців містять інформацію про реалію за різними характеристиками (соціальний статус, призначення, сфера використання, особливості носіння): *йак хлопиц' або д'івч'ина йде в хромових ч'обот'ах / то це вже дуже багате* (Хх); *хромові мати носит' ни давала / то на празник / бо од'ірву з ногами* (Тш); *хромові ч'оботи в с'в'ато* (Шр); *ч'об'ітки хромовен'кі це на празник / а у 'будин' / то 'бурки* (Пл); *в мене 'бат'ко був воїен:ий / то в 'ного ше називали хромові* (Кз); *хромові ч'оботи 'сил'но рип'іли // зайду в кал'ужу / о / вони потом ни рипл'ат'* (Шр). Про давню традицію носити чоботи у свято, до церкви свідчить номінація *ч'оботи с'атков'і* (Вк).

Пізніше, у другій половині ХХ століття, набув популярності дерматин – «просочена нітроцелюлозою тканина, схожа на шкіру або на клейонку; штучна шкіра» [СУМ, II, 252], що відбито в мовленні діалектоносіїв: *ч'оботи дирмонт'інов'і* (Шр).

У мовленні інформантів старшого віку активно побутують назви на позначення чобіт із кирзи – «брезенту, просоченого хімічною речовиною, що не пропускає вологи; уживається як замітник шкіри» [СУМ, IV, с. 152]: *кирзов'і ч'оботи* (Бг, Гл, Дн, Др, Кз, Кр, Млн, Пд, Пщ, Тш), *'керзов'і ч'оботи* (Вш, Кнт, Мс, Нв, Пр, Тр), *к'ірзов'і ч'оботи* (Вг, Вз, Кз, Лт, Млв, Шр), *кирзаки* (Пщ, Млн, Мд), *кирз'аки* (Мд), *к'ірзовики* (Стб). Про поширеність цього взуття свідчать розповіді інформантів: *в основному були кирзов'і ч'оботи / а кирза / це тр'апка / т'іки на н'ій нанесино так'і йак ото пшонинка / т'іки пшонина об'ємна / а то 'нач'е пшонину пирир'ізали // шоб вони ни прот'ікали / то на н'іч змазували д'огтим* (Пд). Слово «кирза» утворене від назви грубої бавовняної тканини – каразії (англ. *kersey*), яку первісно використовували для виготовлення цього шкірзамінника. Назва матеріалу пов'язана з місцем його виробництва – селом Керсі (*Kersey*) в Англії [ЕСУМ, II, с. 436].

У говірці села Триліси Олександрівського району Кіровоградської області інформантка 1928 року народження Горбань Анна Іванівна згадує, що в її молоді роки на селі чоловіки носили *дж'іми з блискуч'ойі кож'і* (Ан). Назву *дж'іми* 'чоловічі чоботи' записуємо й від інформанта-чоловіка 1942 року народження в селі Крутьки Чернобаївського району Черкаської області. У Словнику середньонадніпрянських говірок номен *дж'іми* засвідчено також на позначення чоловічих чобіт, у яких халява утворює великі складки [ССГ, с. 102]. На думку дослідниці говірок середньонадніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербини, назва *дж'іми* є відантропонімним дериватом від імені Джім. Так називали черевики американських військових, а згодом стали використовувати для позначення чобіт [Щерб. дис, с. 70].

Досить популярним у Радянському Союзі було взуття, виготовлене з гуми, – еластичної речовини, що не пропускає води, повітря, виготовлене шляхом вулканізації каучуку [СУМ, II, с. 193]. Так, сема 'гумові чоботи' представлена атрибутивними сполуками *ризов'і ч'оботи* (Ів, Кн, Лк, Тр, Тш,

Пр), *р'ізов'і ч'оботи* (Вз), *ч'оботи ризинов'і* (Влш, Грб, Дн, Млн, Ст), *розин'ан'і ч'оботи* (Вг), універбатами *ризаки* (Дмн, Кр), *ризовики* (Пщ), *розовики* (СІ). Припускаємо, що назви утворені від франц. *résine* 'деревна смола' [Фасмер, III, с. 462], отже, мотивовані МО «матеріал виготовлення». Із розповідей інформантів довідуємося про час виникнення реалії, її оцінку мовцями: *гумов'і ч'оботи з'явилис' у к'інц'і двац'ятого стол'іт'а / це був с'імдис'ат другий / с'імдис'ат трет'ій // гумов'і ч'оботи з'явилис'а у зажиточ'них л'удей // пирис'іч'ний сил'анин у гумових ч'оботах ни ходив / в'ін ходив у кирзових / бо гумов'і ч'оботи були дорог'і* (Пд); *або р'ізаки ото пошло ж / купив да носив коли гр'аз'ко* (Дмн); *в мене д'ад'ко воїен:ий був // та з Гирман'ійї прийїхав / та прив'із ото хал'ави з ч'об'іт воїен':іх // то мати вже в'город / та пошила мин'і ч'оботи // уже мин'і можна було йти тан'ц'уват' у клуб // а так же ж куди ж ти п'ідиш у ризовиках //* (Пщ); *ризинов'і ч'оботи ц'ілий в'ік / чириз те / мабут' ногами ч'ел'і плутайиш* (Влш).

Отже, про системний характер групи свідчать гіперо-гіпонімічні (*ч'оботи – ризов'і ч'оботи, р'ізов'і ч'оботи, ч'оботи ризинов'і, розин'ан'і ч'оботи, ризаки, ризовики, розовики*); синонімічні та дериваційні зв'язки між компонентами. Аналіз ЛСГ назв міжсезонного взуття в сучасних середньонаддніпряньських говірках дає підстави стверджувати, що її репертуар має досить розгалужену структуру. У його складі як давні, так і сучасні назви. За структурою серед досліджуваних номінацій переважають однослівні назви (*боти, руминки, венгерки, саф'іан'ц'і, ч'оботи*), аналітичні найменування (*ч'оботи йухтов'і*) репрезентують незавершеність процесу номінації. На номінацію вплинули ДО «матеріал», «крій», «оздоблення». Продуктивними МО є «матеріал», «спосіб одягання», «зовнішній вигляд», «власна назва», «місце походження реалії». Продуктивним є суфіксальний (*ч'об'ітки*), лексико-семантичний (*дж'іми*) способи словотвору. Частина назв запозичення з російської (*сапожки*), тюркських (*ч'оботи*) мов. Номінаціям характерна фонетична (*ботинки, бот'інки*) та словотвірна (*ч'оботи, ч'об'ітки*) варіативність.

2.2.4. ЛСГ назв зимового взуття

Давня традиція утепляти чоботи відображена в народній мові. Із праці П. П. Чубинського дізнаємося, що «*зимую вь сапоги вкладывают для теплоты довольно значительный пукъ соломы – «устілки», и обертывают ноги вь «портняни (т.е. холщевыя) або суконни онучі*». Архаїзована лексема *уст'ілка* 'підстилка з шкіри, повсті, соломи, тканини, картону і т. ін., яку кладуть під ступню у взуття' є нормативною [СУМ, X, с. 501]. Характерно, що в мовленні носіїв середньонаддніпряньських говірок назва добре збережена і виявляє варіативність на фонетичному та лексичному рівнях: *уст'ілка* (Вг, Вз Дв, Дмн, Дн, Др, Ір, Лк, Мс, Нв, Пд, СІ, Ст), *вуст'ілка* (Ів), *ст'елка* (Іс, Влш), *ст'елоч'ка* (Вг). Інформанти розрізняють аналітичні назви реалії за ДО «матеріал виготовлення»: *уст'ілка солом'іана* (Лк), *уст'ілка з соломи* (Вг, Др, Дв, Мс Пд), *уст'ілка з соломки* (Нв), *уст'ілка з сукна* (Дн), *уст'ілка з ко'жуха*

(Ст) або подають описово: *уст'їлка / це солому пиригнули* (Ір); *вату клали в ч'оботи* (Ів); *з крол'їв кожски клали* (Ст).

Сему 'онуча, клапоть полотна або сукна, яким обмотують ногу перед взуванням' маніфестують назви *онуч'ї* (Бб, Бг, Вз, Влш, Гл, Грб, Дб, Дм, Дмн, Дн, Др, Зл, Ір, Кз, Кн, Кр, Лк, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Пд, Ст, Тш, Хх, Шр), *порт'анки* (Дб, Дв, Іс), *обмотки* (Нв), фонетичний варіант *унуч'ї* (Ан). За МО «матеріал виготовлення» мовці розрізняють складені найменування різних типів: атрибутивні сполуки *онуч'ї байов'ї* (Шр), *онуч'ї портн'ан'ї* (Лк), *онуч'ї полотн'ан'ї* (Гл), *онуч'ї байков'ї* (Дн, Гл); приименниково-іменникові сполуки *онуч'ї з сп'їдниц'ї* (Дн, Др, Кн), *онуч'ї з сороч'ки* (Вз, Млв), *онуч'ї з кохти* (Кн), *онуч'ї з штан'їв* (Дн), *онуч'ї з байки* (Др), *онуч'ї з полотна* (Кр); *онуч'ї / йакес' таке пом'їакше / ширст'ане* (Ір), мотивовані матеріалом, із якого робили онучі. На особливості реалії за матеріалом виготовлення вказують і номінації із компонентом значення 'старий, зношений матеріал': *онуч'ї з старойї хустки* (Шр), *онуч'ї з старого полотна* (Хх), *онуч'ї з старойї байч'їни* (Пд), *онуч'ї з ганч'їрки* (Мд), *онуч'ї з ганч'їрок* (Ан), *онуч'ї із тр'апок* (Хх), *онуч'ї з хванел'ки дранойї* (Дмн); *а з одеж'ї котра рвец'а або на парч'атки або на онуч'ї* (Ст); *п'їсл'а войны трохи легше стало / пойавилас' байка / то було / онуч'ї // уже в кирзовий ч'об'їт вкрутиш онуч'ї у старойїу байч'їнойїу / полотно / воно ж холодне* (Пд). У говірці села Новаки Полтавської області діалектоносій подає коментар щодо диференціації назв *онуч'ї* і *обмотки*: *обмотки / то у солдат'їв / а у нас онуч'ї* (Нв). Лексема *онуч'ї* є питомою, стсл. «взуття, сандалія» [ЕСУМ, IV, с. 194], імовірно, що назва мотивована призначенням. В основі назви *порт'анки* МО «матеріал виготовлення»: порт «конопляна або лляна нитка» [ЕСУМ, IV, с. 528]. МО «спосіб одягання» є ґрунтом виникнення назви *обмотки*.

Лексема *носки* в більшості досліджуваних говірок репрезентує значення 'шкарпетки, короткі панчохи, що не сягають коліна'. У кількох говірках із подібною семантикою функціонує назва *панч'охи* (Пд, СІ).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках у мовленні інформантів старшого віку побутує назва *ч'улки* 'панчохи, виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' (Бб, Бг, Вз, Влш, Гл, Грб, Дб, Дм, Дмн, Дн, Др, Зл, Ір, Кз, Кн, Кр, Лк, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Пд, Пщ, СІ, Ст, Стб, Тр, Тш, Хх, Шб, Шр); 'жіночі панчохи, що одягали поверх валянок' (Кз). У одній говірці мовець дає коментар: *ч'улки мало нос'ат' / тїпер штани* (Кл). У Словнику середньонаддніпрянських говірок *ч'улки* – 'панчохи, в'язаний виріб ручного чи фабричного виготовлення, що одягають на ноги за коліна' [ССГ, с. 459–460].

У зв'язку з нестачею взуття в родинях міжсезонне взуття носили і взимку, утеплюючи його онучами, про що свідчать мікротексти: *м'їй бат'ко / дак із'їму у ризових ч'оботах* (Кн); *а на роботу ходили тод'ї з'їмойїу в ч'омїу / в р'їзових ч'оботах // примерзали й онуч'ї до ч'об'їт* (Вз).

Сему 'зимове взуття з високими халявками' в усіх середньонаддніпрянських говірках маніфестує назва *вал'анки* (Ан, Бг, Вз, Вш, Гл, Дв, Дм, Дн, Зл, Кв, Кз, Кн, Кнт, Кр, Мл, Млн, Мс, Нв, Пд, Пл, Пщ, СІ),

словотвірні варіанти *‘вал’ан’ц’і* (Ст), *‘вал’аноч’ки* (Дб, Стб). Номен *‘вал’анки* поширений і в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, він, на думку Т. В. Щербини, засвідчує дериваційні зв’язки з мотиватом *‘вал’ати* ‘збивати (з шерсті)’ і зі значенням ‘зимове взуття з валяної вовни’ є первинним, інше – ‘шите з сукна зимове взуття’ [245, с. 73; 244, к. 86, с. 215]. На виникнення СР аналітичних номінацій вплинули різні ДО: «матеріал виготовлення» – *‘фетров’і ‘вал’анки* (Хх, Яс), *‘сукон’і ‘вал’анки* (Зл); «спосіб виготовлення» – *‘бит’і ‘вал’анки* (Бг, Дмн, Др, Ів, Ір, Млн, Стб), *‘шит’і ‘вал’анки* (Вг, Вр, Др, Ів, Кз, Кл, Лт, Прх), «оздоблення» – *‘обложин’і стр’іч’койу ‘вал’анки* (Дв). Інформанти пояснюють: *а з ‘ч’ого ‘вал’анки / треба шинел’у / а шинел’а це ж сукно //* (Лт); *‘вал’анки шили / суконце йакес’ поганен’ке //* (Дмн).

У ХХ столітті великої популярності набуло взуття (переважно гумове), яке одягали поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи. У сучасних середньонаддніпрянських говірках активно побутують лексеми на позначення гумового взуття, що захищає від води *‘калош’і* (Ан, Бг, Вг, Vz, Влш, Вш, Гл, Дб, Дм, Др, Зл, Ів, Ір, Іс, Кв, Лк, Мд, Млв, Мс, Нв, Пд, Пл, Прх, Ст, Тр, Шр), фонетичні варіанти *‘колош’і* (Дмн, Дв, Кл, Кнт), *‘галош’і* (Бб, Вр, Гр, Дн, Кз, Кнт, Пр), словотвірний варіант *‘калошки* (Стб), *‘ч’ун’і* (Кр, Хх). СР складених назв відображають диференціацію за різними ознаками:

- «крій» – *‘калош’і глибок’і* (Мс), *‘калош’і м’ілкен’к’і* (Нв);
- «матеріал» – *‘галош’і з ризини* (Кнт), *‘калош’і з ризини* (Мс), *‘калош’і ризов’і* (Кв), *‘колош’і р’изов’і* (Кл);
- «спосіб виготовлення» – *‘калош’і лит’і* (Ст).

Коментарі інформантів свідчать про особливості виготовлення та носіння згаданого різновиду гумового взуття: *‘клеїли колош’і з ризини і ото над’івали на т’і ‘вал’анки* (Кнт); *‘йак в’ійна була / то ‘ч’ун’і над’івали / ‘ч’ун’і із скат’ів отих шо машини / воно було так йак галош’і / т’іки шо б’іл’ше закрит’і* (Хх). Лексема *‘калош’і* запозичена з нім. *Kalosche, Galosche* від фр. *galosche*, можливо, пов’язаного з лат. *caloripis* – «копил», *calorodia* – «дерев’яні сандалі» [ЕСУМ, II, с. 353–354]. Імовірно, назва мотивована призначенням виробу.

На позначення зимового жіночого взуття із грубої тканини в обстежених говірках фіксуємо назви *‘бурки* (Вз, Вр, Лк, Млн, Пл, Тс), демінутив *‘буроч’ки* (Вз, Пл). Дослідники вважають, що назва походить із російської мови від *‘бурка* ‘повстяний плащ’ [ЕСУМ, I, с. 302; ЭСБМ I, с. 417; Шанский I, в. 2, с. 233], вона увійшла в народний лексикон як номінація марки товару в магазині.

У сучасному побуті серед представників старшого покоління досить популярним видом зручного легкого зимового взуття є *‘дутики*. Припускаємо, що лексема *‘дутики* (Млн, СІ), фонетичний варіант *‘дут’іки* (Вг) мотивована зовнішнім виглядом реалії – чоботи, виготовлені із м’якої тканини і мають вигляд надутих.

У записях II половини ХІХ століття П. П. Чубинського на позначення верхньої частини жіночого чобота фіксуємо назви *‘хал’ява*, *‘голенище*, що частково збережені в сучасних середньонаддніпрянських говірках: *‘хал’ава* (Гл, Дн, Лт, Пд, Пщ), *‘хал’авка* (Тш), *‘хал’авки* (Дв). Слово походить від

прасл. **xol'eva*, очевидно, утвореного від дієслова **xoliti* («мити», «чистити») [ЕСУМ, VI, с. 152].

Отже, системний характер між компонентами ЛСГ назв зимового взуття демонструють гіперон-гіпонімічні (*фетров'ї вал'анки*, *сукон':ї вал'анки*), синонімічні (*калош'ї – ч'ун'ї*), дериваційні (*бурки – буроч'ки*) зв'язки. Назви зимового взуття репрезентують однослівні номени (*вал'анки*, *калош'ї*, *онуч'ї*), аналітичні найменування (*калош'ї лит'ї*, *онуч'ї байов'ї*). Релевантними ДО, що вплинули на диференціацію назв реалій, є «матеріал», «спосіб виготовлення», «оздоблення», «час носіння». Продуктивними МО, що зумовлюють номінацію взуття, є «матеріал», «спосіб одягання», «дія», «зовнішній вигляд», «власна назва», «місце походження реалії». Аналізовані назви неоднорідні щодо способів творення, продуктивними є префіксально-суфіксальний (*уст'їлка*), суфіксальний (*обмотки*, *дутики*, *калошки*). Характерною особливістю аналізованої групи лексики є збереження у мовленні старшого покоління давніх назв праслов'янського походження (*онуч'ї*). Частина назв становлять запозичення з російської (*бурки*), німецької (*калош'ї*) мов. Для СГМ назв зимового взуття характерна формальна варіативність на фонетичному (*онуч'ї*, *унуч'ї*, *уст'їлка*, *вуст'їлка*) та словотвірному (*вал'анки*, *вал'ан'ц'ї*, *вал'аноч'ки*) рівнях.

Висновок до розділу 2

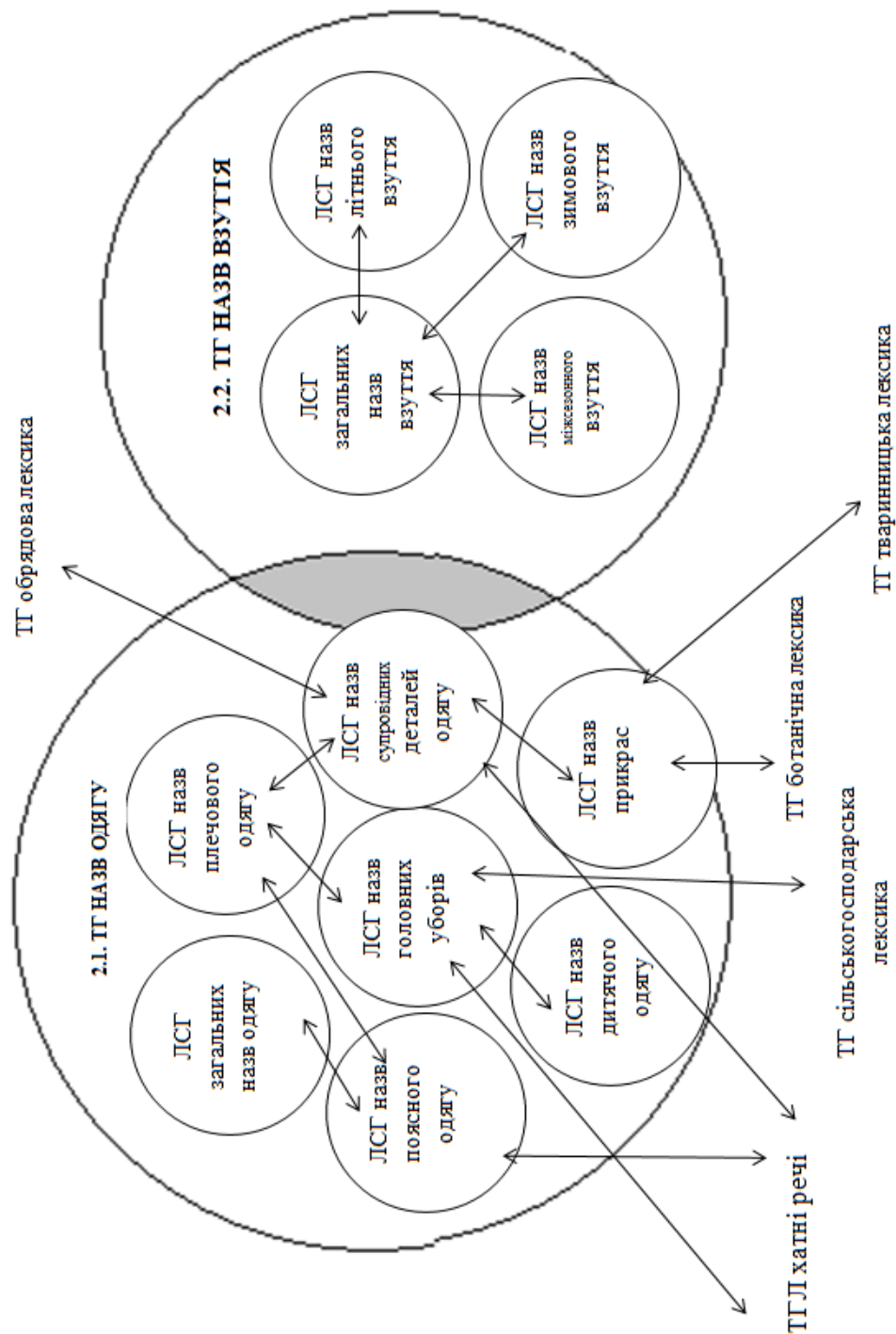
Аналіз структурно-семантичних особливостей і принципів номінації назв одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках уможливорює зробити висновки.

Одяг населення Середньої Наддніпрянщини становить комплекс елементів плечового, поясного вбрання, головних уборів, прикрас і взуття. Підставою для об'єднання слів у складну систему є спільна родова ознака «одяг – сукупність виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло». На номінацію вплинули чинники соціального характеру, природні умови, традиції, пов'язані з одягом. Також назви зумовлюють індивідуальні особливості людини: стать, вік, рід діяльності користувача.

Класифікацію назв одягу та взуття провадимо за чотирма ДО: «стать носія», «вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі», на що нас уповноважив фактичний матеріал. У межах тематичних груп на підставі ДО вирізняємо лексико-семантичні групи та семантичні мікрогрупи, які утворюють семантичні ряди. Досить розгалуженими є ЛСГ назв плечового одягу, поясного одягу, головних уборів та назв літнього, міжсезонного і зимового взуття та назв прикрас. Менш чисельні ЛСГ загальних назв одягу, назв дитячого одягу та назв супровідних деталей одягу.

Тематичні групи назв одягу та взуття утворюють складну ієрархію, в основі якої гіперо-гіпонімічні відношення складників цілісної системи. Компоненти об'єднані на основі синонімічних, омонімічних та дериваційних зв'язків. Лексемам характерна полісемія, назви мають досить розгалужену семантику і можуть входити до кількох ЛСГ одночасно. Найбільше семантичних зв'язків помічено в ЛСГ назв плечового одягу із трьома ЛСГ назв поясного одягу, назв головних уборів та назв супровідних деталей одягу

(*лиштва* ‘вишитий край сорочки’, ‘підрублений низ спідниці’, ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’, ‘витканий край платка’). ЛСГ назв поясного одягу взаємопов’язана із ЛСГ загальних назв одягу (*б`іл`о* ‘спідні штани’, ‘білизна’). ЛСГ назв супровідних деталей одягу демонструє зв’язок із ЛСГ назв прикрас (*с`т`ожка* ‘вузька смуга тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’, ‘стрічка для вплітання в косу’). ЛСГ загальних назв взуття пов’язана ЛСГ назв літнього та міжсезонного взуття (*ч`иривики* ‘загальна назва взуття’, ‘демисезонне взуття’). Унаслідок полісемії лексем *плахта, запаска, сирежки, пояс* засвідчено міжтематичні зв’язки з групами побутової (меблі, хатні речі), ботанічної, зоологічної, сільськогосподарської, обрядової лексики (див. схему 1).

Продуктивними ДО для розрізнення ЛСГ є «місце носіння на тілі», «сезон носіння», «стать носія», «матеріал виготовлення», «особливості крою», «спосіб виготовлення», «колір», «малюнок», «час носіння», «декорування»,

«соціальний статус», «призначення». Менш продуктивні ДО «довжина», «форма», «якість полотна», «оцінка мовця», «територіальні чи національні особливості».

У складі лексики назв одягу та взуття засвідчено однослівні номени. Більшість номінацій представлена аналітичними сполуками, утвореними за структурними моделями: «іменник + прикметник»; «іменник + іменник»; «іменник + прийменник + іменник»; менш продуктивні – «іменник + дієприкметник»; «іменник + прислівник». Крім того, частина назв представлена описовими конструкціями.

За результатами дослідження, до найбільш продуктивних МО належать: «матеріал», «спосіб виготовлення одягу», «призначення реалії», «сезон носіння», «місце виготовлення одягу», «зовнішній вигляд», «колір», «оцінка придатності до подальшого використання», «час використання», «час чи джерело виникнення», «місце розташування на тілі людини», «особливості носіння». Менш продуктивні – «результат фізичної дії», «наявність / відсутність оздоблення», «довжина виробу», «національна чи територіальна ознака», «наявність візерунка», «оцінка мовця», «сезон носіння», «рід діяльності», «дія», «форма», «розмір», «місце, де зберігали реалії», «належність реалії», «соціальний статус власника реалії».

До найбільш продуктивних способів словотвору належать суфіксальний, префіксально-суфіксальний. Окремі назви утворено способом універбації. Менш продуктивні також вважаємо безафіксний спосіб словотвору (усічення основи), основоскладання та морфолого-синтаксичний (субстантивація).

Значна частина назв мають праслов'янський характер, хоч переважають запозичені номени з інших мов: польської, німецької, голландської, італійської, французької, латинської, англійської, перської, турецької, угорської, румунської, російської і тюркських мов.

Лексеми тематичної групи назв одягу, взуття і прикрас демонструють варіативність на фонетичному, акцентуаційному, граматичному та словотвірному рівнях, що свідчить про багатство мовлення носіїв середньонаддніпрянських говірок та їхні специфічні особливості.

Матеріали розділу висвітлені у публікаціях автора у фахових виданнях України [17–21].

РОЗДІЛ 3. АРЕАЛОГІЯ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Лінгвогеографічне вивчення середньонаддніпрянських говірок дає змогу окреслити межі середньонаддніпрянського говору та сприяє розв'язанню проблеми його внутрішньої диференціації на підставі аналізу лексичних матеріалів. Картографування назв одягу, взуття та прикрас уможливило фіксацію номінацій, вивчення їхньої просторової поведінки в динамічній проєкції. Інтерпретація назв у загальноукраїнському діалектному контексті дає змогу виявити лексеми, що набули загальнонародного вжитку та виокремити регіоналізми.

3.1. Стан лінгвогеографічного опрацювання середньонаддніпрянських говірок

Середня Наддніпрянина – історико-культурна частина території України, що, за свідченням істориків, етнографів, діалектологів, посідає особливе місце в процесі становлення нації та розвитку держави. Середньонаддніпрянський діалект став основою формування української літературної мови. Його місце в системі говорів української мови окреслено в різночасових наукових працях II половини XIX століття (К. П. Михальчук [161]), частково в дослідженнях I половини XX століття (В. О. Богородицький [23], О. К. Дорошкевич [93], П. О. Гнєдич [52], М. Г. Йогансен [108], П. П. Бузук [27], А. Ю. Кримський [122]); в описових і лінгвогеографічних працях II половини XX століття – початку XXI століття (І. О. Варченко [29], В. С. Ващенко [33], Ф. Т. Жилко [97–99], П. С. Лисенко [127], І. Г. Матвіяс [153], Т. О. Гаврилова [45], Г. І. Мартинова [146], Т. В. Щербина [244], Н. А. Жуган [101]).

3.1.1. Лінгвогеографія середньонаддніпрянського діалекту як об'єкт дослідження

Ареальний аспект вивчення говорів є важливим етапом синхронного й ретроспективного «прочитання» діалектних свідчень. На думку П. Ю. Гриценка, лінгвогеографічні праці як окремих різновидів діалектологічних досліджень не лише систематизували значний за обсягом матеріал, представили його у вигляді рядів зіставних явищ, а й підготували та актуалізували вивчення закономірностей просторового розміщення досліджуваних елементів у лінгвальному просторі, з'ясування характеру й тенденцій формування ареальних протиставлень і на їх ґрунті – історії окремих діалектних явищ, генезису ізоглос, говорів, наріч [66, с. 4–5].

Докладний опис лінгвістичного доробку дослідників середньонаддніпрянського діалекту представлено в монографії Г. І. Мартинової, де проаналізовано лінгвістичні терміни, якими науковці позначали середньонаддніпрянські говірки: «києво-переяславська різність» (М. О. Максимович, Я. Ф. Головацький), «український, чи київський говір» (О. П. Потебня), «канівсько-полтавське різноріччя» (К. П. Михальчук), «наддніпрянське піднаріччя» з південнокиївським і полтавським діалектами (І. Зілинський), середньонаддніпрянський діалект (Ф. Т. Жилко), дискусійність окреслення їх ареалу [144, с. 220].

Над проблемами території поширення, меж і внутрішнього поділу середньонаддніпрянського говору працювали чимало дослідників: К. П. Михальчук [161], І. М. Зілинський [105], В. М. Ганцов [47], П. П. Бузук [27], І. О. Варченко [28, 29], В. С. Ващенко [33], Ф. Т. Жилко [100], П. С. Лисенко [127], С. П. Бевзенко [6], І. Г. Матвіяс [153], Г. І. Мартинова [139], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербина [245], Н. А. Жуган [101].

Ареал поширення середньонаддніпрянських говірок уперше окреслено на карті К. П. Михальчука, де подано внутрішню диференціацію трьох основних

наріч – поліське, червоноруське (русинське, чи русняцьке) та українське (північні, південно-західні та південно-східні говори української мови). У межах наріч К. П. Михальчук окреслив піднаріччя, різноріччя й говори (наріччя, говір, говірка). У складі українського наріччя К. П. Михальчук вирізняв канівсько-полтавське різноріччя [161]. В. М. Ганцов звертав увагу на північну межу середньонаддніпряньського говору [47]. На карті в посібнику Ф. Т. Жилка окреслено територію середньонаддніпряньського говору такою умовною лінією: Фастів – Переяслав-Хмельницький – Ромни – Білопілья – на схід від Зінькова – на захід від Лебедина – у напрямку на Карлівку – по річці Оріль до Дніпра – південніше Чигирини – північніше Новомиргорода – південніше Умані; західна межа: Фастів – Біла Церква – Ставище – Умань. Дослідник зараховував до цього ареалу північні перехідні говірки, виокремив полтавські та східнополтавські говірки [96, с. 164]. І. Г. Матвіяс представив зону поширення середньонаддніпряньського говору за матеріалами, зібраними до АУМ. Він значно збільшує ареал середньонаддніпряньського говору, вирізняючи правобережні й лівобережні середньонаддніпряньські говірки. Дослідник зараховує до середньонаддніпряньських говірок перехідного типу [152, с. 114–118]. Г. І. Мартинова систематизувала й узагальнила лінгвогеографічні матеріали та за регіональними свідченнями фонетики, фонології і частково лексики, зібраними в 324 говірках уточнила ареал, межі, диференціацію середньонаддніпряньського діалекту [144, с. 220]. Н. А. Жуган підтвердила запропонований діалектний поділ за матеріалами дослідження ткацької лексики середньонаддніпряньських говірок [101, с. 199].

У лінгвогеографічних працях П. П. Бузука [27], І. О. Варченка [29], В. С. Ващенко [32], Т. О. Гаврилової [45], Г. І. Мартинової [146], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербини [244] представлено результати картографування фонетичних, морфологічних і лексичних явищ із різних частин середньонаддніпряньського говіркового континууму для розв'язання проблем їхнього територіального поширення, діалектної належності та розмежування.

Знаковими щодо лінгвогеографічного вивчення говірок Середньої і Нижньої Наддніпрянщини стали праці В. С. Ващенко, де вперше здійснено регіональне картографування матеріалів із широкої мережі говірок – 180 н. п. Автор простежує поширення діалектної лексики побуту в лівобережних і правобережних середньонаддніпряньських і степових говірках (загальна кількість опублікованих карт – 160) [33, с. 11]. Зазначимо, що лексика одягу, взуття та прикрас із шести говірок із переліку в праці «Лінгвістична географія Наддніпрянщини» (1968) стали об'єктом і нашого лінгвістичного аналізу, зокрема з сіл Дубіївка Черкаського району, Мліїв Городищенського, Стеблів Корсунь-Шевченківського, Піщане Золотоніського районів Черкаської області, Велика Круча Пирятинського району Полтавської області, Мисайлівка Богуславського району Київської області. У зв'язку з цим порівняльний аналіз мовних явищ уможливує дослідити не тільки просторову поведінку окремих лексем, а й простежити динаміку назв у

часових межах II половини XX століття – перших двох десятиліть XXI століття.

Фундаментальною працею із лінгвогеографії є АУМ, де реалізовано завдання продемонструвати синхронну ареальну проєкцію просторових виявів української мови у системно-структурних зв'язках її елементів з урахуванням діахронічної лінії їхнього розвитку. Говірки Середньої Наддніпрянщини представлені в I томі АУМ, регіональних дослідженнях – на картах Г. І. Мартинової, Т. В. Щербини, Н. А. Жуган, що є підставою застосувати методику ретроспективного аналізу діалектних явищ у середньонаддніпрянських говірках, простежити динамічні та статичні елементи.

3.1.2. Репрезентація назв одягу, взуття та прикрас на картах АУМ

Як цілісну мовно-територіальну одиницю середньонаддніпрянський говір представлено в I томі національного атласу української мови [АУМ, I], де представлено поширення більше 350 явищ фонетики, морфології, синтаксису, лексики, а на синтетичних картах виокремлено фонетичні (к. № 385) та лексичні ареали цього говору (к. № 386). На жаль, в АУМ немає лексичних карт поширення назв одягу, взуття та прикрас, однак за матеріалами лексики цих тематичних груп скартографовано особливості наголошування (к. № 152 Наголос називного відмінка множини іменника *хустка*; к. № 213 Називний відмінок парних іменників (*рукава*)), реалізацію голосних і приголосних (к. № 73 [о] перед складом з наголошеним [а] (*халява*)); № 88 Відповідники ненаголошеного у (*очкур*); к. № 95 Відповідники [м'] (*комір*); к. № 99 Відповідники ф (*фартух*); к. № 134 [г] / [г] / [к] (*гудзик*)), фонетичну та морфемну структуру слів (к. № 160 Структура [*чемерка*]; к. № 161 Морфемна структура іменника *очіпок*) [АУМ I]. Зазначені карти уможливають схарактеризувати ареали поширення названих лексем.

Так, за матеріалами АУМ I, у середньонаддніпрянських говірках засвідчено однотипний суцільний ареал називного відмінка множини лексеми *хустки* із наголосом на другому складі [АУМ I, к. 152].

Діалектну строкатість спостережено на прикладі карти, де представлено акцентуаційні особливості лексеми *рукава* – парного іменника в називному відмінку. Мереживний ареал утворюють назви із наголосом на другому (*рукава*) і третьому (*рукава*) складах. У північних середньонаддніпрянських говірках виявлено фонетичний варіант *рукави*, у говірках сіл Слобода Кагарлицького та Македони Миронівського районів Київської області вкрапленнями позначено варіант *рукави* [АУМ I, к. 213].

Реалізацію голосних [о], [а] в ненаголошеному складі перед складом з наголошеним [а] (*халява*) репрезентують фонетичні варіанти *хал'ава*, *хол'ава*. У середньонаддніпрянських говірках засвідчено суцільний однорідний ареал лексеми *хал'ава*. Щоправда, у кількох крайніх південно-західних говірках вкрапленнями представлено варіант *хол'ава*, поширений далі на південний захід [АУМ I, к. 73].

Явища діалектного вокалізму репрезентовано й на карті АУМ I, № 88, де представлено відповідники ненаголошеного у (*очкур*). Характерно, що в усіх середньонаддніпрянських говірках поширений варіант *очкур*, а тільки на у двох говірках східної периферії ареалу (сс. Вишняки Хорольського та Погреби Глобинського районів Полтавської області) представлено варіант *учкур*, поширений далі на південний схід [АУМ I, к. 88].

Фонетичні явища, зокрема особливості реалізації приголосних, позначено на карті АУМ, I, де представлено відповідники [м'] (*комір*). Однотипний суцільний ареал в середньонаддніпрянських говірках утворює варіант із пом'якшеним приголосним [м'] – *ком'ір*. У двох лівобережних говірках сіл Чапаївка Золотоніського та Мельники Чернобаївського районів Черкаської та в говірці села Семенівка Семенівського району Полтавської області вкрапленнями зафіксовано фонетичний варіант *комир* [АУМ, к. 95].

На карті АУМ, I, де скартографовано відповідники [ф] (*фартух*), спостерігаємо однотипний суцільний ареал поширення лексеми *хвартух*. Водночас для східних та південно-східних говірок Полтавщини характерний варіант *квартух*. Також у говірках південної та південно-східної периферії ареалу засвідчено відповідник *фартух* [АУМ I, к. 99].

Особливості реалізації [г]/[ґ]/[к] (гудзик) засвідчують, що в центральних, західних і південних середньонаддніпрянських говірках переважає реалізація /г/ звуком [г] *гудзик*, а в кількох північних, у більшості східних і південно-східних представлено варіант із [ґ] *гудзик* [АУМ I, к. 134].

У лівобережних середньонаддніпрянських говірках суцільний ареал формує лексема *чумарка*. Вкрапленням у говірці села Старий Каврай Чернобаївського району позначено варіант *чимарка*. Для правобережних середньонаддніпрянських говірок характерна строкатість: мереживний ареал утворюють назви *чимерка*, *чемерка*. У говірках сіл Карапиші Миронівського району та Житні Гори Рокитнянського району Київської області позначено варіант *чумерка* [АУМ I, к. 160].

На карті к. № 161, де представлено морфемну структуру іменника *очіпок*, ця лексема утворює суцільний ареал. У лівобережних говірках засвідчено острівні мікроареали назви *зборник*, які характерні й для південних середньонаддніпрянських говірок. У правобережних та в північній частині лівобережних говірок на фоні функціонування іменника *очіпок* поширений мереживний ареал замкненого типу утворює лексема *чушка*. Його обмежує така ізолінія: західніше Білої Церкви – Фастів – північніше річки Тетерів – Боденьки Вишгородського району Київської області – Терешківка Ніжинського району Чернігівської області – Іванків Бориспільського району Київської області – Канів – Кононча Канівського району – Неморож Звенигородського району – Гереженівка Уманського району Черкаської області – Розкішна Ставищенський район Київської області [АУМ I, к. 161].

Отже, згідно з АУМ, 1, на більшості карт засвідчено суцільні ареали поширення назв одягу та його елементів, що слугують параметрами для вирізнення зони поширення середньонаддніпрянського діалекту. Замкнений мереживний ареал архаїзованої лексеми *чушка* репрезентує одну з його

специфічних лексичних рис, що представлено й на синтетичній карті № 386 Середньонаддніпрянські лексичні ареали [АУМ I, к. № 386].

3.1.3. Межі середньонаддніпрянського діалекту в регіональних лінгвогеографічних працях

Від початку ХХІ століття кількість наукових праць із різних наріч української мови постійно зростає. Водночас лексику говорів у лінгвогеографічному плані досліджено нерівномірно. Дослідниця середньонаддніпрянського говору Г. І. Мартинова вперше систематизувала за матеріалами АУМ, і усі фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні явища, що є релевантними для вирізнення середньонаддніпрянських говірок як окремої мовно-територіальної одиниці. Картографування характерних для неї фонетичних і фонологічних та окремих лексичних явищ, записаних у 324 середньонаддніпрянських говірках, стало підґрунтям цілісної лінгвогеографічної характеристики середньонаддніпрянського діалекту [144, с. 252].

Межі функціонування середньонаддніпрянських говірок представлено в кількох працях Г. І. Мартинової, зокрема визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі на матеріалі побутової лексики подано в монографії «Лінгвістична географія правобережної Черкащини». Вивчення ізогос, що пролягають між контактними говорами південно-західного і південно-східного наріч, дало підстави дослідниці висновкувати про подільсько-середньонаддніпрянську діалектну межу, що проходить у басейні р. Гнилий Тікич із незначними відхиленнями частини ізогос на захід і схід. [146, с. 32–36, к. 161–163]. За матеріалами вивчення фонології і фонетики Г. І. Мартинова визначила релевантні для середньонаддніпрянського говору ареальні опозиції: центр – периферія, північ – південь, захід – схід, що уможливило виокремлення діалектних зон – центральної, північної, південної, західної та східної, у межах яких функціонують 5 груп говірок: центральні, або наддніпрянські; північні середньонаддніпрянські; західні середньонаддніпрянські; східні середньонаддніпрянські та південні середньонаддніпрянські [144, с. 252]. Також дослідниця окреслила північну та східну межі середньонаддніпрянського діалекту. На півночі правобережні середньонаддніпрянські говірки відокремлюють ізогоси, що пролягають між Білою Церквою і Васильковом Київської обл., хоч окремі з них сягають у середньополіський діалект до р. Ірпінь і навіть до р. Тетерев; на Лівобережжі пасмо розширене, ізогоси розходяться віялом південніше й північніше Переяслава-Хмельницького та доходячи до річок Сейму й Десни. Східною межею Г. І. Мартинова вважає говірки, локалізовані північніше та східніше р. Орелі, р. Псла та в басейні р. Ворскли, де вона вирізняє східну групу говірок мішаного типу із середньонаддніпрянською основою [145, с. 432–540].

На основі укладеного атласу сільськогосподарської лексики подільсько-середньонаддніпрянського суміжжя Т. М. Тищенко окреслила межі взаємодії

середньонаддніпрянських і подільських елементів лексичного, словотвірного, фонетичного рівнів. Результати досліджень на матеріалі побутової й сільськогосподарської лексики дали змогу увиразнити головну розмежувальну лінію середньонаддніпрянського та подільського діалектів, визначити зони перехідних говірок середньонаддніпрянсько-подільського і подільсько-середньонаддніпрянського типу, а також підтвердили карти явищ, подані в АУМ та атласі побутової лексики правобережної Черкащини Г. І. Мартинової [215, с. 12].

Г. Г. Березовська за матеріалами картографування лексики одягу, головних уборів, взуття і прикрас із східноподільських говірок удокладнила подільсько-середньонаддніпрянську діалектну межу та підтвердила об'єктивність уже здійсненого членування мовного континууму за даними різних структурних рівнів, виявила зв'язок лексики східноподільських говірок із лексичними одиницями середньонаддніпрянського говору [8, с. 12].

Т. В. Щербина дослідила середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя на матеріалі лексики назв одягу, взуття та прикрас і удокладнила смугу говірок, які творять середньонаддніпрянсько-степове порубіжжя. Дослідниця вирізняла діалектні зони (західну й східну), групи говірок (північно-західну, центральну, наддніпрянську, північну, південну) та острівні мікроареали (замкнуті мікроареали лексичних і семантичних явищ, поширених у кількох говірках; мікроареали, які охоплюють кілька говірок і можуть мати продовження в сусідніх діалектних зонах; мікроареали лексичних і семантичних явищ, відомі лише в одній говірці чи мають спорадичний характер), які можуть бути в складі кожної з груп говірок [244, с. 9].

Лінгвогеографічному представленню архаїчної лексики ткацтва, її репертуару, динаміки й просторового варіювання присвячено працю Н. А. Жуган. Важливо, що дослідниця не тільки репрезентувала поширення давніх назв у всьому ареалі середньонаддніпрянських говірок, але й змогла вирізнити за цією архаїчною лексикою центральні та маргінальні (північні, південні, західні, східні) зони, схарактеризувати ареали за їх наповнюваністю (суцільні, мереживні, острівні). Виокремлення на картах 19 центральних суцільних ареалів, що переконливо засвідчує територію поширення середньонаддніпрянського діалекту [101, с. 200–215].

Отже, за регіональними лінгвогеографічними матеріалами уточнено й удокладнено демаркаційні лінії середньонаддніпрянського говору, чітко окреслено зону його поширення, що обмежена такою умовною лінією: Біла Церква – Васильків – Переяслав-Хмельницький – південніше Гребінки – західніше Лубен, Глобиного, Світловодська – південніше Новомиргорода – приблизно по р. Гнилий Тікич у напрямку на Білу Церкву. Саме в межах цього ареалу ми й провадимо лінгвогеографічне дослідження назв одягу, взуття та прикрас для того, щоб перевірити наявну інформацію та доповнити характеристику середньонаддніпрянського діалекту за матеріалами досліджуваної групи лексики.

3.2. Просторова варіативність назв одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках

Назви одягу, взуття та прикрас належать до однієї з найбільш динамічних тематичних груп лексики, оскільки позначають такі реалії, що змінюються під впливом історико-культурних подій та залежать від соціальних обставин життя мовців. Із часом з'являються нові реалії або їхні модифікації, що впливає на номінацію, частина лексем зазнає архаїзації, виникають новотвори.

Картографування назв одягу, взуття та прикрас проводимо на ґрунті матеріалів, записаних у 60 сучасних середньонаддніпрянських говірках, ареал яких окреслюємо такою лінією: на півночі – Дем'янці Переяслав-Хмельницького району Київської області – Кононівка, Шрамківка Драбівського району Черкаської області; на сході – Пулинці Лубенського району – Ковалі Хорольського району – Пронозівка Глобинського району Полтавської області; на півдні – Сагунівка Черкаського району – В'язівка Городищенського району Черкаської області – Медвин Богуславського району Київської області; на заході – Острів Рокитнянського району – Запруддя Кагарлицького району – Стави Кагарлицького району Київської області, що загалом репрезентує зону поширення середньонаддніпрянського діалекту, окреслену Г. І. Мартиною [144, с. 220–227].

Ґрунтом для ареалогічного вивчення стали відповіді на удокладнений питальник за «Програмою» Й. О. Дзензелівського, у якому передбачено опитування про традиційний народний одяг середньонаддніпрянців, що вже вийшов із ужитку, а його назви здебільшого перейшли в пасивний словниковий запас діалектоносіїв. Репрезентанти таких сем стали об'єктом картографування залежно від стану їх збереження в говірках, проте ми намагалися максимально представити цю архаїзовану лексику, нерідко подаючи на карті й назви тих реалій, що репрезентують динамічні процеси в досліджуваних лексико-семантичних групах.

Частину назв, засвідчених у середньонаддніпрянських говірках, не скартографовано через однотипне представлення лексем, їхніх фонетичних і словотвірних варіантів (наприклад, *сорочка* 'жіноча чи чоловіча натільна білизна, що надягають поверх білизни для верхньої частини тіла', *кохта* 'легкий короткий (переважно нижче пояса) жіночий плечовий одяг', *плат*:а 'жіночий одяг, верхня частина якого (кофта) становить єдине ціле з нижньою частиною (спідницею)', *кухвайка* 'жіноча або чоловіча стьобана куртка на ваті'). Різновиди реалій позначені великою кількістю варіантів із різним атрибутивним компонентом (наприклад, *сп'ідниця*'а *полот'н'ана*, *сп'ідниця*'а *з полотна*, *сп'ідниця*'а *рисова*, *сп'ідниця*'а *байкова*, *сп'ідниця*'а *сиц:ева*, *сп'ідниця*'а *сат'інова*, *сп'ідниця*'а *сатинова*, *сп'ідниця*'а *кашим'ірова*, *сп'ідниця*'а *ширс'т'ана*, *сп'ідниця*'а *шорс'т'ана*, *сп'ідниця*'а *із шерс'т'і*, *сп'ідниця*'а *проста*, *сп'ідниця*'а *проста*, *сп'ідниця*'а *простен'ка*, *сп'ідниця*'а *в'іл'ветова*, *сп'ідниця*'а *пл'ушива*, *сп'ідниця*'а *шовкова*, *сп'ідниця*'а *саржова*, *сп'ідниця*'а *ал'пова*, *сп'ідниця*'а *йапоншова*, *сп'ідниця*'а *з палатки*), тому ми їх також не картографували.

Насамперед ми прагнули представити на картах назви традиційного народного одягу, взуття та прикрас, оскільки саме вони дають змогу окреслити ареали в досліджуваних говірках та репрезентують їхню диференціацію, хоч, на жаль, значна частина такої лексики засвідчена не в повному обсязі, оскільки вже архаїзовані реалії, які вона позначала.

Скартографований матеріал достатньо чітко репрезентує зону поширення середньонаддніпрянського діалекту, що здебільшого виявлено на лексичному рівні. Картографування лексики одягу, взуття та прикрас дає підстави вирізнити кілька типів ареалів середньонаддніпрянських говірок, що охоплюють центральну, західну, північну, східну і південну зони досліджуваної мовної території. Узагальнення матеріалів картографування дає підстави вирізнити такі типи ареальної поведінки: 1) лексеми, що поширені майже в усіх середньонаддніпрянських говірках (суцільні ареали); 2) назви одягу та взуття, відомі в більшості досліджуваних говірок (розмиті та мереживні ареали); 3) лексеми, що охоплюють три-шість говірок (невеликі замкнуті ареали); 4) назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (острівні мікроареали)

3.2.1. Суцільні середньонаддніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас

Суцільні ареали в досліджуваному континуумі утворюють назви: *одежа* 'сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло' (к. 1); *кожух* 'довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини' (к. 8); *плахта* 'жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини' (к. 11); *кв(х)артух* 'жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх' (к. 12); *крайка* 'жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі' (к. 13); *очіпок* 'старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся' (к. 15); *кісник* 'тряпчана стрічка для вплітання в косу' (к. 18); *дукач* 'жіноча прикраса у вигляді монети' (к. 20). Схарактеризуємо докладніше кожен із них.

Суцільний незамкнений ареал утворює лексема *одежа* 'сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло'. У більшості обстежених говірок вона функціонує паралельно із нормативною назвою *од'аг* та словотвірними варіантами *одижина*, *одижинка*, *од'іван':а*, *вд'аганка*, *уд'агало*. Спорадично фіксуємо назви *вбран':а*, *убран':а*, *убран':а* (к. 1). Зауважимо, що в центральних і західних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя переважає назва *одежа*, а в східних – *од'аг*.

Номен *кожух* 'довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини' не втрачає активності, у середньонаддніпрянських говірках скартографовано суцільний ареал його поширення; спорадично засвідчено словотвірну варіативність в усіх

обстежених говірках: *кожушок, кожушка, кожушанка, кожушина* (к. 8). Припускаємо, що ці варіанти виражають конотацію, позначаючи різновиди реалії меншої вартості за розміром, цінністю матеріалу, довжиною тощо.

Давня лексема *плахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’ утворює суцільний ареал поширення (к. 11). Вкрапленнями в західній зоні середньонаддніпряньського говору засвідчено іншу семантику назви: ‘жіночий головний убір, платок’, в одній говірці – ‘стійка для страти людей’ (к. 24).

Сема ‘жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх’ у більшості говірок реалізована назвою *квартух*, рідше *хвартух, хвартух*, що репрезентують типові для середньонаддніпряньських говірок фонетичні зміни – перехід [ф] у [кв], [хв]. Важливо, що варіант *хвартух* із накореневим наголосом збережений лише у двох північних середньонаддніпряньських говірках та в одній центральній паралельно з *хвартух, фартух* [АУМ I, к. 99]. Фонетичний варіант *фартух* засвідчено тільки у двох говірках, де його вжито паралельно із *квартух, квартушок*.

У кількох говірках поряд із *квартух, хвартух* поширені словотвірні варіанти *квартушок, хвартушок*. У двох говірках – Деньги Золотоніського району Черкаської області, Ковалі Хорольського району Полтавської області – паралельно функціонують лексичні варіанти *пиредник, попиредник* (див. к. 12).

Застаріла лексема *крайка* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ ще досить добре збережена в пам’яті діалектоносіїв і поширена в усіх обстежених говірках. У кількох із них самостійно чи паралельно з *крайка* функціонує словотвірний варіант *окрайка*. Також у середньонаддніпряньських говірках фіксуємо назву *пойас*, що, як і лексичні варіанти *поворозка, л’ента*, виявляє динаміку мовного ареалу. Мовці використовують лексему або поряд із *крайка*, або субституують її. (к. 13).

Суцільний ареал у сучасних середньонаддніпряньських говірках утворює назва *очіпок* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся’. Спорадично в окремих говірках фіксуємо назви *чепчик*, лексичні варіанти *зборник, пов’язка, капор* (к. 15).

Лексема *кісник* та її фонетичний варіант *косник* і словотвірні варіанти *кісничка, косничка, косн’ічка, косничок* ‘тряпчана стрічка для вплітання в косу’ представлені майже в усіх обстежених говірках. Острівні мікроареали інших лексем виявляємо в говірках сіл Медвин Богуславського району Київської області – *упл’ітка*, Келеберда Канівського району, Домантове Золотоніського району Черкаської області – *ст’ожка*, Іванівка Семенівського району Полтавської області – *смужичка* (к. 18).

Лексема *л’ента* та її словотвірний варіант *л’енточка* ‘вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’, поширені майже в усіх говірках досліджуваного ареалу. На їх на тлі

спостерігаємо вкраплення назви *стр'ічка*, що функціонує самостійно чи зрідка паралельно (к. 18).

Застаріла назва *дукач* 'жіноча прикраса у вигляді монети' також утворює суцільний ареал. У кількох середньонаддніпрянських говірках функціонує фонетичний варіант *дукат*: на північній частині – Велика Круча Гребінківського району Полтавської області; у західній зоні – Литвинець Канівського району Черкаської області, Хохітва Богуславського району Київської області та південніше с. Мельники Чорнобаївського району Черкаської області. В одній говірці фіксуємо словотвірний варіант *дукачик*, у трьох говірках побутують лексичні субститути *бл'ашка*, *мидал'йончик*, *кулончик*, що засвідчують динаміку говіркових мікросистем (к. 20).

До суцільних зараховуємо й ареали назв одягу та взуття, відомих у більшості досліджуваних говірок: *свита* 'старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна' (к. 4), *кобин'ак* 'суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою; каптан, кирея, сіряк' (к. 7), *маншика* 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки' (к. 2), *карсет* 'верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини' (к. 3), *спідниця* 'а жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу' та її дериват *спідничка* 'тс' (к. 9), *платок* 'шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі' (к. 14), *калоші* 'взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо' (к. 17). Невеликий суцільний ареал у наддніпрянських говірках формує назва *чиривики* та її словотвірний варіант *чиривички* 'взуття, що закриває ногу не вище кісточок', поширені на тлі побутування лексеми *тухл'і*, що, ймовірно, засвідчує динаміку репрезентантів (к. 16). Частина з названих лексем зазнала процесу пасивізації, у зв'язку з чим інформанти з кількох говірок не пригадали їх, оскільки їм не відомі самі реалії.

Суцільний ареал репрезентує на карті лексема *свита* 'старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна'. У більшості досліджуваних говірок її засвідчено в пасивному словниковому запасі діалектоносіїв, однак у зв'язку з деактуалізацією реалії в сучасному побуті в 15 говірках зафіксовано втрату назви, оскільки мовці навіть старшого віку не тільки не носили такого одягу, але й не пам'ятають, чи був він у їхніх батьків. У розвідці II половині ХХ століття мовознавець В. С. Ващенко вже засвідчив архаїзацію слова *свита*, подавши його з позначкою *заст.* [Ващ., с. 9]. Констатуємо, що в мовосвідомості сучасних носіїв середньонаддніпрянських говірок лексема *свита* належить до давніх і перейшла в розряд архаїзмів. Поодинокими вкрапленнями в говірках сіл Дівички Переяслав-Хмельницького району Київської області, Велика Круча Пирятинського району Полтавської області та Деньги Золотоніського району Черкаської області з подібною семантикою зафіксовано давню назву *жупан*, що засвідчує втрату інформації про реалію, адже лексеми *свита* і *жупан* позначали чоловічий суконний одяг, відмінний за соціальним статусом (див. к. 6). Порівняймо *жупан* «Старовинний верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром

та позументом, що був поширений серед заможного козацтва та польської шляхти» [СУМ, II, с. 547] і *свита* «Старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна; перен. ознака приналежності до простих людей» [СУМ, IX, с. 76].

Про динаміку найменувань суконного одягу свідчить карта № 6, де позначено реалізацію семи 'теплий верхній одяг, звичайно із сукна' лексемами *свита, пал'то, жупан*. У більшості говірок поширена назва *свита*, паралельно із якою діалектоносії називають лексему *пал'то*, яка, очевидно, є пізнішою і увійшла в лексикон мовців приблизно в 70-х рр. ХХ ст. із входженням у вжиток позначуваної реалії. Лексему *пал'то* зафіксовано в сімнадцяти середньонаддніпрянських говірках (к. 6).

Застарілою є й назва *кобин'ак* 'суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою; каптан, киря, сіряк', однак вона ще добре збережена в пам'яті мовців старшого віку, хоч її й не засвідчено в 14 досліджуваних говірках. Лексема утворює суцільний ареал, де окремими вкрапленнями на його периферії функціонує назва *бурнос* (говірка села Ковалі Хорольського району Полтавської області) та її фонетичний варіант *бурнус* (говірка села В'язівки Городищинського району Черкаської області) (к. 7). Цікаво, що давню лексему *кобин'ак* 'бурка, верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою' в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, за працею Т. В. Щербини, зафіксовано лише в одній говірці села Лебедин Шполянського району Черкаської області [244, к. 71, с. 200], тоді як назва *бурнус* 'сіряк, верхній довгополий одяг із грубого сукна (без підкладки), який чоловіки одягали для виконання домашньої роботи' представлена у двох говірках [244, к. 69, с. 198] та ще у двох вона має семантику 'жіноча свита' [244, к. 73, с. 202].

Відзначимо, що сема 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки' також виражена однотипно, переважно лексемою *манішка*. У правобережних середньонаддніпрянських говірках вирізняємо мікроареал побутування фонетичного варіанта *ман'ішка*, що поширений зрідка в кількох лівобережних говірках, поодинокі фіксуємо варіант *ман'єжка* та словотвірні варіанти *ман'ішичка, ман'іжичка* (к. 2).

На позначення верхнього жіночого одягу – безрукавки, пошитої в талію з кольорової тканини, у сучасних середньонаддніпрянських говірках засвідчено переважно назву *карсет* та зрідка поширені фонетичні варіанти *кирсет, корсет, гирсет, горсет*. У говірках сіл Велика Круча Пирятинського району, Вишняки Хорольського району Полтавської області, Стеблів Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, Мисайлівка Богуславського району Київської області функціонують словотвірні варіанти *корсетка, карсетка* (к. 3).

Суцільний ареал в обстежених середньонаддніпрянських говірках репрезентує назва *спідниц'а* 'жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу', її фонетичний варіант *сподниц'а*, а також їхні деривати *спідничка, сподничка, спідничина*. Назва *йупка* функціонує паралельно в кількох говірках і більше поширена у східній та південній частині

середньонаддніпрянського говору. Вважаємо, що її поширення зумовлене динамікою лексичного складу говірок під впливом мовної ситуації II половини XX століття.

Суцільний ареал поширення демонструє лексема *калоші* 'взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо', її фонетичні варіанти *колоші*, *галоші* та словотвірний варіант *калошки*. Тільки в говірці села Хохітва Богуславського району Київської області на позначення зазначеної семи побутує назва *чун'і* (к. 17).

Невеликий суцільний ареал у наддніпрянських говірках утворюють назва *чиривики* та її словотвірний варіант *чиривички* 'взуття, що закриває ногу не вище кісточок'. Зменшення зони побутування лексеми *чиривики* відбулося через входження в словниковий запас діалектоносіїв лексеми *туфл'і*, що функціонує із типовою для середньонаддніпрянських говірок фонетичною зміною [ф] у [х]: *тухл'і* та словотвірними варіантами *тухол'ки*, *тухол'ки*, *тухлики* (к. 16).

Сема 'шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі' в середньонаддніпрянських говірках реалізована лексемами *хустка* і *платок*, а також їхніми словотвірними варіантами *платочок*, *хусточка*, *хустина*, *хустинка*, *хустиночка*. У правобережних середньонаддніпрянських говірках переважає лексичний варіант *платок*, а в лівобережних частотнішою є назва *хустка*. У багатьох із них обидві лексеми чи їхні варіанти функціонують паралельно, зокрема в кількох центральних та переважно південних середньонаддніпрянських говірках засвідчено значну фонетичну і словотвірну варіативність лексем. Імовірно, таке функціонування є свідченням давнього побутування в середньонаддніпрянському ареалі обох лексем (к. 14).

Названі лексеми поширені в межах окресленого ареалу середньонаддніпрянського діалекту, що підтверджує достовірність його вирізнення за матеріалами різних структурних рівнів (фонології, фонетики, лексики). Скартографовані матеріали свідчать про однорідність говірок, назви утворюють суцільні незамкнені ареали із вкрапленням острівних мікроареалів фонетичних, словотвірних варіантів чи лексем, що свідчать про динаміку словникового складу.

3.2.2. Розмиті й мереживні середньонаддніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас

Розмиті чи мереживні ареали в сучасних середньонаддніпрянських говірках утворюють лексеми на позначення давнього одягу чи його елементів: *йупка* 'давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)' (к. 5); *запаска* 'жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин' (к. 10); *стр'ічка* 'вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.'; (к. 19); *чимерка* 'старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду' (к. 21), *лиштва* 'вишитий край сорочки' (к. 22).

Очевидно, суцільний у минулому, а тепер мереживний мікроареал у середньонадніпрянських говірках формує архаїзована назва традиційного одягу *йупка* ‘давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’, засвідчена мозаїчними вкрапленнями в правобережних середньонадніпрянських говірках (лише в п’яти говірках) і краще збережена в 19 лівобережних говірках, де вона утворює суцільний мікроареал у центральній зоні (11 говірок) та острівні мікроареали в їхній північній і східній частинах (к. 5). У 36 говірках назву взагалі не зафіксовано, оскільки мовці вже втратили інформацію про реалію, яку вона позначала.

У 15 говірках досліджуваного ареалу скартографовано лексему *запаска*, що позначала жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин. Її засвідчено в інформантів найстаршого віку, які не носили, але бачили цю реалію. Можливо, збереженню її в пам’яті сприяло й те, що це елемент жіночого українського національного костюма. Назва *запаска* утворює в досліджуваних говірках невеликий мікроареал (чотири говірки) в центральних лівобережних говірках та в решті – острівні мікроареали (одна-дві говірки) (к. 10).

На карті, що репрезентує реалізацію семи ‘вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’ засвідчено розмитий ареал поширення назви *стр’ічка* на тлі переважного функціонування лексеми *л’ента*. Назва *стр’ічка* та її словотвірний варіант *стр’ічичка* поширені в частині лівобережних середньонадніпрянських говірок: північніше сіл Прохорівка, Келеберда Канівського району, Підставки Золотоніського району, Кантакузівка, Кононівка Драбівського району Черкаської області, Ташань, Дівички Переяслав-Хмельницького району Київської області; південніше сіл Крутьки, Мельники Чорнобаївського району Черкаської області, Худоліївка, Мусіївка Хорольського району, Гриньки Глобинського району Полтавської області. У правобережних говірках виокремлюємо незамкнений мікроареал у говірках сіл Південної Київщини та Черкащини: Зеленьки Миронівського району, Шубівка Кагарлицького району, Саварка, Хохітва, Медвин Богуславського району Київської області, Воронівка Городищинського району Черкаської області. У більшості обстежених говірок засвідчено назву *л’ента* та її словотвірний варіант *л’енточка*. Відзначимо, що мовці чітко диференціюють лексичні варіанти *стр’ічка* і *л’ента*, їхнє синонімічне вживання виявлено тільки в чотирьох говірках (к. 19).

Давня назва *чимерка* має в сучасних середньонадніпрянських говірках кілька значень, серед яких давнє ‘старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду’ утворює розмитий ареал, більшою мірою збережений у правобережних досліджуваних говірках, тоді як у лівобережних його розривають, як говірки, де взагалі не засвідчено значення слова *чимерка*, так і представлення її як репрезентанта інших сем: ‘таке як юпка’; ‘таке як куфайка’, ‘таке як жилетка’. Часом інформанти подають приблизне значення: ‘чоловіча шапка’; ‘зневажливо про когось’ (к. 21). Очевидно, що ще пів століття назад лексема *чимерка* ‘старовинний чоловічий верхній одяг,

пошитий у талію з фалдами ззаду' була вживаною в усіх досліджуваних говірках, свідченням чого є карта № 160 в АУМ, I, де виявляємо, що на Лівобережжі суцільний ареал утворював фонетичний варіант лексеми *чумарка*, у правобережних говірках переважали варіанти *чимерка*, *чемерка* із вкрапленням варіанта *чумерка* [АУМ, I, к. 161].

Семантична структура лексеми *лиштва* найбільш розгалужена в середньонаддніпрянських говірках: скартографовано 10 значень, серед яких сема 'вишитий край сорочки' є найпоширенішою і утворює мереживний ареал. Назва *лиштва* з цією семантикою утворює невеликий мікроареал (8 говірок) у центральних правобережних говірках та в решті – острівні мікроареали (одна-дві говірки) (к. 22).

Мереживний характер ареалу лексема *йупка* 'жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу' на тлі суцільного поширення назви *спідниця*'а зумовлений, на нашу думку, відносно недавнім її входженням у лексичну систему говірок, де назва *йупка* позначала давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами) (к. 9). Говірковій мікросистемі властиво не перебільшувати кількість одиниць, тому, очевидно, діалектоносії в більшості говірок зберегли давнішу назву *спідниця*'а.

Отже, розмиті та мереживні ареали лексем засвідчують динаміку лексичного складу говірок, де внаслідок повної втрати чи редукції інформації про давні реалії відбулася пасивізація чи й деактуалізація їхніх назв. Водночас поширення архаїзованих назв у межах окресленого ареалу засвідчує давність і цілісність середньонаддніпрянського діалекту як мовно-територіальної одиниці.

3.2.3. Лексеми що охоплюють три-шість говірок (невеликі замкнуті ареали)

Частина скартографованих лексем чи їхніх варіантів утворюють у досліджуваних говірках невеликі замкнуті ареали, що охоплюють три-шість говірок: *од'аг*, *вбран':а* 'сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло' (див. к. 1). У двох північних та в говірках південно-західної зони середньонаддніпрянських говірок поширені фонетичні варіанти *ман'ішка* 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки' (к. 2), *курсет*, *корсет*, *гирсет*, *горсет* 'верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини' (к. 3). У північній зоні середньонаддніпрянських говірок вирізняємо мікроареал фонетичного варіанта *сподниця*'а 'жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу' зі збереженням у ненаголошеній позиції давнього [o]. Він поширений лише в чотирьох північних середньонаддніпрянських говірках (Дем'янці, Дівички, Ташань Переяслав-Хмельницького району Київської області, Кононівка Черкаської області) (к. 9), хоч Г. І. Мартинова на початку ХХІ століття фіксувала цей варіант у більшості говірок північної зони середньонаддніпрянського ареалу [144, с. 56–57, к. № 11].

Острівними вкрапленнями засвідчено акцентні варіанти *хвартух*, *хвартух* 'жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону,

який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх' (к. 12). Так, варіант *хвартух* поширений спорадично в семи говірках, *хвартух* – у двох говірках. У центральній частині невеликий ареал формує словотвірний варіант *окрайка* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ (к. 13). У західній та південно-західній зонах середньонаддніпрянських говірок засвідчено мозаїчні вкраплення лексеми *хустка* ‘шматок тканини або в’язаний трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ та її словотвірного варіанта *хусточка*, а мікроареали лексеми *платочок* ‘тс’ поширені у східних та північних середньонаддніпрянських говірках (к. 14). Невеликий замкнений ареал формує лексема *чушка* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся’ у чотирьох центральних правобережних говірках, у одній з яких зафіксовано її словотвірний варіант – *чушочка* (к. 15). Це залишки замкненого мереживного ареалу, засвідченого більше ніж пів століття тому і скартографованого в АУМ I [див. АУМ I, к. 161]. Синонімічну назву *чепчик* репрезентує мікроареал у лівобережних середньонаддніпрянських говірках (к. 15). У наддніпрянських та південних середньонаддніпрянських говірках засвідчено острівні мікроареали лексеми *косник* ‘тряпчана стрічка для вплітання в косу’ (к. 18). На карті семантичної структури лексеми *лиштва* репрезентовано невеликі замкнені острівні мікроареали в центральній, східній та в західній (найменший) зонах середньонаддніпрянських говірок, де вона реалізує сему ‘обшивка спідниці’. Семантика лексеми *лиштва* ‘підшита знизу смуга червоного кольору’ формує замкнений острівний мікроареал у західній зоні (к. 22).

Як бачимо, невеликі замкнуті мікроареали сформовані переважно різними фонетичними та словотвірними варіантами лексем, що мають суцільне поширення в середньонаддніпрянських говірках. Вони є ґрунтом для диференціації досліджуваного ареалу (*сподниц’а*, *косник*) чи засвідчують давні лексеми або їхню семантику.

3.2.4. Назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (острівні мікроареали)

Острівні мікроареали назв одягу, взуття та прикрас та їхніх варіантів, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі: *одежина*, *одижинка*, *од’іван’а*, *вд’аганка*, *уд’агало*, *убран’а*, *убран’а* ‘сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло’ (к. 1), *ман’ежка*, *ман’ишичка*, *ман’іжичка* ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’ (к. 2), *корсетка*, *карсетка* ‘верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’ (к. 3), *жупан* ‘старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна’ (к. 6), *бурнос*, *бурнус* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою; каптан, кирея, сіряк’

(к. 7), спорадично засвідчено фонетичний варіант *кужух* та словотвірні варіанти *кожушок*, *кожушка*, *кожушанка*, *кожушина* ‘довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини’ (к. 8), *сподничка*, *спідничина* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ (к. 9). Лексичні відповідники *фартух*, *пиредник* та їхні словотвірні варіанти *квартушок*, *хвартушок*, *попиредник* поширені вкрапленнями в усіх досліджуваних говірках (к. 12). У кількох говірках засвідчено назви *пояс*, *поворозка*, *лента* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ (к. 13), словотвірні варіанти *хустина*, *хустинка*, *хустиночка* ‘шматок тканини або в’язаний трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ (к. 14), *зборник*, *повйазка*, *капор* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся’ (к. 15), *туфл’и*, *тухол’ки*, *тухол’ки*, *тухлики* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ (к. 16). Спорадично поширені назва *чун’и* та варіанти *колоші*, *галоші*, *калошки*, ‘взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’ (к. 17). Зрідка фіксуємо лексеми *упл’ітка*, *ст’ожка* та фонетичні і словотвірні варіанти *кісничка*, *косничка*, *косн’ічка*, *косничок*, ‘тряпчана стрічка для вплітання в косу’ (к. 18). На тлі суцільного поширення лексеми *дукач* фіксуємо поодинокі вкраплення фонетичного варіанта *дукат* (у північних та центральних середньонадніпряньських говірках); в одній говірці фіксуємо словотвірний варіант *дукачик*, у трьох говірках північної зони побутують лексичні субститути *бл’ашка*, *мидал’йончик*, *кулончик*, що, очевидно, засвідчують динаміку назв (к. 20). Зрідка засвідчено лексему *чемерка* із семантикою ‘таке як юпка’; ‘таке як куфайка’, ‘таке як жилетка’. Часом інформанти подають приблизне значення: ‘чоловіча шапка’; ‘зневажливо про когось’ (к. 21). У трьох східних середньонадніпряньських говірках функціонує лексема *лиштва* як репрезентант семи ‘підкочений край спідниці’. Спорадично ця назва реалізує такі семи: ‘підрублений низ спідниці’, ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’, ‘витканий край платка’, ‘вставка в одязі’, ‘вишивка на рукавах’, ‘мережка, вистьобана на полотні’ (к. 22). Зрідка засвідчено лексему *запаска* із семантикою ‘витканий на верстаті одяг у малюнок квадратиками’, ‘виріб із шерстяної матерії’, ‘пояс’, ‘одяг із Західної України’, ‘зачачка’, ‘запасне колесо в машині’ (к. 23) та *плахта* ‘жіночий головний убір, платок’, ‘стійка для страти людей’ (к. 24).

Отже, скартографовані острівні мікроареали засвідчують переважно словотвірну, фонетичну, семантичну та зрідка лексичну варіативність досліджуваних назв. Представлені карти репрезентують сучасний стан лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у середньонадніпряньських говірках і показують динаміку в просторі та часі, тому що засвідчують втрату окремих найменувань, які були активно вживаними раніше. Частина суцільних ареалів, що позначають традиційні назви одягу уже зруйновані, про що свідчить реалізація окремих сем.

3.3. Інтерпретація назв одягу, взуття та прикрас у загальноукраїнському контексті

Середньонаддніпрянські говірки мають характерні ознаки, за якими їх протиставлено іншим українським діалектам, водночас у складі тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас є багато лексем, які семантично й формально спільні з лексикою інших говорів. Зіставний аналіз лексикографічних джерел [Арк.; Бер.; БГ; Гор.; Грим.; ГГ; СБГ; ССХСЛГ], регіональних атласів [Клим.; Щер.], матеріалів дисертаційних праць [43] засвідчують відповідники скартографованої лексики в межах південно-східного, південно-західного та північного наріч української мови. Інтерпретацію некартографованих назв у загальноукраїнському діалектному обширі подаємо в додатку Б.

3.3.1. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали

Лексеми, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали, поширені здебільшого в суміжних говорах. Загальна назва одягу має досить розгалужену систему назв у інших діалектах. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя функціонують фонетико-морфологічні варіанти: *одежа* ‘загальна назва одягу’ [244, к. 1, с. 130]; у східностепових фонетичні варіанти – *ад’ожа*, *од’ожа*, *о^адежа*, *одежа*, *од’ожа*, ‘загальна назва одягу’ [Клим., с. 32]; у східноподільських – *одежа*, *годежа*, *од’ежда*, *од’ожа* ‘верхній одяг’ [Бер., с. 178]. У середньополіських говірках фіксуємо *одежа*, *од’ежа*, *ад’ежа* ‘сукупність речей, якими покриває своє тіло людина, одяг взагалі’ [Грим., с. 107]; у сучасних західнополіських говірках засвідчуємо назву *од’ожа* ‘одяг’ [Арк., с. 361].

Лексема *кожух* та її варіанти мають загальноукраїнську географію: у середньонаддніпрянсько-степових говірках *ко^ажух* ‘кожух, довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ [244, к. 66, с. 195]; *ко^жжух*, *ко^жжух* ‘довгий кожух, покритий сукном’ [244, к. 68, с. 197].

У східностепових, середньополіських говірках *ка^ажух* ‘чоловічий чи жіночий одяг з хутра’ [Клим., с. 41–42; Грим., с. 70]; у східноподільських – *ко^ажух* ‘верхній одяг з великим коміром, пошитий з овечої шкіри хутром до середини’; ‘верхній одяг із овечої шкіри, покритий тканиною’ [Бер., с. 114]; у покутських – *ко^жжух* ‘довгий зимовий одяг хутром до середини, часто прикрашений вишивкою, шкіряними та металевими оздобами’ [43, с. 241].

У лексикографічних діалектних джерелах із суміжних говорів південно-східного, південно-західного та північного наріч виявлено широку семантику лексеми *плахта*, яку фіксуємо в середньонаддніпрянських говірках на позначення жіночого одягу типу спідниці, зробленого із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини (див. к. 10). Г. І. Мартинова зафіксувала на початку 90-х років ХХ ст. 6 значень цієї

лексеми: ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотниць переважно вовняної картатої тканини’, ‘довгий, не розрізаний у талії полотняний верхній чоловічий одяг’, ‘картата декоративна тканина’, ‘покривало з картатої тканини’, ‘широке грубе полотнище, у якому носять сіно, соломі тощо’, ‘розпарений дубовий чи ясеневий дрючок, із якого гнуть ободи на колеса’, причому перше значення утворює суцільний ареал у наддніпрянських говірках [146, к.122; с. 70]. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя лексема *плахта* представлена з подібною семантикою і репрезентує 8 значень: ‘картата декоративна тканина’, ‘покривало з картатої тканини’, ‘безрукавка з тонкої тканини’, ‘широке грубе полотнище, у якому носять сіно, соломі тощо’, ‘розпарений дубовий чи ясеневий дрючок, із якого гнуть ободи на колеса’, ‘різновид спідниці з розпірками збоку, які не доходять до пояса’, ‘велика тепла жіноча хустка’, ‘шматки сала із живота забитого кабана’ [244, к. 52, с. 181]. Також назва представлена й у суміжних східностепових говірках *плахта* ‘спідниця, частково зшита з кількох полотниць’ [Клим., с. 86]; у східноподільських – *заст. плахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, виготовлений із двох зшитих до половини полотниць переважно вовняної картатої тканини’; ‘шмат шерстяної тканини, з одного боку червоний, яким обгортали стан’ [Бер., с. 220–221]. У середньополіських говірках назву зафіксовано з 15 значеннями: *плахта* ‘грубе домоткане полотнище застеляти ліжку’; ‘домотканий вовняний фартух’; ‘вишитий фартух’; ‘жіноча спідниця’; ‘одяг типу спідниці з двох зшитих полотниць з розрізами по боках’; ‘одяг типу спідниці з одного шматка тканини, яким обгортають стан’; ‘поясний жіночий одяг, який покриває задню частину стану’; ‘довга тепла спідниця’; ‘вовняна спідниця’; ‘спідня спідниця’; ‘жіноча спідниця з вибитими чи вишитими квітами внизу’; ‘спідня жіноча сорочка’; ‘жіноче літнє плаття’; ‘коротка вишита жіноча безрукавка, розширена донизу’; ‘брзентова накидка від дощу без рукавів’; ‘велика тепла хустка з китицями, яку одягають на плечі’ [Грим., с. 124]. У сучасних середньонаддніпрянських говірках лексема частково архаїзована, про що свідчить як її поширення, так і динаміка семантики (к. 10).

Лексемі *квартух* у середньонаддніпрянсько-степових говірках виявлено із двома значеннями ‘фартух від пояса до колін’, ‘фартух від грудей до колін’ [244, к. 54, с. 183].

Назва *крайка* ‘пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ також має загальноукраїнську географію, оскільки поширена в інших говорах української мови південно-західного та північного наріч, де має розгалужену семантику: у східноподільських говірках *крайка* ‘відрізаний вузький шматок тканини’; ‘пояс з китичками’; ‘мотузка, якою стягують штани в поясі для їх підтримування’; ‘мотузка, якою підперізають сорочку у стані’; ‘будь-яка мотузка’; ‘мотузка, якою підперізають верхній одяг у стані’; ‘мотузка, якою утримується на стані спідниця’; ‘край полотна’ [Бер., с. 130–131]; у подільських – *крайка* ‘пояс’ [Гор., с. 214]; у середньополіських говірках *крайка* ‘витканий кольоровий пояс’; ‘вузька сплетена з ниток мотузка для підперізування стану’; ‘жіночий фартух’; ‘мотузок, яким спідниця тримається

на тілі' [Грим., с. 78]; у західнополіських – *крайка* 'тканий жіночий або чоловічий пояс для підперезування'; 'поперечна кольорова смужка, виткана на полотнищі' [Арк., с. 248]; у буковинських – *крайка* 'широкий пояс, витканий із різнокольорових ниток'; *окрайка* 'домотканий пояс з кольорової шерсті' [СБГ, с. 230, с. 364]; *крайка* 'широкий пояс, яким підперізувалися чоловіки' [БГ, с. 49]; у покутських – *кра(е)йка* 'пояс, тканий з різнокольорових вовняних ниток, який обкручували навколо стану два рази, кінці часто звисали з боку, прикрашені тороками' [43, с. 253].

За нашими спостереженнями, давня назва *очінок* 'стародавній жіночий головний убір заміжніх жінок' (к. 14) збережена в інших суміжних говорах і представлена варіантами: у східноподільських говірках *очінок* *заст.* 'давній головний убір заміжньої жінки у формі шапочки' [Бер., с. 187]; у середньополіських – *очінок* 'головний убір заміжньої жінки у формі шапочки' [Грим., с. 112]; у покутських – *очінок*, 'головний убір заміжньої жінки у формі шапочки' [43, с. 263, 268].

Лексичні паралелі давньої назви *кісник*, представлені акцентними варіантами, виявляємо в східноподільських говірках *кісник*, *кісник* 'стрічка для вплітання в косу' [Бер., с. 109]; у середньополіських – *кісник* 'стрічка, пришита внизу на спідниці', 'стрічка заплітати коси' [Грим., с. 68].

Поширення назви *л'ента* 'вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін..' (див. к. 18) простежуємо в загальноукраїнському діалектному обширі: у говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя лексеми *л'ента* репрезентує опозицію сем 'стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу' : 'широка стрічка, яку одягала наречена під вінок і до якої прикріплювали інші стрічки' [244, к. 134, с. 263]; у східнослов'янських – *л'ента* 'стрічка' [ССХСЛГ, с. 117]; у східноподільських говірках *л'ента* 'вузька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення', 'стрічка для вплітання в косу' [Бер., с. 140–141]; у середньополіських – *л'ента* 'стрічка заплітати волосся', 'порвата смуга лика в постолі' [Грим., с. 86]; у західнополіських – *л'ента* 'те саме, що косник' [Арк., с. 279]; у буковинських – *л'ента* 'стрічка' [СБГ, с. 257]; у покутських – *л'ента* 'вузька барвіста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка' [27, с. 270]. Як бачимо, лексема *л'ента* має загальнонародний характер, оскільки поширена не тільки в діалектах південно-східного наріччя, але й північного, а також у покутських і буковинських говірках південно-західного наріччя.

Характерно, що назва *дукач* 'жіноча прикраса у вигляді монети' побутує і в інших суміжних українських діалектах: у говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя назва *дукач* 'дукач, прикраса у вигляді монети, яку чіпляють до намиста' [244, к. 127, с. 256], у східноподільських – *дукач* 'жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети' [Бер., с. 74]; у середньополіських – *дукач* 'жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети', 'довге намисто до грудей' [Грим., с. 48].

Назва *свита* ‘жіночий і чоловічий старовинний довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна’ поширена переважно в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках. Вона відома в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя з подібним значенням [244. дис, с. 58], крім цього, Т. В. 244бина представила репрезентанти опозиції сем ‘чоловіча свита’: ‘жіноча свита’ [244., к. 73, с. 202]; у східностепових – *свита* ‘середньої довжини суконний одяг пошитий до талії’ [Клим., с. 56]; у східноподільських – *свита* ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна, розширений донизу’; ‘короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; ‘довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою’; ‘теплий вовняний светр’; ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна, підперезаний у стані’; ‘верхній жіночий одяг із домотканого грубого сукна з вишитими рукавами, розширений внизу’; ‘короткий верхній жіночий одяг із домотканого грубого сукна, розширений внизу’; ‘приталений кожух’; ‘жіночий верхній короткий одяг, обшитий хутром’; ‘верхній одяг із домотканого грубого сукна, комір якого обшитий бархатом’; ‘довга жіноча сорочка з домотканого полотна із зборками в поясі’; ‘довга жіноча сорочка’; ‘жіноча кофта’ [Бер., с. 258]; у подільських – *свита* ‘одяг’ [Гор., с. 349]; у середньополіських – *свита* ‘верхній довгий одяг з домотканого сукна чи полотна’; ‘довгий верхній чоловічий одяг з домотканого сукна з башликом’; ‘жіноче пальто на ваті’; ‘коротка свитка без капюшона’; ‘верхній жіночий одяг на ваті, внизу розширений і оздоблений аплікацією’; ‘жіночий одяг ззаду з вусами, а чоловічий – чемерка’; ‘жіноча шуба’; ‘кожух з квіткою на правій полі, який одягала дівчина, коли виходила заміж’; ‘фуфайка’; ‘чоловіча чи жіноча куртка’; ‘легка куртка’; ‘верхній одяг для дітей’; ‘літній піджак’; ‘легка кофта’; ‘довга сорочка’ [Грим., с. 147].

Назву *кобе^н’ак* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою’ зафіксовано і в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя – *кобин’ак* ‘бурка, верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою’ [244., к. 71, с. 200], східностепових – *кабе^н’ак* ‘накидка на голову від холоду та дощу’ [Клим., с. 58]; східноподільських – *кобен’ак* ‘верхній сукняний чоловічий одяг’ [Бер., с. 112]; середньополіських – *кобен’ак* ‘чоловічий одяг з хутра, шуба’; ‘чоловіча домоткана свита’; ‘широкий верхній чоловічий одяг з сукна у вигляді накидки з капюшоном для захисту від дощу чи снігу’; ‘чоловічий плащ з відлогою’; ‘чоловічий піджак з підкладкою’; ‘капюшон’; ‘сукняний головний убір з довгими кінцями, який одягають поверх шапки’ [Грим., с. 69].

Лексему *манішка* ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’, що утворюють суцільний ареал у середньонаддніпрянських говірках, фіксувала також Т. В. Щербина в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя в різних фонетичних і словотвірних варіантах, зокрема *манішка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [245, с. 33]. Як засвідчує аналіз лексикографічних джерел, ця лексема має широку географію в говірках північного наріччя та суміжних східностепових і

східноподільських говірках: у східностепових – *маншика* ‘вишита вставка на чоловічій сорочці’ [Клим., с. 117]; у середньополіських – *маншика* ‘вузька смужка матеріалу, яку накладають на розріз у сорочці, чи вишивка на грудях’; ‘дитяча вишита сорочка’; ‘зборки біля коміра сорочки’, ‘нагрудник, який носять під жакетом замість блузки’, ‘вишита сорочка з рукавами’, ‘вишивка на чоловічій сорочці’ [Грим., с. 92].

Загальнонародний характер має й лексема *карсет* ‘короткий верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’, зафіксована в багатьох діалектах української мови, де вона має розгалужену семантику. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, як і в більшості середньонаддніпрянських, сему ‘жіноча безрукавка, яка щільно облягає стан, з вирізом коло шиї; поли облямовані в талії’ реалізовано фонетичним варіантом *карсет* [244, с. 51]. У східностепових говірках засвідчено *карсет* ‘видовжена жіноча безрукавка із саморобного сукна, на підкладці’ [Клим., с. 80].

Назва *спідниця* ‘спідниця, загальна назва’ набула загальнонародного вжитку і поширена в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, східностепових, східноподільських, середньополіських та віддалених покутських говірках *спідниця* ‘жіночий поясний одяг, спідниця’ [244., к. 47, с. 176; Клим., с. 99; Грим., с. 150–151; Бер., с. 267; 27, с. 255].

Лексема *калоші* ‘взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’ (к. 16) поширена в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де лексема *калоші* та її варіанти репрезентують опозицію сем ‘глибокі калоші’ : ‘мілкі калоші’ [244., к. 108, с. 260]; у східноподільських – *калоші* ‘гумове взуття, що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству’ [Бер., с. 92]; у середньополіських – *калоші* ‘гумові калоші для валянок’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами’ [Грим., с. 58]; у покутських – *кал’оші* ‘гумове взуття, яке носять у дощову погоду або надягають поверх бурок’ [43, с. 258].

Назва *платок* широко представлена в інших говорах української мови, де має розгалужену семантику: у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *платок* ‘хустка, загальна назва’, ‘велика тепла жіноча хустка’ [244., к. 114, с. 243; к. 115, с. 244]; у східноподільських – *платок* ‘жіночий головний убір квадратної форми з будь-якої тканини’, ‘невелика хустка з тонкої тканини’, ‘хусточка для витирання носа, обличчя’ [Бер., с. 215]; у середньополіських – *платок* ‘будь-яка хустка’, ‘велика святкова хустка’ [Грим., с. 68]; у західнополіських – *платок* ‘носовичок’, *перен.* ‘те саме, що газета’ [Арк., с. 406]; у буковинських – *платок* ‘клапоть полотна’, ‘чиста ганчірка для витирання столі, посуду’ [СБГ, с. 429]; у покутських – *платок* ‘тонка біла літня хустка’ [43, с. 264].

Загальноукраїнське поширення має лексема *хустка* ‘шматок тканини або в’язаний трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’, яка представлена з подібною семантикою і реалізована відповідним фонетичним варіантом у говірках

середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де *хустка* ‘хустка, загальна назва’ [244, к. 114, с. 243], а також у східноподільських говірках *хустка*, *фустка* ‘жіночий головний убір із шерстяної або іншої тканини квадратної форми’ [Бер., с. 299]; у подільських – *хустка* ‘хустка великої руки – велика хустка’, ‘хустка малої руки – мала хустка’ [Гор., с. 423]; у середньополіських – *хустка* ‘шматок тканини, або в’язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ [Грим., с. 165]; у західнополіських – *хустка* ‘шматок тканини, який жінки пов’язують на голову’, ‘те саме, що брижи’, *етн.* ‘гра на вечорницях’ [Арк., с. 591]; у буковинських – *фустка* ‘хустка’ [СБГ, с. 607]; у покутських *фустка* ‘шматок тканини або в’язаний трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ [43, с. 268].

Лексичні паралелі назви *чиривики* ‘взуття, що закриває ногу вище кісточок’ (к. 15) засвідчено в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де *чє^и[u]рє^ивики* ‘черевики, вид невисокого взуття на шнурках або гудзиках’ [244., к. 103, с. 232]; у східноподільських говірках *чє^{рє}вики*, *чиривики* ‘взуття вище кісточок на шнурках’, ‘жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках’ [Бер., с. 313]; у середньополіських – *чєрєвик* ‘невисоке чоловіче і жіноче взуття, переважно на шнурках або гудзиках’ [Грим., с. 171]; у покутських говірках південно-західного наріччя – *чє^{рє}вики* ‘невисоке взуття переважно на шнурках’ [43, с. 260].

Назва *тухл’і* поширена в східноподільських говірках *тухл’і* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [Бер., с. 286].

Інтерпретація назв, що формують в середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали, засвідчує їхнє поширення здебільшого в говірках суміжних діалектів чи перехідних зон: середньонаддніпрянсько-степових, східноподільських, східностепових, середньополіських. Тільки лексеми *оч’інок*, *сп’ідниц’а*, *чє^{рє}вики*, *кал’оші*, *квартух* зафіксовані в покутському діалекті південно-західного наріччя, а назви *хустка*, *л’єнта*, *платок* мають загальнонародний характер.

3.3.2. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках розмиті і мереживні ареали

Частина досліджуваних назв утворює розмиті та мереживні ареали, що засвідчують втрату інформації про традиційні для середньонаддніпрянців різновиди одягу та відповідно лексем, які їх репрезентували.

Назву *йупка* із семантикою ‘жіноча свита’ засвідчено в середньонаддніпрянсько-степових говірках [244., к. 73, с. 202]; у східнослобожанських – *йубка* ‘одяг у вигляді кожуха’, ‘вид кофти’, ‘корсетка з рукавами’ [ССХСЛГ, с. 231]. Зауважимо, що лексема характерна тільки для говорів південно-східного наріччя.

Лексема *запаска* ‘жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин’ (к. 9) поширена також у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де має розгалужену семантику: *запаска* ‘жіночий одяг, який використовують замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки’, ‘різновид спідниці з розпірками збоку, які не доходять до пояса’, ‘частина тканини, що залишається при пошитті одягу із внутрішнього боку, запас’, ‘жіноча безрукавка, яку шили з тонкої шерстяної тканини, здебільшого синього кольору’, ‘будь-що залишене про запас’ [244., к. 51, с. 180]; у східностепових говірках – ‘два полотнища домашнього ткання, уживані замість спідниці’; ‘фартух’; ‘святкова вовняна незшита спідниця’; ‘робоча вовняна незшита спідниця’; ‘тканина, яку залишають на швах для майбутнього використання’ [Клим., с. 188]; у східноподільських – ‘спідниця із запахом’; ‘зайва тканина у швах, яку при потребі розпускають’; ‘жіночий одяг типу спідниці, виготовлений із двох зшитих до половини полотниць переважно вовняної картатої тканини’; ‘два, переважно різноколірних, полотнища, які одягають замість спідниці’; ‘широкий пояс’; ‘незшита спідниця, що складається з одного шматка тканини’; ‘шматок тканини із зав’язками, який одягають замість спідниці’; ‘чотирикутний шматок грубої вовняної тканини на зав’язках, який одягають замість спідниці’; ‘шматок тканини’; ‘спідня спідниця’; ‘фартух’; ‘довга сорочка, яку одягали під плахту’ [Бер., с. 84–85]; у подільських – *запаска* ‘кусок тканини, пілка, якою жінка запиналась замість спідниці’ [Гор., с. 162]; у середньополіських – *запаска* ‘жіноча спідниця’; ‘незшита спідниця, яку запахують на стані’; ‘широка жіноча спідниця’; ‘спідниця з двох пілок з розрізами по боках’; ‘жіночий поясний одяг у вигляді шматка тканини, який одягають поверх сорочки замість спідниці’; ‘жіночий поясний одяг з двох незшитих полотниць домашнього ткання’; ‘обгортка під спідницею’; ‘спідня спідниця’; ‘підкладка у спідниці’; ‘жіночий тканий фартух’; ‘фартух з полотна’; ‘вишитий фартух’; ‘витканий фартух, який нагадує килим і який одягають тільки до андарака, саяна’; ‘вовняний пояс, переважно зеленого чи червоного кольору’; ‘витканий пояс’; ‘вишитий пояс’; ‘пояс, виплетений з соломи’; ‘чоловічий червоний пояс’ [Грим., с. 53]; у західнополіських – *запаска* ‘фартух поверх спідниці’; ‘фартух без нагрудника’ [Арк., с. 172]; у буковинських – *запаска* ‘фартух’ [СБГ, с. 138]; у гуцульських – *запаска* ‘жіночий тканий одяг з однієї полотнини, який одягають поверх довгої сорочки, в особливий спосіб закріплюючи крайкою’ [Гол., с. 536]; у покутських – *запаска* ‘поясне вбрання з вовняної тканини, що складається з однієї чи двох частин’ [27, с. 252; БГ, с. 45]. Як бачимо, лексема *запаска* в діалектах української мови має розгалужену семантику, здебільшого пов’язану із семемою ‘одяг’; у багатьох середньонаддніпрянських говірках, як і східностепових, лексему *запаска* не зафіксовано, що, ймовірно, пов’язано із де актуалізацією реалії.

Назва *стр’ічка* ‘вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’ (див. к. 18) поширена лише в суміжних говірках перехідного та мішано-перехідного типів, зокрема середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де лексема *стр’ічка*

маніфестує семи 'стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу', 'широка стрічка, яку одягала наречена під вінок і до якої прикріплювали інші стрічки' [244., к. 134, с. 263] та середньонаддніпряньсько-подільської межі: *стр'ічка, стр'ічка* 'вузька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення', 'стрічка для вплітання в косу', 'вузька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини' [Бер., с. 274]. З огляду на це кваліфікуємо лексему *стр'ічка* як регіоналізм, характерний для середньонаддніпряньських говірок.

Назва *ч'иммерка* 'чемерка – старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду' засвідчена в порубіжних середньонаддніпряньсько-степових і суміжних із середньонаддніпряньськими говірках: *ч'иммерка, чемерка, чумарка, чумарка* 'чоловіче тепле на півпальто з хутровим коміром' [244., к. 63, с. 192], *чамерка* 'сіряк, верхній довгополий одяг із грубого сукна (без підкладки), який чоловіки одягали для виконання домашньої роботи' [244., к. 69, с. 198], *чумарка* 'бурка, верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою' [244., к. 71, с. 200], *чумарка, ч'иммерка* 'чоловіча свита' [244., к. 73, с. 202]; у східнослобожанських *ч'иммарка* заст. 'чоловічий святковий верхній одяг' [ССХСЛГ, с. 222]; у східностепових – *чумарка* 'чоловічий осінній піджак з фалдами' [Клим., с. 66]; у східноподільських – *ч'иммерка* 'короткий верхній одяг'; 'чоловічий головний убір із сукна'; 'сукняна куртка з підкладкою'; 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий одяг із домотканого грубого сукна від пояса донизу розширений'; 'довга куртка з овечої шкіри із зборками в поясі'; 'довгий сукняний жіночий одяг із складкою ззаду'; 'піджак зі складками'; 'жіночий козушок, вузький у талії, розширений донизу'; 'верхній одяг із овчини, оздоблений хутром' [Бер., с. 311–312]; у подільських – *чемерка* 'верхній чоловічий одяг із складками ззаду'; 'верхній чоловічий і жіночий одяг'; 'бурка, накидка' [Гор., с. 434]. Лексикографічні матеріали засвідчують функціонування давньої назви *чемерка* із багатьма значеннями в середньополіському діалекті: 'довгий чоловічий одяг з брижами в стані'; 'свита з білої валяної вовни'; 'теплий короткий одяг з брижами в стані'; 'чоловічий приталений кожух, обшитий каракулем'; 'верхній чоловічий одяг на клоччі, обшитий зверху домотканим полотном'; 'чоловіче пальто'; 'жіноче півпальто'; 'теплий одяг на ваті'; 'короткий до талії, жіночий одяг, розширений донизу'; 'чоловічий піджак'; 'чоловіча чи жіноча куртка'; 'верхній одяг типу сучасної куртки з сукна'; 'жіноча безрукавка'; 'жіноча блузка без рукавів'; 'дитячий одяг без рукавів з прикрасами'; 'верхній довгий одяг з домотканого сукна, свита'; 'довгий чоловічий одяг з доморобного сукна з башликом' [Грим., с. 170], а також у буковинських говірках – *ч'иммерка* 'рвана шапка' [СБГ, с. 642].

В обстежених говірках фіксуємо мереживни й ареал лексеми *лишт'ва*, на позначення вишитого краю сорочки (к. 21). Характерно, що цю назву з подібною семантикою фіксуємо у східноподільських – *лишт'ва* 'вузька вишивка на поликах' [Бер., с. 226] та середньополіських говірках північного

наріччя: ‘вишитий поділ’ [Грим., с. 87]. Як бачимо, лексема з відповідним значенням поширена в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках.

Кілька скартографованих лексем репрезентують розвиток словникового складу говірок, наприклад, лексема Назву *йупка* із значенням ‘спідниця’ зафіксовано в середньонаддніпрянсько-степових говірках *йупка* [244., к. 47, с. 176]; у східнослобожанських – *йубка* ‘спідниця’ [ССХСЛГ, с. 231]; у східностепових – *йупка* ‘загальна назва спідниці’ [Клим., с. 85]; у східноподільських – *йупка* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ [Бер., с. 345–346]; у подільських – ‘вузька спідниця’; [Гор., с. 455]; у буковинських – ‘спідниця’ [СБГ, с. 684].

Лексему *пал’то* ‘теплий верхній одяг звичайно із сукна’ засвідчено у лексикографічних джерелах із східностепових говірок, де *пал’то* ‘верхній одяг довгого крою, що одягається поверх сукні, костюма’ [Клим., с. 64]; із східноподільських – *пал’то* ‘довгий верхній одяг із фабричної тканини’ [Бер., с. 188]; із буковинських – *пал’то* ‘пальто’ [СБГ, с. 380]. Ця лексема увійшла в лексикон діалектоносіїв порівняно недавно, у 60–70-х роках ХХ ст., вона є літературно нормативною, а її поява в говірках зумовлена зростанням достатку сільського населення та широким вжитком як торгівельної марки товару.

Динаміку мікрогрупи назв верхнього плечового одягу засвідчує назва *плашч* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою’, яку також зафіксовано в східностепових говірках ‘верхній формений одяг для військових’ [Клим., с. 63]; у східноподільських – *плашч* ‘легкий верхній довгий одяг із непромокальної тканини’ [Бер., с. 221]; у середньополіських – ‘верхній довгий одяг з непромокальної тканини’ [Грим., с. 124]; у буковинських – *плашч* ‘демісезонне пальто’; ‘легке пальто з водонепроникної тканини’ [СБГ, с. 429]; у покутських – ‘верхній давній одяг, який носять весною, восени’ [43, с. 243].

Лексеми, що утворюють в середньонаддніпрянських говірках розмиті ареали, поширені в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, східностепових, східноподільських, середньополіських та віддалених західнополіських, покутських, буковинських говірках.

3.3.3. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках невеликі замкнені ареали

Аналіз регіональних лінгвогеографічних та лексикографічних праць дає змогу засвідчити, що лексема *од’аг* ‘загальна назва одягу’ функціонує в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [244б., к. 1, с. 130]; у східностепових – *од’аг* ‘загальна назва одягу’ [Клим., с. 32]; у східноподільських – *вбран’а*, *од’аг* ‘сукупність речей, якими покриває своє тіло людина; одяг’; ‘натільний одяг, білизна’ [Бер., с. 37–39, 173, 176, 178].

Зауважимо, що лексеми *вбран’а*, *убран’а*, *убран’а* ‘сукупність речей, якими людина покриває своє тіло’ репрезентують у говірках української мови не тільки загальні назви одягу, а й вживані з іншими значеннями: у східноподільських говірках – *вбран’а* ‘натільний одяг’ [Бер., с. 178]; у

середньополіських і суміжних говірках – *убран':а* ‘одяг взагалі’, ‘святковий одяг’ [Грим., с. 160].

У діалектах південно-західного наріччя лексема *вбран':а* набуває відповідних діалектних фонетичних варіантів: у гуцульських говірках *ўбран'е* ‘білизна’, ‘одяг’ [ГГ, с. 217], у лемківських *ўбран'а* ‘народний одяг’ [Дуд., с. 226], у львівському лексиконі *убран':а* – ‘одяг’, ‘чоловічий костюм’ [Хоб., с. 749], у покутських *ўбран'і* ‘загальна назва одягу’; *од'аг* ‘загальна назва одягу’, ‘новий одяг’ [43, с. 238, 239].

Фонетичний варіант назви *ман'ішка* – *ман'ішка* зафіксовано в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя в різних варіантах: *ман'ішка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [182, с. 33]; у східноподільських – *ман'іжшка* ‘вишитий розріз на грудях сорочки’; ‘підкладка або вставка від плечей до половини грудей і спини в чоловічій сорочці народного крою; підплічка’ [Бер., с. 150] та в середньополіських – *ман'ішка*, *ман'іжка* ‘вузька смужка матеріалу, яку накладають на розріз у сорочці, чи вишивка на грудях’; ‘дитяча вишита сорочка’; ‘зборки біля коміра сорочки’, ‘нагрудник, який носять під жакетом замість блузки’, ‘вишита сорочка з рукавами’, ‘вишивка на чоловічій сорочці’ [Грим., с. 92].

Лексему *лиштвa* фіксуємо в обстежених говірках із розгалуженою семантичною структурою: ‘вишитий край сорочки’, ‘обшивка спідниці’, ‘підрублений низ спідниці’, ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’, ‘витканий край платка’, ‘підкочений край спідниці’, ‘вставка в одязі’, ‘вишивка на рукавах’, ‘підшита знизу смуга червоного кольору’, ‘мережка, вистьобана на полотні’ (к. 21). Характерно, що граматичний варіант цієї назви фіксуємо і в сусідніх середньонаддніпряньсько-степових говірках: *лиштви* ‘складки у верхньому одязі від талії донизу’ [244., к. 75, с. 204]; у східноподільських – *лиштвa* ‘смужка тканини, пришита зісподу спідниці’; ‘підрублене плаття чи спідниця, нижня його частина’; ‘тканина, якою підшивають розложистий комір’; ‘тканина, вшита у стоячий комір, для підтримування форми’; ‘вузька вишивка на поликах’ [Бер., с. 226].

Про широкий спектр значень (20) лексеми *лиштвa* свідчать фіксації із середньополіських говірок північного наріччя: ‘вишивка гладдю’; ‘дрібний візерунок на покривалі’; ‘дрібний візерунок на рушнику, який вішають на ікони’; ‘обшивка одягу, його нижня частина’; ‘підкладений край спідниці, сорочки’; ‘манжет на рукавах сорочки’; ‘вишитий комір’; ‘комір у сорочці’; ‘стрічка для обшивання спідниць’; ‘смужка вишивки на сорочці’; вшита у фартух вишита смужка з іншої матерії’; ‘вишитий поділ’; ‘смужка матерії, пришита на одязі для прикраси’; ‘кольорова смужка з матерії, виткана для подолу жіночої сорочки’; ‘закладка в подолі спідниці, плаття, підшита всередину смужкою іншої матерії, щоб не висотувалися нитки’; ‘смужка клейкої речовини, якою намащують кінець полотна, щоб не висотувалися нитки’; ‘вишита стрічка, вшита в одяг чи наволочку’; ‘тканина, підшита з вивороту, підкладка’; ‘велика брижа на одязі, волан’; ‘мереживо, яким прикрашають жіночі спідниці’ [Грим., с. 87]. Як бачимо, лексема має широку

семантичну структуру та поширена в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках.

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя сему ‘жіноча безрукавка, яка щільно облягає стан, з вирізом коло ший; поли облямовані в талії’ також реалізовано лексемою *корсет* та її фонетичними варіантами: *керсет*, *кирсет* [244б. дис., с. 51]. Назви *горсет*, *кирсет* у східностепових говірках об’єднані спільною семантикою ‘видовжена жіноча безрукавка із саморобного сукна, на підкладці’ [Клим., с. 80]. У подільських говірках *кирсет* ‘пояс’ [Гор., с.195]. У західнополіських говірках засвідчено фонетичний варіант *горсет* ‘вишита безрукавка дівчини чи молодиці’ [Арк., с. 118].

Акцентні варіанти *хвартух і хвартух* поширені в інших українських говорах: у середньонаддніпрянсько-степових *хвартух* ‘фартух від пояса до колін’, ‘фартух від грудей до колін’ [244., к. 54, с. 183]; у східнослобожанських – *хвартух* ‘фартух’ [ССХСЛГ, с. 158, 216]; у східностепових говірках сему ‘деталь стегового одягу у вигляді шматка тканини, що запобігає забрудненню одягу’ репрезентовано назвами *хвартух*, [Клим., с. 91]; у східноподільських – *хвартух*, *хвартух* ‘предмет одягу різного крою, з різного матеріалу, який одягають під час роботи, щоб запобігти забрудненню одягу спереду’; ‘фартух без нагрудника’ [Бер., с. 291].

Лексему *чушка*, що в минулому утворювала в середньонаддніпрянських говірках мереживний ареал замкненого типу, а нині збережена тільки в чотирьох говірках, зафіксовано тільки в суміжних східноподільських говірках перехідного типу, де *чушка* ‘давній головний убір заміжньої жінки у формі шапочки’ [Бер., с. 322]. Отже, можемо вважати її регіоналізмом.

Назву *чепчик* та її фонетичні варіанти зафіксовано в говорах південно-східного наріччя: *чепчик*, *чепч’ік*, *ч’епч’ік*, *ч’епчик*, *ч’іпчик* ‘тс’, ‘легка дитяча шапочка, яку зав’язують під підборіддям’, ‘легка дитяча шапочка з рюшиками’, ‘літній дитячий кашкет із маленьким козирком’, ‘круглий чоловічий головний убір з обшитим краєм’ [Бер., с. 313]; *чепчик* ‘головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, очіпок’, ‘шапочка з тонкого полотна, яку одягають на ніч’, ‘шапочка з витканою смужкою’, ‘дитяча шапочка’ [Грим., с. 171].

Фонетичний варіант зі збереженням у ненаголошеному складі давнього [о] засвідчено в середньополіських говірках – *косн’ік* ‘стрічка, пришита внизу на спідниці’, ‘стрічка заплітати коси’ [Грим., с. 68] та в західнополіських – *косник* ‘стрічка, яку дівчата заплітають у косу’ [Арк., с. 243].

Відзначимо, що назви чи їхні фонетичні варіанти, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках невеликі замкнені ареали, також поширені переважно в суміжних із ними говірках (*од’аг*, *ман’іжка*, *корсет*, *кирсет*), окремі з них (*вбран’а*, *горсет*) мають загальноукраїнську географію, щоправда, представлені в діалектах регіональними фонетичними варіантами.

3.3.4. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках острівні мікроареали

Острівні мікроареали в середньонадніпрянських говірках утворюють фонетичні та словотвірні варіанти лексем, поширених у більшості із них, або це назви, що функціонують на периферії ареалу чи засвідчують динаміку його лексичного складу.

У говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя функціонують фонетико-морфологічні варіанти *од'аганка*, *одежина* 'загальна назва одягу' [244б., к. 1, с. 130]; у східнослобожанських – *одежина* 'одяг (верхній)' [ССХСЛГ, с. 148]; у східностепових – *одежина*, *убран':а* 'загальна назва одягу' [Клим., с. 32]; *вд'агало* 'загальна назва одягу', 'загальна назва спіднього одягу' [Клим., с. 32, 37]; у східноподільських – *вд'іванка*, *вд'аганка* 'сукупність речей, якими покриває своє тіло людина; одяг'; 'натільний одяг, білизна' [Бер., с. 37–39, 173, 176. 178], у сучасних західнополіських говірках також засвідчуємо назву *одежина* 'щось з одягу' [Арк., с. 359].

У західнополіських говірках зафіксовано фонетичний варіант *ман'ежка* 'вишита вставка на грудях чоловічої сорочки' [Арк., с. 300], виявлений в одній із досліджуваних говірок.

Словотвірні варіанти *корсетка*, *карсетка*, *кирсетка* 'жіноча безрукавка, яка щільно облягає стан, з вирізом коло ший; поли облямовані в талії' вживані в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя, де *карсетка* 'тс' [244б. дис., с. 51]. Варіанти *корсетка*, *карсетка* у східностепових говірках об'єднані спільною семантикою 'видовжена жіноча безрукавка із саморобного сукна, на підкладці' [Клим., с. 80]. У східноподільських говірках засвідчено обидва варіанти *корсетка*, *карсетка*, що репрезентують три семи: 'приталена вишита жіноча безрукавка'; 'жіноча безрукавка, оздоблена бісером'; 'жіноча безрукавка з розпіркою ззаду' [Бер., с. 125]. Варіант *кирсетка* 'приталена жіноча безрукавка'; 'одяг у вигляді піджака зі стоячим коміром і складками ззаду, який підперізують поясом' функціонує і в середньополіських говірках [Грим., с. 75–76].

Назву *жупан* засвідчено у східноподільських говірках, де вона має розгалужену семантику (19 сем): *жупан* 'верхній чоловічий одяг із ватною підкладкою'; 'чоловічий піджак'; 'довгий кожух'; 'верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна'; 'легкий верхній жіночий одяг'; 'короткий верхній чоловічий одяг'; 'верхній одяг із відрізною талією, розширений внизу'; 'короткий кожух'; 'жіночий піджак'; сукняний верхній одяг'; 'довгий чоловічий одяг без рукавів'; 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'чоловічий сукняний піджак'; 'довгий чоловічий одяг із хутра'; 'широкий одяг без гудзиків, особливість якого в тому, що одна пола заходила за другу, а підтримувалася під пахвою'; 'широкий плащ'; 'кожух з широким коміром'; 'теплий чоловічий піджак'; 'куртка, обшита оксамитом, з бобриковим коміром' [Бер., с. 77–78]; у західнополіських – *жупан* 'чоловічий піджак'; 'жіноче плаття' [Арк., с. 158]; у покутських – *жупан* 'верхній чоловічий та жіночий одяг, пошитий з дорогого матеріалу, оздоблений вишивкою' [43, с. 241].

Фонетичні варіанти *бурнус*, *бурнос* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою’, характерні для двох периферійних середньонаддніпрянських говірок (к. 7), поширені в говірках середньонаддніпрянсько-степового суміжжя – *бурнус* ‘кожух, довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ [244, к. 66, с. 195], ‘сіряк, верхній довгополий одяг із грубого сукна (без підкладки), який чоловіки одягали для виконання домашньої роботи’ [244, к. 69, с. 198], ‘жіноча свита’, у частині говірок немає розрізнення сем [244, к. 73, с. 202], а також у східноподільських – *бурнус* ‘брзентовий піджак із накладними кишенями і капюшоном’; ‘довгий, широкий жіночий кожух’; ‘короткий легкий верхній одяг’ [Бер., с. 32]; подільських – *бурнос* ‘довгий жіночий одяг’; ‘верхній чоловічий одяг на ваті, зимній піджак довгого покрою’; *бурнус* ‘верхній жіночий одяг’; ‘чоловічий верхній одяг’; [Гор., с. 70] та в буковинських – *бурнос* *заст.* ‘верхній чоловічий і жіночий одяг, вид куртки, іноді на ваті’ [СБГ, с. 44]. Широку семантику має лексема *бурнус* у середньополіському діалекті: ‘суконний плащ чи накидка від негоди’; ‘жіноче пальто на ваті без коміра, вузьке в плечах і розширене донизу’; ‘тепле жіноче довге пальто’; ‘широке жіноче пальто’; ‘довгий верхній жіночий одяг з грубого фабричного сукна’; ‘жіноче пальто з широкими рукавами’; ‘недовге (вище колін) жіноче пальто з лисячим коміром’; ‘жіночий зимовий одяг довжиною до колін, з сукна, вузький зверху і широкий внизу’; жіночий зимовий одяг із складками, виложистим коміром і манжетами’; ‘будь-який верхній одяг вільного покрою, розширений донизу’; ‘чоловічий верхній одяг з недоброякісного сукна з ворсом, схожий на пальто, з великим коміром і зборками ззаду’; ‘тепле чоловіче півпальто’; ‘жіночий кожух’; ‘просторий, подібний до піджака зимовий жіночий одяг з фабричного сукна’; ‘святкова жіноча тепла куртка на клоччі, розширена донизу’; ‘чоловіча рясна куртка’, ‘важкий незручний піджак’ [Грим., с. 28].

Фіксуємо в діалектах української мови й різні словотвірні варіанти лексеми *кожух*. Так, у середньонаддніпрянсько-степових говірках засвідчено *кожушок* ‘кожух, довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ [244., к. 66, с. 195], у східностепових – *кожушка*, *кажушанка*, *кожушанка* ‘жіночий кожух’ [Клим., с. 41], а в середньополіських – *кожушка* ‘короткий жіночий кожух’ [Грим., с. 70]; у подільських – *кожушина* ‘маленький старий кожушок’ [Гор., с. 203]. У середньополіських говірках поширені варіанти *кожушанка* ‘кожух, покритий тканиною’; ‘жіночий кожух’; ‘короткий кожух’; ‘безрукавка з овчини’; ‘хутряна шапка’ та *кожушок* ‘короткий кожух’; ‘кожух, покритий тканиною’; ‘теплий вовняний піджак’; ‘кімнатне взуття з овечої шкіри з хутром’ [Грим., с. 70]; у покутських – *кожушина* ‘кожух, який переважно носять жінки’ [43, с. 242]; *кожушок* ‘хутряна безрукавка’, ‘хутряна підкладка у верхньому одязі’ [12, с. 129]; у гуцульських – *кожушина* ‘кептар’ [ГГ, с. 98].

Тільки в суміжних східноподільських говірках засвідчено назву *поворозка* ‘стрічка тканини, що утримує на плечах жіночу сорочку’, ‘ремінець, яким зав’язують постолі та обв’язують онучі на нозі’, ‘вузький

шматок тканини', 'вузька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса для оздоблення' [Бер., с. 225].

Словотвірний варіант до давньої назви *к'існик* виявляємо в східноpodільських говірках *к'існичка* 'стрічка для вплітання в косу' [Бер., с. 109].

У покутських говірках відомий граматичний варіант *дукати* 'жіноча прикраса на шию у формі насилених на кінський волос чи нитку монет' [43, с. 269] до лексеми *дукат*, скартографованої в чотирьох середньонаддніпрянських говірках (к. 20).

У східноpodільських говірках поширена назва *галош* і 'гумове взуття, що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи', 'гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству' [Бер., с. 92]; у західнополіських її граматичний варіант *галош* 'калоша' [Арк., с. 82]. У подільських говірках відома лексема *чун* і 'саморобні глибокі галоші, які взували на валянки', старе взуття [Гор., с. 439].

Як бачимо, назви одягу, взуття та прикрас, їхні фонетичні та словотвірні варіанти, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках острівні мікроареали, поширені переважно в суміжних із ними діалектах чи перехідних зонах – говірки середньонаддніпрянсько-степового і середньонаддніпрянсько-подільського порубіж (східноpodільські), східностепові, східнослобожанські, подільські, середньополіські (*од'аганка*, *одежина*, *вд'аганка*, *корсетка*, *карсетка*); тільки в східноpodільських перехідних говірках засвідчено варіанти лексем *поворозка*, *к'існичка*. Назви *жупан*, *бурнус*, фонетичний варіант *ман'єжка* уживані в західнополіських, покутських, буковинських і гуцульських говірках.

Висновок до розділу 3

Картографування лексики одягу, взуття та прикрас дає підстави висновкувати про цілісність середньонаддніпрянського діалекту – окремої мовно-територіальної одиниці, яку вирізняють засвідчені лексичні матеріали тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас. Аналіз просторової поведінки лексем дає змогу вирізнити типи ареальної диференціації говірок, простежити динаміку діалектних явищ, диференціювати їх за поширення в контактних і віддалених говорах.

Суцільні ареали утворюють лексеми, що поширені майже в усіх середньонаддніпрянських говірках (*одежа*, *кожух*, *плахта*, *квартух*, *крайка*, *очіпок*, *к'існик*, *дукач*, *свита*, *кобин'ак*, *манишка*, *карсет*, *спідниця*, *а*, *платок*, *калоші*, *чиривики*). Розмиті та мереживні ареали формують назви одягу та взуття, відомі в більшості досліджуваних говірок (*йупка*, *запаска*, *стрічка*, *чимерка*, *лиштва*). Невеликі замкнуті ареали репрезентують лексеми, що охоплюють три-шість говірок (*од'аг*, *вбран':а*, *ман'ішка*, *карсет*, *хвартух*, *хвартух*, *чушка*, *чепчик*). Острівні мікроареали утворюють назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (*одежина*, *одижинка*, *од'іван':а*, *вд'аганка*, *уд'агало*, *убран':а*, *убран:а*; *ман'єжка*,

ман'їшичка, ман'їжичка; корсетка, карсетка; жупан; бурнос, бурнус; кожушок, кожушка, кожушанка, кожушина; сподничка, спідничина фартух, пиредник та їхні словотвірні варіанти квартушок, хвартушок, попиредник; поїас, поворозка, лента; хустина, хустинка, хустиночка; зборник, повйазка, капор; туфл'ї, тухол'ки, тухол'ки, тухлики; чун'ї, галоші, калошки, упл'їтка, ст'ожка та фонетичні і словотвірний варіанти кісничка, косничка, косн'їчка, косничок, дукат, бл'ашка, мидал'їончик, кулончик)

Суцільні ареали підтверджують достовірність вирізнення середньонаддніпряньського діалекту. Розмиті – свідчать про динаміку лексичного складу говірок. Невеликі замкнені – дають змогу диференціювати досліджуваний ареал. Словотвірну, фонетичну, семантичну та зрідка лексичну варіативність засвідчують острівні мікроареали.

Інтерпретація назв одягу, взуття та прикрас у загальноукраїнському контексті дає змогу висновкувати, що значна частина аналізованих назв є загальнонародними (*од'аг, убран':а, комір, піт'їчка, блузка, корсет, куфайка, кожух, шуба, запаска, фартух, штани, хустка, китиц'а, шапка, поїас, тудзик, вінок, перстин', л'ента*), оскільки поширені в говірках південно-східного, південно-західного та північного наріч.

Чимало назв, засвідчені в суміжних із середньонаддніпряньськими говірках: середньонаддніпряньсько-степових, східнослобожанських, східностепових, східноподільських, подільських, середньополіських (*шаровари, повзунки, куртка, сирежки, опорки, лодочки, лапт'ї, лиштва, свита, чумарка, підопл'їчка, пелина, вишиванка, біл':о, плахта, т'їлогр'їйка, тужурка, ос'їнка, пл'ушка, москвичка, бурка, хустка кашимірова, косинка, уставка, ластовиц'а, под'їлка, манишка, кобин'ак, плахта, спідниц'а, ганчїрка, гестка, чулки*); середньонаддніпряньсько-степових, східноподільських, подільських та середньополіських, покутських (*кохта, піджак, гал'їфе, очіпок, кубанка, корал'ї, дукач, чиривики, постолі, чоботи хромові, крайка*); середньонаддніпряньсько-степових і східнослобожанських (*йупка*), середньонаддніпряньсько-степових і східноподільських (*бежовий платок, стр'їчка, намисто добре, разки*), середньонаддніпряньсько-степових і середньополіських (*венский каблук*), східнослобожанських (*шкарбуни*), східноподільських (*гуман'їтарка, буд'оновка, дутики*), середньополіських (*хустка пиркалева, кушак*), східноподільських і середньополіських (*матроска, шотланка, дудочки, платок циган'с'кий, хустка накидна, кісник, джіми*), середньополіських, буковинських і покутських (*саф'їанц'ї, пл'їс'їровка*). Частина назв у віддалених діалектах репрезентує інші значення та функціонує в різних регіональних фонетичних варіантах.

До вузьколокальних можемо зарахувати регіоналізми *чушка, стр'їчка, йаблуковий платок, миколайівс'кий платок, чирнец'ка хустка*.

Скартографований матеріал чітко репрезентує ареал поширення середньонаддніпряньських говірок, у межах якого можемо вирізнити північну і центральну зону, простежити диференціацію лівобережних і правобережних

говірок. Засвідчено мінімальну диференціацію середньонаддніпряньського говору, про що свідчать вкраплення острівних мікроареалів. Спорадичні явища репрезентують лексеми характерні для інших діалектів. Частина лексем досліджуваної тематичної групи побутової лексики є літературно нормативною, окремі назви демонструють відмінність на фонетичному рівні.

ВИСНОВКИ

Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпряньських говірок є об'єктом постійного зацікавлення дослідників української мови та культури, що представлено в наукових працях лінгвістичного та етнографічного характеру. Комплексне дослідження діалектної лексики здійснено в структурно-семантичному, мотивологічному, лінгвогеографічному аспектах та динамічній проєкції, що дало змогу зробити такі висновки.

Аналізована тематична група є складною системою, компоненти якої тісно пов'язані між собою в складі двох ТГ, одинадцяти ЛСГ, які об'єднують елементи шістнадцяти СМГ та СР назв. Класифікацію номінацій одягу, взуття та прикрас провадимо на підставі ДО «стать носія», «вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі». На структурування матеріалу в ЛСГ вплинули ДО, серед яких найбільш продуктивні «місце носіння на тілі», «сезон носіння», «стать носія», «матеріал виготовлення», «особливості крою», «спосіб виготовлення», «колір», «оздоблення», «час носіння», «соціальний статус», «призначення». Менш виражені ДО «зовнішній вигляд», «розмір», «форма», «якість полотна», «територіальні чи національні особливості», «оцінка мовця».

За результатами дослідження, однослівні номени становлять 30 % у складі аналізованої лексики назв одягу, взуття та прикрас, аналітичні сполуки та описові конструкції – 70 %. Типові структурні моделі «іменник + прикметник» (*платок бежовий*), «іменник + іменник» (*йупка хвалдами*), «іменник + прийменник + іменник» (*брил' із соломи*); менш продуктивні – «іменник + дієприкметник» (*комір вишитий*), «іменник + прислівник» (*йупка вобт'ажку*). Словосполучення засвідчують незавершеність процесу номінації. Означальний компонент впливає на диференціацію назв різновидів одягу за матеріалом (*карсет рипсовий*, *хустка пиркалева*), кольором (*чушка чорна*, *сорочка біла*), способом виготовлення (*вал'анки бит'і*, *калоші лит'і*) тощо.

Досліджуваному різновиду побутової лексики характерні гіперо-гіпонімічні відношення (*чоботи – чоботи хромові*) складників цілісної системи, компоненти якої також об'єднані на основі синонімічних (*гудзик – пувиц'а*), омонімічних (*кучма, Кучма*) і дериваційних (*кожух – кожушок – кожушина*) зв'язків. Назвам одягу, взуття та прикрас характерна полісемія, лексеми мають розгалужену семантику і можуть входити до кількох ЛСГ одночасно. Так, семантичну структуру лексеми *лиштва* демонструють внутрішньотематичні зв'язки між різними ЛСГ ('вишитий край сорочки', 'підрублений низ спідниці', 'полотняна смуга підшита до споду спідниці',

‘витканий край платка’). Окремі назви (*пояс, заплата, плахта, сирежки*) зумовлюють міжтематичні зв’язки з групами побутової (меблі, хатні речі), ботанічної, зоологічної, сільськогосподарської, обрядової лексики.

Динаміка назв одягу, взуття та прикрас спричинена зникненням реалій, стиранням назв у пам’яті діалектоносіїв та віком інформантів, які вже не використовували, а тільки бачили деякі побутові реалії або чули про них. Частина назв зазнали пасивізації або архаїзовані (*жупан, йупка, заплата, шапка, бирка, повивач, сап’яну’ї, постолі, личаки*).

Назви одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок репрезентують типові МО: «матеріал», «особливості крою», «призначення реалії», «зовнішній вигляд», «спосіб виготовлення одягу», «місце виготовлення одягу», «колір», «оцінка придатності до подальшого використання», «час використання», «час чи джерело виникнення», «місце розташування на тілі людини», «особливості носіння». Менш продуктивні МО «сезон носіння», «дія», «результат фізичної дії», «наявність / відсутність оздоблення», «форма», «розмір», «довжина виробу», «національна чи територіальна ознака», «кількість полотнищ», «наявність візерунка», «оцінка мовця», «рід діяльності», «місце, де зберігали реалії», «належність реалії», «соціальний статус власника реалії».

Продуктивними способами словотвору є суфіксальний (*шапка, мотузка*), універбація (*ватник, буд’он’івка, кирзакі*), префіксально-суфіксальний (*підопл’ічка, бизрукавка*). Менш продуктивні безафіксний спосіб словотвору (*нипотр’їб*), основоскладання із суфіксацією (*т’ілогр’ейка, стол’етка*) та морфолого-синтаксичний (субстантивізація) (*старійо*). Частина назв виникли внаслідок вторинної номінації лексико-семантичним способом через метонімічне перенесення (*гал’їфе, корал’ї*).

Серед номенів аналізованої тематичної групи чимало назв (*одежа, пелина, кожух, свита*) мають праслов’янське походження, що становить 36 % від загальної кількості досліджених одиниць, однак переважають запозичення з інших мов – 64 %, зокрема з польської (*комір, чумарка*), німецької (*кофта, туйфл’ї*), голландської (*галстук, капор*), італійської (*брил’, бал’етки*), французької (*кашкет, ризовики*), латинської (*куртка, капел’ух*), англійської (*шал’, піджак*), турецької (*кафтан*), румунської (*хустка*), російської (*воротн’їк*) і тюркських (*очкур*) мов.

Тематичній групі назв одягу, взуття та прикрас характерна варіативність на фонетичному (*куфайка, кувайка*), акцентуаційному (*чохла, чохла*), граматичному (*мотузок, мотузка*) та словотвірному (*тухл’ї, тухлики*) рівнях.

Лінгвогеографічний метод аналізу лексики одягу, взуття та прикрас уможливорює висновок про цілісність середньонаддніпрянського діалекту як окремої мовно-територіальної одиниці, а також про архаїзацію деяких назв, перехід їх у пасивний словник або трансформацію їхньої семантики (звуження чи розширення), на що вплинули чинники лінгвального та позалінгвального характеру.

Просторова поведінка назв відображена на 24 лінгвістичних картах (20 лексичних і 4 семантичних). Картографування досліджуваної лексики дає

зможу виявити типи ареальної поведінки назв, що утворюють суцільні (кобин'ак, очіпок, свита), розмиті та мереживні (йупка, стр'ічка, чимерка), невеликі замкнуті (ман'ішка, кирсет, чушка) ареали та острівні (жупан, ул'ітка) мікроареали. У межах середньонаддніпрянських говірок вирізнено північну і центральну зони, простежено виокремлення лівобережних і правобережних говірок та мінімальну диференціацію середньонаддніпрянського говору.

Зіставний аналіз середньонаддніпрянських говірок засвідчив, що більшість найменувань мають загальнонародний характер (кожух, штани, хустка, шапка, пояс, гудзик, вінок, л'ента), оскільки поширені в говірках південно-східного, південно-західного та північного наріччя. Чимало назв, побутує в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках: середньонаддніпрянсько-степових, східнослобожанських, східностепових, східноподільських, подільських, середньополіських (вишиванка, уставка, манишка, гестка, пл'ушка, плахта, шаровари, сирежки, опорки), середньонаддніпрянсько-степових, східноподільських, подільських та середньополіських, покутських (кофта, піджак, гал'іфе, очіпок, кубанка, корал'і, дукач, чиривики, постолі, чоботи хромові, крайка), середньонаддніпрянсько-степових і східнослобожанських (йубка), середньонаддніпрянсько-степових і східноподільських (бежовий платок, стр'ічка, намисто добре, разки), середньонаддніпрянсько-степових і середньополіських (венський каблук), східнослобожанських (шкарбуни), східноподільських (гуман'ітарка, буд'оновка, дутики), середньополіських (хустка пиркалева, кушак), східноподільських і середньополіських (матроска, шотланка, дудочки, платок циган'ський, хустка накидна, кісник, джіми), середньополіських, буковинських і покутських (саф'янц'і, пл'іс'іровка). До вузьколокальних зараховуємо регіоналізми (йупка, чушка, стр'ічка, яблуківий платок, миколайівський платок, чирнецька хустка).

У перспективі досліджень вбачаємо продовження й поглиблення студій над вивченням лексичної системи середньонаддніпрянського діалекту, що сприятиме характеристиці її сучасного стану, обґрунтуванню генези досліджуваних говірок та оприявненню зв'язків у загальноукраїнському та загальнослов'янському контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамян Ю. В. Динаміка номінацій традиційного сільського виробництва в українських східнослобожанських говірках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ю. В. Абрамян; ДЗ "Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка". Луганськ, 2011. 20 с.
2. Аркушин Г. Л. Діалектна назва : мотивація, культурологічний аспект. *Етнолінгвістичні студії*. Вип. 1. Житомир: Полісся, 2007. С. 38-48.
3. Аркушин Г. Л. Народна лексика Західного Полісся. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 235 с.

4. Асаула М. М. Лексика "дитячого спілкування" у говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. М. Асаула ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Х., 2011. 20 с.
5. Бабий Ф. И. Бытовая лексика говорів середнього басейна Горыни (названия одежды, обуви и головных уборов) : дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.02., Ужгород, 1985, 228 с.
6. Бевзенко С.П. Про одну характерну рису лексики діалектної мови. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови. Тези доп.* Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1978. С.4.
7. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. К.: Вищ. шк., 1980. 246 с.
8. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв одягу і прикрас у східноподільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01., Київ., 2011. 20 с.
9. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору. Тернопіль : Лідер, 2000. 280 с.
10. Бичко З. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі. *Діалектологічні студії. 1 : Мова в часі і просторі.* / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 276–281.
11. Бігусяк М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаніка. Івано-Франківськ, 1997. 208 с.
12. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору. *Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження.* Львів: Вид-во Ін-ту українознавства ім. Крип'якевича, 2000. С.112-125.
13. Бігусяк М. Кушнірська лексика в говірках Тисмениччини: структурно-семантичний, номінативний та динамічний аспекти. *Мовознавчий вісник.* 2018. Вип. 24–25. С. 125–133.
14. Бігусяк М. В. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі говірки с. Липовиця Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 24–33.
15. Блинова О.И. Явление мотивации слов: Лексикологический аспект: Учебное пособие. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1984. 191 с.
16. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2019. Вип. 27. С. 109–117.
17. Бобер Т. Б. Лексико-семантична група назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Наукові записки* : зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019 Вип. 29. С. 71–81.
18. Бобер Т. Б. Назви взуття в сучасних середньонаддніпрянських говірках. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2021. Вип. 30 С. 101–111.
19. Бобер Т. Б. Назви жіночих прикрас у середньонаддніпрянських говірках. *Science and Education a New Dimension. Philology.* 2020. VIII (65). P. 7–12.
20. Бобер Т. Б. Назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок. *Діалектологічні студії. 13.* Зб. наук. праць. Матеріали наукової

- конференції «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей». Львів, 2019. С. 135–148.
21. Бобер Т. Б. Принципи номінації лексико-семантичної групи назв чоловічих головних уборів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2020. Вип. 28. С. 92–102.)
 22. Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики. Казань, 1904. 211 с.
 23. Богородицкий В. А. Диалектологические заметки. III. Говор села Сушки Золотоношского уезда Полтавской губернии: Окремий відбиток. Казань, 1901. 9 с.
 24. Бондарко А. В. К функциональному анализу элементов разных языковых уровней (функционально-семантические категории – поля и микрополя). *Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие*. Москва : Наука, 1969. 332 с.
 25. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» .Чернівці, 2015. 20 с.
 26. Будагов Р. А. Слово и его значение 2-е изд-е. М., 2003. 64 с.
 27. Бузук П. Діалектологічний нарис Полтавщини. *Український діалектологічний збірник*. Ред. О.Н. Синявський, А.Ю. Кримський. Кн. 2. К.: УАН, 1929. С. 159 – 197.
 28. Варченко І. О. Лубенські говірки і діалектна суміжність. (Фонетичні риси протягом трьох століть). – К., 1963. 249 с.
 29. Варченко І. О. До питання про південну і східну межу середньонаддніпрянських говорів. *Праці X Республіканської діалектологічної наради*. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 36 – 51.
 30. Васильев Л. М. Теория семантических полей. Вопросы языкознания. 1971. № 5. С. 105–113.
 31. Васіна З. Український літопис вбрання, Т. 2 К., 2006. 341 с.
 32. Ващенко В. С. З історії та географії діалектних слів: Матеріали до вивчення лексики говорів середньої і нижньої Наддніпрянщини. Харків: Вид-во ХДУ, 1962. 174 с.
 33. Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини. Дніпропетровськ, 1968. 157 с.
 34. Вераніка М. Курцова. Дыялекты беларускай мовы ў сучаснай моўнай сітуацыі ў Беларусі і дынаміка іх развіцця. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów. 2012. s. 37–56.
 35. Верховод О. В. Генеза українських східнословобожанських говірок на лексичному рівні : дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2009. 314 с.
 36. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. *Вопросы языкознания*. 1953. № 5. С. 3 – 30.
 37. Виноградов В. В. О некоторых вопросах русской исторической лексикологии. Москва : Изд-во АН СССР. Серия литературы и языка, 1953. Т. 12. Вып. 3. С. 185–210.

38. Вікторіна О. М. Лексика народної медицини і лікувальної магії у степових говірках Дніпро-Бузького межиріччя : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. - Кіровоград, 2009. 20 с.
39. Вовк Федір. Студії з української етнографії та антропології : *нова редакція* / Федір Вовк ; передм. О. Г. Таран ; прим. О. Г. Таран, С. Л. Маховської, Ю. С. Буйських; упорядн. О. О. Савчук. Харків : Видавець Савчук О. О., 2015. 464 с.
40. Войтів Г.В. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV-XVIII ст. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд.. філол.. наук. Львів, 1995. 24 с.
41. Волошинова М. О. Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнословобожанських говірках : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 – українська мова. Луганськ, 2014. 19 с.
42. Воропай О. Звичаї нашого народу. К., 1993. 590 с.
43. Гавадзин О. Я. Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття: структура, семантика, ареалогія. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.01, ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ, 2014. 200 с.
44. Гавадзин О. Я. Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття: структура, семантика, ареалогія. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. Івано-Франківськ. 2014. 20 с.
45. Гаврилова Т.О. Мікротопонімія як елемент регіональної лексики (на матеріалі говірок Черкащини). *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти: Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції*. Глухів: РВВ, 2005. С. 83 – 88.
46. Гаврилова Т.О. Назви жителів за кутками (на основі говірок Черкащини). *Лінгвогеографія Черкащини*. Збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції. К.: Знання, 2000. С. 13 – 16.
47. Ганцов В. Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). К.: УАН, 1923. 67 с.
48. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія. Чернівці: Рута, 1995. 406 с.
49. Гецько Г. І. Мисливська лексика в українських говірках Закарпаття [Текст] : автореферат... канд. філологічних наук, спец.: 10.02.01. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2012. 19 с.
50. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2005. 592 с.
51. Глуховцева К. Д. Лексика народного быта українських восточнословобожанських говорів: автореф. дис. на соискание науч. Степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Український язык». Донецьк, 1992. 16 с.
52. Гнедыч П.А. Материалы по народной словесности Полтавской губернии Роменский уезд. Вып. 1. Полтава, 1915. С. IV – X.

53. Головацкий Я. Ф. О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галичине и Северо-восточной Венгрии. Санкт-Петербург : тип. В. Киршбаума, 1877. 85 с.
54. Головацький Я. Ф. *Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля у Л.* 1976. № 6. С. 61–65.
55. Гороф'янюк І. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: матеріали до лексичного атласу української мови. Вінниця, 2012. 304 с.
56. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок. Вінниця: Твори, 2020. 632 с.
57. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: ареалогічна інтерпретація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія: Філологія.* Вінниця : ВДПУ, 2011. Вип. 13. С. 98–103.
58. Гороф'янюк І. В. *До питання історії вивчення подільського говору. Лінгвістичні читання :* зб. наук. статей / [відп. ред. О. А. Павлушенко]. Вінниця : «Ландо ЛТД», 2011. Вип. 4. С. 186–199.
59. Гороф'янюк І. В. *Із спостережень над подільсько-поліськими паралелями в дендролексичі.* Волинь-Житомирщина : Історикофілологічний збірник з регіональних проблем / [відп. ред. В. Мойсієнко, В. Єршов]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. № 22 (II). С. 56–64.
60. Гороф'янюк І. В. Структурна організація та ареалогія флорономенів центральноподільських говірок: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Національна академія наук України. Ін-т української мови. Київ, 2010. 20 с.
61. Гоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 – українська мова. Ужгородський національний університет. Ужгород, 2001. 20 с.
62. Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України., Київ, 2003, 532 с.
63. Гримашевич Г.І. Мотиви номінації хустки у середньополіських говірках. *Лінгвістичні студії:* зб. наук. пр./відп. ред. ГІ ..., 2006.
64. Гримашевич, Г. І. Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті: дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Гримашевич Галина Іванівна. К., 2003. 532 с.
65. Гримашевич, Г. І. (2011). Динаміка лексики одягу в говірках Середнього Полісся. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, (6), С. 133–139.
66. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ : Наукова думка, 1990. 271 с.
67. Гриценко П. Ю. Динаміка діалектного континууму : гносеологічні параметри. *Діалекти в синхронії та діахронії: Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекнології.* Київ, 2017. С. 7–12.

68. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ : Наук. думка, 1984. 227 с.
69. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ. С. 145–154.
70. Гриценко П. Ю. Тваринницька лексика українських західностепових говірок. Питання організації тематичної групи. *Структура українських говорів*. Київ : Наук. думка, 1982. С. 142–170.
71. Гриценко П. Ю. Внутрішньомовні чинники варіювання лексики говорів. *НТР і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови. Тези доп. Респ. конф.* Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1989. С.46–48.
72. Гриценко П.Ю. Діалектна лексика з конкретним значенням. *Структурні рівні українських говорів*. К.: Наук. думка, 1985. С.91–120.
73. Гриценко П.Ю. До питання про ареальний аспект дослідження лексико-семантичної системи. *Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів*. К.: Наук. думка, 1983. С.163–167.
74. Гриценко П.Ю. Дослідження лексики українських говорів. *Мовознавство*. 1984. №5. С.22–30.
75. Гриценко П.Ю. Лексична система говорів і картографування. *Українська діалектна лексика*. К.: Наук. думка, 1987. С.10–20.
76. Гриценко П.Ю. Простір і час у лінгвістичній географії. *Проблеми сучасної ареології*. – К.: Наук. думка, 1994. С.102–111.
77. Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Украинско-русский словарь / Борис Грінченко. - Берлін : Укр. Слово, 1924. - (Словарі "Українського Слова") [Т. 1] : А-Н / видавництво Українське слово (Берлін). 1924. 1109 с.
78. Грозовська Н. А. Етимологія назв учасників весільного обряду у творах Т. Г. Шевченка. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2016. № 2. С. 296–302.
79. Громко Т.В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Відп. ред.. В.В. Лучик. Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2000. 172 с.
80. Давидова О.Г. Професійна лексика полтавських говорів. *Говори і ономастика Наддніпрянщини: Збірник статей* / відп. ред. В.С. Ващенко. Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1970. С. 69–91.
81. Дакі О.А. Ботанічна лексика в українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2014. 16 с.
82. Дворянкін В. О. Номінативні процеси в українських східностепових говірках : автореф. дис....канд. філол. наук : 10.02.01, Луганськ, 2006. 29 с.
83. Дерке М. Ж. Назви одягу в угорських говорах Закарпаття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.09., Ужгород., 2002, 184 с.

84. Дзендзелівський І.А. Принципы составления региональных атласов. *Актуальные проблемы славяноведения*. М.: Изд-во АН СССР, 1961. С.195–201.
85. Дзендзелівський Й. О. Стан дослідження генези українських діалектів. *Мовознавство*. 1981. № 1. С. 45–51.
86. Дзендзелівський Й.О. Про зміст коментарів до лексичних лінгвістичних карт. *Український діалектологічний збірник*. К.: Довіра, 1997. Кн.3. С.132–139.
87. Дзендзелівський Й.О. Проблеми лінгвогеографічного дослідження лексики української мови. *Studia z Filologii Polskiej i Slowianskiej*. Warszawa, 1989. Т. XXV. S.127–138.
88. Дзендзелівський Й.О. Проблеми сучасної української діалектології. *Мовознавство*. 1967. №2. С.35–42.
89. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного Атласу української мови. К.: Наук. думка, 1987. 300 с.
90. Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекнології / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. 518 с.
91. Долгих М. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. *Науч. докл. высш. школы. Филологические науки*. 1973. № 1. С. 89–98.
92. Дорошенко С. І. Вплив полтавських говірок на говірки Середнього Надсейм'я. *Середньонаддніпрянські говори: Збірник статей*. К.: Ви-во АН УРСР, 1960. С. 165–169.
93. Дорошкевич О. Сторінка для характеристики говірки с. Хоцьок Переяславського повіту на Полтавщині. *Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука*. К.: Вид-во укр. наук. тов-ва, 1915. С. 101 – 122.
94. Жвава О.А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинськонаддніпрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01. К., 2010. 24 с.
95. Жилко Ф. Т. Про семантичні поля української мови. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 12. С. 25–32.
96. Жилко Ф.Т. Говори української мови. К.: Рад. шк., 1958. 172 с.
97. Жилко Ф.Т. Деякі питання лінгвогеографічного аспекту в українській діалектології *Праці X Респ. діал. наради*. К.: Наук. думка, 1961. С.3 – 16.
98. Жилко Ф.Т. Основні принципи побудови Атласу української мови. *Праці XI Респ. діал. наради*. К.: Наук. думка, 1965. С.3–13.
99. Жилко Ф.Т. Про лінгвогеографічне дослідження новостворених говорів української мови. *Праці XII Респ. діал. наради*. К.: Наук. думка, 1971. С.3–13.
100. Жилко Ф.Т. Середньонаддніпрянські говори (деякі їх особливості і територія поширення). *Середньонаддніпрянські говори*. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. С.5–21.

101. Жуган Н. А. Лексика ткацтва в середньонаддніпрянських говірках : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2019. 331 с.
102. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Н. Г. Загнітко. Донецьк, 2011. 19 с.
103. Задорожня І. В. Географічна лексика лівобережних середньонаддніпрянських говірок: склад, варіювання семантичної структури : дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Національна академія наук України. Ін-т української мови. Київ, 2021. 322 с.
104. Зеленин К. Д. Восточнославянская этнография. М: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. 511 с.
105. Зілинський І. До питання про діалектологічну класифікацію українських говорів. Львів, 1926. 19 с.
106. Зілинський І. Карта українських говорів. Варшава, 1933. 20 с.
107. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів. *Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка*. 1913. Т. СХVII – СХVIII. Львів, 1914. С. 333 – 375.
108. Йогансен М. Фонетичні етюди. Замітки з нагоди фонетики м. Шишак на Полтавщині у зв'язку з літературною вимовою. Наукові записки Харківської науково-дослідної кафедри мовознавства. К.: Держ. в-во України, 1927. С. 19 – 55.
109. Ирина В. Бакланова. Лексика ушных украшений как источник этнокультурной информации. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. 2012. S. 57–64.
110. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2001. 400 с.
111. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2001. 19 с.
112. Кобирилка Г., Рябець Л. Українська діалектологія: витоки та перспективи. *Українська мова*. 2018, № 4. С. 92 – 100.
113. Кодухов В. І. Лексикоо-семантические группы слов. / Отв. ред. Н. П. Гринкова. Ленинград, 1955. С. 3–9.
114. Козачук Г. О. Взаємодія літературної і діалектної побутової лексики. *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 44–47.
115. Колеснік Л. Я. Номінація людини в покутсько-буковинських говірках: генеза та просторове варіювання [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 2016. 22 с.
116. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 24 – 29.
117. Кочерган М. П. Лексико-семантичні процеси в українській мові на сучасному етапі. *Ukrainistika na prahu noveho století a tisíciletí: problémy*

- jazyka, literatury a kultury. I.Olomoucke symposium ukrainistu : Sbornik prispievku.* Olomouc, 2001. S. 19 – 25.
118. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К.: „Академія”, 2006.
119. Краєвська Г. П. Народна виробнича термінологія центральних говірок Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2010. 22 с.
120. Кривчанська М. Ф. Лексика гончарного промислу Полтавської області : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. К., 1952. 303 с.
121. Кривчанська М. Ф. Назви посуду гончарного промислу Полтавщини. *Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови.* К. : Вид-во АН УРСР, 1954. С.115–129.
122. Кримський А.Ю. Твори в п'яти томах. Т. 3. Мовознавство. Фольклористика. К.: Наукова думка, 1973. 509 с.
123. Кримський А. Звенигородщина з погляду етнографічного і діалектологічного. К.: УАН, 1930. 434 с.
124. Кукса Т. П. Фітономінація та її просторова варіативність в українських говірках Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2013. 24 с.
125. Кушмет М. С. Сільськогосподарська лексика українських східностепових говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2014. 20 с.
126. Леснова В. В. Номінація людини та її рис у східнослобожанських українських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Запоріжжя. 1999. 17 с.
127. Лисенко П. С. Лексичні особливості говірок Ставищенського р-ну Київської обл. *Діалектолог. бюлетень.* Вип. 5. К.: Ви-во АН УРСР, 1955. С. 31 – 45.
128. Лисиченко Л. А. Говірки Східної Слобожанщини: поліаспектний аналіз. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : Монограф, 2014. 147 с.
129. Лисиченко Л. А. Архаїчні назви одягу в східнослобожанських говірках / Л. А. Лисиченко // *Праці XII Респ. діалектолог. нар.* К. : Наук. думка, 1971. С. 336 – 342.
130. Литвиненко Я.О. Орнітономени в східнополіському діалекті: структура і просторове варіювання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2019. 506 с.
- 131.** Литвиненко Я. О. Динаміка орнітолексики у східнополіських говірках. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 241–253.
132. Лонська Л. І. Словотвірні типи мікротопонімів Черкащини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2014. Вип. 11. С. 117–122.

133. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 2000. 23 с.
134. Макарчук С. А. Етнографія України. Вид. 2-ге, Львів: Світ, 2004. 520 с.
135. Максимович М. А. Заметки о некоторых летописных названиях местностей // *Собрание сочинений*. К., 1877. Т. 2. С. 349.
136. Максимович М. А. О десяти городах и некоторых селах древней Украины. *Собрание сочинений*. К., 1877. Т. 2. С. 347–348.
137. Максимович М. А. Собрание сочинений М. А. Максимовича. Том 3 : Языкознание. История словесности . Киев: Тип. аренд. Е. Т. Керер. 1880. 745 с.
138. Маркович Я. М. Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях. Ч. 1 / Яков Маркович. СПб, 1798. – 98 с.
139. Мартинова Г. І. Подільсько-середньонадніпряньська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : Дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Національна академія наук України. Ін-т української мови. Київ, 1993. 485 с.
140. Мартинова Г. І., Бобер Т. Б. Динамічні процеси на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонадніпряньських говірок. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Том V. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи». Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 364–373.
141. Мартинова Г. І. Архаїзми та інновації в діалектних словниках як відображення динаміки говірки. *Gwary driaś*, 2016. vol. 8, s. 57–66.
142. Мартинова Г. І. До проблеми змінності лексичних одиниць у просторі й часі. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 261–270.
143. Мартинова Г.І. Лексичні ареали середньонадніпряньського діалекту і методика їх визначення. *Dialektologia jako dziedzina jkzykoznawstwa i przedmiot dydaktyki: Księga jubileuszowa dtdzkowana profesorowi Karolowi Dejnię / Pod red. S. Gali. – yds: ydszkie towarzystwo naukowe*. 2002. S. 317 – 331.
144. Мартинова Г.І. Середньонадніпряньський діалект. Фонетика і фонологія. Черкаси, 2003. 367 с.
145. Мартинова Г.І. Середньонадніпряньський діалект. Фонологія і фонетика: дис. док. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Інститут української мови. Київ, 2004. 545 с.
146. Мартинова Г.І. Лінгвістична географія Правобережної Черкащини. Черкаси, 2000. 265 с.
147. Мартинова, Г. І. Статичне й динамічне в лексиці середньонадніпряньського діалекту. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 1 Умань, 2011. С. 145–154.

148. Мартинова, Г. І. Діалектний текст як свідчення динаміки лексичного складу говірок. *Gwary driaś*, 2018. vol. 10, s. 49–58.
149. Маслова Г.С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX века. М., 1984. 216 с.
150. Матвеева В.Я. Лексика українського художественного промысла (вышивания, ткачества, ковроделия) Полтавской области: Автореф. дис... канд. фил. наук. Киев, 1961. 12 с.
151. Матвеева В.Я. Назви способів вишивання Полтавської обл. *Лексикографічний бюлетень*. Вип. VII. К., 1960. С. 3–15.
152. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ: Наукова думка, 1990. 168 с.
153. Матвіяс І.Г. Лексичні ареали південно-східного наріччя (за матеріалами Атласу української мови). *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наукова думка, 1971. С. 360–365
154. Матвіяс І.Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. К.: Наук. думка, 1977. С.5-31.
155. Мединський А. М. Структурна організація і семантика гончарської лексики у подільських говірках : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кам'янець-Подільський держ. ун-т. Кам'янець-Подільський, 2005. 231с.
156. Миронова Г. М. Загальні назви одягу в давньоруській мові. *Мовознавство*. 1977. № 1. С. 50 – 59.
157. Миронова Г. М. Назви верхнього одягу в давньоруській мові. *Мовознавство*. 1977. № 6. С. 77–86.
158. Миронова Г. М. Назви конкретних видів одягу у пам'ятках давньоруської мови. *Українське мовознавство. Респ. міжвід. наук. зб.* К., 1978. № 6. С. 107–117.
159. Миронова Г. М. Назви одягу від давнини до сучасності. *Культура слова*. Вип. 14. С. 54–60.
160. Михальчук К. [Рецензія] *Киевская старина*. Т. 24. Кн. 1–2. К., 1901. С. 48 – 54.
161. Михальчук К. П. Наречия, поднаречия і говори Южной России в связи с наречиями Галичины. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край*. Т. 7. Спб, 1872. С. 453–512
162. Мойсієнко В.М. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії. Житомир, 2001. 148 с.
163. Мораховская О. Н. К методике картографирования сложных лексикосемантических различий. *Лингвогеография, диалектология и история языка*. Кишинев: Штиница, 1973. С. 36–41.
164. Мораховская О.Н. Критерии сопоставимости лексико-семантических групп слов в диалектном языке. *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*. М.: Наука, 1975. С.13–21.
165. Мотивология и ее аспекты. Томск, 2007. 394 с.

166. Непийвода Ф.А. Из спостережень над сільськогосподарською лексикою в говірках Черкащини. *Праці X Республіканської діалектологічної наради*. К.:Видавництво АН УРСР, 1961. С.90–94.
167. Нидерле Л. Славянские древности. М., 1956. 422 с.
168. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, Житомир. держ. пед. ін.-т ім. І. Франка / відп. ред. А. М. Залеський. Київ : Наук. думка, 1985. 312 с.
169. Никончук М.В. Матеріали до лексичного атласу української мови: Правобережне Полісся. Київ. Наукова думка, 1979. 314 с.
170. Никончук М.В. Правобережнополесские говоры с лингвогеографической и исторической точек зрения. *Полесский этнолингвистический сборник. Материалы и исследования*. Москва, 1983. С. 153–157.
171. Никончук М.В. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 315 с.
172. Никончук М.В., Никончук О.М. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі слов'янських мов. Житомир, 1990. 372 с.
173. Никончук М. В. Назви одягу і взуття правобережного Полісся / Никончук М. В. . Житомир, 1998. 230 с.
174. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. К., 1996. 173 с.
175. Новіцька О. І. Побутова лексика Підгаєччини: семантика, способи номінації, ареал.- Дис. канд. філол. наук: 10.02.01, ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ, 2014. 200 с.
176. Новіцька О. Загальні назви одягу в говірках Підгаєччини Тернопільської області. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 10. С. 125–134.
177. Новіцька О.І. Побутова лексика Підгаєччини: семантика, способи номінації, ареал. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2014. 20 с.
178. Омельковець Р.С. Номінація лікарський рослин в українському західнополіському говорі [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2004. 23 с.
179. Оскирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2019. 397 с.
180. Очеретний А. Д. Говірки Уманського району Черкаської області. Дис. канд. філол. наук / Київський державний педагогічний інститут імені О. М. Горького. К., 1957. 252 с.
181. Пашкова Н. І. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична, генетична та ареальна характеристика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2000. 19 с.
182. Пашкова Н. І. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична, генетична та ареальна характеристика) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ., 2000. 227 с.

183. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2005. 402 с.
184. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок, Київ, 2005.
185. Покровский М.М. Семасиологические исследования в области древних языков. *Избранные работы по языкознанию*. М.: Изд-во АН СССР, 1959. С.75–83.
186. Поліщук Л.Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках / Л.Б. Поліщук // Автореферат на здобуття наук. ст. канд. філ наук. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015 22 с.
187. Пономар Л. Г. Назви одягу Західного Полісся. К., 1997. 182 с.
188. Пономарьов А., Артюх Л., Косміна Т. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник К., 1993. 127 с.
189. Попова З. Д., Стернин П. А. Лексическая система языка. Воронеж, 1984. С. 19–68.
190. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.01, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. 200 с.
191. Потебня А. Заметки о малорусском наречии. Воронеж, 1871. 103 с.
192. Потебня А.А. Мысль и язык. Харьков, 1913. 191 с.
193. Різник В. П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2016. 370 с.
194. Романюк М. Беларускае народнае адзенне. Мінськ, 1981. 473 с.
195. Руснак Н.О. Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок. Монографія / Наталія Руснак. Чернівці: Чернів. нац. ун-т., 2009. 448 с.
196. Руснак Ю. М. Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. Чернівці 2010. 20 с.
197. Руснак Н. О., Борис Л. М. Динамічні процеси в назвах страв із круп (на матеріалі буковинських говірок). *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 365–378.
198. Сабодаш І. В. Історія української ботанічної лексики (XIX – початок ХХ століття) : монографія. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2014. 600 с.
199. Сакалоўская А. С. Да лігвагеаграфіі некатарых назваў. *Беларуская лексыкалогія і этымалогія*. Мінськ, 1968. С. 137–138.
200. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля. К., 2008. 712 с.
201. Сердега Р. Л. Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини) Х. : Вид-во Іванченка І. С., 2013. 217 с.

202. Скорофатова А. О. Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнословобожанських говорах : монографія. Луганськ :Елтон-2, 2009. 369 с.
203. Скорофатова А. О. Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнословобожанських говірках [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Луганський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2008. 24 с.
204. Слободян О. В. Географічна народна термінологія східнословобожанських говірок Луганщини [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 19 с.
205. Сорокалетов Ф. П. Диалектная лексика в её отношении к словарному составу общенародного языка. *Слово в русских народных говорах*. Л.: Наука, 1968. С.222–236.
206. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. / Фердінан де Сосюр; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. К.: Основи, 1998. 324 с.
207. Спанатій Л. С. Лексика черкаських гончарів. *Лінгвогеографія Черкащини. Збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції*. К.: Знання, 2000. С. 31–32.
208. Стельмащук Г. Г. Українське народне вбрання. Львів: Література та мистецтво, 2019. 256 с.
209. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі мови засобів мас. інформації). 2-ге вид., переобл. К.: Пугач, 2005. 388 с.
210. Стрижаковська О. С. Назви хвороб у буковинських говірках: автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
211. Сухомлин І. Д. Діалектно-територіальна лексика як джерело творення українських прізвищ Середньої Наддніпрянщини. *Народні говори Наддніпрянщини : Збірник статей / Відпов. ред..В.С. Ващенко*. Дніпропетровськ, 1969. С. 99–122.
212. Тарасенко Г.Д. Місце рибальської лексики Середньої Наддніпрянщини в словниковому складі української мови. *Діалектологічний бюлетень*. Вип. VIII. Київ, 1961. С. 57 – 63.
213. Тищенко Л. М. Структурна організація й динаміка побутової лексики південнословобожанських говірок: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т української мови. Київ, 2002. 19 с.
214. Тищенко Т. Динаміка номінацій родильного обряду в говірках Східного Поділля. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі*, 2008. С. 188–190.
215. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя у світлі ізоглос Автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Нац. Пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2003. 19 с.
216. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ : Ін-т укр. мови, 2011. 20 с.

217. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: реконструкція редуکتивного ареалу. НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : Наукова думка, 2016. 373 с.
218. Толстой Н. И. Из опытов типологического исследования славянского словарного состава. *Вопросы языкознания*. 1963. №1. С.29–45.
219. Толстой Н. И. Об изучении полесской лексики. *Лексика Полесья*. М.: Наука, 1968. С.3–19.
220. Толстой Н.И. О соответствии центрального и маргинального ареалов в современной Славии. *Ареалогические исследования в языкознании и этнографии*. Л.: Наука, 1977. С.37–56.
221. Трубачов О. М. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. М.: Изд-во АН СССР, 1959. 212 с.
222. Уфимцева А. А. Некоторые вопросы синонимии. *Лексическая синонимия*. М.: Наука, 1967. С.26–42.
223. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. М.: Изд-во АН СССР, 1962. 287 с.
224. Филин Ф.П. О лексикализированных фонетико-морфологических вариантах слов в русских говорах. *Лексика русских народных говоров*. М.-Л.: Наука, 1966. С.27–34.
225. Филин Ф.П. О лексико-семантических группах слов. *Езиковедски изследования в чест на акад. Ст. Младенов*. София: Издание на Българската Академия на науките, 1957. С.523–528.
226. Фроляк Л. Д. Акаючі говірки Донеччини. *Вісн. ХНУ ім. В. Н. Каразіна : Філологія*. 2002. № 572. Вип. 36. С. 41–51.
227. Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика украинских говоров Северного Приазовья. Дис... канд.филол.наук. К., 1988. 296 с.
228. Фроляк Л. Д. До питання про лексичну типологію та диференціацію говірок Північного Приазов'я (назви дерев). *Структура і функції граматичних і лексичних одиниць*. К.: НМКВО, 1992. С.78–84.
229. Фроляк Л. Д. Типологія українських говірок території пізнього заселення (на матеріалі говірок Донеччини). *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т.Шевченка: Філологічні науки*. Луганськ, 1999. №10. С.99–104.
- 230.** Хібеба Н. В. Динаміка весільної лексики східнобойківських говірок Рожнятівщини (кінець ХІХ – ХХІ ст.) *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 428–449.
231. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : автореф. дис... канд. філол. наук. Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л., 2007. 20 с.
232. Хмара Г. В. Словотвірна мотивація та встановлення її напряму (на матеріалі назв одягу і взуття). *Вісник. Х.*, 2008. Вип. 54: Сер.: Філологія. С. 37–39.

233. Хобзей, Н. Мовний світ гуцулів у форматі словника: Іван Вагилевич. *Діалектологічні студії*, 2015, № 10 С. 51–61.
234. Хомчак Л. М. Лексика родинної обрядовості надсянських говірок : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Львів, 2011. 191 с.
235. Чабаненко В.А. Говоры долины реки Конской: Автореф. дис...канд. филол. наук / Днепропетровский государственный университет. Днепропетровск, 1965. 24 с.
236. Шафонский Опанас. *Енциклопедія українознавства* : Словникова частина : *Молоде життя*, 1984. Т. Кн. 2. С. 372.
237. Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.01, Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. К., 2013. 200 с.
- 238.** Шкурко Г. В. Динаміка традиційної транспортної лексики в українських говорах Закарпаття. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоєкології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 474–482.
239. Шмелёв Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. М.: Просвещение, 1964. 244 с.
240. Шмелёв Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. М.: Наука, 1973. 280 с.
241. Шмелёв Д.Н. Способы номинации в современном русском языке. М.: Наука, 1982. 296 с.
242. Шуст Л. М. Ентомологічна лексика західнополіських говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011. 20 с.
243. 244ба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Ред. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., Комис. по истории филол. наук. — Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1974. — 427, [1] с. : 1 л. портр. — Библиогр.: с. 413-418.
244. 244бина Т. Ареалогія середньонадніпряньсько-степового порубіжжя. Черкаси : Видавець Андросчук П. С., 2009. 348 с.
245. 244бина Т. В. Середньонадніпряньсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Київ, 2003. 534 с.
246. 244бина Т. Середньонадніпряньсько-степова межа як об'єкт лінгвогеографічного відтворення. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. № 14 (44) грудень. 2001. С. 30 – 34.
247. 244бина Т.В. Ареальне членування середньонадніпряньсько-степового порубіжжя. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. № 3(59) березень. 2003. С. 239 – 246.
248. Я. Головацький «Грамматика української мови», виданому в 1849 р.
249. Ястремська Т. Моделювання українського діалектного простору: концепти *верх* / *низ* / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. 2021. 804 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

250. Ястремська Т. О. Структурно-семантична організація та географічна диференціація пастушої лексики гуцульського говору [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01. НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича. Л., 2002. 287 арк.
251. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 424 с.
252. Ястремська Т. О. Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору: Автореф. дис. ...док. філ. наук.: 10.02.01. Київ, 2021. 37 с.
253. Ястремська Т. О. Динаміка семантичної структури лексеми верх у говірках південно-західного наріччя. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 508–513.
254. Borejszo Maria. Nazwy ubiorów w języku polskim do roku 1600. Poznań, 1990. 208 s.
255. Borejszo Maria. Nazwy ubiorów we współczesnej polszczyźnie. Poznań : Wydawn. WiS, 2001. 220 s.
256. Borejszo Maria. Staropolskie ubiory w oczach dawnych Polaków i cudzoziemców. *Studia polonistyczne*. Poznań, 1991. № 16/17. S. 21–52.
257. Borejszo Maria. Współczesne ogólnopolskie słownictwo odzieżowe. *Poradnik Językowy*. W-wa; Łódź. 1990. Z 5. S. 356–365.
258. Justyna Kobus. Kierunki i dynamika zmian w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na przełomie wieków XX i XXI, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2015, ss. 193
259. Justyna Kobus. Zróżnicowanie leksykalne języka mieszkańców wsi jako jeden z przejawów ewolucji lokalnej odmiany polszczyzny. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów. 2012. s. 27–37.
260. Sierociuk J. Dialektologia wobec językowo-kulturowych przeobrażeń współczesnej wsi. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów. 2012. S. 219–234.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЇХНІХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х т. Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1 : А-Н . 2000. 353 с.
2. АУМ – Атлас української мови. Т.1. Полісся, Наддніпрянина і суміжні землі / Ред. кол: І.Г. Матвіяс (голова), Я.В.Закревська та ін. К.: Наук. думка, 1984. 498с.
3. Бер. – Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках. Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. 348 с.

4. БГ – Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / Укл. Руснак Н., Гуйванюк Н., Бузинська В.. – Чернівці: Рута, 2006. – 383 с.
5. БЭС – Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Большая Рос. энцикл. ; СПб. : Норинт, 1997, 1999, 2001, 2004. 1456 с.
6. Бур. – Бурячок А.А. Назви спорідненості по бокових лініях у середньонаддніпрянських говірках. *Середньонаддніпрянські говори: Збірник статей / Ред. кол. В.М. Брахнов (секретар), І.О. Варченко, Ф.Т. Жилко (відп. ред.), П.С. Лисенко, О.С. Мельничук. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. С. 170–183.*
7. Ващ.1 – Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. Харків: ХДУ, 1960. Вип. 1. 107 с.
8. Ващ. 2 – Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини : лексичні матеріали / В. С. Ващенко; Дніпропетр. держ. ун-т імені 300-річчя возз'єднання України з Росією. Дніпропетровськ: [б.в.], 1968. 157 с.
9. Гав. – Гаврилова Т. О., Денисенко З. М. Словник мікротопонімів. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2010. 493 с.
10. ГПК – Говірки Південної Київщини. Збірник діалектних текстів / Упорядники: Г.І. Мартинова, З.М. Денисенко, Т.В. 244бина; відпов. ред. Г.І. Мартинова. Черкаси, 2008. 369 с.
11. ГЗП – Говірки Західної Полтавщини: збірник діалектних текстів / Упорядник Г. І. Мартинова Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2012. 323 с.
12. ГЧ – Говірки Черкащини: збірник діалектних текстів / упоряд.: Г. І. Мартинова, Т. В. 244бина, А. А. Таран. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2013. 881 с.
13. Гол. – Голянич М.І. Мовний портрет села Тюдів. Словник. У 2-х т. Том І. А–М / Марія Голянич. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 1000 с.
14. Гор. – Матеріали до словника подільського говору / Упор. І.В. Гороф'янюк. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.
15. Гр. – Грінченко Б.Д. Словарь української мови: В 4-х т. К.: Наук. думка, 1996–1997.
16. Грим. – Гримашевич Г.І. Словник назв одягу та взуття середньополіських суміжних говірок., Житомир., 2002. 184 с.
17. ГГ – Гуцульські говірки: короткий словник, за ред. Я. Закревської. Львів, 1997

18. Дзен.1 – Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: Лексика. Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1958. Ч.1.
19. Дзен.2 – Дзендзелівський Й.О. Словник специфічної лексики говірок Нижнього Подністров'я // Лексикографічний бюлетень. 1958. Вип.6. С.36–54.
20. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / За ред. О.С. Мельничука: В 7 т. Київ : Наукова думка, 1982–1988. Т. 1–5 .
21. Жай. – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. С. 626-627.
22. КЭСРЯ – Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь русского языка. М.: Просвещение, 1975. 644 с.
23. Клим. – Атлас побутової лексики (назви одягу) східностепових говірок Донеччини / Н.Б. Клименко. Покровськ: ДВНЗ «ДонНТУ», 2020. 200 с.
24. Лис. 1 – Лисенко П.С. Словник специфічної лексики правобережної Черкащини // Лексикографічний бюлетень. К.: АН УРСР. 1958. Вип. VI. С.5–21.
25. Лис. 2 – Лисенко П. С. Словник полтавських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 259 с.
26. Мат. – Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник. К.: Наук. думка, 1996. 196 с.
27. Ож. – Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. М.: Рус. яз., 1986. 796 с.
28. Ониш. – Шишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: В 2-х ч.К.: Наукова думка, 1984. 495 с.
29. Очер. – Очеретний А.Д. Словник діалектної лексики західної Черкащини // Тези КПІ. (1964) 1965. С. 89–91
30. Преоб. – Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка / сост. А. Преображенский. М. : Тип. Г. Лиснера и Д. Собко, 1910–1916. 12 т.
31. Сиз. – Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1990. 100 с.
32. СБГ – Словник буковинських говірок / За заг. ред.. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
33. ССГ – Словник середньонадніпрянських говірок / Г.І. Мартинова, Т.В. 244бина. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2020. 492 с.
34. СУМ – Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.

35. ССХСЛГ Словник українських східнословобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Лєснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.
36. МАС – Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Под ред. А. П. Евгеньевой. 4-е изд., стер. М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999.
37. ССРЯ – *Словарь современного русского литературного языка: В 17 т /* Под ред. В. И. Чернышёва. М., Л.: Изд-во АН СССР, 1948–1965.
38. Фас. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка // Перев. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. М.: Прогресс, 1964–1973. Т.1-4.
39. Хоб. – Хобзей Наталя. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів, 2009.
40. Чаб. – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1992. Т.1–4.
41. Чер. – Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В 2 т. 3-е изд., стереотип. М., 1999. Т. I–II.
42. Чуб. – Чубинський П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край., Т. 1–7., Спб, 1872 – 1878. 593 с.
43. Цыг. – Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. К.: Рад. шк., 1970. 600 с.
44. Шев. – Шевченко Є.І. Українська народна тканина: словник народної термінології. Київ: Артанія. 1999, 412 с.
45. ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Вып. 1–10. Мінск, 1978–2000
46. ЭСРЯ – Этимологический словарь русского языка / Под руков. и ред. Н.М.Шанского. М., 1963 [и след.]. Вып. I [и след.].
47. Brück. – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1957. 806 s.
48. Sław. – Sławski, Franciszek. Słownik etymologiczny języka polskiego [Text] / F. Sławski. - Kraków : Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1952 . Т. 2.2.(7) : Kaznodzieja-Klimkować. 1961. s. 113–224 .
49. Tarn. – Tarnacki J. Studia porównawcze nad geografią wyrazów: Polesie – Mazowsze. – Warszawa, 1939. 101 s.

ДОДАТКИ

Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію
результатів дослідження

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2019. Вип. 27. С. 109–117.
2. Бобер Т. Б. Лексико-семантична група назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Наукові записки* : зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019 Вип. 29. С. 71–81.
3. Бобер Т. Б. Принципи номінації лексико-семантичної групи назв чоловічих головних уборів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2020. Вип. 28. С. 92–102.)
4. Бобер Т. Б. Назви взуття в сучасних середньонаддніпрянських говірках. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2021. Вип. 30 С. 101–111.

Наукові праці в закордонних виданнях

5. Бобер Т. Б. Назви жіночих прикрас у середньонаддніпрянських говірках. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (65). P. 7–12.

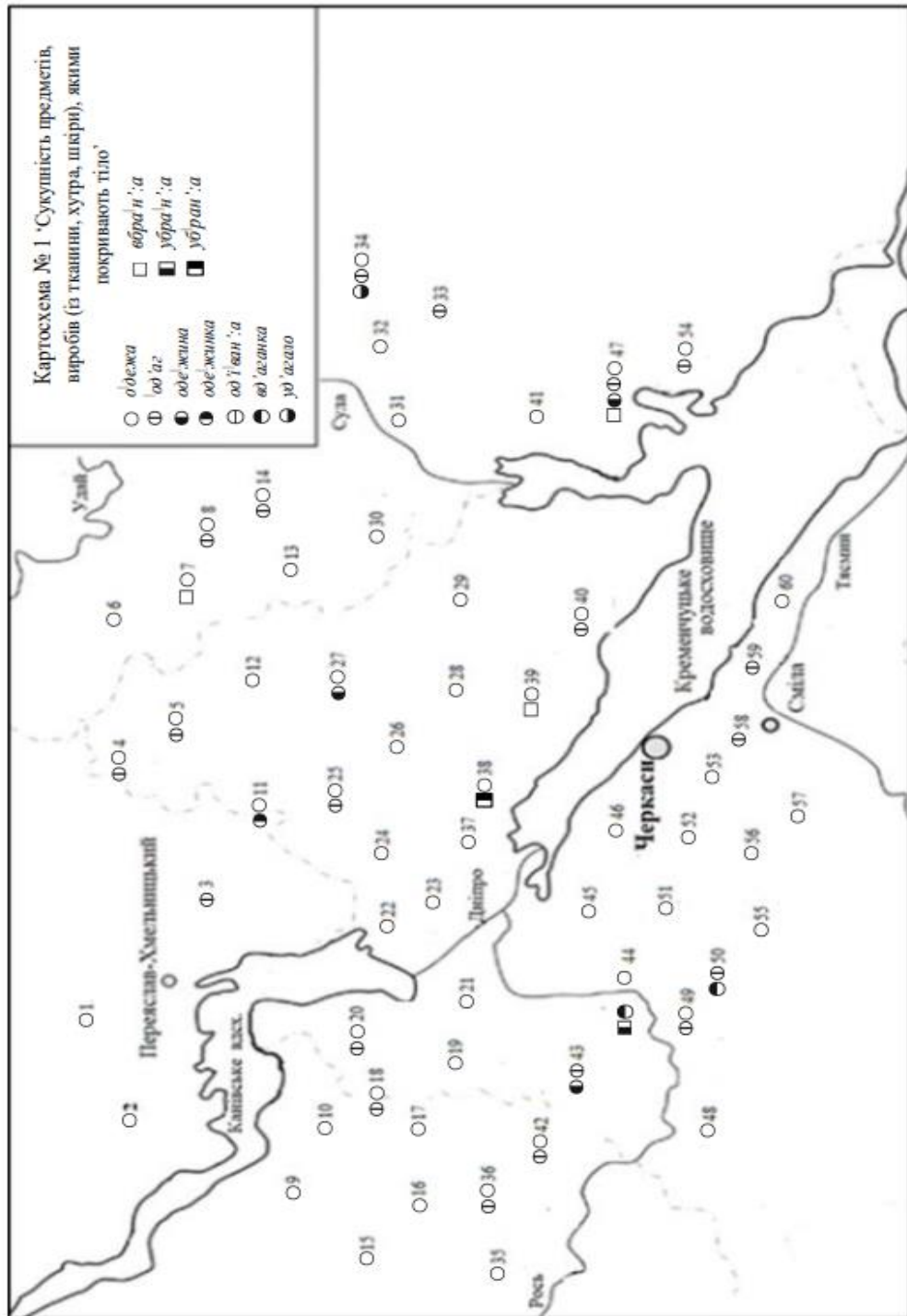
Наукові праці апробаційного характеру

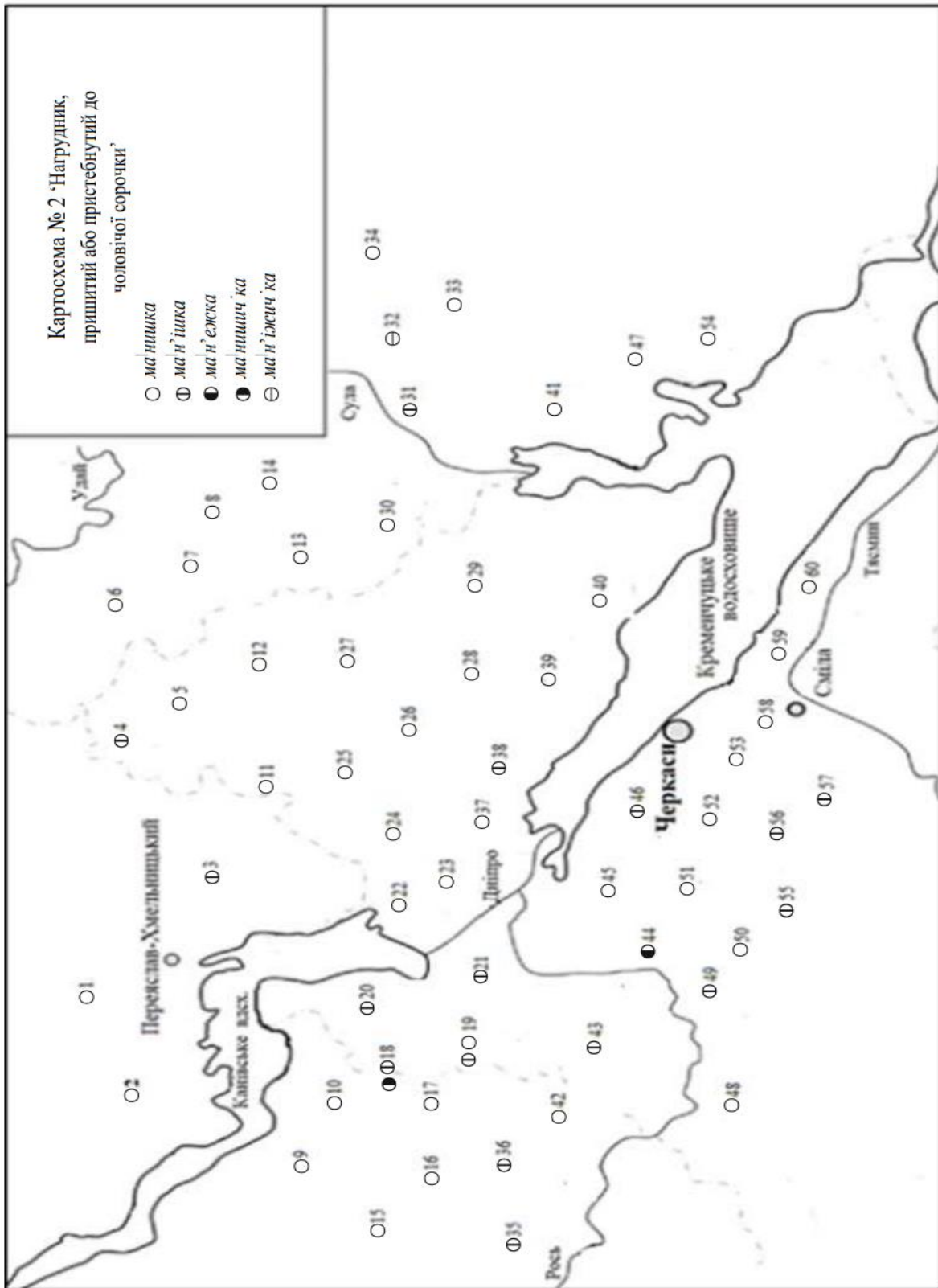
6. Мартинова Г. І., Бобер Т. Б. Динамічні процеси на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Том V. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи». Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 364–373.
7. Бобер Т. Б. Назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок. *Діалектологічні студії*. 13. Зб. наук. праць. Матеріали наукової конференції «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей». Львів, 2019. С. 135–148.

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. VII Міжнародна наукова конференція «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 17–18 травня 2018) (очно)
2. Міжнародна наукова конференція «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» (Київ, 23–24 травня 2019) (очно).
3. V Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон, 25 жовтня 2019) (заочно).
4. Міжнародна наукова конференція «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей» (Львів, 10–11 жовтня 2019) (очно).
5. VIII Міжнародна наукова конференція «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 4–5 травня 2020) (дистанційно).

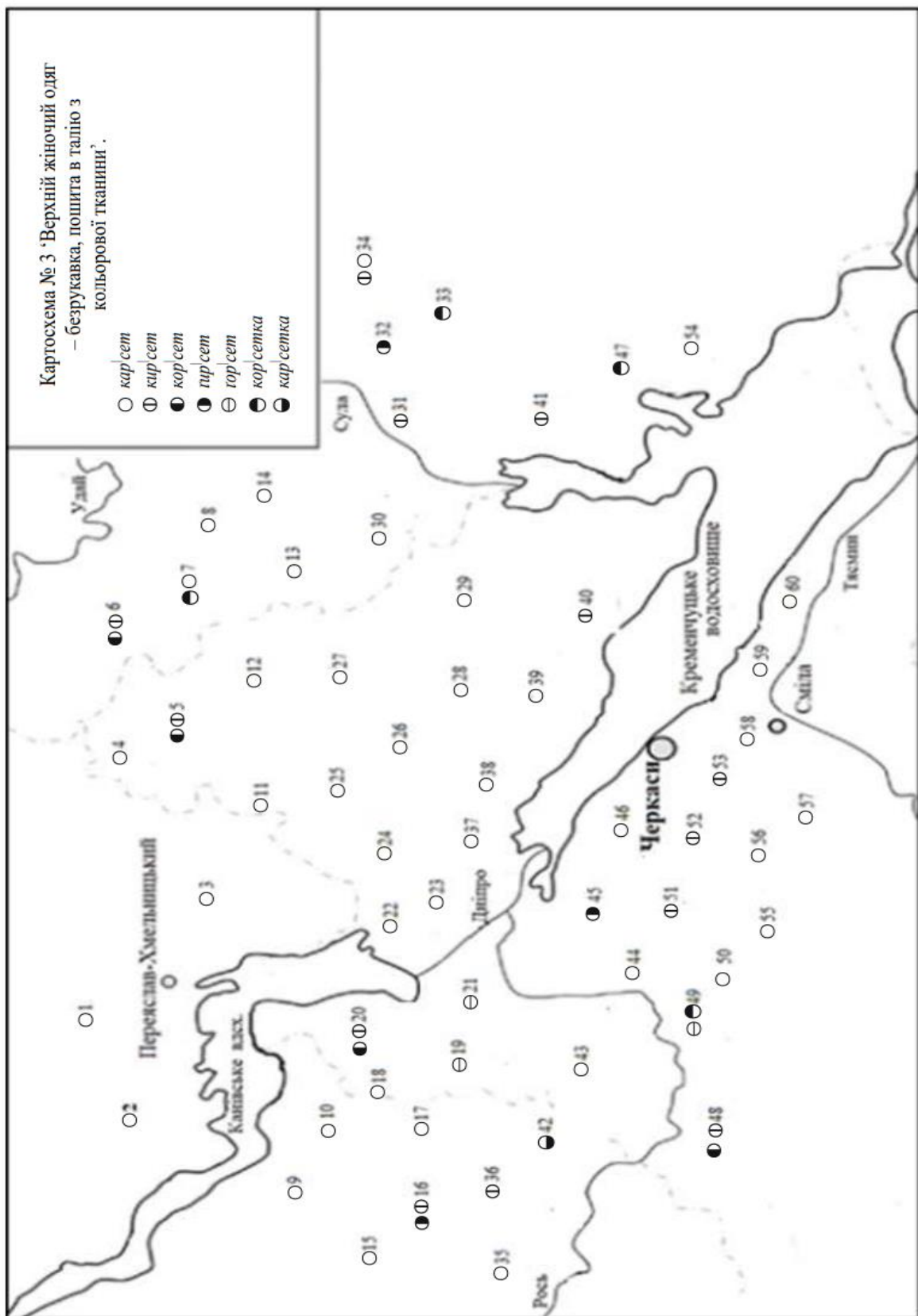
6. 5-та Ювілейна міжнародна наукова конференція молодих дослідників «Про Україну міждисциплінарний підхід у Вроцлавському університеті» (Вроцлав, 2–4 грудня 2020) (дистанційно).
7. Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 19 березня 2021) (дистанційно).
8. Всеукраїнський науково-практичний лінгвістичний семінар «Евристичний потенціал українських діалектів у сучасній лінгвософії» (Київ, 28 лютого–1 березня 2019) (очно).
9. Всеукраїнська науково-практична конференція «Співвідношення семантики і структури в системі мовних одиниць» (Полтава, 8–10 квітня 2020) (заочно).
10. Всеукраїнська лінгвістична школа-семінар для молодих дослідників "Діалектологічна майстерня на тему "Діалектний текст: від звучання й записування до інтерпритації" (Київ, 26 лютого 2021) (дистанційно).
11. Всеукраїнський науковий семінар «Україністика Черкащини: здобутки і перспективи» (Черкаси, 18 травня 2021) (дистанційно).

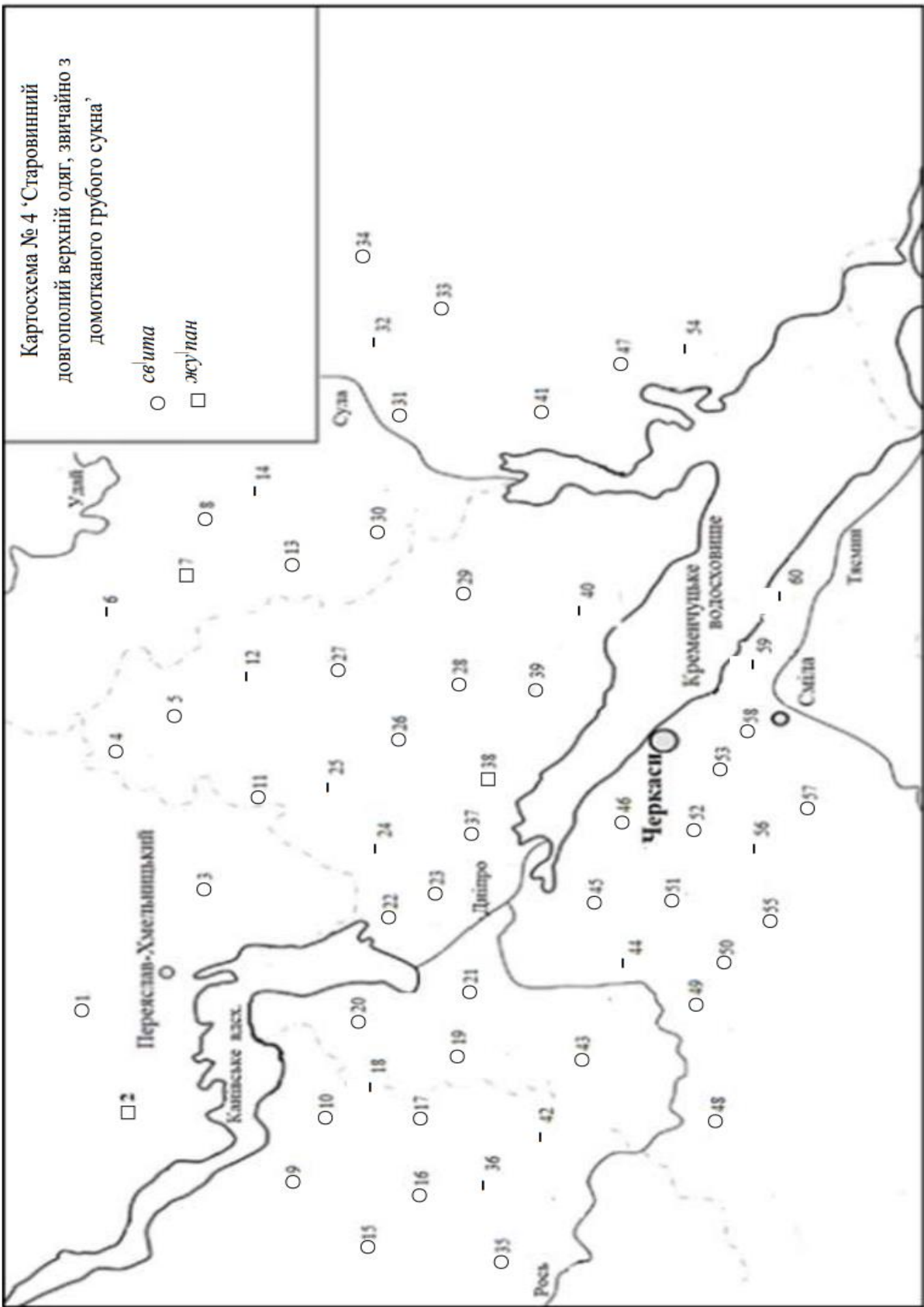

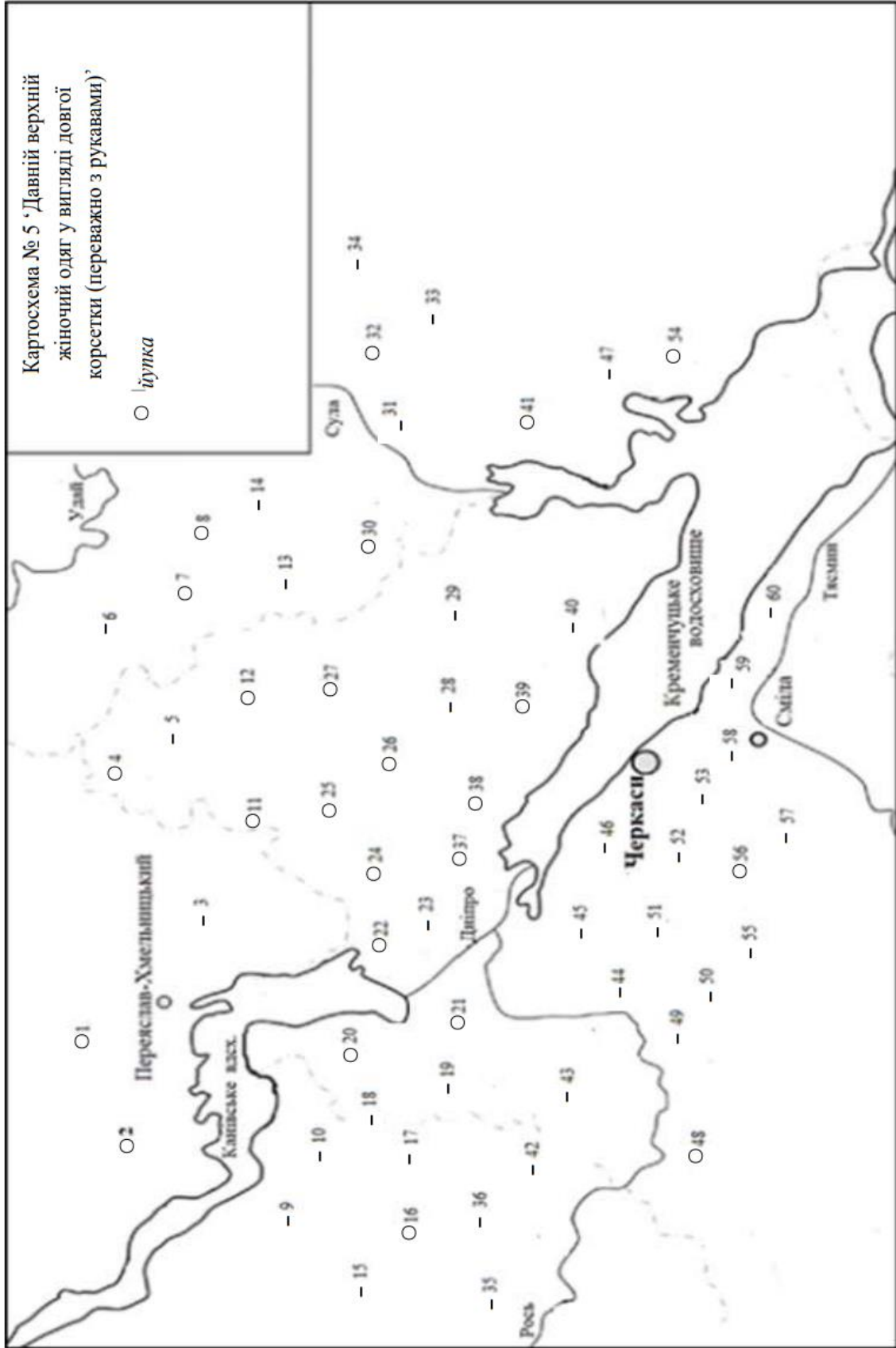

Картохема № 3 'Верхній жіночий одяг'
 – безрукавка, пошита в талію з
 кольорової тканини'.

- карсет
- ⊖ кирсет
- корсет
- кирсет
- ⊖ горсет
- корсетка
- карсетка

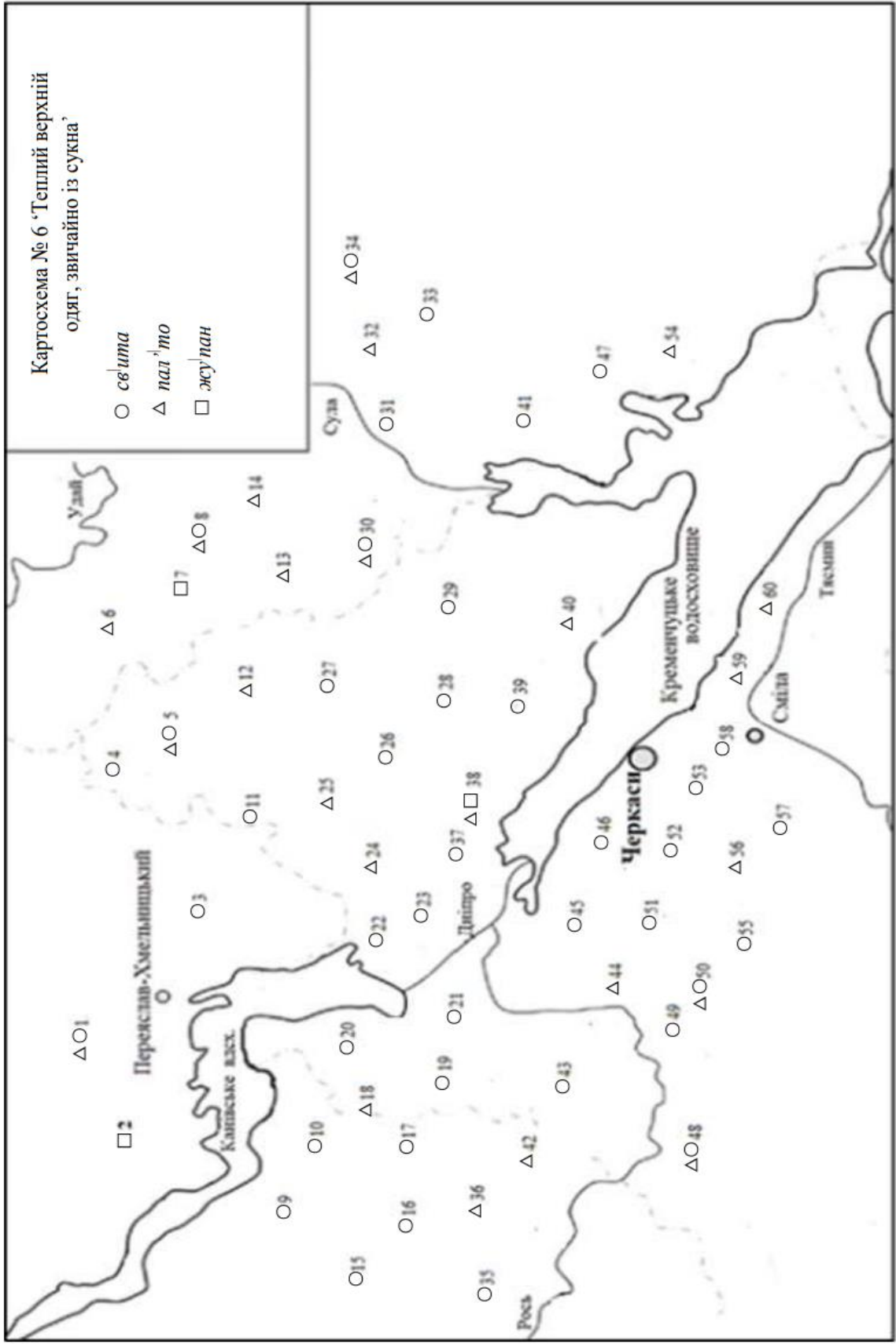

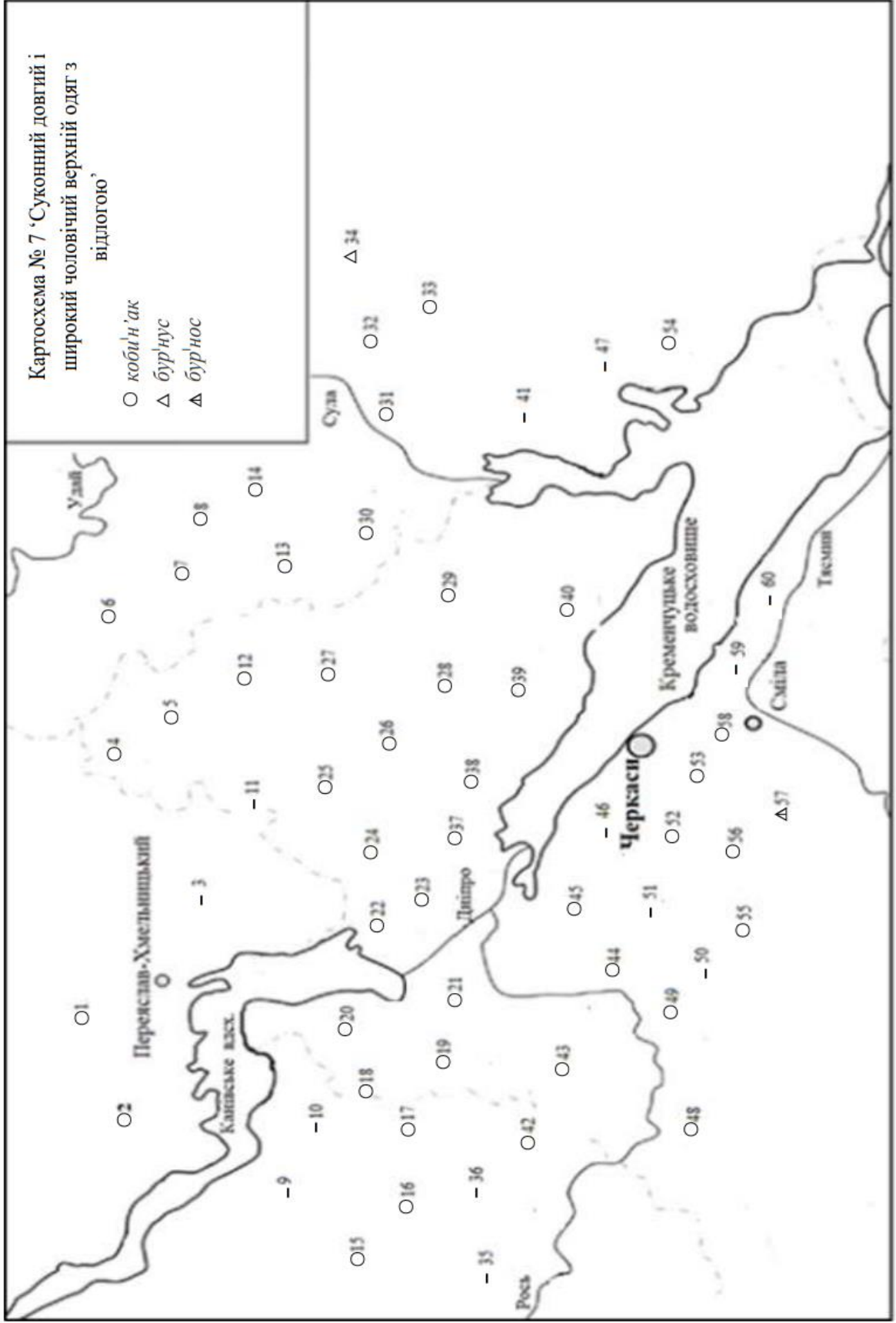

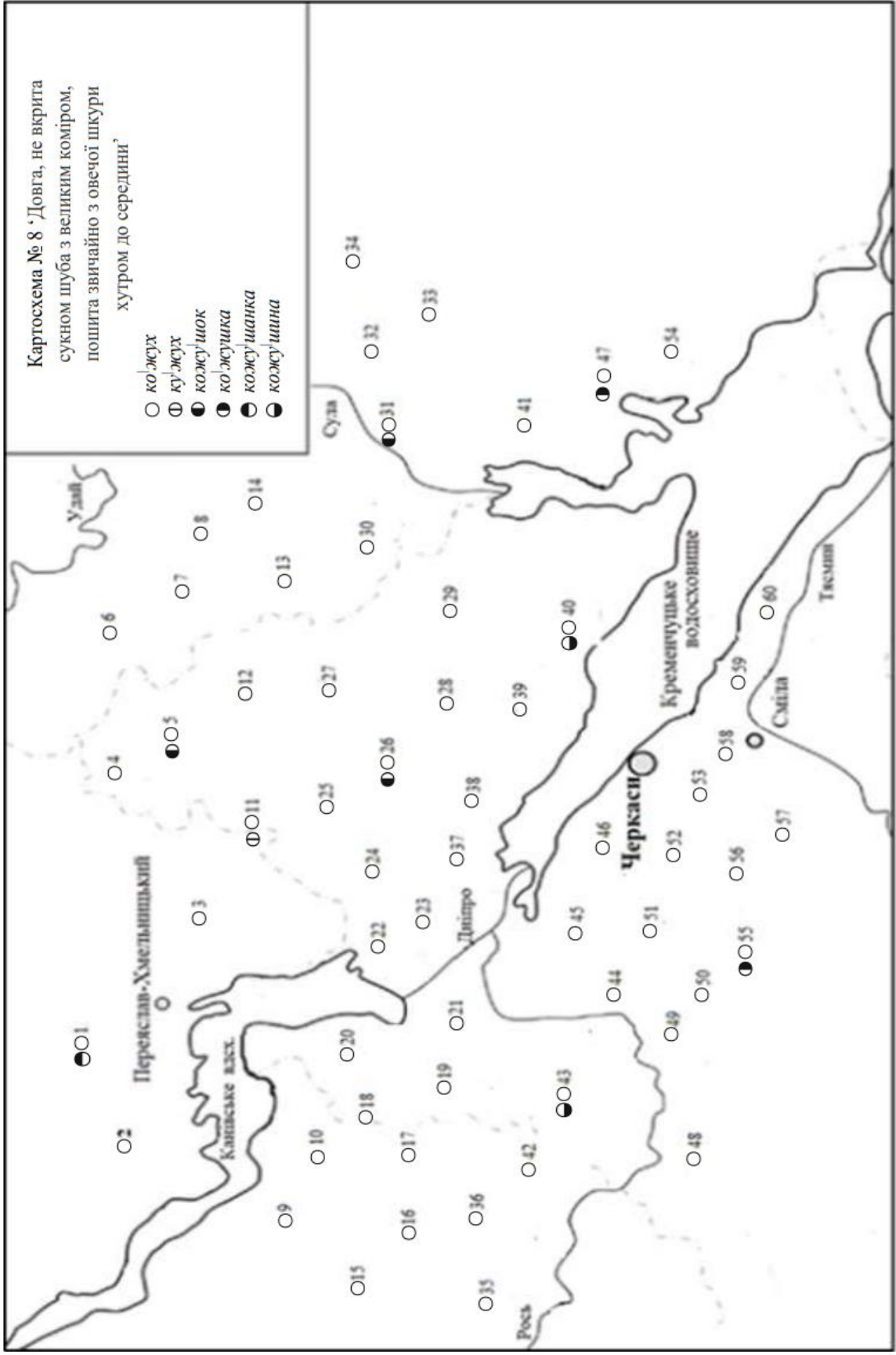

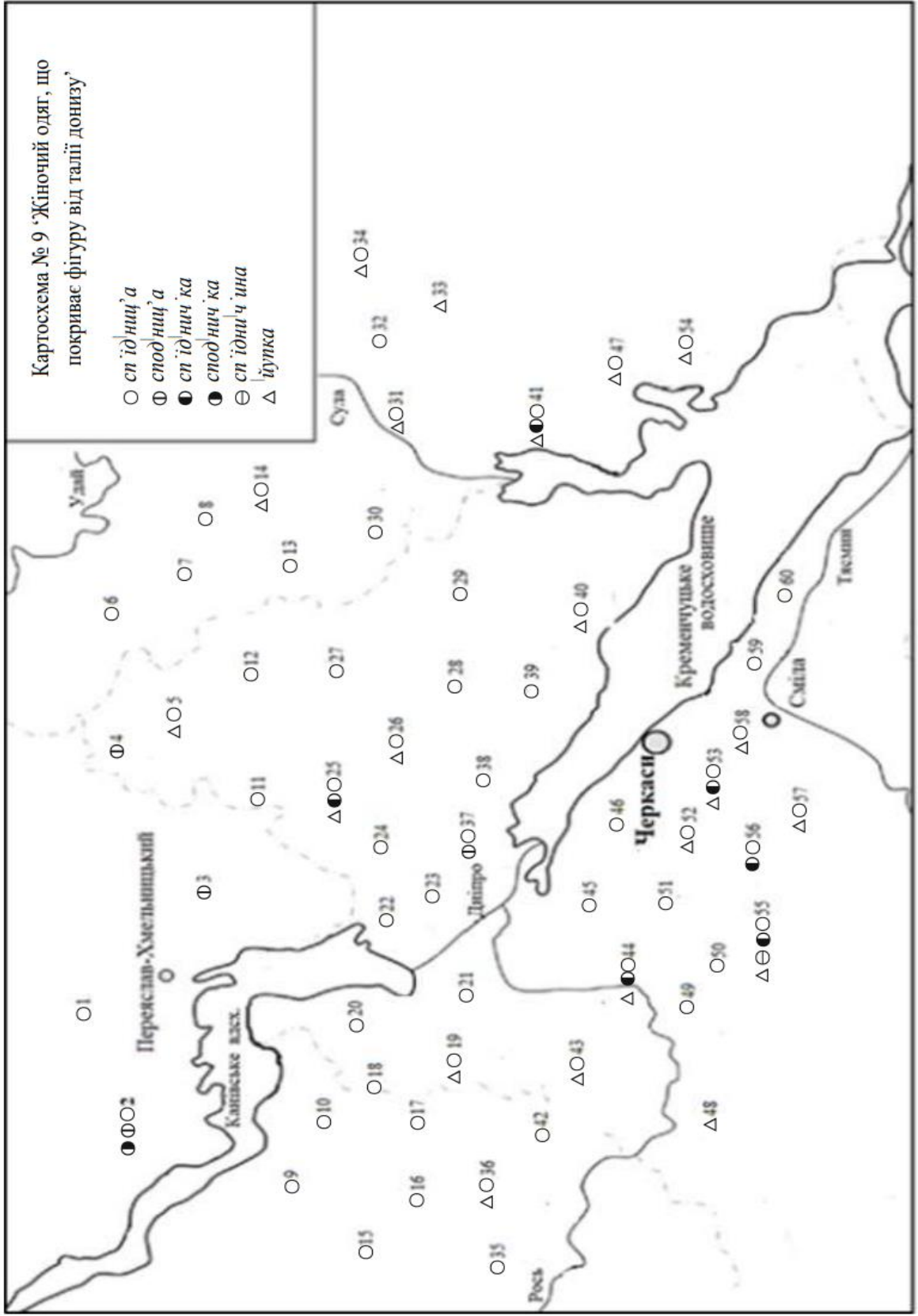
Картохема № 6 'Теплий верхній одяг, звичайно із сукна'

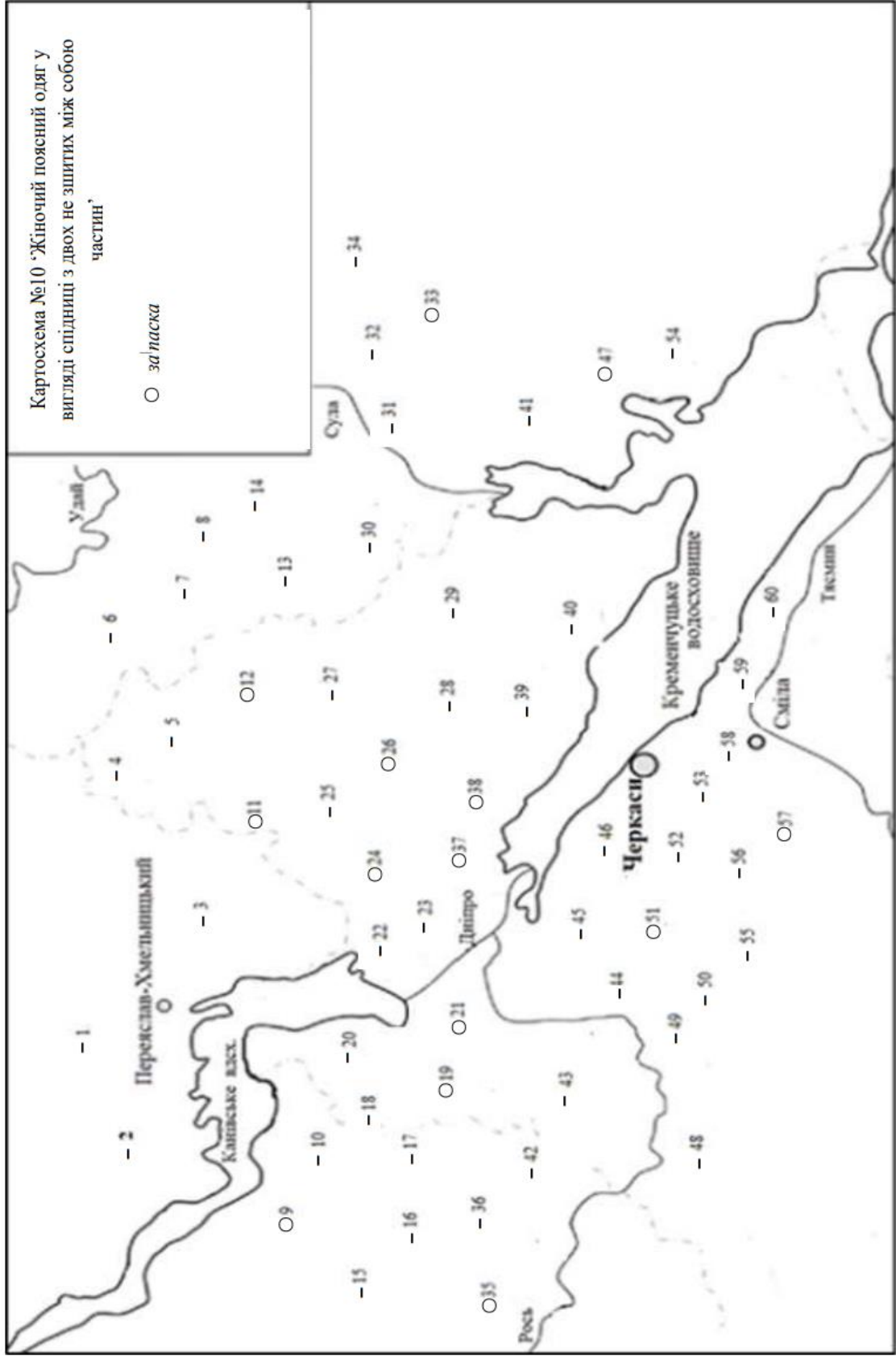
- світа
- △ пал'то
- жупан

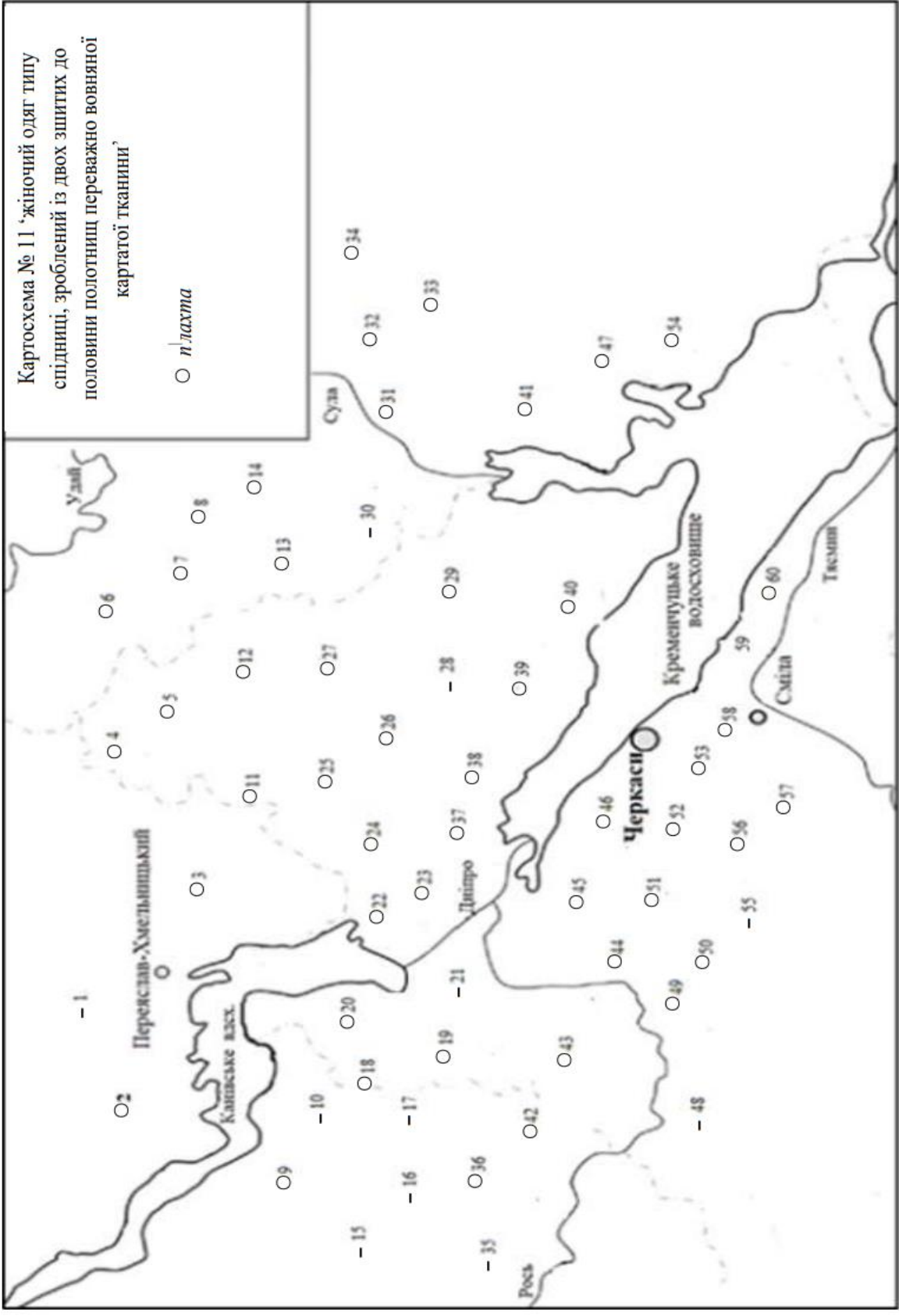

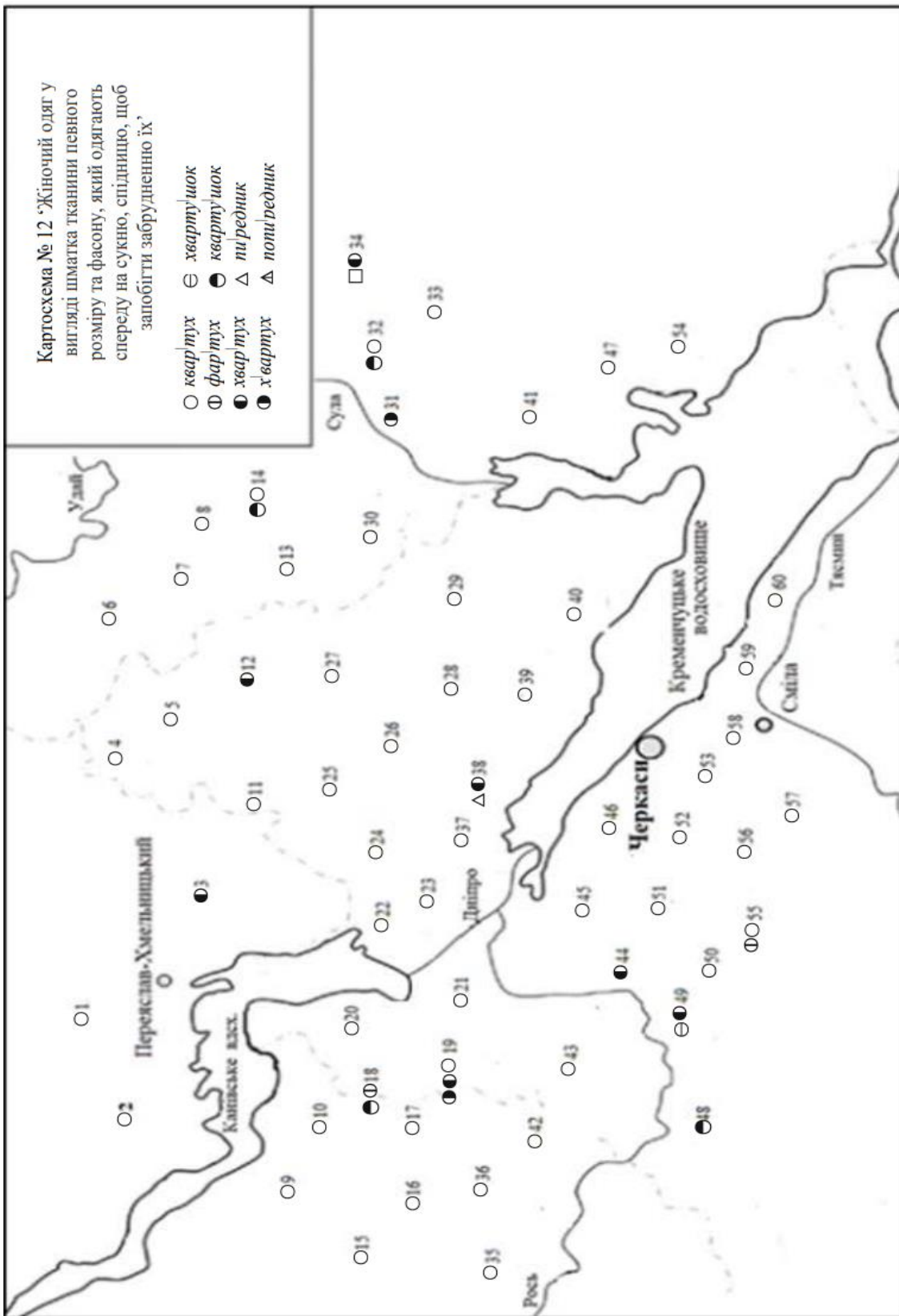

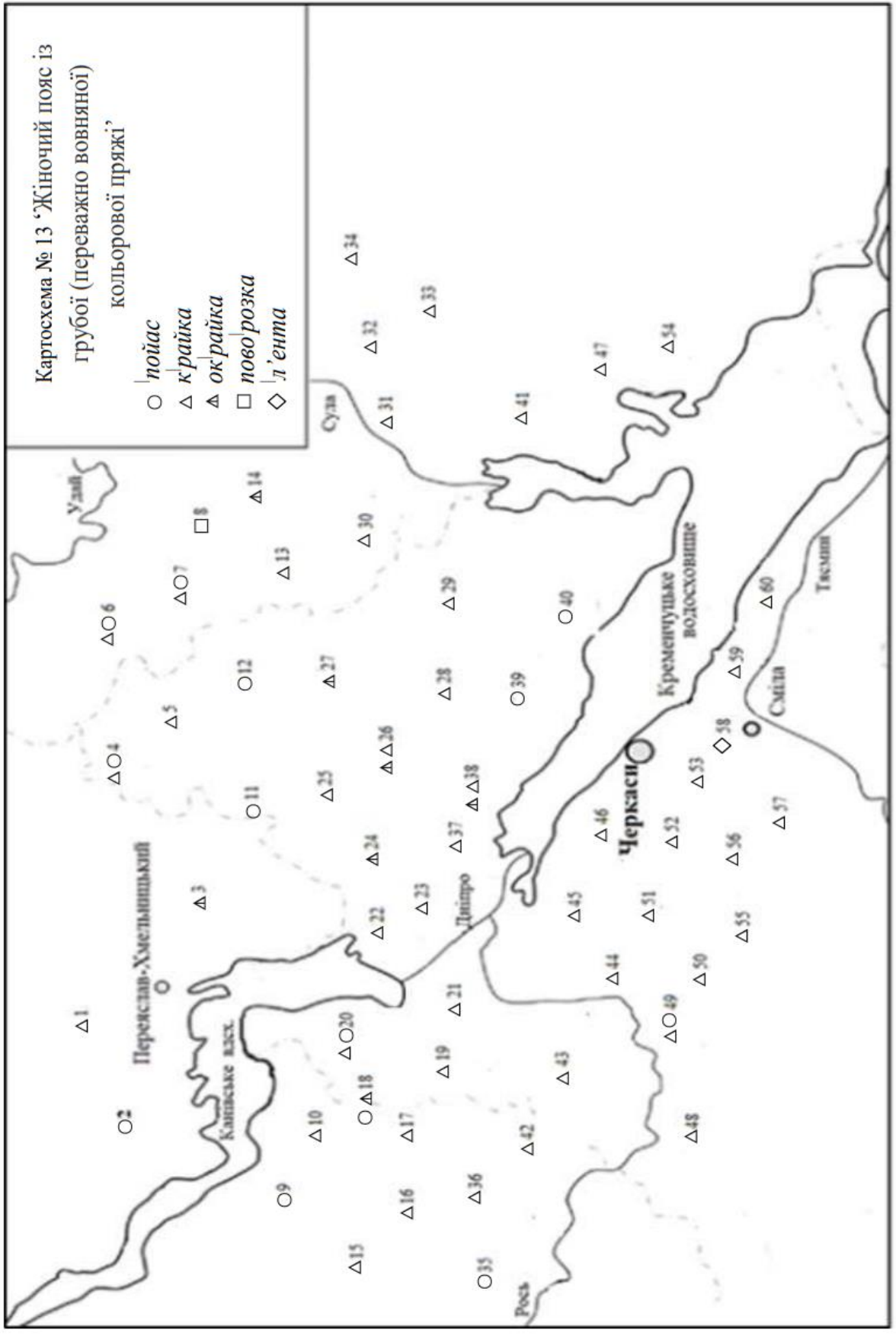

Картохема № 12 'Жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукно, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх'

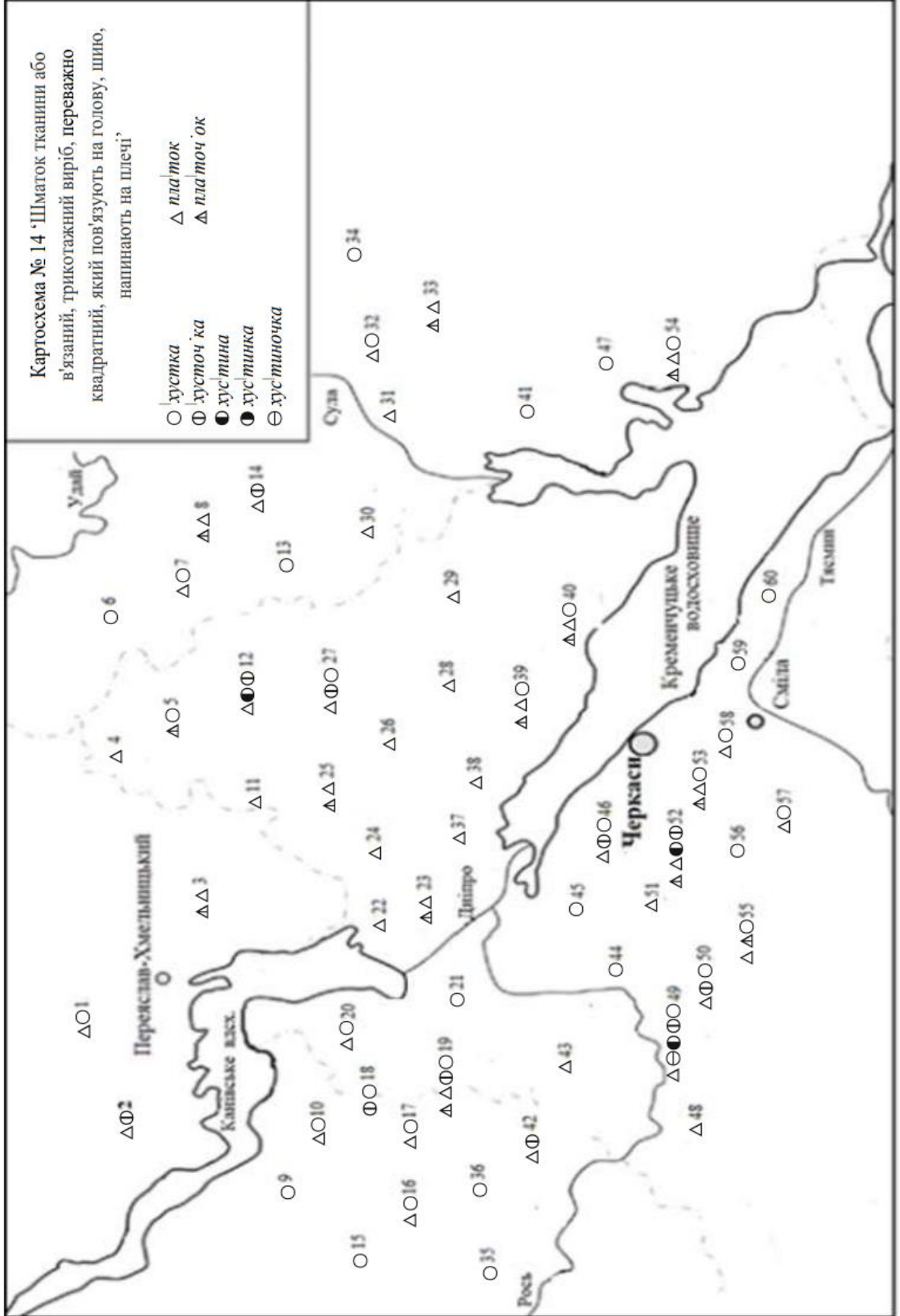
- квар'тух ⊖ хварту'шок
- ⊙ фар'тух ● кварту'шок
- хвар'тух △ пи'редник
- х'вартух △ поли'ведник

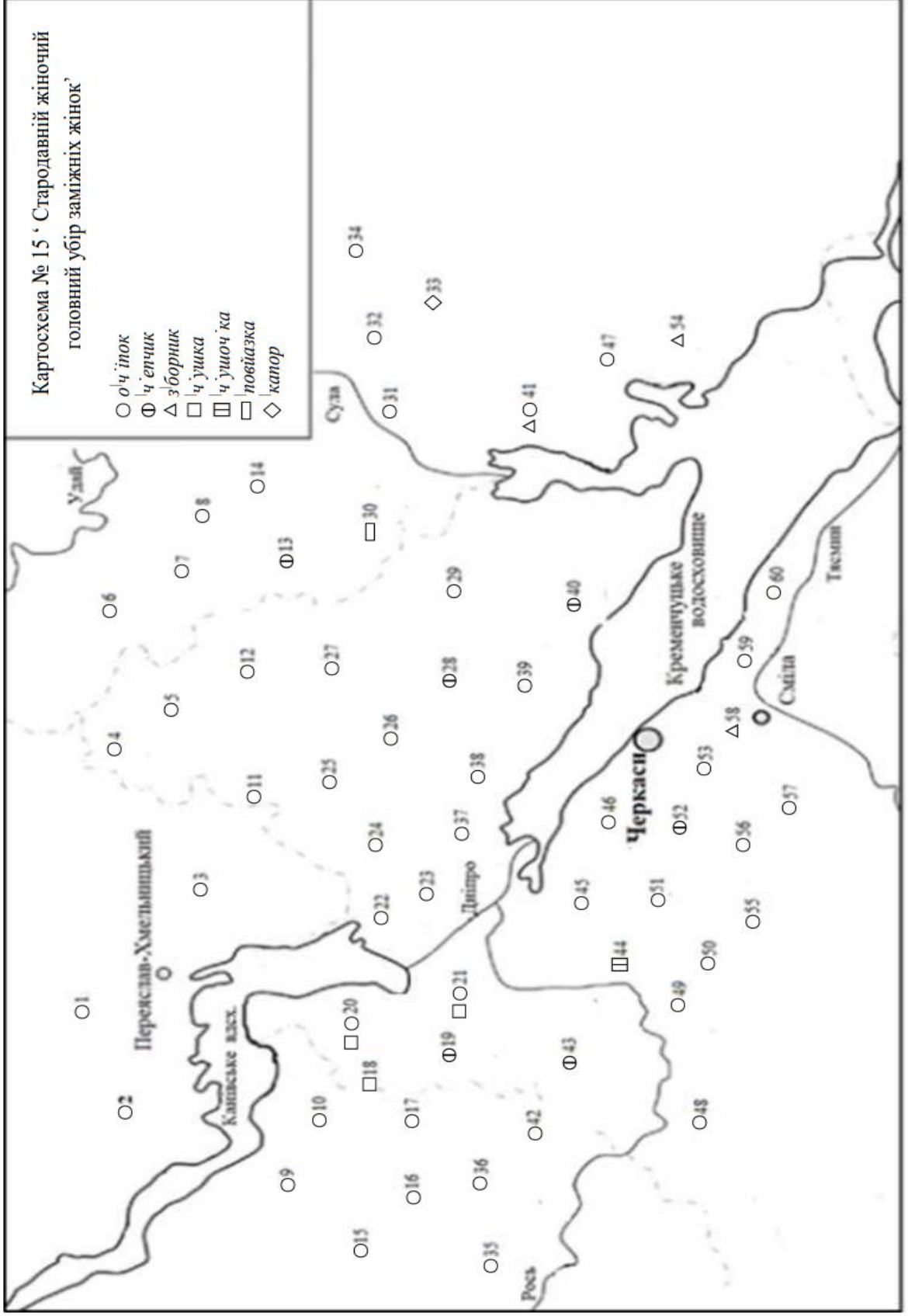

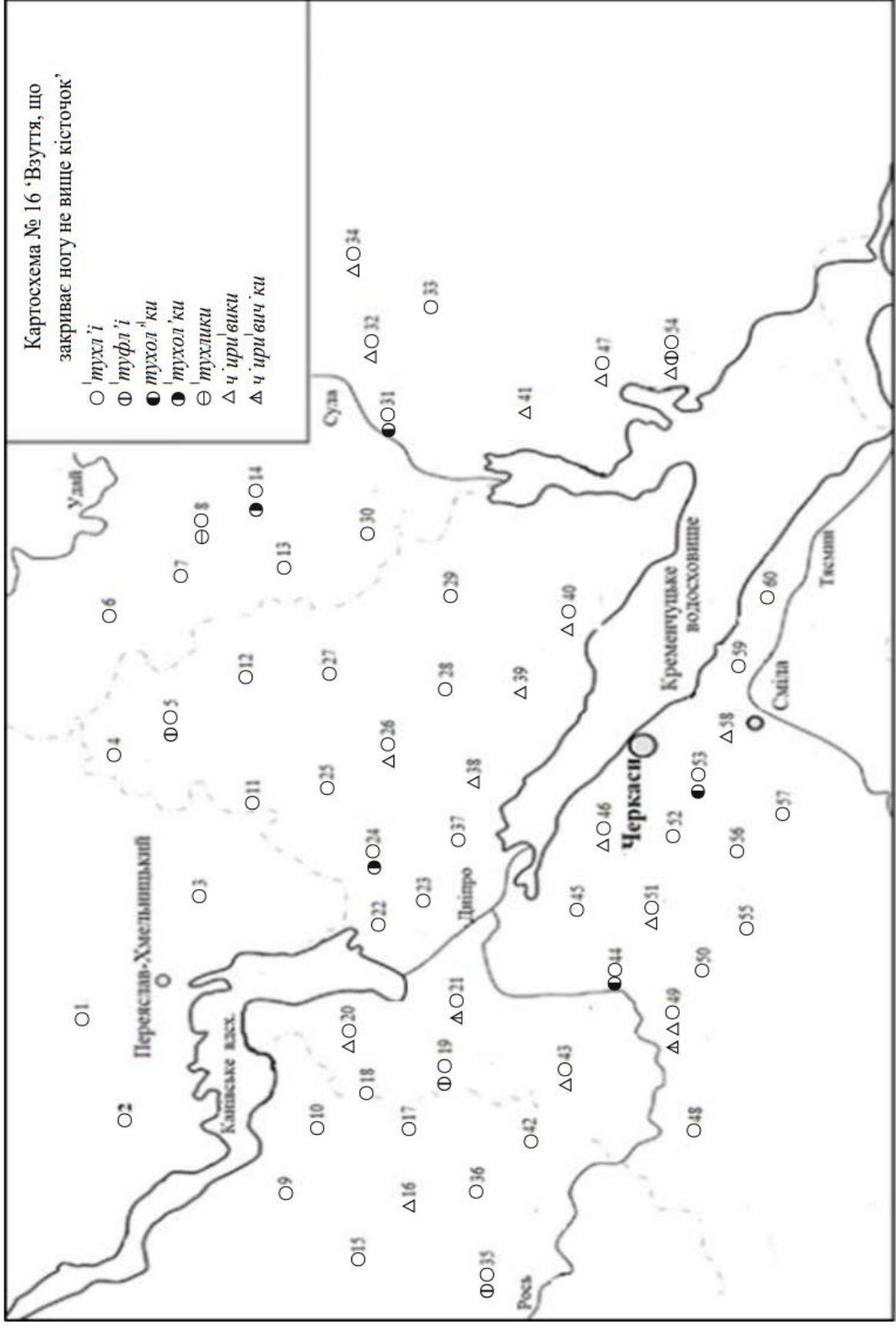

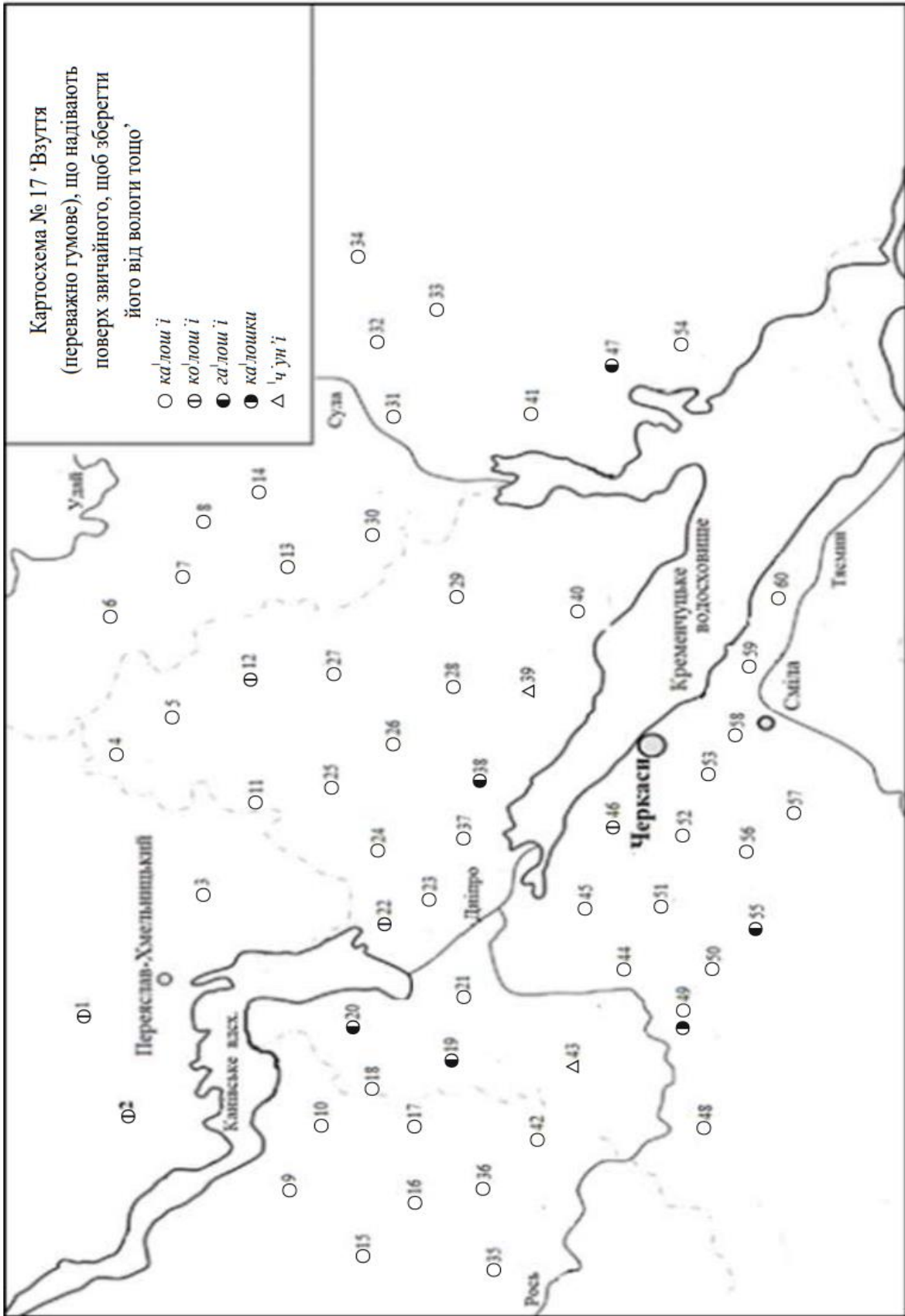
Картохема № 14 'Шматок тканини або в'язаний, трикогажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі'

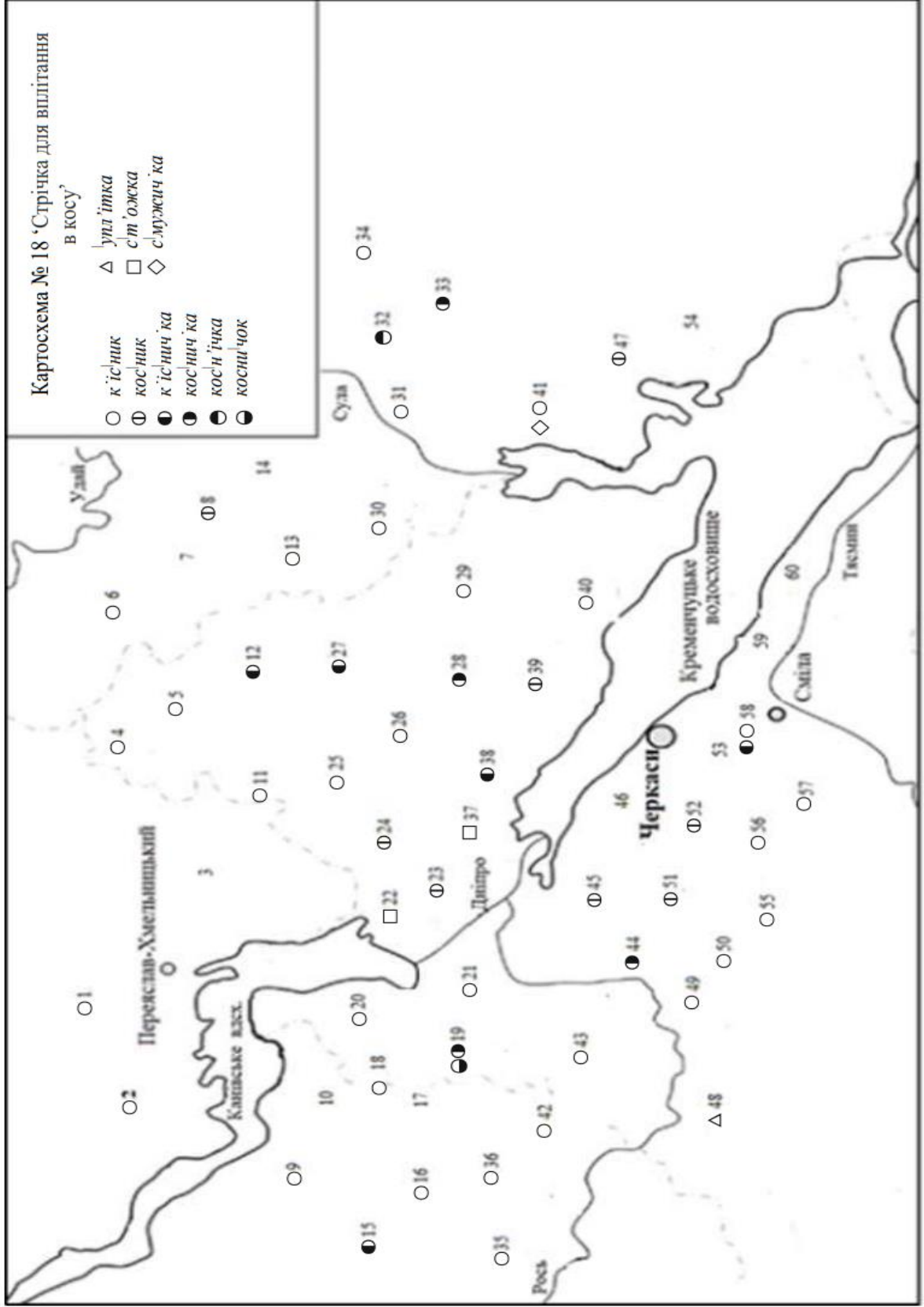
- хустка
- ⊖ хусточка
- хустина
- хустинка
- ⊖ хустиночка
- △ платок
- △ платочок

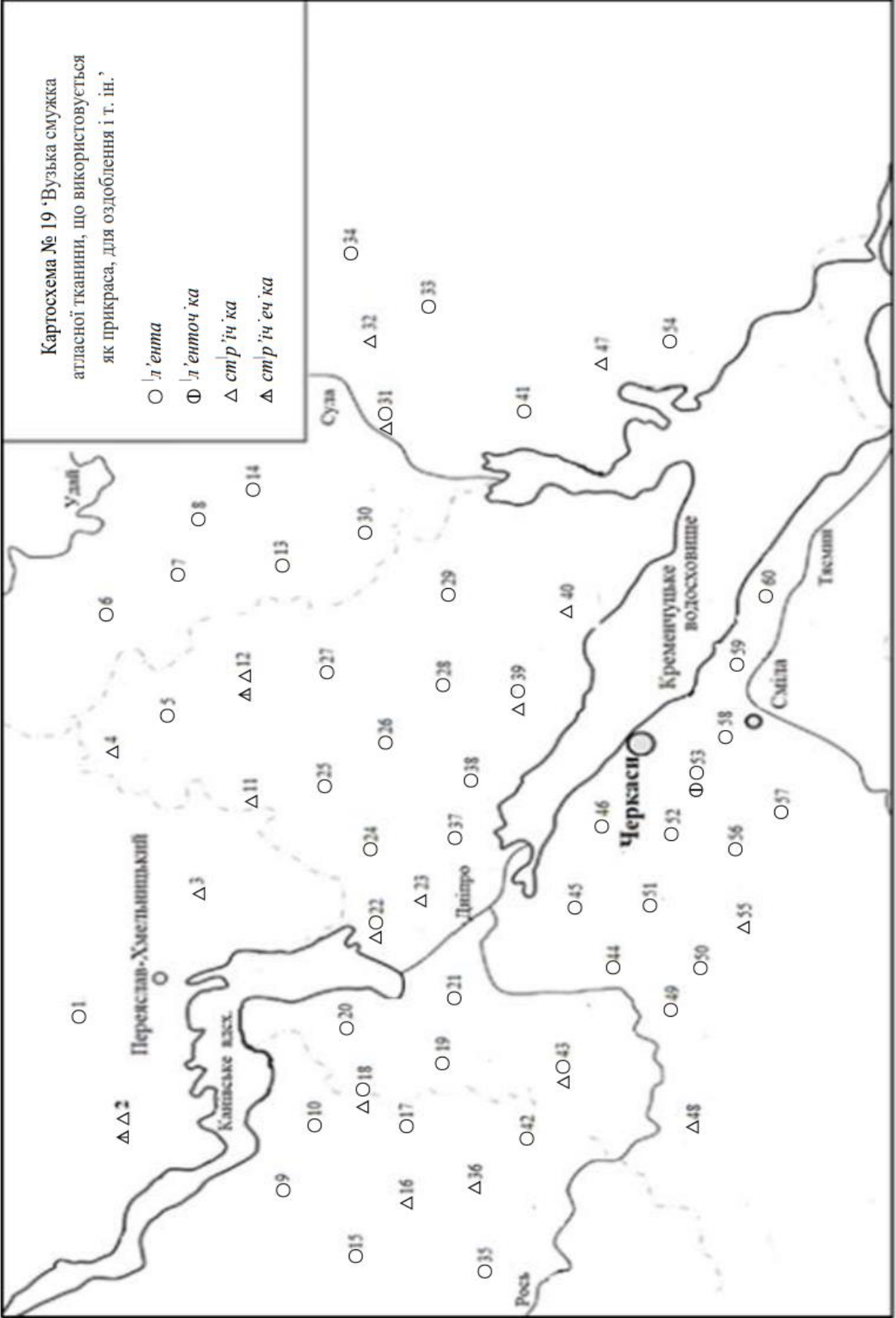

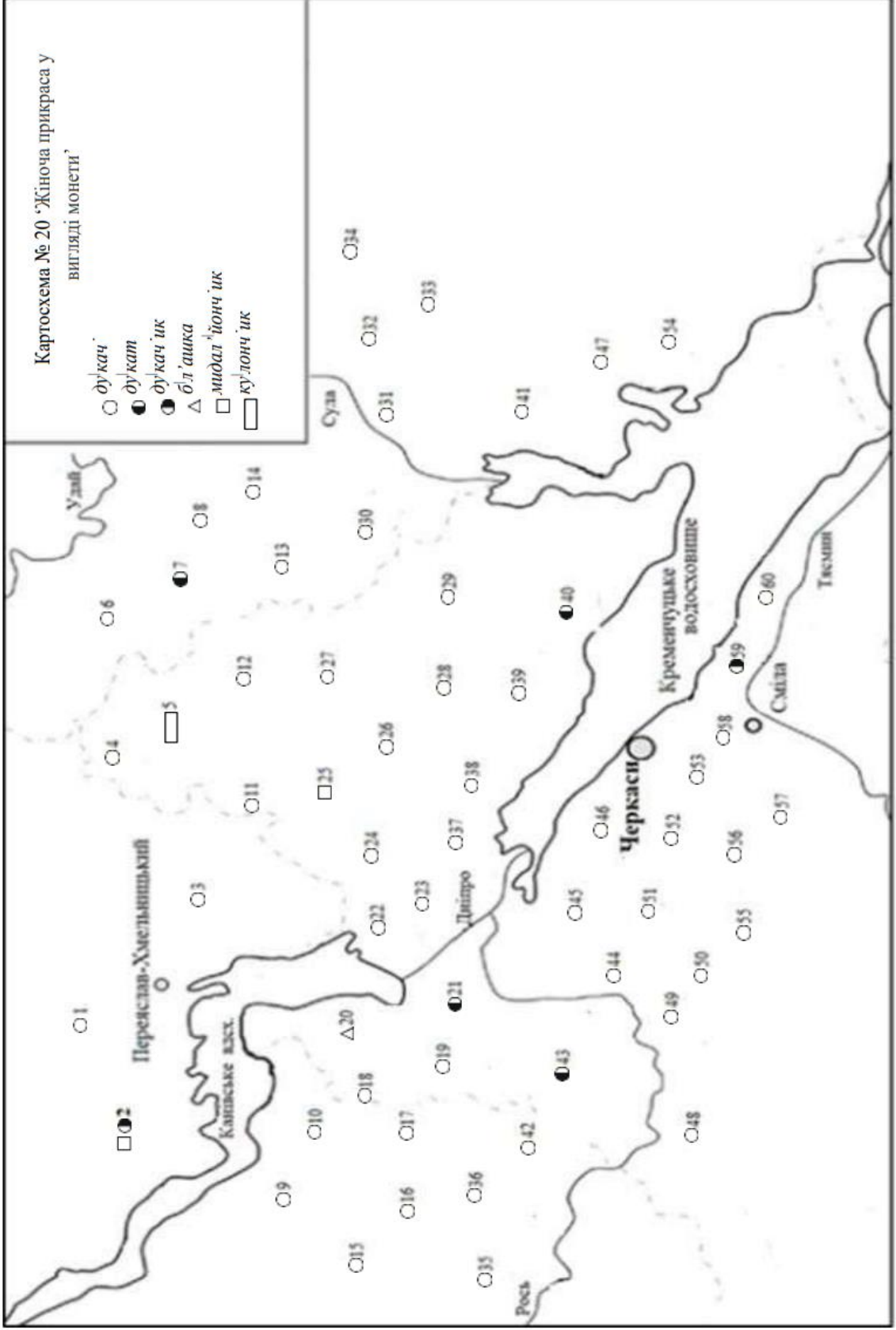

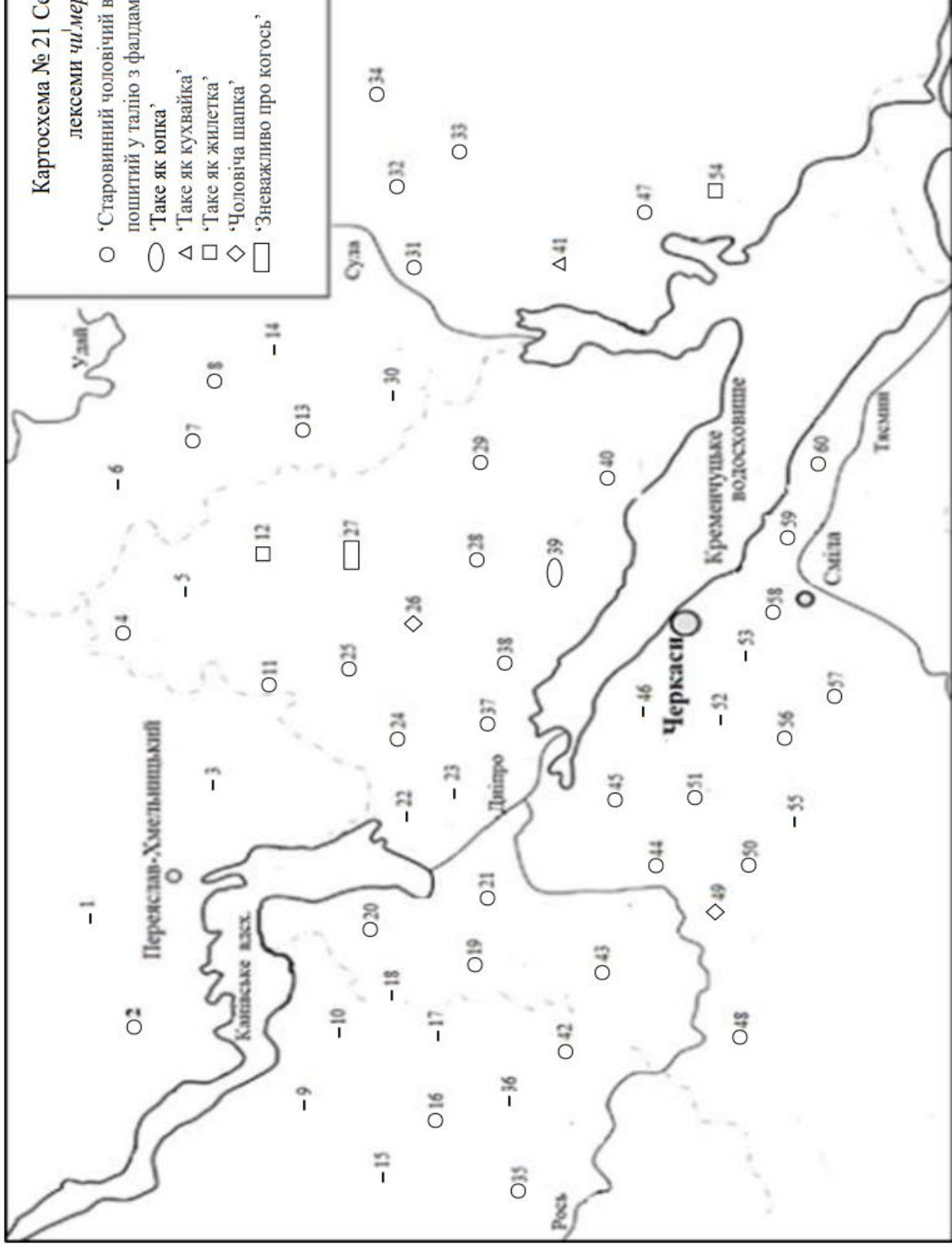

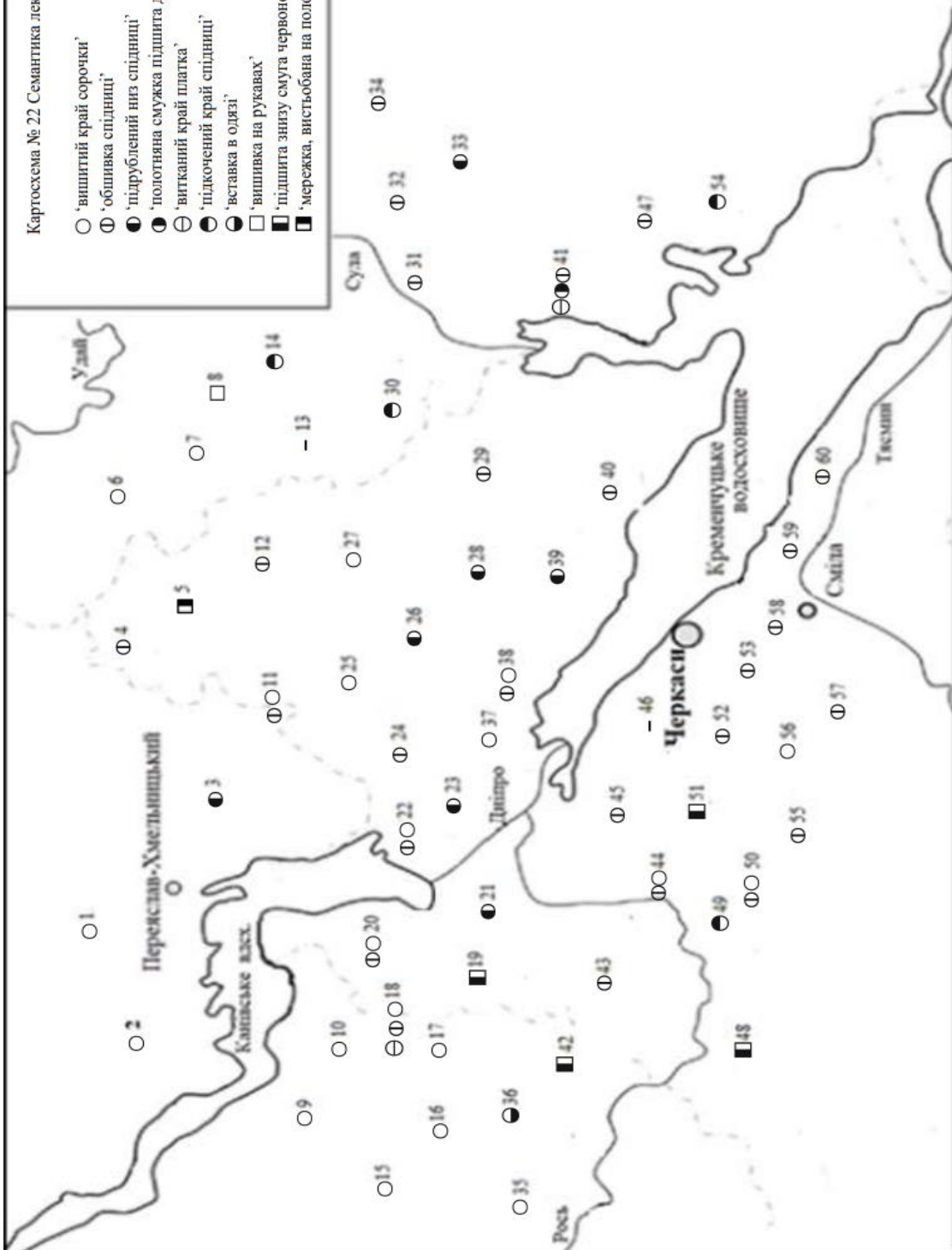
Картохема № 21 Семантика
лексеми *чи мерка*

- 'Старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду'
- 'Таке як юпка'
- △ 'Таке як кухайка'
- 'Таке як жилетка'
- ◇ 'Чоловіча шапка'
- 'Зневажливо про когось'

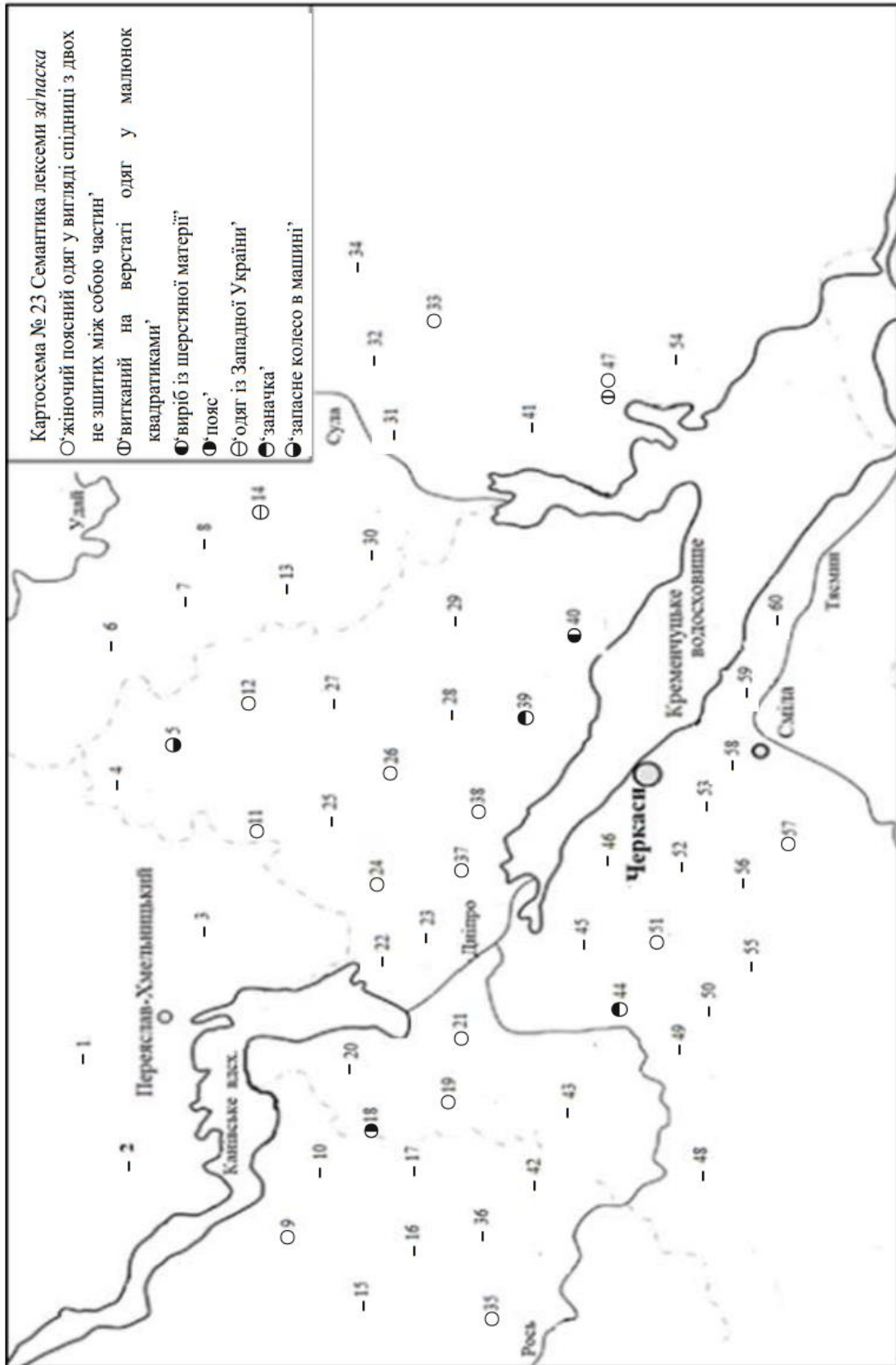
Картохема № 22 Семантика лексеми 'лиштва'

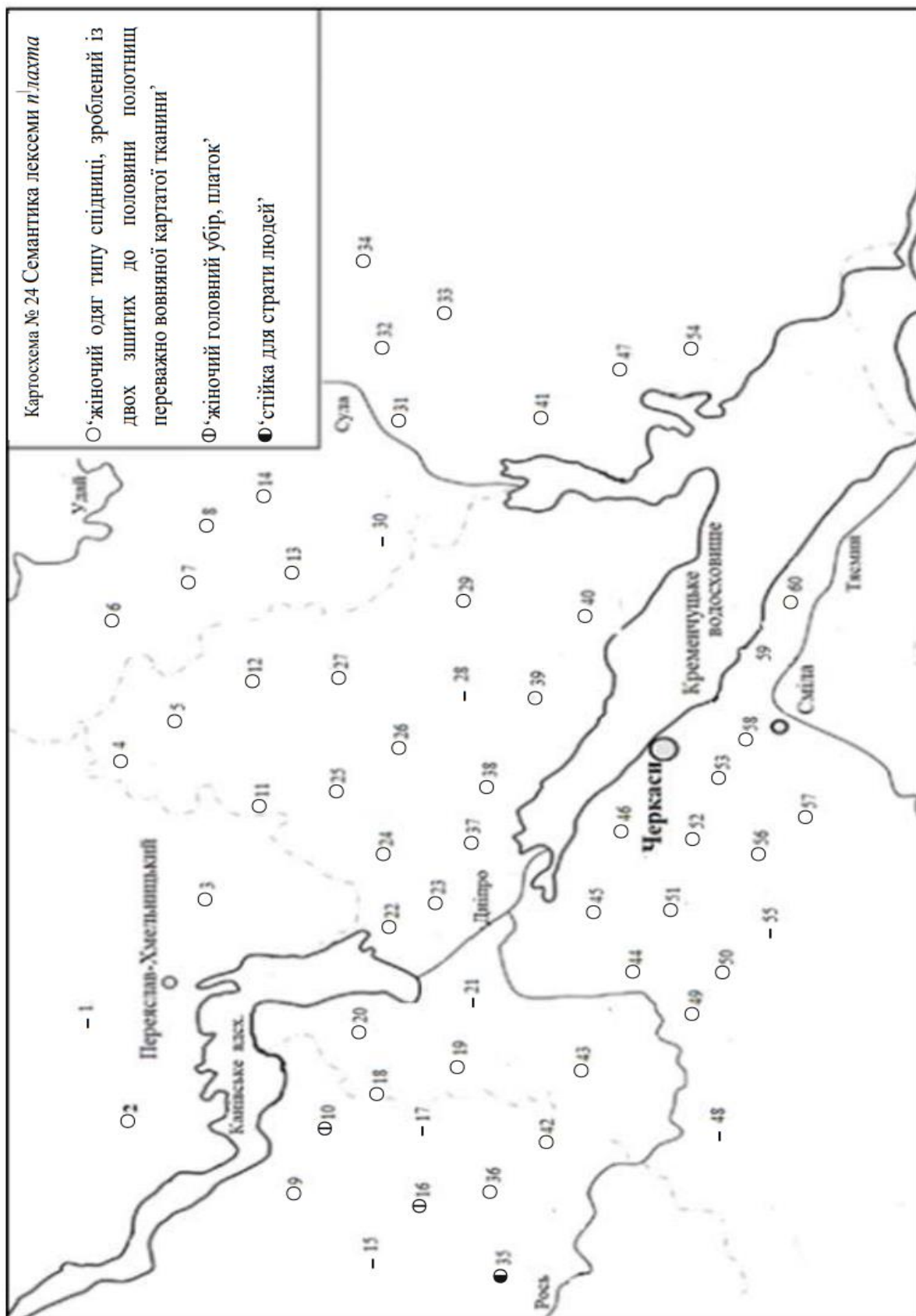
- 'вишитий край сорочки'
- ⊖ 'обшивка спідниці'
- 'підрублений низ спідниці'
- ⊙ 'полотняна смужка підшита до сполу спідниці'
- ⊕ 'вигканий край платка'
- ⊗ 'підкочений край спідниці'
- ⊖ 'вставка в одязі'
- 'вишивка на рукавах'
- 'підшита знизу смуга чорного кольору'
- 'мережка, вистьобана на полотні'

Картохема № 23 Семантика лексеми *за'паска*

- жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин'
- витканий на верстаті одяг у малюнок квадратами'
- виріб із шерстяної матерії'
- пояс'
- одяг із Західної України'
- значка'
- запасне колесо в машині'

Додаток А 1

ЗАСАДИ КАРТОГРАФУВАННЯ

Об'єктом картографування стала лексика на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок.

Матеріал для картографування зібрано в 2018–2021 рр. у 60 середньонаддніпрянських говірках за питальником, який було розроблено з урахуванням «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзензелівського

У дисертаційній праці подано 24 лінгвістичні карти, серед яких представлено два типи атомарних карт – 20 лексичних і 4 семантичних. Перші з них репрезентують ареальні протиставлення плану вираження, на других – представлено ареальні розрізнення елементів, ідентичних за формою вираження і відмінних щодо змісту. Семантичні карти демонструють полісемію лексем у межах досліджуваного ареалу.

На картах представлено номер карти, її назву. Використано такі графічні знаки: ○●○●○●○●□■△△.

До кожної карти подано легенду: порядковий номер карти, її назва, картографічні знаки із поясненням.

Діалектний лексичний матеріал представлено фонетичною транскрипцією.

Додаток А 2

СПИСОК НАЗВ ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ ТА ЇХ СКОРОЧЕНЬ

1. – с. Дем'янці Переяслав-Хмельницький р-н Київська обл.
Дмй
2. – с. Дівички Переяслав-Хмельницький р-н Київська обл.
Дв
3. –с. Ташань Переяслав-Хмельницький р-н Київська обл.
Тш
4. –с. Кононівка Драбівський р-н Черкаська обл. Кн
5. –с. Шрамківка Драбівський р-н Черкаська обл. Шр
6. –с. Тарасівка Гребінківський р-н Полтавська обл. Тр
7. –с. Велика Круча Гребінківський р-н Полтавська обл.
ВК
8. –с. Новаки Лубенський р-н Полтавська обл. Нв
9. –с. Стави Кагарлицький р-н Київська обл. Ст
- 10.–с. Пії Миронівський р-н Київська обл. Пй
- 11.–с. Підставки Золотоніський р-н Черкаський обл. Пд
- 12.–с. Кантакузівка Драбівський р-н Черкаська обл. Кнт
- 13.–с. Золотухи Оржицький р-н Полтавська обл. Злт
- 14.–с. Пулинці Лубенський р-н Полтавська обл. Пл
- 15.–с. Запруддя Кагарлицький р-н Київська обл. Зп
- 16.–с. Шубівка Кагарлицький р-н Київська обл. Шб
- 17.–с. Матвіївка Миронівський р-н Київська обл. Мт
- 18.–с. Зеленьки Миронівський р-н Київська обл. Зл
- 19.–с. Козин Миронівський р-н Київська обл. Кз

20.–с. Бобриця Канівський р-н Черкаська обл.	Бб
21.–с. Литвинець Канівський р-н Черкаська обл.	Лт
22.–с. Келеберда Канівський р-н Черкаська обл.	Кл
23.–с. Прохорівка Канівський р-н Черкаська обл.	Прх
24.–с. Піщана Золотоніський р-н Черкаська обл.	Пщ
25.–с. Гельмязів Золотоніський р-н Черкаська обл.	Гл
26.–с. Богуславець Золотоніський р-н Черкаська обл.	Бг
27.–с. Лукашівка Золотоніський р-н Черкаська обл.	Лк
28.–с. Маліївка Золотоніський р-н Черкаська обл.	Млв
29.–с. Малі Канівці Чорнобаївський р-н Черкаська обл.	МК
30.–с. Старий Іржавець Оржицький р-н Полтавська обл.	СІ
31.–с. Худоліївка Хорольський р-н Полтавська обл.	Хд
32.–с. Мусіївка Хорольський р-н Полтавська обл.	Мс
33.–с. Вишняки Хорольський р-н Полтавська обл.	Вш
34.–с. Ковалі Хорольський р-н Полтавська обл.	Кв
35.–с. Острів Рокитнянський р-н Київська обл.	Ос
36.–с. Саварка Богуславський р-н Київська обл.	Св
37.–с. Домантове Золотоніський р-н Черкаська обл.	Дм
38.–с. Деньги Золотоніський р-н Черкаська обл.	Дн
39.–с. Крутьки Чорнобаївський р-н Черкаська обл.	Кр
40.–с. Мельники Чорнобаївський р-н Черкаська обл.	Млн
41.–с. Іванівка Семенівський р-н Полтавська обл.	Ів
42.–с. Мисайлівка Богуславський р-н Київська обл.	Мсй
43.–с. Хохітва Богуславський р-н Київська обл.	Хх
44.–с. Виграїв Корсунь-Шевченківський р-н Черкаська обл.	Вг
45.–с. Яснозір'я Черкаський р-н Черкаська обл.	Яс
46.–с. Драбівка Корсунь-Шевченківський р-н Черкаська обл.	Др
47.–с. Гриньки Глобинський р-н Полтавська обл.	Гр
48.–с. Медвин Богуславський р-н Київська обл.	Мд
49.–с. Стеблів Корсунь-Шевченківський Черкаська обл.	Стб
50.–с. Вільшана Городищенський р-н Черкаська обл.	Влш
51.–с. Гарбузин Корсунь-Шевченківський р-н Черкаська обл.	Грб
52.–с. Ірдинь Черкаський р-н Черкаська обл.	Ір
53.–с. Дубіївка Черкаський р-н Черкаська обл.	Дб
54.–с. Пронозівка Глобинський р-н Полтавська обл.	Пр
55.–с. Воронівка Городищенський р-н Черкаська обл.	Вр
56.–с. Мліїв Городищенський р-н Черкаська обл.	Млв
57.–с. В'язівка Городищенський р-н Черкаська обл.	Вз
58.–с. Степанки Черкаський р-н Черкаська обл.	Ст
59.–с. Леськи Черкаський р-н Черкаська обл.	Лс
60.–с. Сагунівка Черкаська р-н Черкаська обл.	Сг

СПИСОК КАРТ

- Карта № 1 ‘Сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло’
- Карта № 2 ‘Нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’
- Карта № 3 ‘Верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’
- Карта № 4 ‘Старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна’
- Карта № 5 ‘Давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’
- Карта № 6 ‘Теплий верхній одяг, звичайно із сукна’
- Карта № 7 ‘Суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою’
- Карта № 8 ‘Довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини’
- Карта № 9 ‘Жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’
- Карта № 10 ‘Жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин’
- Карта № 11 ‘Жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’
- Карта № 12 ‘Жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, що запобігти забрудненню їх’
- Карта № 13 ‘Жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’
- Карта № 14 ‘Шматок тканини або в’язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’
- Карта № 15 ‘Жіночий головний убір заміжніх жінок’
- Карта № 16 ‘Взуття, що закриває ногу не вище кісточок’
- Карта № 17 ‘Взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’
- Карта № 18 ‘Стрічка із простої тканини для вплітання в косу’

Карта № 19 ‘Вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’

Карта № 20 ‘Жіноча прикраса у вигляді монети’

Карта № 21 Семантика лексеми *чимерка*

Карта № 22 Семантика лексеми *лиштва*

Карта № 23 Семантика лексеми *запаска*

Карта № 24 Семантика лексеми *плахта*

Додаток А 4

СПИСОК ІНФОРМАНТІВ

- Дем’янці Переяслав-Хмельницького району, інформант: Вірьовка Марія Григорівна, 1931 р.н., освіта – 5 кл., ланкова.
- 2 Дівички Переяслав-Хмельницького району Київської області, інформант: Миколенко Марія Іванівна, 1939 р.н., освіта – 7 кл., працювала у лісництві.
- 3 Ташань Переяслав-Хмельницького району, інформант: Вовчок Софія Михайлівна, 1937 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 4 Кононівка Драбівського району, інформант: Чала Ольга Панасівна, 1929 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 5 Шрамківка Драбівського району, інформант: Дрига Марія Михайлівна, 1952 р.н., освіта – Смілянський технікум харчової промисловості, технолог.
- 6 Тарасівка Гребінківського району Полтавської області, інформант: Ткаченко Лідія Андріївна, 1950 р.н., освіта – Лубенське училище, бухгалтер.
- 7 Велика Круча Гребінківського району Полтавської області, інформант: Василенко Ніна Василівна, 1950 р.н., освіта – 11 кл., повар.
- 8 Новаки Лубенського району Полтавської області, інформант: Кіяшко Марія Павлівна, 1939 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
- 9 Стави Кагарлицького району Київської області, інформант: Іванова Валентина Андріївна, 1944 р.н., освіта – 7 кл., робоча на залізниці.
- 1 Пії Миронівського району Київської області, інформант: 244бина Таїса Олексіївна, 1946 р.н., освіта – 9 кл., працювала на будівництві.
- 1 Підставки Золотоніського району, інформант: Ярош Катерина Назарівна, 1931 р.н., освіта – 1 кл., ланкова.
- 1 Кантакузівка Драбівського району, інформант: Скрипка Валентина Борисівна, 1942 р.н., освіта – 8 кл., доярка.
- 1 Золотухи Оржицького району Полтавської області, інформант: Микитенко Ганна Павлівна, 1932 р.н., освіта – 2 кл., колгоспниця.
- 1 Пулинці Лубенського району, інформант: Федоренко Катерина Вакулівна, 1936 р.н., освіта – 4 кл., санітарка.
- 1 Запруддя Кагарлицького району Київської області, інформант: Кальковець Надія Петрівна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.

- 1 Шубівка Кагарлицького району Київської області, інформант: Матвієнко Ніна Іванівна, 1927 р.н., освіта – 2 кл., колгоспниця.
- 1 Матвіївка Миронівського району Київської області, інформант: Купрієнко Ніна Василівна, 1935 р.н., освіта – 5 кл., листоноша.
- 1 Зеленьки Миронівського району Київської області, інформант: Євтушенко Олена Іванівна, 1939 р.н., освіта – 1 клас., доярка.
- 1 Козин Миронівського району Київської області, інформант: Льопа Галина Кузьмівна, 1941 р.н., освіта – 11 кл., бухгалтер.
- 2 Бобриця Канівського району, інформант: Соболевська Василина Романівна, 1932 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 2 Литвинець Канівського району, інформант: Розсоха Любов Пилипівна, 1933 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
- 2 Келеберда Канівського району, інформант: Кобзар Віра Антонівна, 1939 р.н., освіта – 7 кл., технічка в школі.
- 2 Прохорівка Канівського району, інформант: Педченко Віра Митрофанівна, 1949 р.н., освіта – 10 кл., повар.
- 2 Піщана Золотоніського району, інформант: Кривенко Ольга Іванівна, 1939 р.н., освіта – 10 кл., працювала різноробочою на фермі.
- 2 Гельмязів Золотоніського району, інформант: Падалка Ніна Миколаївна, 1935 р.н., освіта – 10 кл., продавець.
- 2 Богуславець Золотоніського району, інформант: Кочерга Віра Андріївна, 1935 р.н., освіта – 3 кл., ланкова.
- 2 Лукашівка Золотоніського району, інформант: Данько Ганна Вікторівна, 1937 р.н., освіта – 7 кл., свинарка.
- 2 Маліївка Золотоніського району, інформант: Голубович Ніна Павлівна, 1944 р.н., освіта – 7 кл., різноробоча.
- 2 Малі Канівці Чорнобаївського району, інформант: Дудник Ольга Іванівна, 1939 р.н., освіта – 4 кл., інвалід війни.
- 3 Старий Іржавець Оржицького району Полтавської області, інформант: Вовк Марія Луківна, 1934 р.н., освіта – 2 кл., колгоспниця.
- 3 Худоліївка Хорольського району Полтавської області, інформант: Жукова Віра Аврамівна, 1940 р.н., освіта – Полтавський інститут, бібліотекар.
- 3 Мусіївка Хорольського району Полтавської області, інформанти: Зима Микола Федорович, 1942 р.н., освіта – Полтавський університет, ветеринарний лікар; Зима Софія Яківна, 1946 р.н., освіта – Лохвицьке медичне училище.
- 3 Вишняки Хорольського району Полтавської області, інформант: Одинець Ніна Дмитрівна, 1945 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 3 Ковалі Хорольського району Полтавської області, інформанти: Іващенко Галина Яківна, 1942 р.н., освіта – 7 кл., доярка; Іващенко Григорій Іванович, 1934 р.н., освіта – тракторист.
- 3 Острів Рокитнянського району Київської області, інформант: Соболевська Галина Петрівна, 1931 р.н., 10 кл., вчитель.

- 3 Саварка Богуславського району Київської області, інформант: Рябчун Марія Адамівна, 1935 р.н., освіта – Інститут імені Тараса Шевченка, вчитель.
- 3 Домантове Золотоніського району, інформант: Хнюкало Марфа Якимівна, 1929 р.н., освіта – 4 кл., робоча у артілі.
- 3 Деньги Золотоніського району, інформант: Бережецька Ніна Григоріївна, 1943 р.н., освіта – 10 кл., ланкова, кухар, у клубі.
- 3 Крутьки Чернобаївського району, інформант: Тарадайка Борис Петрович, 1942 р.н., освіта – 7 кл., робочий у рілльничій бригаді.
- 4 Мельники Чернобаївського району, інформант: Камка Ніна Євгеніївна, 1946 р.н., освіта – 10 кл., колгоспниця.
- 4 Іванівка Семенівського району Полтавської області, інформант: Кулик Онися Артемонівна, 1924 р.н., освіта – 10 кл., колгоспниця, співала у церкві.
- 4 Мисайлівка Богуславського району Київської області, інформант: Клименко Наталія Михайлівна, 1930 р.н., освіта – 3 кл., доярка.
- 4 Хохітва Богуславського району Київської області, інформант: Олійник Таїсія Антонівна, 1938 р.н., освіта – 11 кл., доярка.
- 4 Виграїв Корсунь-Шевченківського району, інформант: Войцих Антоніна Несторівна, 1930 р.н., освіта – 7 кл., нянька у садочку.
- 4 Яснозіря Черкаського району, інформант: Тараненко Катерина Іванівна, 1944 р.н., освіта – 11 кл., вчитель.
- 4 Драбівка Корсунь-Шевченківського району, інформант: Дмитренко Тетяна Василівна, 1946 р.н., освіта – 10 кл., колгоспниця.
- 4 Гриньки Глобинського району Полтавської області, інформант: Донець Любов Василівна, 1949 р.н., освіта – вища, вчитель.
- 4 Медвин Богуславського району Київської області, інформант: Плагань Євдокія Наумівна, 1936 р.н., освіта – 4 кл., санітарка.
- 4 Стеблів Корсунь-Шевченківського району, інформант: Бублій Марія Михайлівна, 1941 р.н., освіта – 11 кл., директор будинку культури.
- 5 Вільшана Городищенського району, інформант: Тищенко Варвара Варфоломіївна, 1943 р.н., освіта – 7 кл., телятниця.
- 5 Гарбузин Корсунь-Шевченківського району, інформант: Кайдаш Ольга Іванівна, 1942 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 5 Ірдинь Черкаського району, інформант: Хоменко Галина Василівна, 1937 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
- 5 Дубіївка Черкаського району, інформант: Миколенко Лідія Степанівна, 1935 р.н., освіта – торгове училище, завмаг.
- 5 Пронозівка Глобинський району, інформант: Проскурня Галина Григорівна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., доярка, телятниця.
- 5 Воронівка Городищенського району, інформант: Шолох Галина Митрофанівна, 1941 р.н., освіта – 7 кл., різноробоча.

- 5 Мліїв Городищенського району, інформант: Білінська Євдокія Василівна, 1927 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 5 В'язівок Городищенського району, інформант: Деркач Марія Василівна, 1937 р.н., освіта – 5 кл., різноробоча.
- 5 Степанки Черкаського району, інформант: Тертична Марія Федорівна, 1923 р.н., освіта – 7 кл., листоноша.
- 5 Леськи Черкаського району, інформант: Іванченко Анна Миколаївна, 1946 р.н., освіта – 10 кл., продавець.
- 6 Сагунівка Черкаського району, інформант: Пономаренко Тетяна Мусіївна, 1938 р.н., освіта – 4 кл., різноробоча.

Додаток Б.

Інтерпретація назв у загальноукраїнському контексті. Некартографовані матеріали

Діалектна лексика середньонаддніпрянського говору на позначення одягу, взуття та прикрас побутує в суміжних, а також віддалених говорах української мови.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *тр'анйа*, *тр'анки* 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східноподільських – *транйо*, *тр'анки*, *транки* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений' [Бер., с. 58; с. 72; с. 283–284].

Лексичні паралелі виявлено в середньонаддніпрянсько-степових говірках *старе* 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *старе*, *старйо* 'загальна назва старого одягу' [75, с. 33]; у східноподільських – *старйо* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений', 'взуття, непридатне для носіння; взуття зношене' [Бер., с. 272]; *вбран':а старе* 'одяг, який носять щодня; одяг повсякденний', 'одяг, що був у вжитку; одяг ношений' [Бер., с. 38]; у покутських говірках *старйо* 'старий одяг, пошитий з тканини гіршої якості, без прикрас, або зношений новий одяг' [27, с. 240], а отже, назви притаманні південно-східним та південно-західним діалектам.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *нидоноси* 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *недоноси* 'старий одяг, ще придатний для носіння' [Клим., с. 38]; у східноподільських – *недоноси* 'одяг, що був у вжитку; одяг ношений' [Бер., с. 165]; *одежа зношана*, *годежа знос'ана*, *одежа поношена* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений' [Бер., с. 174] *одежа носе'на*, *одежа нос'ана* 'одяг, що був у вжитку; одяг ношений' [Бер., с. 174]; у середньополіських говірках лексема *недоноси* та її варіанти *недонос'і*, *неданоск'і* реалізують сему 'старе розтопане взуття' [Грим., с. 102].

Назву *лах'і* засвідчуємо у різних діалектах української мови з тотожними чи близькими значеннями: у середньонаддніпрянсько-степових говірках *лахи* 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *лахи*, *лахм'іт':а*, *лахмот':а*, *тр'анйа* 'загальна назва старого одягу' [Клим., с. 33],

лахмот:а, *тр'анїа*, *тр'анки* 'загальна назва подраного одягу' [Клим., с. 34]; у східноподільських – *лахи* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений', 'будь-який одяг', 'одяг, що був у вжитку; одяг ношений', 'взуття непридатне для носіння; взуття зношене' [Бер., с. 140], *лахм'їт*:а, *лахмат*'а, *лахмот*:а, *лахмот*'а, *лахмат*:а 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений', 'взуття непридатне для носіння; взуття зношене' [Бер., с. 140]; у середньо поліських – *лахи* 'старий одяг, непридатний для носіння'; 'одяг взагалі' [Грим., с. 84]; а назва *лахм'їт*:а та її варіанти *лахмат*:а, *лахм'їт*:е, *лахмот*:е, *лахмоц*:е, *лахмот*:а, *лахмот*'їе, *лахмут*:е, *лахмуот*:е, *лохмот*:е, *лахмот*'е 'старий одяг, непридатний для носіння'; 'одяг взагалі' [Грим., с. 85]; у західнополіських говірках *знев.* 'лахміття'; 'узагалі одяг' [Арк., с. 277]; у буковинських – *лахи*, *лахї знев.* 'одяг', 'непотріб, барахло', 'старий драний одяг, лахміття' [СБГ, с. 254]; у гуцульських – *лахи згруб.* 'старий, зношений одяг'; *знев.* 'новий чи незношений одяг' [Гол., с. 833–834], *лахмат*'ї *знев.* 'одяг', 'барахло; те саме, що лахи' [Гол., с. 834]; у покутських говірках *лах*'ї 'старий одяг, пошитий з тканини гіршої якості, без прикрас, або зношений новий одяг' [43, с. 239].

Лексему *барахло* виявлено у східноподільських 'тс', 'багато непотрібного одягу', 'будь-який одяг' [Бер., с. 16]; у подільських – *барахло* 'старий одяг' [Гор., с. 42]; у середньополіських говірках 'старий одяг, непридатний для носіння' [Грим., с. 16]; у гуцульських – 'мотлох; старі непотрібні речі'; *знев.* 'одяг' [Гол., с. 49].

У середньонадніпряньсько-степових говірках *ганч'їрка*, *ганч'їрїа* 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *ганч'їрїа* має двоє значень: 'загальна назва старого одягу'; 'загальна назва подраного одягу' [Клим., с. 33, 34]; у східноподільських – *ганч'їрки*, *ганч'їрїа* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений' [Бер., с. 58; с. 72; с. 283; с. 284].

Лексему *нигодне* у середньонадніпряньсько-степових говірках зафіксовано із семантикою 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132].

У середньонадніпряньсько-степових говірках назви *буден:е*, *буден:ий* 'од'аг, *домашн'е* засвідчено із значенням 'одяг для виконання домашньої роботи' [244, к. 2, с. 131]; у східноподільських – *годежа буден:а*; *одежа робоча*; 'од'аг *буден:ий* 'одяг, який носять щодня; одяг повсякденний' [Бер., с. 173; с. 175; с. 178] У середньополіських, так як і в східноподільських говірках, фіксуємо варіанти, зумовлені їхньою фонетичною специфікою: *адежа будна* 'повсякденний одяг' [Грим., с. 107], *адежа робоча* 'робочий повсякденний одяг' [Грим., с. 108].

У середньонадніпряньсько-степових говірках *дрант*'а 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]. У східностепових – *дране*, *дран'їо*, *дран'т*'а 'загальна назва старого одягу' [Клим., с. 33]; у східноподільських – *дрант*'а 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений' [Бер., с. 58; 72; 283; 284]; у подільських – *дрант*'а 'старий порваний одяг' [Гор., с. 142]. Назву *дрант*'а та її фонетичні варіанти

дран'т'е, дран'д'а, дран'а, дран'т'їе засвідчуємо в середньополіських говірках із значеннями ‘старий одяг, непридатний для носіння’; ‘одяг взагалі’ [Грим., с. 47]; у гуцульських – *дрант'ї, дрант'е* ‘старий поношений одяг; лахміття’; знев. згруб. ‘погана людина’ [Гол., с. 430]; у покутських – *дрант'ї* ‘старий одяг, пошитий з тканини гіршої якості, без прикрас, або зношений новий одяг’ [43, с. 238]. Поширення цих назв у більшості діалектів української мови засвідчує спільність способу мислення носіїв говірок, унаслідок чого в основі номінацій однакові МО.

Лексичну паралель назви *гуман'їтарка* виявляємо в східноподільських говірках: *гуман'їтарка* ‘одяг, зазвичай ношений, який роздають безкоштовно малозабезпеченим людям’ [Бер., с. 62].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *празниково, празничне, на празник, св'аткове, про св'ато, на виход, нар'адне* ‘святковий (одяг)’ [244, к. 6, с. 135]; у східностепових – *виходне, нар'ад, нар'адне, нар'ад виходний, одежа виходна, одежа празнична* ‘святковий одяг’ [Клим., с. 35]; у східноподільських – *вбран':а нар'адне, вбран':а нове; одежа вих'ідна; годежа празникова, одежа празнична, одежа празнична, одежа празн'ічна, одежа празн'їшна; одежа с'ваткова* ‘одяг, який одягають у свято; одяг святковий’; *вбран':а св'аткове, одежа на вих'ід* ‘одяг, який коштує дорого; одяг дорогий’ [Бер., с. 37, с. 173, с. 175]; у середньополіських говірках, де сему ‘святковий одяг’ реалізують такі найменування: *одежа вих'ідна, виходна, на вих'ід, на виход, на виход, одежа виходна, одежа вихадна; од'ежа на'радна, ад'ежа нар'адна; одежа празнична, одежа с'ваткова, одежа с'ватна, одежа с'ватошна* [Грим., с. 107, 108], у покутських – *їбран'ї на вих'ід* ‘святковий одяг із кращої тканини, гарно прикрашений, модний, вишуканий’ [43, с. 238].

На тлі діалектів української мови лексема *сороч'ка* поширена із типовими значеннями: у середньонадніпрянсько-степових говірках *сорочка* ‘чоловіча сорочка’, ‘верхня чоловіча сорочка’, ‘верхня жіноча сорочка (загальна назва)’ [244, к. 22, с. 151; к. 23, с. 152; к. 25, с. 154]; у східноподільських говірках – ‘чоловічий одяг, що одягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’; ‘жіноча полотняна сорочка’; ‘спідня шовкова жіноча сорочка з мереживом’; ‘легкий жіночий одяг до пояса, блузка’ [Бер., с. 263]; у середньополіських – ‘жіноча натільна білизна’; ‘чоловіча верхня сорочка’; ‘загальна назва усього одягу’ [Грим., с. 148]; у західнополіських – *сорочка* ‘натільний або верхній одяг’, ‘скинута шкура вужа чи гадюки’ [Арк., с. 517; с. 278]; у буковинських говірках, крім семи ‘жіночий чи чоловічий натільний одяг, який одягають поверх білизни’, фіксуємо значення ‘масть корови’ [СБГ, с. 508]; покутських – ‘легкий плечовий одяг, виготовлений з білого лляного чи конопляного домотканого полотна, купованої бавовняної білої тканини, шовку’ [43, с. 250].

За матеріалами словників та регіональних досліджень, *рубашка* у середньонадніпрянсько-степових говірках *рубашка* ‘чоловіча сорочка’, ‘верхня чоловіча сорочка’, ‘спідня чоловіча сорочка’, ‘верхня жіноча сорочка (загальна назва)’ [244, к. 22, с. 151; к. 23, с. 152; к. 24, с. 153; к. 25, с. 154]; у східностепових – ‘загальна назва жіночої сорочки’; ‘полотняна сорочка’

[Клим., с. 108, с. 110]; у середньополіських – ‘жіноча спідня сорочка’, ‘чоловіча верхня сорочка’ [Грим., с. 140]. Назва поширена також у західнополіських говірках ‘чоловіча кольорова сорочка’, ‘ганчірка, за допомогою якої виймають з печі горщики’ [Арк., с. 485]; у буковинських – ‘сорочка (спідня) жіноча’, ‘верхня чоловіча сорочка’ [СБГ, с. 468].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *тесточка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [244, к. 33, с. 162]; у східностепових – *гестка* ‘вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини’ [Клим., с. 114]; у східноподільських *тестка* – ‘т.с.; підоплічка’; ‘вставка у чоловічій сорочці від плечей до грудей; кокетка’; ‘вишитий розріз на грудях сорочки; маніжка’; ‘вставка на грудях плаття; кокетка’; ‘планка в чоловічій сорочці, на якій роблять візні петельки’; ‘вставка на плечах чоловічої сорочки; кокетка’; ‘зборки на грудях плаття чи кофти’; ‘вишивка на сорочці біля горловини’; ‘дитячий фартушок’ [Бер., с. 64–65]; у середньополіських *сорочка з тесткою* – ‘вишита хрестиком сорочка з вирізом на шії’; *сорочка на тестці* і ‘відрізна жіноча спідня сорочка з лляного полотна’ [Грим., с. 149]; у подільських – *гестка* ‘деталь спіднього одягу’; ‘відрізна верхня частина одягу’ [Гор., с. 106].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя виявлено семантику лексеми *у(в)стаўка*: ‘підкладка або вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини’ [182, с. 31], [в] *уставка* ‘вставка під пахвами в сорочці народного крою’ [244, к. 31, с. 160], [в, г] *уставка* ‘вишивка на рукаві жіночої сорочки’ [244, к. 34, с. 163]; у східностепових – *уставка* ‘ластка, клин під рукавом чоловічої сорочки народного крою та верхнього жіночого одягу’ [Клим., с. 115]; у східноподільських – *ўстаўка* ‘підкладка або вставка від плечей до половини грудей і спини в чоловічій сорочці народного крою; підоплічка’; ‘клин під рукавом чоловічої сорочки народного крою або верхнього жіночого одягу; ластка’ [Бер., с. 55]; у середньополіських – *уставка* ‘нашивка або вставка на плечах чоловічої сорочки, що нагадує погон’; ‘вшивне плічко, що з’єднує передню і задню частину сорочки’; ‘ластка, клин під рукавом сорочки’; ‘верхня частина рукава’; ‘рукав в одязі’ [Грим., с. 35]; у західнополіських говірках *густавка* ‘виткана червоними нитками вставка в рукав жіночої сорочки’ [Арк., с. 112]. Регіональні варіанти відображають особливості фонетики та акцентуації.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках засвідчено варіант *ласт’івка* ‘вставка під пахвами в сорочці народного крою’ [244, к. 31, с. 160]. Лексичні відповідники назви функціонують у східностепових, східноподільських говірках засвідчено подібну, але дещо вужчу семантику назви *ластовиц’а* ‘ластка, клин під рукавом чоловічої сорочки народного крою та верхнього жіночого одягу’ [Клим., с. 115; Бер., с. 139]; у середньополіських говірках *ластовиц’а* ‘клин під рукавом сорочки’ [Грим., с. 83].

Синонімічні назви *ковнір*, *ком’ір*, *воротн’ік* поширені в інших говорах української мови переважно зі спільною семантикою: у

середньонаддніпрянсько-степових говірках лексеми *ком ір, воротник, ком ірець, ком ірч ік, воротн ік, воротн іч ок* представлено опозицією сем 'комір літнього одягу' : 'комір зимового одягу' [244, к. 29, с. 158]; у східнослобожанських – *воротник, ком ір* 'те саме, що відлога' [ССХСЛГ, с. 45, 101]; у східностепових – *воротн ік, ком ір, комир* 'частина одягу, що облягає шию' [Клим., с. 149]; у східноподільських – *ком ір, воротн ік* 'смужка тканини, пришита в одязі коло шиї' [Бер., с. 119]; у середньополіському – *ком ір* 'частина сорочки, що облягає шию, комір'; 'смужка матерії на поясі спідниці, штанів чи фартуха' [Грим., с. 74]; у західнополіському – *ковнір* 'комір' [Арк., с. 229]; у буковинських – *воротник* 'комір' [СБГ, с. 63]; у гуцульських – *ковн ір* 'комір' [Гол., с. 761]; у покутських *коун ір* 'частина одягу, що облягає шию' [43, с. 247].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя номен *пазуха* позначає дві семи: 'вишита вставка в жіночій сорочці народного крою посередині грудей', 'суцільна вставка в чоловічій сорочці' [182, с. 33]. Її також засвідчено у східноподільських – 'тс'; 'вишитий розріз на грудях сорочки'; 'частина сорочки, висмикнута із спідниці', 'простір між грудьми і одягом' [Бер., с. 188]; у середньополіських говірках, де *пазуха* 'розріз на грудях сорочки' [Грим., с. 113]; у покутських – *пазуха* 'розріз спереду на грудях сорочки, який був переважно вишитий' [43, с. 249].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де назва *п ідопл іч ка* 'вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини' утворює найбільший ареал поширення, спорадично засвідчено назву *п ідкладка* [182, с. 31]. Лексема *п ідопл іч ка* відома також у східноподільських говірах 'вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини' [Бер., с. 208]; у подільських – 'підшита тканина в сорочці на плечах' [Гор., с. 296]; у середньополіських – 'підкладка на плечах чоловічої сорочки' [Грим., с. 121].

Аналізовані лексеми із подібною семантикою засвідчені в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [182, с. 32], а також у східностепових говірках *манжет, чохла* 'давня назва відлоги, закавраша рукава сорочки' [Клим., с. 116]; у середньополіських – *манжет* 'кінцева частина рукава сорочки'; 'брижка біля коміра'; *чохли* 'жіночий короткий спідній одяг без рукавів від шиї до талії'; 'вишиті вставки на рукавах'; 'кінцева частина рукава сорочки' [Грим., с. 92, с. 174]; у західнополіському діалекті *манкет* 'манжет сорочки' [Арк., с. 300]; у покутських говірках *манжет* 'кінцева частина рукава сорочки' [43, с. 248].

Подібну реалізацію семи 'вишитий край сорочки' виявила Т. В. Щербина в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя: *вишитий под іл* [182, с. 35]. Зі значенням деталі одягу її зафіксовано в середньонаддніпрянсько-степових говірках *под іл, подол, п ід[т]ичка* 'вишитий поділ жіночої сорочки' [244, к. 35, с. 164]; у східностепових – *под іл* 'нижній край сукні, спідниці, пальта тощо' [Клим., с. 144]; у східноподільських – *под іл* 'передня нижня частина жіночої сорочки чи спідниці' [Бер., с. 226]; у середньополіських – *под іл* 'передня нижня частина

сорочки' [Грим., с. 127]. Лексема *под'їлка* має в середньополіських говірках інше значення 'напіввовняна невелика хустка' [Грим., с. 128]. Назва *под'їлки* у східнослобожанських говірках має значення 'вироби, що потрібні в господарстві' [ССХСЛГ, с. 168].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя назви *поли*, *полики* репрезентують сему 'вишита вставка на рукаві жіночої сорочки' [182, с. 34]. Констатуємо, що назва *пола* функціонує в інших контактних діалектах із близькою до літературної семантикою: у східноподільських – *пола* 'край кожної з половин одягу, що розгортається спереду' [Бер., с. 227]; у середньополіських – *пола* 'передня нижня частина сорочки'; 'одна з двох передніх частин верхнього одягу' [Грим., с. 127; 128]; у західнополіських – *пола* 'нижній край кожної з половин верхнього одягу' [Арк., с. 420].

В інших діалектах української мови лексема *п'їдтичка* функціонує із семантикою, близькою до літературної: у східноподільських *п'їт:ичка* 'низ жіночої сорочки, який видно з-під спідниці'; 'вишитий низ сорочки, який видно з-під спідниці'; 'передня частина жіночої сорочки, яку видно, коли поділ спідниці піднято й заправлено в пояс'; 'спідня спідниця'; 'спідня спідниця, оздоблена мереживом, яку одягали під верхню спідницю так, щоб виглядало мереживо'; 'жіноча полотняна сорочка'; 'пришита нижня частина жіночої сорочки' [Бер., с. 210–211]; у подільських – *п'їт:ичка* 'нижня частина жіночої сорочки' [Гор., с. 298]; у середньополіських – *п'їдтичка* 'сорочка, верхня частина якої пошита з тонкого полотна, а нижня – з грубого' [Грим., с. 122]; у покутських говірках *п'їдтичка* 'доточка до сорочки' [Гав., с. 249].

В інших діалектах української мови лексема *п'їдтичка* функціонує із семантикою, близькою до літературної: у східноподільських *п'їт:ичка* 'низ жіночої сорочки, який видно з-під спідниці'; 'вишитий низ сорочки, який видно з-під спідниці'; 'передня частина жіночої сорочки, яку видно, коли поділ спідниці піднято й заправлено в пояс'; 'спідня спідниця'; 'спідня спідниця, оздоблена мереживом, яку одягали під верхню спідницю так, щоб виглядало мереживо'; 'жіноча полотняна сорочка'; 'пришита нижня частина жіночої сорочки' [Бер., с. 210–211]; у подільських – *п'їт:ичка* 'нижня частина жіночої сорочки' [Гор., с. 298]; у середньополіських – *п'їдтичка* 'сорочка, верхня частина якої пошита з тонкого полотна, а нижня – з грубого' [Грим., с. 122]; у покутських говірках *п'їдтичка* 'доточка до сорочки' [Гав., с. 249].

Його засвідчено в суміжних середньонаддніпряньсько-степових говірках *пелена* 'вишитий поділ жіночої сорочки' [244, к. 35, 164]; у східностепових – *пелина* 'нижній край одягу (сукні, спідниці тощо)' [Клим., с. 146] та східноподільських говірках, де *пелена* 'передня нижня частина жіночої сорочки чи спідниці' [Бер., с. 226]; у середньополіських – *пелина* 'передня нижня частина сукні чи спідниці'; 'вишитий манжет на рукаві сорочки' [Грим., с. 116].

Аналізовані назви функціонують із однаковою семантикою в середньонаддніпряньсько-степових, східностепових, східноподільських, середньополіських говірках *вишиванка* 'вишита сорочка' [244, к. 43 с. 156; Клим., с. 111; Бер., с. 49; Грим., с. 33]; у середньонаддніпряньсько-степових –

гуцулка ‘верхня чоловіча сорочка’ [244, к. 23, с. 152]; у покутських говірках їх розрізняють: *вишиванка* ‘сорочка, оздоблена орнаментациєю з ниток’; *гуцулка* ‘сорочка, густо вишита по рукавах і грудях’; ‘ткана сорочка, в якій навіть вуставки ткани’ [Гав., с. 245, с. 246]. Назву *українка* засвідчено в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, східностепових, буковинських говірках [182, с. 29; Клим., с. 111; СБГ, с. 565]. У середньополіських говірках номен *українка* ‘жіноча вишита сорочка’, а також ‘жіноча спідня ляна сорочка’ [Грим., с. 160].

Аналіз діалектних словників дає підстави стверджувати про подібність семантики аналізованих лексем в інших діалектах української мови: у середньонаддніпрянсько-степових *біл’о*, *б’іл’йо* ‘білизна, натільний одяг’ [244, к. 7, с. 136]; у східностепових говірках *б’іл’йо*, *б’ілизна* ‘загальна назва спіднього одягу’ [Клим., с. 37]; у східноподільських – *б’іл’йо* ‘натільний одяг; білизна’; ‘спідні чоловічі штани; кальсони’; ‘чоловіча спідня сорочка і кальсони’; [Бер., с. 21–22]; у середньополіських – *б’ілизна*, *б’іл’йо* ‘одяг, який носять під верхнім одягом, білизна’, а назва *б’іл’йо* має ще значення ‘спідні чоловічі штани’ [Грим., с. 19–20]; у західнополіських – *б’іл’йо* ‘білизна’ [Арк., с. 22].

Із такою ж семантикою, як і в середньонаддніпрянських говірках, виявлено *майка* у східноподільських: ‘трикотажна сорочка без рукавів і коміра’ [Березовська, с. 146]. У середньополіських, покутських говірках *майка* ‘жіноча і чоловіча спідня бавовняна сорочка’ [Грим., с. 91; 43 с. 248].

Згідно з лексикографічними джерелами, назва *комб’інац’їя* у східноподільських має кілька значень ‘спідня шовкова жіноча сорочка з мереживом’; ‘комплект жіночої білизни’; ‘жіноча трикотажна сорочка’; ‘пошиття одягу з декількох кольорових шматків тканини’ [Бер., с. 119], із семантикою ‘жіноча спідня шовкова сорочка’ побутує в середньополіських, покутських говірках [Грим., с. 73; 43 с. 248].

У східноподільських говірках *футболка* ‘легка трикотажна сорочка з короткими рукавами’ [Бер., с. 295]. Зауважимо, що в подільських говірках слово *футболка* репрезентує сему ‘спортивної форми жакет, а також сорочка-безрукавка’ [Гор., с. 418]. У середньополіських говірках семантика близька до літературної *футболка* ‘легка спортивна трикотажна сорочка’ [Грим., с. 163].

Із значенням ‘жіночий бюстгальтер’ лексема *л’їфчик* функціонує у східностепових, східноподільських, середньополіських говірках [Клим., с. 78; Бер., с. 143; Грим., с. 163].

Зіставлення за лексикографічними джерелами засвідчує, що номен *кофта* має в інших діалектах спільні і відмінні відтінки значення: у середньонаддніпрянсько-степових – *кофта*, *кохта* ‘кофта, короткий жіночий одяг’ [244, к. 56, с. 185]; у східностепових – *кофта*, *кохта* ‘давній жіночий нагрудний одяг у вигляді блузки на зборах, пошитий у талію’ [Клим., с. 79]; у східноподільських – *кофта*, *кохта* ‘плетена кофта із гудзиками’; ‘легкий жіночий одяг до пояса; блузка’; ‘плетена кофта без коміра і застібок, яку одягають через голову; джемпер’ [Бер., с. 128]; у середньополіських говірках *кофта* ‘короткий жіночий одяг з теплої м’якої тканини’, ‘широке тепле плаття

до колін, у яке загортали дитину' [Грим., с. 77]; у покутських – *кофта* 'легкий жіночий одяг з шовку, атласу чи іншого дорогого матеріалу довжиною переважно до пояса' [43, с. 248].

Близкою до літературної є семантика назви *блузка* в інших говірках: у середньонадніпрянсько-степових *блузка* 'кофта, короткий жіночий одяг' [244, к. 56, с. 185]; у східноподільських – *блузка* 'легкий жіночий одяг до пояса' [Бер., с. 22]; у подільських говірках *бл'уза* 'верхній жіночий одяг, блузка' [Гор., с. 58]; у середньополіських – *блузка, блуза* 'короткий жіночий одяг з тонкої тканини, який носять поверх сорочки' [Грим., с. 20]; у буковинських – *бл'уза* 'легка жіноча кофта' [СБГ, с. 34]; у покутських – *бл'узка* 'жіночий легкий одяг із тонкої тканини' [43, с. 245]. Зауважимо, що в гуцульських говірках *бл'уза* 'легкий верхній жіночий або чоловічий одяг' [Гол., с. 76]. Як бачимо, лексема набула загальнонародного вжитку.

У східноподільських говірках *матроска* 'матроська спідня смугаста сорочка; тільняшка'; 'легкий жіночий одяг до пояса; блузка'; 'кашкет без козирка, який носять моряки; безкозирка' [Бер., с. 153]. Досить широку значеннєву палітру лексеми *матроска* представлено в середньополіських говірках: 'матроська смугаста сорочка, переважно з довгими рукавами'; 'жіноча смугаста блузка'; 'жіноча блузка з смугастим кольором'; 'блузка прямого покрою, комір якої переходить у бант'; 'сорочка з найбільшого найтоншого полотна з гострокутним вирізом на грудях'; 'жіноча кофта, яку носять поверх сорочки' [Грим., с. 94].

У різних варіантах лексема *светр* поширена в говірках усього українського діалектного континууму: у східноподільських – *светр* 'плетена тепла кофта без застібок з високим коміром' [Бер., с. 257]; у середньополіських – *светр* 'в'язана кофта без коміра і без застібок, яку одягають через голову' [Грим., с. 145]; у західнополіських говірках функціонує назва *сведер* 'светр' та її фонетичні варіанти *сведир, сведур, сведор, цведир* [Арк., с. 491]; у буковинських *сведир* 'кофта ручної роботи з шерстяних ниток' [СБГ, с. 479].

У середньонадніпрянсько-степових, східностепових, східноподільських говірках *плат':а* 'жіночий одяг, верхня частина якого становить єдине ціле з нижньою' [244, к. 141, с. 270; Клим., с. 103; Бер., с. 216–217], причому в останніх відоме ще й із семантикою 'довгий легкий чоловічий одяг без застібок' [Бер., с. 216–217]; у подільських говірках *плат'е* 'плаття, одяг' [Гор, с. 286]. У середньополіському, західнополіському діалектах лексема *плат':е* позначає жіночий одяг, зокрема сукню, а також функціонує на позначення білизни [Грим., с. 124; Арк., с. 406].

У східностепових, східноподільських, середньополіських говірках *сарафан* 'жіночий сарафан, літнє плаття на бретельках, шлейках'; у західнополіських – *сарафан* 'верхній домотканий жіночий одяг' [Клим., с. 106; Бер., с. 255–256; Грим., с. 144; Арк., с. 490]. У покутських говірках *сарафан* 'легке жіноче плаття без рукавів' [43, с. 250]. Відзначимо, що в середньополіських говірках аналізована назва позначає також жіночий фартух [Грим., с. 144].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *бизрукавка* ‘стьобана ватяна куртка без рукавів та коміра’ [244, к. 59, с. 188]; у східностепових – *безрукавка* ‘короткий безрукавний одяг з тканини’ [Клим., с. 54]; у східноподільських – *безрукаўка* ‘вид одягу без рукавів’; ‘чоловіча сорочка з короткими рукавами’ [Бер., с. 18–19]; у середньополіських говірках *безрукаўка* ‘плетений чи шитий плечовий одяг без рукавів’ [Грим., с. 49]; у західнополіських – виявляємо граматичний варіант аналізованої назви лексеми *безрукавець* ‘верхній одяг без рукавів’ [Арк., с. 15]; у покутських – *безрукаўка* ‘плечовий безрукавний чоловічий та жіночий одяг, пошитий з тоншої тканини’ [43, с. 245].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *жил’ет*, *жил’[е, а, і]тка* ‘стьобана ватяна куртка без рукавів та коміра’ [244, к. 59, с. 188], у східнослобожанських – *жул’етка* ‘вид чоловічого одягу без коміра та рукавів’ [ССХСЛГ, с. 77]; у східностепових – *жил’етка* ‘короткий безрукавний одяг з тканини’ [Клим., с. 54]; у східноподільських – *жил’етка*, *жіл’етка* ‘безрукавка, утеплена ватою’ [Бер., с. 77]; у середньополіських – *жил’етка* ‘плетена безрукавка’; ‘піджак від костюма’ [Грим., с. 17]; у західнополіських – *жил’етка* ‘безрукавка’; ‘верхній жіночий одяг без рукавів, який вдягають поверх вишитої сорочки’ [Арк., с. 155]; у покутських – *жил’етка* ‘одяг без рукавів, що одягають переважно під піджак у костюмі’ [43, с. 247].

Лексема *душогр’їйка*, її фонетичний варіант *душогр’ейка* в східностепових, східноподільських та середньополіських говірках позначають верхній безрукавний теплий одяг: ‘безрукавка з ватною підкладкою’ [Клим., с. 53; Бер., с. 75; Грим., с. 48]. Синонімічною є назва *т’ілогр’ейка* ‘тепла безрукавка з ватною підкладкою’ у середньонаддніпрянсько-степових, східностепових говірках, східноподільських, середньополіських [244, к. 59, с. 188; Клим., с. 53; Бер., с. 280; Грим., с. 156]; у подільських – *т’ілогр’ейка* ‘жилетка’ [Гор., с. 392].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *жакет*, *жикет* ‘жакет, короткий жіночий одяг, який носять поверх блузки або плаття’ [244, к. 60, с. 189]; у середньополіських говірках *жикет* ‘піджак з фабричної тканини’; ‘курточка’ [Грим., 49], у гуцульських – *жакит* ‘жакет’ [Гол., с. 457]; в інших діалектах фіксуємо значення назви із вказівкою на стать користувача: у східностепових *жикет*, *жакет* ‘жіночий піджак’ [Клим., с. 81]; у покутських – *жак’ет* ‘легкий жіночий одяг типу піджака’ [43, с. 247]; у східноподільських – *жакет* ‘жіночий піджак’; ‘чоловічий піджак’; ‘піджак із ватною підкладкою і хутровим коміром’; ‘чоловічий одяг на гудзиках, без коміра та рукавів, який одягають під піджак’ [Бер., с. 76]; у подільських – *жакет* ‘верхній одяг’; ‘чоловічий одяг’ [Гор., с. 147].

Назва *піджак* відома у середньонаддніпрянсько-степових говірках із семантикою ‘жакет, короткий жіночий одяг, який носять поверх блузки або плаття’; у східностепових – *піджак* ‘чоловічий піджак’ [Клим., с. 64]; у східноподільських – *піджак* ‘верхня частина костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на гудзиках’; ‘верхній короткий сукняний’ [Бер., с. 204]; у подільських – *піджак* ‘верхній короткий теплий чоловічий одяг у вигляді

куртки' [Гор., с. 299]; у середньополіських – *п'іжак* 'верхня частина чоловічого костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на застібці, звичайно з відкритим відкладним коміром'; 'жіноче пальто на ваті'; 'чоловіче напівпальто'; 'зимове чоловіче напівпальто з хутряним коміром'; 'коротка свитка без капюшона'; 'зимовий чоловічий одяг у вигляді куртки на ваті з каракулевим коміром'; 'повсякденний верхній одяг з овечого сукна'; 'коротка жіноча шубка' [Грим., с. 119]; у західнополіських – *пинжак* 'верхній теплий одяг' [Арк., с. 398]; у покутських – *п'іджак* 'чоловічий і жіночий піджак' [43, с. 249].

Аналізовану лексему фіксуємо в середньонадніпрянсько-степових говірках *с'уртук на ват'і* 'чоловіче тепле на півпальто з хутровим коміром' [244, к. 63, с. 192]; у середньополіських – із 10 значеннями: *с'уртук* 'довгий верхній двобортний одяг з відкладним коміром і широкими лацканами'; 'чоловіча жилетка'; 'чоловічий піджак'; 'чоловічий піджак з сукна'; 'хлопчачий піджак'; 'чоловічий святковий вовняний піджак'; 'чоловічий піджак з кишнями і відкладним коміром'; 'легкий верхній одяг'; 'короткий верхній святковий одяг з відкладним коміром'; 'робочий одяг на ваті' [Грим., с. 154].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *тужурка* 'чоловіче тепле на півпальто з хутровим коміром' [244 к. 63, с. 192]; у східноподільських – *тужурка* 'тепла зимова куртка'; 'зимова чоловіча сукняна куртка'; 'коротка чоловіча куртка'; 'чоловіча сукняна зимова куртка з хутровим коміром і хлястиком'; 'коротка сукняна куртка з хутровим коміром'; 'осіння куртка'; 'безрукавка, утеплена ватою'; 'куртка з хутряною підкладкою'; 'тепла чоловіча шкіряна куртка з накладними кишнями'; 'сукняний чоловічий піджак із стоячим коміром'; 'короткополе чоловіче півпальто з хутровим коміром'; 'чоловіча куртка з кишнями та хутровим коміром'; 'довгий чоловічий плащ, який одягають, коли сторожують'; 'чоловіча куртка з цупкої тканини'; 'чоловіча зимова сукняна куртка з каракулевим коміром, з двома прямими і двома скісними кишнями'; 'робочий брезентовий піджак'; 'теплий грубий джемпер' [Бер., с. 284]; у подільських – *тужурка* 'чоловічий жакет на ваті' [Гор., с. 391]; у середньополіських – *тужурка* 'чоловічий одяг у вигляді піджака'; 'чоловічий одяг із сукна з капюшоном, який одягають унегоду'; 'плюшевий піджак з ватною підкладкою'; 'зимова безрукавка'; 'шкіряна куртка'; 'куртка з хутряною підкладкою'; 'чоловічий приталений кожух'; 'верхній одяг з цупкої водонепроникної тканини, який носять у дощову погоду'; 'будь-який верхній одяг' [Грим., с. 159].

Лексичні паралелі *пл'ушка / ос'інка* 'різновид жіночого короткополого плюшевого осіннього одягу' засвідчено у говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя [244, к. 61, с. 190]; у східноподільських говірках *ос'інка* 'будь-яка осіння куртка'; 'жіночий піджак'; 'піджак з цупкої тканини'; 'жіноча вельветова куртка'; 'тепла спідниця'; 'короткий верхній одяг на ваті'; 'плаття з грубої тканини'; 'тепла кофточка'; 'осінній плащ' [Бер., с. 186]; *пл'ушка* – 'жіноча плюшева куртка з ватною підкладкою'; 'плюшева куртка чи пальто'; 'плюшевий піджак' [Бер., с. 224]; у середньополіських – *пл'ушка* 'коротка

жіноча плюшева шубка'; 'велика тепла хустка'; 'жіночий плюшевий піджак'; 'кофта з плюшу'; 'довге плюшеве пальто' [Грим., с. 126]; а також фонетичний варіант *гос'інка* у західнополіських – 'демісезонне пальто' [Арк., с. 102].

Географія назви *сач'ок* також широка: у середньонадніпрянсько-степових говірках *сач'ок* 'жіночий рукавний короткий осінній плюшевий одяг' [182, с. 52; 244, к. 61, с. 190]; у східноподільських – *сачок* 'жіночий піджак'; 'теплий короткий верхній жіночий одяг'; 'жіноча зимова сукняна куртка з коміром'; 'кофта'; 'жіноча приталена куртка'; 'легка жіноча куртка'; 'чоловіче півпальто з хутровим коміром'; 'піджак без рукавів'; 'короткий верхній жіночий одяг із хутра'; 'коротка жіноча куртка, покрита ластиком'; 'жакет з карманом-обманом'; 'кофта із вставкою на грудях і зборками'; 'жіноча куртка з кишнями, з хлястиком, з гудзиками в два ряди' [Бер., с. 256]; у подільських – *сачок* 'верхній жіночий одяг з простого матеріалу, напівпальто на ваті, коротший, ніж полька'; 'літній піджак, жіночий жакет', 'короткий жіночий зимовий одяг'; 'напівпальто' [Гор., с. 347]; у середньополіських – *сачок* 'теплий жіночий піджак' [Грим., с. 145]; у західнополіських – *сачок* 'жіночий піджак' [Арк., с. 490]; у буковинських – *заст.* 'жіноче півпальто вільного крою'; 'жіночий шерстяний жакет на підкладці'; 'шита або плетена кофта поверх спідниці' [СБГ, с. 478].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *куртка* 'короткий верхній одяг із домотканого сукна, що наглухо застібається' [244, к. 64, с. 193]; у східноподільських – *куртка* 'короткий верхній чоловічий чи жіночий одяг' [Бер., с. 136]; у середньополіських – *куртка* 'короткий чоловічий і жіночий демісезонний одяг' [Грим., с. 80]; у західнополіських – *курта* 'жіноча свита' [Арк., с. 268]; у покутських – 'короткий верхній одяг з сукна, балонової тканини тощо, що застібається на гудзики чи на замок' [43, с. 242].

Назва *куфайка* відома в інших діалектах: у середньонадніпрянсько-степових, східностепових, східноподільських, середньополіських говірках *кухвайка*, *куфайка* 'стьобана куртка на ваті, фуфайка' [244 к. 65, с. 194; Клим., с. 52; Бер., с. 295; Грим., с. 81]; у буковинських, гуцульських – *куфайка* 'ватник' [СБГ, с. 244; Гол., с. 823]; у покутських – *куфайка* 'груба тепла куртка на ваті, перешита повздовжніми смугами' [43, с. 242].

У східностепових говірках відома назва *москвичка* 'чоловіче суконне коротке пальто' [Клим., с. 69]; у східноподільських – *москвичка* 'чоловіча зимова куртка'; 'чоловіче півпальто з хутровим коміром'; 'чоловіча зимова сукняна куртка з хутровим коміром'; 'коротка куртка'; 'сукняний піджак'; 'коротка чоловіча куртка з хлястиком, боковими кишнями і хутровим коміром'; 'довга зимова чоловіча куртка з коміром'; 'легка жіноча курточка'; 'коротка сукняна куртка'; 'чоловіча сукняна куртка зі скісними кишнями'; 'тепла чоловіча куртка з шалевим коміром'; 'чоловіча зимова сукняна куртка з бобриковим коміром'; 'жіноча сукняна куртка з ватною підкладкою'; 'довгий сукняний піджак з коміром'; 'чоловіча сукняна куртка з каракулевим коміром і кишнями внизу та на грудях'; 'жіноче півпальто з сукна'; 'стьобана куртка на ваті'; 'жіноча осіння куртка з капюшоном'; 'зимова сукняна куртка з хлястиком, цигейковим коміром та двома прямими і двома боковими

кишенями'; 'сукняний піджак з вишитим хлястиком'; 'легка жіноча куртка зеленого кольору з капюшоном'; 'приталене жіноче півпальто з поперечним швом на талії і хутровим коміром' [Бер., с. 155–156]; у подільських – *москвичка* 'напівпальто' [Гор., с. 253]; у середньополіських – *москвічка* 'теплий жіночий піджак'; 'жіноче півпальто на ваті' [Грим., с. 97]; у буковинських – *москвічка* 'верхня чоловіча сорочка з поясом, спереду на «блискавці»' [СБГ, с. 296].

Назва *шуба* відома в східностепових, східноподільських, середньополіських, покутських говірках [Клим., с. 43; Бер., с. 345; Грим., с. 182; 43 с. 244]; у буковинських – 'зимове пальто з сукна' [СБГ, с. 678]. Словотвірний варіант *шубка* 'короткий зимовий одяг з хутра (штучного або натурального)' засвідчено в середньополіських говірках [Грим., с. 182]; у буковинських – *шубка* 'куртка' [СБГ, с. 678]; у покутських – *шубка* 'дитяча шубка. змен.-пест. утворення від шуба' говірках [43, с. 245].

Назва *бурка* збережена у словниках та регіональних дослідженнях: із середньонадніпряньсько-степових говірок *бурка* 'верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою' [244, к. 71, с. 200]; східностепових – *бурка* 'одяг від дощу' [Клим., с. 61]; східноподільських – *бурка* 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою'; 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна без рукавів'; 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий верхній чоловічий одяг із плащової тканини з капюшоном'; 'тепле чоловіче півпальто' [Бер., с. 31–32]; у середньополіських – *бурка* 'довгий верхній чоловічий одяг з домашнього сукна, свита'; 'верхній чоловічий одяг з фабричного сукна з капюшоном'; 'верхній одяг з непромокальної тканини, який одягали в дорогу'; 'одяг типу сучасної шинелі, який одягали поверх кожуха'; 'довге жіноче пальто з домашнього сукна'; 'довге осіннє пальто прямого крою'; 'жіноче півпальто'; 'чоловічий довгий сукняний одяг з ватною підкладкою'; 'плащеподібна накидка від дощу без рукавів з прорізом для рук'; 'плащ з капюшоном'; 'накидка з овечих шкур'; 'накидка з овечої чи козячої вовни'; 'великий чоловічий кожух'; 'чоловічий короткий одяг у вигляді куртки з капюшоном, у поясі призібраний на резинку'; 'повстяна безрукавка'; 'сукняна накидка без рукавів із зав'язками'; 'шапка з овчини' [Грим., с. 26–27]; у західнополіських – *бурка* 'верхній довгополий чоловічий одяг із сукна'; 'ткана спідниця з вовняних ниток' [Арк., с. 37].

У західнополіських говірках *жупан* 'чоловічий піджак'; 'жіноче плаття'; у буковинських – *чимерка* 'рвана шапка'; у гуцульських – *кожушина* 'кептар'.

Лексичні відповідники назви *тит'анка* зафіксовано в середньополіських, східноподільських говірках: 'широка спідниця з дрібними складками, зібрана в поясі на резинку'; 'жіноче плаття, зібране в поясі на резинку' [Грим., с. 156; Бер., с. 279]; у подільських – *тит'анка* 'сарафан' [Гор., с. 3]; у західнополіських – *тит'анка* 'варіант жіночого імені Тетяна';

‘оздоблювальний елемент плаття – складка по лінії талії’ [Арк., с. 483]; у буковинських – *тит’анка* ‘дрібно зібрана в поясі спідниця’ [СБГ, с. 546].

У діалектах північного і південно-західного наріч виявляємо назву *пл’іс’іровка*: у середньополіських говірках – *пл’іс’іроўка* ‘жіноча спідниця з дрібними складками’ [Грим., с. 125]; у буковинських – *пл’ісировка крав.* ‘плісирована спідниця’ [СБГ, с. 431]; у покутських – *пл’ісер’і(о)ўка* ‘спідниця, тканина якої мала дрібні складочки’ [43, с. 254].

У суміжних східноподільських та середньополіських говірках фіксуємо семантику лексеми *шотланка* ‘напівбавовняна тканина в клітинку’; ‘спідниця з матерії в клітинку’ [Бер., с. 339; Грим., с. 181].

Про широкий спектр значень лексеми *фартух* свідчать фіксації в інших діалектах української мови: у середньонаддніпрянсько-степових *фартух*, *квартух*, *хвартух*, *передн’ік* ‘фартух від пояса до колін’, ‘фартух від грудей до колін’ [244, к. 54, с. 183]; у східнословобожанських – *передник*, *хвартух* ‘фартух’ [ССХСЛГ, с. 158, 216]; у східностепових говірках сему ‘деталь стегового одягу у вигляді шматка тканини, що запобігає забрудненню одягу’ репрезентовано назвами *хвартух*, *фартух*, *передник*, *попередник* та ін. [Клим., с. 91]; у східноподільських – *фартух*, *фартух*, *хвартух*, *хвартух*, *передник*, *попередник* ‘предмет одягу різного крою, з різного матеріалу, який одягають під час роботи, щоб запобігти забрудненню одягу спереду’; ‘фартух без нагрудника’ [Бер., с. 291]; у середньополіських – *передник* ‘жіночий фартух’; ‘передня частина взуття, носок’ [Грим., с. 116–117]; *фартух* ‘жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх’; ‘спідниця з ситцю чи полотна’ [Грим., с. 162]; у західнополіських – *передник* ‘фартух’; *попиредн’ік* ‘фартух, що покриває спідницю і груди’ [Арк., с. 390]; *фартух* ‘шматок тканини, який одягають жінки спереду на спідницю’; ‘ткана полотняна; ‘спеціальне пристосування з дощок під фронтоном будинку над причілковою стіною для стікання води’ [Арк., с. 575]; у буковинських – *передник* ‘фартух’ [СБГ, с. 399]; *фартух заст.* ‘спідниця з ситцю або пофарбованого полотна’; перен. ‘відвисла шкіра під шиєю у великої рогатої худоби’; перен. ‘обвисла нижня частина живота’ [СБГ, с. 582]; у покутських говірках *передник* ‘запaska, прикріплена спереду’ [43, с. 254]. Як бачимо, назва *фартух* є загальнонародною, фонетичні варіанти лексеми зумовлені фонетичною специфікою діалектів.

Згідно із лексикографічними джерелами, назва *штани* є загальнонародною і поширеною у середньонаддніпрянсько-степових говірках *штани* ‘чоловічі штани, загальна назва’ [244, с. 37], у східностепових – із семантикою ‘жіночі спідні штани’ [Клим., с. 94]; у східноподільських – *штани* ‘нижня частина верхнього вбрання з довгими халошами’ [Бер., с. 339]; у західнополіських – *штан’і* ‘штани’ [Арк., с. 631]; у середньополіських – *штани* ‘чоловічі штани’; ‘солдатські штани чи кальсони’ [Грим., с. 181]; у покутських – *штани* ‘одяг, який має довгі або короткі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги’ [43, с. 256].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *п'ідштан'ічки*, *подштан'іки*, *кал'сони*, *сподн'іки*, *сп'ідн'і* ‘спідні штани’; у східностепових – *п'ідштаники*, *сподники*, *сп'ідн'і*, *сподн'іки* ‘чоловічі домоткані спідні штани з довгими колошами’ [Клим., с. 97]; у східноподільських – *кал'сони*, *п'ідштаники* ‘спідні чоловічі штани’ [Бер., с. 93–94]; у середньополіських, західнополіських – *кал'ісони* ‘спідні штани; кальсони’ [Грим., с. 58–59; Арк., с. 172]; у буковинських – *сподн'і* ‘верхні штани (брюки)’ [СБГ, с. 513]; *сподн'і* ‘чоловічі штани’ [БГ, с. 45]; у покутських – *кал'ісони*, *п'ідштаники* ‘теплі штани, які чоловіки одягали під основні штани в холодну пору’; *сподн'і* ‘штани з фабричної або домотканої тканини’ [43, с. 252, 254, 255]. Із подібною семантикою ‘спідні чоловічі штани’ назви *п'ідштаники*, *сп'ідн'і* функціонують у середньополіських говірках [Грим., с. 122, с. 151]; у покутських – *сподн'і* ‘штани з фабричної або домотканої тканини’ [43, с. 255].

У східноподільських говірках *спортиўн'і* ‘штани для занять спортом’ [Бер., с. 272], а в покутських – *спортиўн'і* ‘штани, переважно на щодень’ [43, с. 255].

Лексема *гал'іфе* функціонує в інших говорах південно-східного, північного та південно-західного наріч із однаковою семантикою: у середньонаддніпрянсько-степових *гал'іфе* ‘штани, у яких верхня частина розширена, а нижня звужена’ [244, с. 38]; у східноподільських – ‘чоловічі штани, обтягнуті на литках та колінах і розширені на стегнах’ [Бер., с. 56]; у середньополіських – *гал'іфе* ‘чоловічі штани військового крою, розширені зверху’ [Грим., с. 36–37]; у покутських – *гал'іфе* ‘штани широкі на стегнах, а від коліна вужчі’ [43, с. 251].

Лексичні паралелі зафіксовано в східноподільських, середньополіських говірках: *дудочки* ‘вузькі чоловічі штани’ [Бер., с. 74; Грим., с. 48].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *шаровари* ‘широкі штани, які заправляють у халяви’ [244, с. 38]. У суміжних із середньонаддніпрянськими східноподільських говірках також засвідчено лексему *шаровари* ‘широкі чоловічі штани, зі штанинами внизу на резинці’ [Бер., с. 328]. Із лексикографічного джерела відомо, що в середньополіських говірках назва *шаровари* репрезентує чотири значення: ‘широкі чоловічі штани особливого крою, які переважно заправляють у халяви’; ‘вовняні жіночі рейтузи’; ‘теплі жіночі штани’; ‘штани з начосом’ [Грим., с. 177].

Назву *шорти* ‘короткі літні штани’ зафіксовано в середньо поліських говірках [Грим., с. 181]; у покутських – *шорти* ‘короткі штанці’ [43, с. 256].

Лексему *бр'юки* виявляємо у середньонаддніпрянсько-степових говірках із семантикою ‘чоловічі штани, загальна назва’ [244, с. 37], у східноподільських – ‘нижня частина верхнього вбрання з довгими холшами’ [Бер., с. 29]; у покутських – ‘одяг, який має дві довгі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги’ [43, с. 251].

У східноподільських, середньополіських говірках *труси* ‘предмет спідньої чоловічої чи жіночої білизни, труси’ [Бер., с. 283; Грим., с. 158]; у східноподільських – *плавки* ‘короткі чоловічі труси, які щільно прилягають до тіла, призначені для купання’; ‘короткі труси з бавовни’ [Бер., с. 214–215].

Характерно, що в говірках південно-західного наріччя, зокрема в покутських, значення лексем ширше: *плаўки*, *трусси* ‘короткі штанці’ [43, с. 254, с. 256].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *шир’інка*, *матн’а*, *розн’ірка* ‘смуга тканини, яку вшивають у верхню передню частину штанів’ [244, к. 38, с. 167]; у східностепових – *розн’ірка*, *шир’інка*, *матн’а* ‘розпірка спереду чоловічих штанів’ [Клим., с. 99]; у середньополіських – *матн’а* ‘спідні чоловічі штани’; ‘передній розріз у чоловічих штанах’; ‘передня верхня частина чоловічих штанів’ [Грим., с. 94]; *розн’ірка* ‘дірка, щілина в одязі’; ‘передній розріз у чоловічих штанах, ширінька’ [Грим., с. 139–140]; *шир’ін’ка* ‘розріз спереду в чоловічих штанах’; ‘смужка тканини, яку вшивають у верхню передню частину штанів’; ‘будь-яка хустка’; ‘тепла хустка’ [Грим., с. 178]; у західнополіських – *роспорка* ‘ширінка в чоловічих штанах’ [Арк., с. 483].

Лексичні паралелі до атрибутивних назв, утворених за МО «матеріал виготовлення», виявляємо в середньополіських говірках: *хустка перкалева* ‘хустка з перкалю’; *хустка полот’н’ана* ‘хустка, заткана червоним кольором з чотирьох боків’; *хустка сиц’ева* ‘хустка з ситцю’ [Гримашевич, с. 167].

У суміжних середньонаддніпрянсько-степових говірках *бежовий платок*, *бежова хустка* ‘велика тепла жіноча хустка’ [244, к. 115, с. 244]; у східноподільських – засвідчено аналітичні сполуки *хустка беже’ва*, *хустка бержова* ‘хустка світло-коричневого кольору з кремовим відтінком з білими берегами’, ‘хустка великих розмірів темно-сірого кольору з білим бережком’ [Березовська, с. 299].

Лексичні паралелі до засвідчених назв зафіксовано в східноподільських говірках, де вони мають тотожне або близьке значення: *хустка каше’м’ірова*, *хустка кашим’ірова*, *хустка коше’м’ірова*, *хустка кашам’ірова*, *хустка кашим’ірова*, *хустка кашм’ірова*, *хустка каше’м’ірна* ‘хустка з кашеміру’ [Березовська, с. 302]; *хустка тер’нова* ‘шерстяна хустка’ [Березовська, с. 307]; у подільських – *тер’нова хустка* ‘велика хустка з квітами рожі’ [Гороф’янюк, с. 390]; *тир’новий платок* ‘платок з тонкої шерсті’ [Гороф’янюк, с. 392]; у середньополіських – *хустка каше’м’ірова* ‘проста хустина’, ‘велика святкова вовняна хустка з китицями’, ‘сіра хустка з китицями’ [Гримашевич, с. 166]; *хустка тер’нова* ‘невелика вовняна хустка’, ‘хустка з простої тканини’ [Гримашевич, с. 167].

У середньоподільських говірках *пухова хустка* ‘хустка з пуху’ [Березовська; с. 306]; вужче значення виявлено в покутських говірках південно-західного наріччя – *пухова фустка* ‘хустка, виготовлена, переважно, з козячого пуху’ [43, с. 264].

Г. Г. Березовська, дослідниця східноподільських говірок, у лексикографічні праці подає шість сем до аналітичної сполуки *хустка китаїс’ка*: ‘хустка з грубого шовку з торочками’, ‘хустка вишневого кольору з узорами’. ‘велика кольорова розписана хустка’, ‘жовта хустка з узором по краях і чистим полем’, ‘тоненька хустка з яскравими квіточками’, ‘хустка з узорами, однакова на обидва боки’ [Березовська, с. 302]; а *хустка турец’ка* –

‘хустка з турецьким узором’ [Березовська, с. 308]; у покутських говірках також *турец’ка фустка* – це ‘хустка з турецьким узором’ [43, с. 265].

У східноподільських говірках *платок циганс’кий* ‘велика чорна, квітчаста хустка з тороками’ [Березовська, с. 216]; *хустка циганс’ка*, *хустка циган’с’ка* ‘велика квітчаста хустка з тонкої шерсті з китицями’, ‘велика чорна, квітчаста хустка з тороками’, ‘чорна хустка з квітами чи без них’, ‘вишита чорна хустка з китицями’, ‘велика червона хустка з китицями’ [Березовська, с. 308]; у середньополіських – *хустка циган’с’ка* ‘велика чорна хустка з китицями’ [Гримашевич, с. 167].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *китиц’і* ‘суцільний ряд ниток, що вільно звисають на краях хустини’, ‘в’язана тасьма з суцільним рядом ниток, шнурків, пришита по периметру хустини’ [244, к. 118, с. 247]; у східностепових говірках *китиц’і* ‘суцільний ряд ниток, шнурків, що вільно звисають на краях хустини’ [Клименко, с. 166]; у середньополіських – *китиц’а* ‘квітчаста хустка з великими китицями’, ‘мотузка, якою тримається фартух на поясі’ [Гримашевич, с. 67]; у гуцульських – *китиц’а* ‘суцвіття рослин’, ‘прикраса з кольорових ниток на одязі’ [Голянич, с. 744].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *то[у]рочки* ‘суцільний ряд ниток, що вільно звисають по краях хустини’ [244, к. 118, с. 247]; у середньополіських – *тороки* ‘шнурки на поясі спідниці чи фартуха’, ‘ряд ниток або шнурів на краях хустки’ [Гримашевич, с. 157]; у західнополіських – *торочки* ‘кінці ниток основи, яких не можна доткати’, ‘зав’язочки біля фартуха’ [Аркушин, с. 554]; у буковинських – *тороки* ‘бахрома’ [Гуйванюк, с. 548].

У суміжних східноподільських говірках південно-західного наріччя фіксуємо аналітичну сполуку *платок газовий* ‘хустка з дуже тонкої прозорої тканини’; *газик*, *газ’ік* ‘хустка з дуже тонкої прозорої тканини; хустка газова’, ‘шарф із дуже тонкої прозорої тканини’, ‘тонка прозора хустинка з блискучою ниткою’, ‘дуже тонка прозора шовкова тканина’ [Березовська, с. 216, 56]. У покутських говірках – *газ’іўка*, *газова фустка* ‘хустка з тонкої прозорої тканини’ [43, с. 262].

У східноподільських говірках *навутинка*, *навут’інка*, *паут’інка* ‘просвітчаста хустка білого кольору, вив’язана з тонкої шерсті або пуху’ [Березовська, с. 187–188]; у середньополіських – *навутинка* ‘прозора плетена хустка білого кольору’ [Гримашевич, с. 113]; у покутських – *навутинка* ‘в’язана хустка з ажурними мереживними візерунками’ [43, с. 263].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *платок накидний*, *платок обкидний* ‘велика тепла жіноча хустка’ [244, к. 115, с. 244]; у східноподільських – *платок накидний* ‘велика тепла сукняна хустка з тороками, яку накидають на плечі’ [Березовська, с. 216].

У східноподільських говірках *стол’етка* ‘невелика хустина з торочками, посередині з узором у маленькі чорно-білі клітинки, які збільшуються по краях’ ‘картата хустка середнього розміру’ [Березовська, с. 273]; *хустка напинал’на*, *хустка накидна* ‘велика тепла сукняна хустка з тороками, яку

накидають на плечі' [Березовська, с. 302]; у середньополіських – *хустка обпинал'на* 'велика тепла хустка' [Гримашевич, с. 166];

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя лексема *косинка* 'легка трикутна жіноча хустка', 'легка трикутна хустка, обшита мереживом, яку одягали жінки в перший рік після одруження', 'тепла вовняна трикутна хустка, яку одягали взимку одружені жінки поверх очіпка', 'мереживна трикутна хустка, якою одружені жінки обв'язували волосся, скручене на потилиці у вузол' [244, к. 117, с. 246]. Лексичні паралелі фіксуємо також у східноподільських говірках *косинка* 'трикутна жіноча хустка, яку носять на голові або шиї', 'невелика хустка з тонкої тканини' [Березовська, с. 126]; середньополіських – *косинка* 'хустка трикутної форми', 'зимова тепла хустка білого кольору, виплетена з овечої вовни' [Гримашевич, с. 76]; у покутських – *косинка* 'невелика тонка хустка' [43, с. 262].

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя лексема *косинка* 'легка трикутна жіноча хустка', 'легка трикутна хустка, обшита мереживом, яку одягали жінки в перший рік після одруження', 'тепла вовняна трикутна хустка, яку одягали взимку одружені жінки поверх очіпка', 'мереживна трикутна хустка, якою одружені жінки обв'язували волосся, скручене на потилиці у вузол' [244, к. 117, с. 246]; у східноподільських – *косинка* 'трикутна жіноча хустка, яку носять на голові або шиї', 'невелика хустка з тонкої тканини' [Березовська, с. 126]; середньополіських – *косинка* 'хустка трикутної форми', 'зимова тепла хустка білого кольору, виплетена з овечої вовни' [Гримашевич, с. 76]; у покутських – *косинка* 'невелика тонка хустка' [43, с. 262].

У середньонадніпряньсько-степових говірках *шал* 'велика тепла жіноча хустка' [244, к. 115, с. 244]. Широкий спектр значень назви *шаль* представлено в «Словнику назв одягу та взуття в східноподільських говірках»: *шал* 'хустка, яку накидають на плечі', 'жіночий шарф з тонкої тканини', 'велика в'язана чи ткана хустка', 'жіночий довгий шарф', 'широкий шарф', 'велика тепла сукняна хустка', 'широкий шарф, виплетений з будь-яких ниток', 'шарф з китичками' [Березовська, с. 322–323]; у середньополіських – *шал* 'довгий комір у верхньому одязі' [Гримашевич, с. 176]; у віддалених буковинських говірках – *шал* 'кашне', 'велика в'язана чи ткана хустка', 'тонка (перев. шерстяна) тканина саржевого плетива' [Гуйванюк, с. 655].

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя лексема *шапка* 'чоловіча зимова шапка без вух', 'чоловіча зимова шапка з вухами' [244, к. 109, с. 238]; у східноподільських говірках *шапка* 'зимовий головний убір із хутра', 'висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом' [Березовська, с. 322–323]; *шапочка* 'дитячий головний убір', 'легкий головний убір циліндричної форми медичних працівників', 'жіноча плетена шапка', 'гумова шапочка для купання' [Березовська, с. 325]; у середньополіських – *шапка* 'чоловічий зимовий головний убір з хутра' [Гримашевич, с. 176]; у західнополіських – *шапка* 'зимова шапка-вушанка', 'кепка', *перен.* 'сніп, яким накривають полукіпок', *перен.* 'те саме, що кротовисько', *перен.* 'те саме, що газета' [Аркушин, с. 615]; у буковинських – *чапка* 'шапка', 'кашкет'; *шапка*

‘кашкет, чоловічий головний убір з козирком’ [Гуйванюк, с. 636, 656]; у покутських – *ш'єпка* ‘чоловічий головний убір’; *ш'єпочка* [43, с. 268].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя *бирка* ‘шапка, виготовлена з овечої вовни’ [244, с. 88]. У східноподільських говірках *шапка з нутр'її* ‘шапка з вичиненої шкіри нутрії’; *шапка каракул'ова* ‘шапка з каракуля’; *шапка норкова* ‘шапка з вичиненої шкіри норки’; *шапка пис'ц'ова* ‘шапка з вичиненої шкіри песця’; *шапка смушева* ‘шапка з вичиненої шкіри новонародженого ягняти’, ‘висока шапка без вух із каракуля’, ‘замшева шапка’ [Березовська, с. 324–325]; *бирка* ‘чоловіча шапка з овчини’, ‘висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом’, ‘невеликий капелюх від сонця’ [Березовська, с. 21]; у середньополіських – *шапка каракулева* ‘шапка з каракулю’; *шапка смушкова* ‘шапка з овчини’ [Гримашевич, с. 176]; у покутських – *песцева ш'єпка*; *ш'єпка з барана* ‘шапка, виготовлена з баранячого хутра’ [43, с. 264, 268].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя *шапка*, *шапка з вухами*, *шапка з вушками*, *шапка з навушниками*, *шапка вушанка*, [в]ушанка ‘чоловіча зимова шапка з вухами’ [244, к. 109, с. 238]. Поширені зафіксовані назви і у східноподільських говірках *вушанка*, *шапка вушанка*, *шапка ушанка* ‘чоловіча хутряна шапка з вухами’ [Березовська, с. 55, 323]; у середньополіських – *вушанка* ‘зимова шапка з вухами’ [Гримашевич, с. 36]; у покутських – *шапка-вушанка* ‘чоловіча хутряна шапка, бокові частини якої, що називаються вухами, закривають вушні раковини’ [43, с. 268].

Т. В. Щербина засвідчила в говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя назву *шапка кубанка* ‘пряма невисока шапка’ [244, с. 89]; у східноподільських – *кубанка* ‘висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом’, ‘хутряна жіноча шапка циліндричної форми’ [Березовська, с. 135]; у середньополіських – *кубанка* ‘висока шапка з плоским верхом’, ‘висока кругла шапка з овчини у вигляді циліндра’, ‘зимова шапка-ушанка з балабончиками зверху’, ‘низька кругла сукняна шапка’ [Гримашевич, с. 79]. У покутських говірках південно-захіного наріччя *кубанка* ‘висока овеча чорна шапка’ [43, с. 263].

У суміжних із середньонаддніпрянськими східноподільських говірках *папах* ‘висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом’, ‘висока чоловіча шапка з овчини у формі циліндра’ [Березовська, с. 193]. Г. І. Гримашевич фіксує цю назву в середньополіських говірках: *папах* ‘висока хутряна або войлочна шапка’, ‘каракулева шапка’, ‘висока, звужена доверху шапка, яку часто збивали набік’, ‘шапка з овчини’ [Гримашевич, с. 114]. У покутських говірках *папах* – ‘висока хутряна шапка’ [43, с. 263].

Лексичні паралелі аналізованої назви виявляємо у східноподільських говірках *буд'он'їука*, *буд'оноука* ‘чоловіча сукняна шапка з гострим верхом’ [Березовська, с. 29].

У середньонаддніпрянсько-степових говірах *картуз*, *фуражка*, *кепка*, *кашкет* ‘чоловічий літній головний убір із козирком’ [244, к. 111, с. 240]; у східноподільських – *картуз* ‘чоловічий головний убір із козирком’, ‘високий кашкет зі шкіряним козирком’, *кашкет* ‘головний убір із козирком’, *фурашка*

‘чоловічий головний убір із козирком’, ‘моряцький кашкет’ [Березовська, с. 102, 103–104, 294]; у середньополіських – *картуз* ‘чоловічий літній головний убір, кашкет’, *кашкет* ‘чоловічий літній головний убір з околицем і щитком над лобом’, *фуражка* ‘чоловічий кашкет з шкіряним козирком’ [Гримашевич, с. 63, 64, 163]; у покутських – *картуз* ‘чоловічий головний убір з цупким козирком над чолом’, *кашк`ит* ‘чоловічий головний убір із козирком’ [43, с. 262], у буковинських – *фурашка* ‘чоловічий головний убір із козирком, кашкет, картуз’ [Гуйванюк, с. 606].

У східноподільських говірках південно-західного наріччя *кепка*, *к`епка* ‘чоловічий головний убір із козирком’ [Березовська, с. 104]; у середньополіських – *кепка* ‘чоловічий літній головний убір з околицем і щитком над лобом’, ‘літній чоловічий головний убір без козирка і підкладки’, ‘чоловічий головний убір, виплетний з різнокольорових ниток’ [Гримашевич, с. 65]; у покутських – *к`епка* ‘головний убір з цупким козирком над чолом’ [43, с. 262].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя *брил* ‘плетений із соломи селянський капелюх’ [244, с. 91]; у східноподільських – *брил* ‘чоловічий солом’яний капелюх із широкими крисами’ [Березовська, с. 29]; у середньополіських – *брил* ‘чоловічий капелюх з широкими полями, виплетений з соломи’, ‘чоловічий капелюх з широкими полями, виплетений з нитки-дарничанки’, ‘фетровий капелюх’ [Гримашевич, с. 24]; покутських *брил* – ‘чоловічий літній капелюх’ [43, с. 261].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя *капил`ух* ‘чоловічий солом’яний капелюх’, ‘чоловічий фетровий капелюх’ [244, к. 112, с. 241]; у східноподільських говірках ця назва репрезентована фонетичними варіантами *капел`ух*, *капил`ух*, *капел`уш*, *капил`уш*, *кап`іл`ух* та позначає кілька сем: ‘чоловічий фетровий головний убір з широкими крисами’, ‘чоловічий солом’яний капелюх із широкими крисами’, ‘літній капелюх із широкими крисами, плетений або пошитий із тканини’ [Березовська, с. 95–96]; у середньополіських – *капел`ух* ‘купований головний убір з широкими полями, фетровий капелюх’, ‘тепла зимова шапка-вушанка’ [Гримашевич, с. 60]; у покутських – *капел`ух* ‘чоловічий головний убір з широкими полями, виготовлений з сукна’ [43, с. 262].

У суміжних східноподільських говірках лексема *п`ілотка* реалізує дві семи: ‘літній головний убір, який носять солдати’, ‘легкий головний убір піонерів’ [Березовська, с. 214].

Назва *панама* на загальноукраїнському діалектному тлі побутує у східноподільських говірках: *панамка* ‘літній капелюх із широкими крисами, плетений або пошитий із тканини’, ‘дитячий літній головний убір з тонкої тканини’, ‘легка шапочка з козирком від сонця’, ‘легка шапочка з приплюснутим верхом, яку носили піонери’, ‘дитячий літній головний убір з козирком та з гудзичком ззаду’ [Березовська, с. 191]; у середньополіських – *панама* ‘м’який літній сонцезахисний убір з тканини’ [Гримашевич, с. 113]; у покутських – *панама* ‘літній капелюх, пошитий із м’якої тканини’; *панамка* змен.-пест. до *панама* ‘панама менших розмірів, дитяча’ [43, с. 263].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *шл'ана* ‘чоловічий фетровий капелюх’ [244, к. 112, с. 241]; у східноподільських – *шл'ана* ‘чоловічий фетровий головний убір з широкими крисами’, ‘чоловічий солом'яний капелюх із широкими крисами’, ‘літній капелюх із широкими крисами, плетений або пошитий із тканини’, ‘жіночий капелюх’ [Березовська, с. 336]; у середньополіських – *шл'ана* ‘чоловічий фетровий головний убір з широкими полями, капелюх’ [Гримашевич, с. 180]; у покутських – *шл'ана* ‘зневажлива назва капелюха’ [43, с. 268].

Лексему *шл'ом* виявляємо в суміжних східноподільських говірках південно-західного наріччя: *шл'ом* ‘спеціальний головний убір для захисту голови й шиї від пошкоджень’, ‘дитяча тепла в'язана шапочка, яка закриває лоб і шию’ [Березовська, с. 334–335].

Для назви *берет* засвідчено різні фонетичні варіанти: *бе^врет*, *б^вер'ет*, *би^врет*, *би^вр'ет*, *б^ірет*, *б^ір'ет*, *барет*, *бар'ет*, *бур'ет* ‘головний убір із м'якої тканини без окола і козирка’, ‘головний убір із м'якої тканини без окола і козирка, який носять військовослужбовці’ [Березовська, с. 19–20]. У середньополіських, покутських говірках *берет* ‘головний убір з м'якої тканини або плетений без околища і козирка’ [Гримашевич, с. 18; 43, с. 261].

Т. В. Щербина зафіксувала назви *пел'ушка*, *пил'ушка*, *пил'онка*, *п'іл'онка* ‘пелюшка, невелике простирало, у яке загортають немовля’ [244, к. 18, с. 147].

Із названого репертуару в інших діалектах української мови функціонує лексема *пел'онка* та її варіанти: у східнослобожанських говірках – *п'іл'онка* ‘пелюшка’ [ССХСЛГ, с. 164]; усхідностепових говірках це ‘невелике простиральце, у яке загортають немовлят’ [Клименко, с. 137]; у східноподільських говірках південно-західного наріччя *пеленка*, *пиленка*, *пил'онка*, *п'іл'онка*, *п'ел'онка*, *пел'ушка* ‘невеличке простиральце, у яке загортають немовля’ [Березовська, с. 196, 197]; у подільських – *пеленка* ‘пелюшка’ [Гороф'янюк, с. 288]; у буковинських – *пел'інка*, *пеленка* ‘пелюшка’ [Гуйванюк, с. 395].

Ці ж назви спостережено в регіональних варіантах у суміжних східноподільських говірках *од'їйал'це*, *од'їйалце*, *од'їйал'це*, *год'їйалце*, *год'їйалце*, *год'їйал'це* ‘дитяча ковдра’ [Березовська, с. 176]; *п'ідгузник* ‘пеленка, яка кладеться між ноги’ [Березовська, с. 205].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя зафіксовано назву *повивач* ‘довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти’ [244, к. 19, с. 148]; у східноподільських говірках *повивач*, *повивач*, *сповивач*, *сповивач*, *уповивач*, *уповивач*, *ўповивач*, *оповивач*, *оповивач* ‘тс’ [Березовська, с. 225]; у середньополіських – *сповивач* ‘стрічка з тканини сповивати немовля’ [Гримашевич, с. 151]; у буковинських – *уповивач* ‘мотузка, пояс, стрічка, якою перев'язують немовля’ [Гуйванюк, с. 569].

У східноподільських говірках *роспашонка* ‘сорочечка для немовляти без гудзиків’ ‘широке плаття’ [Березовська, с. 245]

У східностепових говірках *повзунки*, *ползунки* ‘одяг для немовлят у вигляді штанців зі шлейками й панчішками’ [Клименко, с. 138]; у

східноподільських – *поўзунки, поўзунки, ползунки, пулзунки, плазунки, поўзунці* ‘штанці із ступнями для немовляти’ [Березовська, с. 225]; у середньополіських – *повзунки* ‘одяг для немовлят у вигляді штанів, які зав’язують чи застібають на плечах’ [Гримашевич, с. 126].

Назву *чопики* ‘взуття для малюків’ виявлено в східностепових говірках [Клименко, с. 139]; у східноподільських – *чопики, чопіки, чапики* ‘в’язане дитяче взуття’, ‘дитяче взуття з тонкої штучної шкіри’, ‘дитяче взуття з тканини’ [Березовська, с. 318–319]; у середньополіських – *чопики* ‘дитяче взуття’, ‘дитячі вовняні шкарпетки’ [Гримашевич, с. 173]; у подільських – *чопики* ‘дитяче взуття’ [Гороф’янюк, с. 438]; у буковинських – *чопики* ‘черевички’ [Гуйванюк, с. 648].

Лексема *пойас* поширена в середньонадніпряньсько-степових говірках ‘жіночий пояс’, ‘чоловічий пояс’, ‘повивач, довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти’ [244, с. 40; 244, к. 19, с. 148]; у східностепових – *пасок, пойас* ‘вузький пояс для підперізування чоловічих штанів’; ‘чоловічий шкіряний пояс з пряжкою’; *пойас* ‘широкий чоловічий пояс з китицями’ [Клим., с. 131, с. 134, с. 132]; у східноподільських – *пасок* ‘смужка тканини, що пришивається до верхньої частини спідниці чи штанів’; ‘довга шкіряна смуга із пряжкою для підперізування одягу в стані’; ‘довга смуга тканини для підперізування одягу в стані’; *пойас* ‘смужка тканини, що пришивається до верхньої частини спідниці чи штанів’; ‘довга шкіряна смуга із пряжкою для підперізування одягу в стані’; ‘довга смуга тканини для підперізування одягу в стані’; ‘широкий матерчатий пояс, який використовують для лікування спини’; ‘мотузка, якою стягують штани в поясі для їх підтримання’; ‘довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти’ [Бер., с. 194, с. 234–235]; у середньополіських – *пасок, пойас* ‘вузька ремінна смуга підперізувати одяг’; ‘пояс спідниці чи фартуха’ [Грим., с. 115, с. 133]; у західнополіських – *пасок* ‘ремін біля чоловічих штанів’; *пойас* ‘шкіряна або тканина довга смуга для підперізування одягу в стані’; ‘поперек’ [Арк., с. 383; с. 437]; у покутських – *пойас* ‘шнурок чи смужка матерії для підтримування штанів, спідниці’ [43, с. 254].

Назву *кушак* виявлено в середньополіських говірках ‘червоний чоловічий тканий пояс’, ‘будь-який пояс’ [Грим., с. 81].

У середньонадніпряньсько-степових говірках [*г, в*]/*о[у]чкур* ‘шнур, мотузка, якою стягують штани для їх підтримання’ [244 к. 42, с. 171]; у східностепових – *оч`кур* ‘мотузка, якою стягуються чоловічі штани’ [Клим., с. 100]; у східноподільських – *оч`кур* ‘мотузка, якою стягують штани в поясі для їх підтримування’; ‘ремінець, яким зав’язували постолі та обв’язували онучі на нозі’ [Бер., с. 187]; у подільських – *гочкур заст.* ‘пасок’ [Гор., с. 117]. У середньополіських говірках назва *очкур* репрезентує одинадцять значень: ‘шнурок, яким у поясі стягують штани’; ‘шнурок, яким підперезують спідницю’; ‘вишитий вузький комір’; ‘жіночий тканий пояс’; ‘вузький шкіряний пояс’; ‘шнурок, яким стягує комір сорочки або капшука’; ‘мотузок, яким підв’язують свиту або фуфайку’; ‘полотняний пояс’; ‘вишита складка на штанях’; ‘жіночий тканий пояс’; ‘дерев’яний гудзик у штанах’ [Грим, с. 112];

у західнополіських – *гачкур* ‘очкур’ [Арк., с. 85]; у буковинських – *учкур* ‘мотузка, якою підперізують штани’ [СБГ, с. 574].

У середньонаддніпрянсько-степових *мотузок*, *мотузка* ‘мотузка, якою стягуються чоловічі штани’, ‘зав’язка для постолів та онуч’ [244, к. 42, с. 171, к. 101, с. 230]; у східностепових – *мотузка* ‘мотузка, якою стягуються чоловічі штани’ [Клим., с. 100]; у середньополіських – *мотузок* ‘мотузок, вервечка у постолах, яка тримає на нозі постолоа і онучу’; ‘мотузки, якими утримується на стані фартух чи спідниця’ [Грим., с. 97].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках південно-східного наріччя семантика лексеми *попруга* ‘чоловічий пояс із шкіри’ [244, к. 41, с. 170]; у східностепових – *попруга* ‘широкий чоловічий пояс з китицями’ [Клим., с. 132]; у середньополіських – *попруга*, *попругка* ‘вузька ремінна смуга підперізувати одяг’ [Грим., с. 130].

Лексема *ре[і]м’і[е]н* ‘чоловічий пояс із шкіри’ побутує в середньонаддніпрянсько-степових говірках [244, к. 41, с. 170]; у східностепових – *рем’ін* ‘чоловічий шкіряний пояс з пряжкою’ [Клим., с. 134]; у східноподільських – *рем’ін* ‘довга шкіряна смуга із пряжкою для підперізування одягу в стані’, а також ‘ремінець, яким зав’язують постолоа та обв’язують онучі на нозі’ [Бер., с. 242]; у подільських, середньополіських, покутських – *рем’ін* ‘шкіряний пояс’ [Гор., с. 328; Грим., с. 137; 43 с. 255], що засвідчує її загальнонародний характер.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *пр’ажка*, *бр’ажка* ‘застібка, яка скріплює кінці ремня, пояса’ [244, 44, с. 173], *хл’астик* ‘хлястик, вузька смужка тканини, пришита чи пристебнута ззаду на талії верхнього одягу’ [244, 74, с. 203]; у східностепових – *бр’ажка*, *пр’ажка* ‘пряжка на поясі’; *хл’астик* ‘вузька смужка тканини, пришити чи пристебнута ззаду на талії пальта, шинелі тощо’ [Клим., с. 158, с. 162] та у східноподільських – *пр’ажка*, *бр’ажка* ‘металева застібка, яка скріплює кінці пояса’; *хл’астик* ‘вузька смужка тканини, пришити чи пристебнута ззаду на талії пальта, шинелі тощо’; ‘нашитий шматок тканини певної форми, що закриває отвір кишені’ [Бер., с. 239, с. 297].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках зафіксовано та представлено гетеронімну опозицію ‘дротяний гачок гаплика’ : ‘дротяна петелька гаплика’ [244, к. 123, с. 252]; у східнослобожанських – *гаплик* ‘дротяний гачок гаплика’ [ССХСЛГ, с. 50]; у східностепових говірках *бабка*, *гапка* ‘дротяна петелька гаплика’, *гаплик* ‘дротяний гачок гаплика’ [Клим., с. 154, с. 155]; у східноподільських говірках *гапка* ‘металева дужечка для застібання гаплика’; *гаплик* ‘металева застібка у вигляді гачка, що пришивається проти петлі на одязі’, ‘металева дужечка для застібання гаплика’ [Бер., с. 58]; у середньополіських – *гаплик* ‘металева застібка у вигляді гачка’ [Грим., с. 38]; у західнополіських – *гапка* ‘дротяна петелька гаплика’, *гаплик* ‘те саме, що гапка’, перен. ‘смерть’ [Арк., с. 83].

Про загальнонародний характер лексем *гудзик*, *пувиц’а*, *цурка* свідчать фіксації на тлі інших діалектів: у середньонаддніпрянсько-степових говірках семантика назви *гудзик* подібна до нормативної [244, к. 122, с. 251]; у

східнословобожанських – *пувиц'а* ‘гудзик’ [ССХСЛГ, с. 179]; у східностепових – *гудзик*, *пувиц'а* ‘предмет, який служить для застібання одягу’ [Клим., с. 153]; у середньополіських – *цурка* ‘деревяний гудзик’ [Грим., с. 169]; у західнополіських – *пуговица* ‘прикраса круглої форми на гаманцях’ [Арк., с. 454].

Лексему *карман* виявлено в середньонаддніпрянських, східнословобожанських, східноподільських говірках ‘частина одягу у формі мішечка для дрібних речей і грошей; кишень’ [244, к. 39, с. 168; ССХСЛГ, с. 92; Бер., с. 100]. У середньонаддніпрянсько-степових говірках засвідчено ще й інше значення лексеми *карман* ‘кишень на внутрішньому боці поли чоловічого піджака’ [244, к. 40, с. 169].

Назва *обшивка* поширена в інших діалектах української мови із розгалуженою семантикою, зокрема в середньонаддніпрянсько-степових маніфестує значення ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [244, к. 33, с. 162]; у східностепових – *обшивка* ‘давня назва відлоги, закавраща рукава сорочки’; ‘смужка тканини, зібраної в складки чи зборки, для оздоблення одягу’ [Клим., с. 116, с. 165]; у східноподільських – *обшиўка* ‘вузька смужка тканини чи хутра, пришита на одязі для оздоблення’; ‘покриття стільців, диванів цупкою тканиною’; ‘вишитий розріз на грудях сорочки’ [Бер., с. 172]; у середньо поліських – *обшивка* ‘манжет на рукавах сорочки’; ‘стоячий комір у одязі’; ‘смужка тканини, пришита на одязі для прикраси’; ‘складка в одязі’; ‘стрічка для обшивання спідниць’ [Грим., с. 106–107]; у покутських – *обшивка* ‘стоячий комір, оздоблений вузькою вишивкою’ [43, с. 79].

В українському діалектному континуумі засвідчено кілька значень назви *с'т'ожка* та її фонетичних варіантів: у середньонаддніпрянсько-степових *с'т'ажка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’, *с'т'ожка* ‘кісник, стрічка для вплітання в косу’ [244, к. 33, с. 162, к. 135, с. 264]; у східноподільських – *с'ц'ошка* ‘ремінець, яким зав'язують постели та обв'язують онучі на нозі; волока’, ‘вишитий розріз на грудях сорочки; маніжка’, ‘вузька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини’ [Бер., с. 275]; у середньополіських – *с'т'ожка* ‘стрічка заплітати волосся’ [Грим., с. 153]; у покутських – *стоника* ‘вузька барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка’ [43, с. 151].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *т'іс'ма* ‘кісник, стрічка для вплітання в косу’ [244, к. 135, с. 264]; *оборка*, *р'ушик* ‘смужка тканини, зібрана в складки і пришита для оздоблення до сукні’ [244, к. 55, с. 184]; у східнословобожанських – *т'ас'ма* ‘бахрома’ [ССХСЛГ, с. 211]; у східностепових – семантика ‘смужка тканини, зібраної в складки чи зборки для оздоблення одягу’ характерна низці лексем *оборка*, *р'ушики*, *обшивка*, *т'іс'омка* [Клим., с. 165]; у середньополіських – *оборка* ‘складка в одязі’, ‘смужка тканини, зібрана в складки’, ‘вузький манжет’, ‘смужка тканини, пришита на одязі для прикраси’, ‘тонка вервечка, яка тримає на нозі постела і онучу, волока’; *р'ушка* ‘смужка матерії, пришита на одязі для

прикраси'; *тас'омка* 'стрічка, якою обшивають кінці одягу', 'плетене мереживо, яке пришивають до спідньої сорочки' [Грим., с. 104; 142; 155].

Поширення назв *л'ента*, *стр'ічка* простежуємо на загальноукраїнському діалектному тлі: у середньонадніпрянсько-степових говірках *л'ента*, *стр'ічка* 'стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу', 'широка стрічка, яку одягала наречена під вінок і до якої прикріплювали інші стрічки' [244, к. 134, с. 263]; у східноподільських – *л'ента* 'вузька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення', 'стрічка для вплітання в косу' [Березовська, с. 140–141]; *стр'ічка*, *стр'ічка* 'тс', 'тс', 'вузька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини' [Березовська, с. 274]; у середньополіських – *л'ента* 'стрічка заплітати волосся', 'порвата смуга лика в постолі' [Гримашевич, с. 86]; у західнополіських – *л'ента* 'те саме, що косник' [Аркушин, с. 279]; у буковинських – *л'ента* 'стрічка' [Гуйванюк, с. 257]; у покутських – *л'ента* 'вузька барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка' [43, с. 270].

У говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя *к'існик*, *косник* 'стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу' [244, к. 134, с. 263]; у східноподільських – *к'існик*, *к'існик*, *к'існичка* 'стрічка для вплітання в косу' [Березовська, с. 109]; у середньополіських – *к'існик*, *косн'ік* 'стрічка, пришита внизу на спідниці', 'стрічка заплітати коси' [Гримашевич, с. 68]; у західнополіських – *косник* 'стрічка, яку дівчата заплітають у косу' [Аркушин, с. 243].

У говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя *бант* 'стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу' [244, к. 135, с. 264]; у східноподільських – *бант* 'вузька прозора стрічка, що використовується як прикраса', 'вузька прозора стрічка, зав'язана вузлом з вільними петлями й кінцями, що використовується як прикраса' [Березовська, с. 16]; у середньополіських – *бант* 'стрічка, яку вплітають у коси' [Гримашевич, с. 16]; у покутських – *банти'к*, *бант'ік* 'гарно зав'язана стрічка на волоссі' [43, с. 149].

Назва *ст'ожка* в середньонадніпрянсько-степових говірках 'кісник, стрічка для вплітання в косу' [244, к. 135, с. 264]; у східноподільських – *с'ц'ошка* 'ремінець, яким зав'язують постолі та обв'язують онучі на нозі', 'вишитий розріз на грудях сорочки', 'вузька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини' [Березовська, с. 275]; у середньополіських – *ст'ожка* 'стрічка заплітати волосся' [Гримашевич, с. 153]; у буковинських – *ст'онжка* 'стрічка' [Гуйванюк, с. 531]; у покутських – *ст'оншка* 'вузька барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка' [43, с. 149].

У говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя *в'інок*, *цв'іти*, *цв'іток* 'вінок, весільний головний убір нареченої'; 'штучні або справжні квіти, які прикріплюють як весільну прикрасу до одягу наречених та гостей' [244, к. 137, с. 266; к. 140, с. 269]; у східноподільських – *в'інок* 'весільний головний убір нареченої', 'живі квіти, сплетені в коло, якими прикрашають

голову', 'паперові квіти, сплетені в коло, якими прикрашають голову' [Бер., с. 50]; у західнополіських – *винок* 'квіти, сплетені в коло для прикрашання голови', 'букет квітів', 'квіти, прикріплені до кроков як знак новобудови; після чого хазяї готують вгощення для майстрів, родичів та сусідів', 'фата молодої' [Аркушин, с. 56]; у покутських – *в'їнок, в'їноч'ок* 'прикраса з квітів (часом штучних) і т. ін., сплєтених в коло, якою зазвичай прикрашають голову дівчата' [43, с. 269].

У суміжних східноподільських говірках лексема *кибалка* та її фонетичний варіант *к'їбалка* позначають кілька сем: 'давній головний убір заміжньої жінки у формі шапочки; очіпок', 'вузька смужка тканини, на яку закручували волосся' [Бер., с. 105].

У середньонаддніпряньсько-степових говірках назва *намисто* 'жіноча шийна прикраса', 'нарости на шії в індика', 'нарости на шії в людини внаслідок захворювання щитовидної залози' [244, к. 126, с. 255], *буси* 'намисто зі скла', *корал'ї* 'намисто з коралів' [244, к. 125, с. 254]; у східноподільських – *намисто* 'тс' [Бер., с. 161]; *корал'ї, карал'ї, корали* 'намисто з коралів', 'намисто з дорогоцінних каменів', 'намисто з червоних камінців', 'намисто з великих білих камінців', 'намисто з великих коричневих камінців', 'намисто з натуральних відшліфованих камінців у декілька низок', 'намисто зі скла у формі ягід' [Бер., с. 123]; *буси* 'прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на шії' [Бер., с. 33]; у подільських – *корал'ї, карал'ї* 'намисто, яке носять дівчата' [Гороф'янюк, с. 209]; у середньополіських – *намисто* 'жіноча прикраса на шию, намисто' [Гримашевич, с. 99–100]; *корал'ї* 'жіноча шийна прикраса, намисто, переважно червоного кольору', 'жовті буси' [Гримашевич, с. 75]; *буси* 'жіноча прикраса на шию, намисто' [Гримашевич, с. 28]; у західнополіських – *корал'ї* 'намисто' [Аркушин, с. 240]; у покутських – *корал'ї* 'будь-яке намисто', 'велике, важке намисто переважно червоного кольору з дерева, скла та ін.' [43, с. 269].

Складену назву *добре намисто* засвідчено середньонаддніпряньсько-степових говірках із семантикою 'намисто з коралів' [244, к. 125, с. 254], назву також виявлено в суміжних із середньонаддніпряньськими східноподільських говірках перехідного типу – *намисто добре* 'намисто, яке дорого коштує' [Бер., с. 162].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя зафіксована лексема *р[']азки, низки* 'сукупність намистин, нанизаних на нитку, низка' [244, к. 128, с. 257]; у східноподільських – *низка* 'нанизані на нитку намистини' [Бер., с. 166]; *раз'ки* 'прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на шії' [Бер., с. 240].

У лексикографічній праці із східноподільських говірок засвідчено назви *намисто коралове* 'прикраса з коралів, переважно червоного кольору, яку жінки носять на шії'; *намисто йантарне* 'намисто з янтарю, яке носять жінки, що хворіють на зуб, з лікувальною метою' [Бер., с. 162].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *дукач* 'дукач, прикраса у вигляді монети, яку чіпляють до намиста' [244, к. 143 с. 256]; у

східноподільських – *дукач* ‘жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети’ [Бер., с. 74]; у середньополіських – *дукач* ‘жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети’, ‘довге намисто до грудей’ [Гримашевич, с. 48]; у покутських – *дукати* ‘жіноча прикраса на шию у формі насилених на кінський волос чи нитку монет’ [43, с. 269]. Лексема *хрестик* ‘християнський культовий предмет у вигляді хреста, який носять як оберіг чи прикрасу’ засвідчена в «Словнику назв одягу та взуття східноподільських говірок» [Бер., с. 298] та виявлена в покутських говірках *хрестик* ‘медальйон з розп’яттям Ісусу Христу, який носили для захисту’ [43, с. 271].

У східноподільських говірках *цепочка*, *цепочка*, *ципочка* ‘прикраса для шиї з послідовно з’єднаних одне з одним металевих кілець’ [Бер., с. 310].

У середньонадніпрянсько-степових говірках *серги*, *сережки* ‘жіноча прикраса для вух’ [244, к. 130, с. 259]; *сережки* ‘тс’, ‘нарости червоного кольору на головах курей’, ‘нарости на головах кіз’ [244, к. 131, с. 260]. Назви *серга*, *сережка* та їхні фонетичні варіанти поширені в східноподільських говірках: *сережка*, *сирешка*, *с’ер’ожка*, *с’ірожка*, *с’ірожка*, *с’ерга* ‘вушна прикраса, дужка якої просмикується в мочку вуха’ [Бер., с. 259]; у середньополіських – *серга*, *сережка* ‘жіноча вушна прикраса, сережка’ [Гримашевич, с. 147]. Лексичні паралелі до різновидів сережок вивлено у східноподільських говірках *твозд’іки* ‘сережки у формі цвяха’ [Бер., с. 63]; *к’іл’це* ‘вушна прикраса, дужка якої просмикується в мочку вуха’ [Бер., с. 108].

У середньонадніпрянсько-степових говірках назви *перстен’*, *перст’ін’*, *перстин’* з *камушком*, *кол’цо*, *каблучка* репрезентують семи ‘перстень, металеве кільце, оздоблене каменем чи каменями; прикраса на палець руки’, ‘обручка, металеве кільце, що його носять на пальці як символ шлюбу’, лексема *обручка* маніфестує тільки значення ‘металеве кільце, що його носять на пальці як символ шлюбу’ [244, к. 132, с. 261]; у східнослобожанських – *перс’т’ін’* ‘перстень’ [ССХСЛГ, с. 159]; у східноподільських – *перстен’*, *перстин’* ‘оздоблена коштовним каменем прикраса на палець’, ‘ковпачок, який одягають на палець, щоб не вколотися голкою під час шиття’ [Бер., с. 200]; *кол’ечко*, *кал’ечко* ‘оздоблена коштовним каменем прикраса на палець’ [Бер., с. 117]; *кол’цо*, *кал’цо* ‘оздоблена коштовним каменем прикраса на палець’, ‘обручальний перстень без каменів’, ‘вушна прикраса у формі кільця, дужка якої просмикується в мочку вуха’ [Бер., с. 118]; у середньополіських – *перстен’* ‘прикраса на пальці руки з коштовним камінцем’, ‘прикраса на пальці руки без коштовного камінця’, ‘перстень з мідних копійок’ [Гримашевич, с. 117]; *к’іл’це* ‘дірочка з металевим кріпленням у взутті’, ‘прикраса на палець руки без коштовного камінця’ [Гримашевич, с. 67]; *каблучка* ‘жіноча вушна прикраса, сережка’, ‘вузький перстень’, ‘прикраса на палець руки без коштовного камінця’, ‘прикраса на палець руки з коштовним камінцем’ [Гримашевич, с. 57]; у західнополіських – *перстин’* ‘те саме, що перстень’, *етн.* ‘гра на вечорницях: вгадати, у чийй долоні перстень’, *етн.* ‘гра з перснем’ [Аркушин, с. 393]; у буковинських – *перстен’* ‘залізне кільце, що з’єднує п’ятку коси з кіссям, наперсток’ [Гуйванюк, с. 407]; у покутських – *кол’цо* ‘прикраса пальців рук’ [43, с. 269];

обручка (вінчальний перстень) ‘прикраса пальців рук’; *перстечн* ‘тс’ [43, с. 270].

Про загальнонародний характер лексеми свідчить поширення назв з коренями *-зу-*, *об-* в інших діалектних зонах українського континууму: у говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *взут’а*, *взут’а*, *взованка*, *взуванка*, *обув* ‘загальна назва’ [к. 79, с. 208]; у східнословобожанських – *обув* ‘взуття’ [ССХСЛГ, с. 147]; у східноподільських – *ўзуванка*, *ўзут’а*, *ўзут’а*; *обуў*, *гобуў* ‘виготовлені зі шкіри та інших матеріалів виробу для носіння на ногах’ [Бер., с. 42, 171]; у подільських – *обив* ‘взуття’ [Гороф’янюк, с. 271]; у середньополіських – *взут’а*; *обув*, *обуванка*, *озуван’е*, *озув* ‘взуття взагалі’ [Гримашевич, с. 32, 106]; у західнополіських – *обувіе* ‘те саме, що обувка’ [Аркушин, с. 357]; у буковинських – *обив*, *обув*, *обува*; *убова*; *узуванка* ‘взуття’ [Гуйванюк, с. 348, 558, 564]; *ўбова* ‘взуття’ [Руснак, с. 45]; у покутських – *ўзут’а*, *обуў* ‘загальна назва взуття’ [43, с. 257, 258].

Назва *опорки* та її регіональні фонетичні варіанти поширені у східноподільських говірках *опорки*, *гопорки*, *госпорки* ‘гумові чоботи з обрізаними халявами, у яких виконували роботу по господарству’, ‘чоботи з короткими халявами’ [Бер., с. 185–186]; у подільських – *гопорки* ‘черевики з чобіт’; *опорки* ‘постоли’ [Гороф’янюк, с. 278; 115]; у середньополіських – *опорки* ‘хромові черевики’, ‘чоботи з високими каблуками’, ‘старі чоботи з відрізнаними халявами’, ‘короткі чоботи’, ‘старе розтопане взуття’, ‘будь-яке взуття’ [Грим., с. 111].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *че^uре^uвики* ‘черевики, вид невисокого взуття на шнурках або гудзиках’, ‘туфлі, взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [244, к. 103, с. 232, к. 105, с. 234]; у східноподільських – *че^uре^uвики*, *чиривики* ‘взуття вище кісточок на шнурках’, ‘жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках’ [Бер., с. 313]; у середньополіських – *черевик* ‘невисоке чоловіче і жіноче взуття, переважно на шнурках або гудзиках’ [Грим., с. 171] у покутських – *че^uре^uвики* ‘невисоке взуття переважно на шнурках’ [43, с. 260].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *туфл[х]л’і* ‘туфлі, взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [244, к. 105, с. 234]; у східноподільських говірках *туфл’і*, *тухл’і* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [Бер., с. 286]; у середньополіських – *туфл’і* ‘чоловіче і жіноче взуття до кісточки, туфлі’ [Грим., с. 159–160]; у західнополіських – *туфил* ‘туфля’ [Аркушин, с. 569]; у покутських – *туфл’і* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточки’ [43, с. 260]. У східноподільських говірках зафіксовано назви різновидів цього взуття: *туфл’і парусинов’і*; *парусини*, *парас’іни*, *парас’ани* ‘туфлі з низькими підборами і верхом із тканини’ [Бер., с. 287, 193] та в середньополіських – *парусини* ‘черевики з тканини’ [Грим., с. 114].

Назви *босон’ішки*, *босонож’ки*, *босоношки* ‘літнє відкрите жіноче взуття’ побутують в суміжних східноподільських говірках у відповідних регіональних варіантах [Бер., с. 25]; у середньополіських – *босон’іжки*

‘відкрите літнє жіноче взуття’ [Грим., с. 22]; у покутських – *босон’їжки* ‘вид літнього відкритого взуття’ [43, с. 259].

У східноподільських говірках *сандали* ‘ремінне взуття на пряжці’ [Бер., с. 254]; у середньополіських – *сандали* ‘легке літнє відкрите взуття’ [Грим., с. 144]; у покутських – *сандали, сандал’и* ‘літній вид взуття’ [43, с. 259].

Лексема *шл’опан’ці* та її словотвірні варіанти поширені в діалектах української мови: у східноподільських говірках – *шл’опанці’и, шл’опан’ці’и* ‘легкі домашні туфлі без закаблуків’ [Бер., с. 335–336]; у середньополіських – *шл’опан’ці’и* ‘літнє взуття із шкіри чи іншого матеріалу без задників’, ‘чоловіче і жіноче взуття з гуми, яке носять у мокру погоду’, ‘кімнатне взуття без задників’ [Грим., с. 179]; *шл’опки* ‘кімнатне взуття без задників’ [Грим., с. 180]; у західнополіських – *шл’опанец’* ‘тапочок’ [Аркушин, с. 625]; у буковинських – *шл’опан’ці’и* ‘кімнатне взуття’ [Гуйванюк, с. 668]; у покутських – *шл’опанці’и, шл’опки* ‘літній вид взуття’ [43, с. 261].

В інших говорах української мови назва *штибл’ети* має нейтральні значення: у середньополіських говірках північного наріччя зафіксована на позначення п’яти сем: ‘чоловічі туфлі’, ‘чоловічі лаковані туфлі з довгими носками’, ‘взуття з дерев’яними підошвами’, ‘кімнатне взуття, тапки’, ‘чоловічі літні тапочки з отворами’ [Грим., с. 182]; у покутських – *штибл’ети* ‘туфлі’ [43, с. 261].

У середньонадніпряньсько-степових говірках *п’ідбор* ‘закаблук, задня тверда частина взуття, що охоплює п’яту’ [244, к. 94, с. 223], *каблук, п’ідбор* ‘високий каблук’, ‘низький каблук’ [244, к. 95, с. 224]. У суміжних із середньонадніпряньськими східноподільських, а також у покутських говірках виявляємо назви *каблук, п’ідбор, п’ідб’ір* ‘тверда груба набійка на підошві взуття під п’ятою’ [Бер., с. 91, 204; 43, с. 257]. У середньополіських аналізовані назви засвідчені із подібною семантикою: *каблук* ‘тверда набивка на підошві взуття під п’ятою, підбор’ [Грим., с. 57]; *п’ідбор* ‘каблук у взутті’, ‘низький каблук’, ‘широкий каблук у чоловічому взутті’, ‘шкіряна набійка на підошві взуття’, ‘нижня частина взуття, підошва’ [Грим., с. 118–119].

Зазначимо, що в середньонадніпряньсько-степових говірках фіксуємо назву *в’енський каблук*, яка позначає різновиди каблука [244, к. 96, с. 225]; у середньополіських говірках аналітична сполука *в’енський х’ід* виявлена із семантикою ‘взуття з грубою суцільною підошвою’ [Грим., с. 31].

Лексичну паралель до лексеми *шкарбанці’и* засвідчено в східнословобожанських говірках: *шкарбуни* ‘взуття, яке носили збіднілі селяни’ [ССХСЛГ, с. 227].

У східноподільських говірках лексема *чувеки* має різну семантику: ‘валянки, пошиті з тканини і вати’ [Бер., с. 320]; *чуйаки* ‘легкі туфлі без підборів’ [Бер., с. 322], а в середньополіських – *чув’аки* ‘туфлі з низькими каблуками’, ‘туфлі, перешиті зверху зборками’, ‘старе розтопане взуття’ [Грим., с. 174].

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя *лапті’и, комнатні’и, тапки, тапоч’ки* ‘легкі домашні туфлі’ [244, к. 107, с. 236]. Аналогічну семантику назв *тапочки, тапоч’ки, тапочк’и* ‘легкі туфлі

переважно для хати' виявлено в східноподільських [Бер., с. 277–278] та в середньополіських говірках – *тапки, тапочки* 'кімнатне взуття' [Грим., с. 155]; у покутських – *танк'і, тапочк'і* 'легке кімнатне взуття' [43, с. 260].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *лант'і* 'личаки, м'яке селянське взуття, виплетене з лика', 'м'яке селянське взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри', 'легкі домашні туфлі', 'черевики, вид невисокого взуття на шнурках чи гудзиках' [244, к. 98, с. 227].

Давня назва *лант'і* має в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках широкий спектр значень: у східноподільських – *лант'і* 'м'яке селянське взуття, виплетене з лика', 'літнє легке взуття із грубого матеріалу на гумовій підошві', 'взуття, пошите з тканини', 'взуття, плетене з кори', 'взуття, плетене з рогози, соломи, шкіри', 'взуття, плетене з грубих ниток', 'старі стоптані тапки', 'саморобне коротке взуття зі шкіри', 'кімнатні тапки', 'взуття, плетене з берези', 'взуття без задників', 'плетене з грубих ниток взуття з підшитою шкіряною підошвою' [Бер., с. 138]; у середньополіських – *лант'і* 'кімнатне взуття, тапочки', 'старе розтоптане взуття', 'дешеве взуття для домашніх робіт', 'легке літнє взуття', 'літнє взуття із тканини або шкіри без задників', 'старі розтоптані тапочки', 'розтоптані постולי', взуття, виплетене з лика, постולי', 'постоли, виплетені з дубових смуг', 'постоли, виплетені з вербового лика', 'постоли, виплетені з липового лика', 'шкіряні постולי', 'взуття з грубих суконних ниток або шкіри, яке одягають на передню частину кирзових чобіт і завязують ззаду шнурками', 'старі зношені туфлі', 'чоловічі сандалі', 'взуття з коноплі, льону' [Грим., с. 83]; у західнополіських – *лант'і* 'взуття виплетене з кори дерева', 'виплетене взуття з гіршого гатунку прядива' [Аркушин, с. 275].

Лексему *личаки* засвідчено у суміжних діалектних зонах: у східноподільських говірках *личаки* 'м'яке селянське взуття, виплетене з лика' [Бер., с. 141]; у середньополіських – *личаки* 'взуття, виплетене з лика, постולי', 'постоли, виплетені з в'язового лика', 'постоли, виплетені з вербового лика', 'постоли, виплетені з липового лика', 'постоли, виплетені з лозового лика', 'шкіряні постולי', 'взуття, виготовлене з очерету', 'тяжкі туфлі з високими каблуками' [Грим., с. 87].

Назву *довбанки*, зокрема її акцентуаційний та словотвірний варіанти, виявлено в східноподільських говірках *доўбанки* 'взуття, видовбане з дерева' [Бер., с. 71], середньополіських – *довбанки* 'взуття з дерев'яними підошвами, задник частіше відсутній, верхня частина із шкіри чи тканини' [Грим., с. 46] та в буковинських – *довбанц'і заст., рідк.* 'солом'яні або виплетені з осоки черевики на дерев'яній підошві' [Гуйванюк, с. 97]. Лексема *дерев'яки* 'взуття з дерев'яними підошвами' засвідчена в словнику Г. І. Грим. [Грим., с. 44], а в покутських говірках виявлено варіант *деревінки* 'взуття, видовбане з дерева, або взуття на дерев'яній підошві' [43, с. 257].

Давня назва *постоли, постולי* виявлена із позначкою «заст.» в східноподільських говірках на позначення низки сем: 'м'яке селянське взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри без пришивної підошви, яке звичайно носили з онучами, прив'язуючи до ніг ремінцями', 'м'яке селянське взуття,

виплетене з лика', 'взуття, вистругане з дерева', 'взуття, плетене з очерету, соломи', 'туфлі, плетені з мотузків', 'взуття, плетене зі шкіри', 'взуття, плетене з берези', 'взуття, плетене з конопель', 'плетене взуття з дерев'яною підошвою' [Бер., с. 233–234]. У середньополіських говірках *постоли* 'взуття, плетене з лика', 'важкі чоботи або черевики з рубими підошвами', 'взуття з дерев'яними підошвами', 'взуття, виплетене з мотузків', 'постоли, виплетені з в'язового лика', 'постоли, виплетені з дубових смуг', 'постоли, виплетені з вербового лика', 'постоли, виплетені з лозового лика', 'саморобне взуття, виготовлене з одного суцільного шматка шкіри', 'взуття з кори берези', жіночі чобітки із добре вичиненої шкіри, призібрані в халявах', 'плетене з шкіри взуття' [Грим., с. 132]; у покутських – *постоли* 'взуття, виготовлене зі шкіри у вигляді човника, яке мало 6-8 дірок, які шнурувалися між шкірою' [43, с. 259].

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя лексема *румунки* 'шкіряні ботинки з халявами на шнурках чи гудзиках' [244, к. 85, с. 214]; у східноподільських – *румунки*, *рум'інки* 'жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках' [Бер., с. 252]; у подільських – *рум'інки* 'теплі жіночі черевики' [Гороф'янюк, с. 342]; у середньополіських – *румунки* 'жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, яке застібають кнопками або зашнуровують шнурками', 'черевики', 'короткі чобітки' [Грим., с. 141]; у буковинських – *румунк'і заст.* 'вид жіночого теплового взуття' [Гуйванюк, с. 470].

Лексичні паралелі назви *ботинки* виявлено в суміжних східноподільських говірках *бот'інки* 'взуття вище кісточок на шнурках; черевики', 'жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках; румунки', 'жіноче гумове взуття до кісточок' [Бер., с. 27] та в середньополіських – *ботинки* 'невисоке, переважно чоловіче взуття до кісточок, яке зашнуровують, черевики' [Грим., с. 23].

Широкий спектр значень репрезентує назва *боти* в східноподільських говірках: 'гумове жіноче взуття з короткими халявами', 'коротке гумове взуття, яке взувають поверх туфель', 'коротке гумове жіноче взуття, в каблук якого вставляли корки', 'гумове взуття до кісточок', 'коротке жіноче взуття з каблуками', 'коротке гумове жіноче взуття, яке збоку застібається на кнопку', 'жіночі чоботи з короткими халявами', 'високе гумове взуття, яке взувають поверх черевиків', 'жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках; румунки', 'короткі черевики', 'коротке жіноче взуття на змійці', 'коротке дитяче гумове взуття' [Бер., с. 26–27], а також в середньополіських – *боти* 'високе гумове взуття, яке взувають на черевики в негоду або взимку', 'гумові чоботи', 'гумові чоботи з короткими халявами', 'жіночі гумові чоботи з короткими халявами, з каблуками, часто збоку застібнуті на кнопку', 'високі гумові калоші', 'обшите хутром невисоке гумове взуття', 'черевики', важкі теплі чоботи', 'зимові теплі чоботи', 'дитячі або жіночі напівчеревики', 'короткі шкіряні чоботи' [Грим., с. 22]. У гуцульських говірках *боти* 'жіночі гумові чоботи з короткими халявами, здебільшого на «корках» – підборах' [Голянич, с. 87].

Аналізовану назву *сап'януці* зафіксовано в середньополіських говірках північного наріччя 'жіночі чоботи з сап'яну червоного кольору' [Грим., с. 144]; у покутських говірках південно-західного наріччя *сап'януці* 'чоботи з сап'яну' [43, с. 259].

У говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя лексеми *чоботи*, *сапожки* репрезентують опозицію сем 'чоловічі чоботи': 'жіночі чоботи' [244, к. 82, с. 211], Засвідчені назви поширені в інших говорах української мови з близькою семантикою: у східнослобожанських *сапоги* 'чоботи' [ССХСЛГ, с. 188]; у східноподільських – *чоботи*, *чобати* 'високе шкіряне взуття' [Бер., с. 314]; *сапоги* 'шкіряне взуття з високими халявами', 'шкіряне взуття з короткими халявами' [Бер., с. 254]; *сапожшкки*, *сапошки* 'жіноче шкіряне взуття з короткими халявами', 'жіноче взуття з високими халявами' [Бер., с. 254]; у середньополіських – *чоботи* 'чоловіче взуття з досить високими халявами' [Грим., с. 172]; *сапожки* 'жіноче високе зимове шкіряне взуття', 'жіночі чоботи, які зашнуровують спереду' [Грим., с. 144]; у буковинських – *сапоги* 'чоботи' [Гуйванюк, с. 477]; *сапошки* 'жіночі чоботи' [Гуйванюк, с. 477]; у покутських – *сапожшкки*, *чоботи* 'високе шкіряне взуття' [43, с. 259, 260].

Аналітична сполука *чоботи йухтові* 'чоботи з кінської шкіри' зафіксована в словниках східноподільських, середньополіських, покутських говірок [Бер., с. 317; Грим., с. 173; Гавадзиин, с. 261]. Атрибутивна назва *чоботи йалові* виявлена в покутських говірках південно-західного наріччя із значенням 'чоботи з телячої шкіри' [43, с. 261].

У східноподільських говірках *чоботи хромові* 'чоботи з хрому' [Бер., с. 317]; у середньополіських – *хромаки*, *хромовики* 'святкові чоловічі чоботи з хрому' [Грим., с. 165]; у покутських – *хромові чоботи* 'чоботи, виготовлені з хрому' [43, с. 260].

Назва *кирз'аки* 'чоботи з кирзи' поширена у східноподільських говірках [Бер., с. 105]; у середньополіських – *кирз'аки* 'кирзові чоботи, виготовлені з грубої свинячої шкіри' [Грим., с. 66]; у західнополіських, гуцульських, буковинських, покутських – *кірзак* 'кирзовий чобіт' [Аркушин, с. 221; Голянич, с. 748; Гуйванюк, с. 204; 43, с. 258]. Зауважимо, що в лексикографічній праці М. І. Голянич лексема *кірзак* 'кирзовий чобіт' засвідчена із позначкою «знев.» [Голянич, с. 748].

У східноподільських говірках лексема *джіми* позначає кілька сем: 'чоботи з низькими каблуками і гострими носками', 'чоботи з низькими каблуками і зморщеною халявою', 'жіночі чоботи з вузькими халявами і каблуками', 'чоботи з прямокутними носками' [Бер., с. 70], а в середньополіських говірках має інше значення – *жіми* 'туфлі з тупими носками' [Грим., с. 49].

У східностепових говірках *носски* 'короткі панчохи' [Клименко, с. 127]; у східноподільських – *носски* 'короткі панчохи' [Бер., с. 166]; у середньополіських – *носски* 'чоловічі чи жіночі шкарпетки' [Грим., с. 103]; у буковинських – *чоски* 'панчохи' [Гуйванюк, с. 650].

Назва *вал'анки* засвідчена в інших українських діалектах: у східноподільських говірках *вал'анки*, *вал'інки*, *вал'енки* 'зимове взуття з валяної вовни з довгими халявами', 'сукняне взуття з гумовою підошвою' [Бер., с. 34]; у середньополіських – *вал'анки* 'зимове взуття з довгими халявами з валяної вовни', 'зимове взуття з довгими халявами із збитої вовни', 'зимове взуття з сукна з гумовими чи каучуковими підошвами' [Грим., с. 29]; у покутських – *вал'інки* 'зимове взуття з валяної вовни' [43, с. 257].

Номінацію *бурки* засвідчено в східноподільських говірках *бурки* 'чоботи із сукна з гумовою підошвою', 'чоботи із сукна, внизу обшиті шкірою' [Бер., с. 32], у середньополіських – *бурки* 'зимове взуття з сукна з гумовими чи каучуковими підошвами', 'самошитні валянки', 'шиті з тканини валянки з ватною підкладкою' [Грим., с. 27]; у гуцульських – *бурки* 'вид теплового взуття на зразок валянок; шили із сукна, на ваті й підкладці; взувалися в калоші («кальоші») [Голянич, с. 106]; у покутських – *бурки* 'чоботи, пошиті з домотканого сукна' [43, с. 257].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя сему 'гумові чоботи' реалізують низка назв: *ризинові чоботи*, *ризин'ан'і чоботи*, *розин'ан'і чоботи*, *ризіві чоботи*, *розовики*, *ризачки* [244, к. 87, с. 216]. Аналізована реалія виражена універбатами та атрибутивними сполуками в східноподільських – *розовики* та середньополіських говірках *резин'аки*, *чоботи резинов'і*, *ризів'і* на позначення семи 'гумові чоботи' [Бер., с. 241; Грим., с. 136, 173].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *калош'і*, *ч'ун'і* 'глибокі калоші', *галош'і*, *калош'і* 'мілкі калоші' [244, к. 108, с. 237]; у східностепових говірках *колоша*, *калоша* 'одна з двох холош штанів' [Клименко, с. 98]; у східноподільських – *галош'і*, *калош'і* 'гумове взуття, що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи', 'гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству' [Бер., с. 92]; у середньополіських – *калоші* 'гумові калоші для валянок', 'гумові чоботи з обрізаними халявами' [Грим., с. 58]; у західнополіських – *галоша* [Аркушин, с. 114] 'те саме, що колошва'; *кал'оша* 'те саме, що галош' [Аркушин, с. 207]; *галош* 'калоша' [Аркушин, с. 82]; у покутських – *кал'оші* 'гумове взуття, яке носять у дощову погоду або надягають поверх бурок' [43, с. 258]. У подільських говірках *чун'і* 'саморобні глибокі галоші, які взували на валянки', 'старе взуття' [Гороф'янюк, с. 439]. У східноподільських говірках зафіксовано двадцять значень лексеми *чун'і*, серед яких семантично спорідненими є: 'саморобне взуття з гуми у вигляді калош', 'гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству', 'саморобні калоші з автомобільного ската', 'мілкі калоші' [Бер., с. 322]. Розгалужена семантика назви *чун'і* в середньополіських говірках північного наріччя (25 сем), серед яких близьку семантику мають: 'гумові калоші', 'саморобне взуття у вигляді калош, виготовлене з автомобільного ската', 'гумове взуття у вигляді калош довжиною по кісточки', 'гумове або шкіряне взуття у вигляді калош з потовщеними підошвами', 'гумові чоботи з обрізаними халявами', 'короткі гумові чоботи', 'високі гумові чоботи, утеплені ватною підкладкою',

‘невисоке гумове взуття для домашніх робіт’, ‘старі гумові калоші’ [Грим., с. 175–176]. У покутських говірках південно-західного наріччя *чун’і* ‘гумове взуття типу галошів’ [43, с. 260]; у буковинських – спостерігаємо іншу семантику лексеми *чун’і* ‘панчохи’ [Гуйванюк, с. 651].

Лексичні паралелі назви *дутики* виявлено в східноpodільських говірках *дутики*, *дут’іки* ‘чоботи зі штучного матеріалу, з короткими халявами і на низьких підборах’, ‘чоловічі чи жіночі поролонові чоботи на липучках, зверху покриті тонкою непромокальною синтетичною тканиною’, ‘чоботи зі штучної шкіри, всередині з хутром’ [Бер., с. 74–75].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [в, г]устілка, *ст’елка* ‘устілка, підстилка зі шкіри, повсті, тканини, соломи, яку кладуть під ступню у взуття’ [244, к. 93, с. 222]; у східнослобожанських – *вуст’ілка* ‘м’яка тканина, яка пришивається з внутрішньої сторони взуття’, ‘підстилка із шкіри, повсті, соломи, тканини та ін.’ [ССХСЛГ, с. 48]; у східноpodільських – *уст’ілка*, *ус’ц’ілка*, *ус’ц’ілка*, *уст’елка*, *ус’ц’елка*, *густ’ілка*, *гус’ц’ілка*, *вус’ц’ілка*, *ўс’ц’елка*, *ўст’елка*, *лус’ц’іўка*, *ст’ілка*, *стел’ка*, *ст’елка*, *ст’ел’ка*, *с’ц’елка*, *с’ц’ілка*, *с’ц’ел’ка*, *сц’елка* ‘підстилка з тканини, яку кладуть під ступню у взуття’ [Бер., с. 289]; у середньополіських – *ус’т’ілка* ‘підстилка з шкіри, повсті, соломи, яку кладуть під ступню у взутті’ [Грим., с. 161]. У покутських говірках зафіксовано словотвірний варіант *підстилка* ‘утеплення для взуття з шерсті, шкіри тощо’ [43, с.].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [г]о[у, а]нуча, [г]обмотка, по[а]рт’анка ‘онуча, шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням’ [244, к. 78, с. 207]; у східнослобожанських – *парт’анки* ‘онучі’ [ССХСЛГ, с. 172]; у східностепових – *ануча* ‘шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням’ [Клименко, с. 130]; у східноpodільських – *онуча*, *гонуча*, *онуч’а*, *о’нуч’а*, *гануча*, *гунуча*, *унуча*, *ўнуча* ‘шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота’ [Бер., с. 185]; *порт’анка*, *парт’анка*, *онуча* ‘шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота’ [Бер., с. 233]; у середньополіських – *онуча* ‘шматок тканини, яким обмотують ноги’, ‘старий одяг, непридатний для носіння’ [Грим., с. 110]; *порт’анка* ‘шматок полотна обмотувати ноги’ [Грим., с. 131]; у задньополіських – *гануча* ‘шматок тканини, яким укутують ноги, взуваючи постели чи чоботи’, *знев.* ‘те саме, що лахі’ [Аркушин, с. 82, 98]; у буковинських – *нучі* ‘онучі’ [Гуйванюк, с. 341]; у покутських – *онучі*, *ўнучі*, *нучі* ‘шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням’; *обмотки* ‘те саме, що онучі’ [43, с. 258].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [г]о[у, а]нуча, [г]обмотка, по[а]рт’анка ‘онуча, шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням’ [244, к. 78, с. 207]. Регіональні варіанти засвідчених лексем зафіксовано у східнослобожанських говірках *парт’анки* ‘онучі’ [ССХСЛГ, с. 172]; у східностепових – *ануча* ‘шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням’ [Клим., с. 130]; у східноpodільських – *онуча*, *гонуча*, *онуч’а*, *о’нуч’а*, *гануча*, *гунуча*, *унуча*, *ўнуча* ‘шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота’ [Бер., с. 185]; *порт’анка*, *парт’анка*, *онуча* ‘шматок

тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота' [Бер., с. 233]; у середньополіських – *онуча* 'шматок тканини, яким обмотують ноги', 'старий одяг, непридатний для носіння' [Грим., с. 110]; *порт'анка* 'шматок полотна обмотувати ноги' [Грим., с. 131]; у задньополіських – *гануча* 'шматок тканини, яким укутують ноги, взуваючи постолы чи чоботи', *знев.* 'те саме, що лахі' [Аркушин, с. 82, 98]; у буковинських – *нучі* 'онучі' [Гуйванюк, с. 341]; у покутських – *онучі*, *ўнучі*, *нучі* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням'; *обмотки* 'те саме, що онучі' [43, с. 258].

Назва *чулки* поширена і в інших діалектах: у східнословобожанських говірках *чулки* 'панчохи' [ССХСЛГ, с. 224]; у східностепових – *чулки* 'виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' [Клим., с. 123]; у східноподільських – *чулки*, *чулки* 'жіночий одяг, що одягається на ноги до рівня стегон' [Бер., с. 320]; у середньополіських – *чулки* 'жіночі панчохи' [Грим., с. 175].

Додаток В

Індекс лексем та словосполучень

бабка 149, 152, 333
бал'етки 167, 172
бал'еточ'ки 167
бандана 141
бант 154, 336
банта 154
бантик 154
барахло 73
без гудзик'ів 85
білизна 86
б'іл':о 86
б'ір'ет 141, 142
бизрукавка 95, 106, 264, 314
бизрукавка з кап'ушоном 95
бизрукавка з карманами 95
бл'ашка 159, 230
блузка 88, 89, 106, 312
бл'узо 88, 89, 92
бл'узо 88, 89
блузоч'ка 88, 89, 92
босоножки 168, 172
бот'інки 173, 177
бот'іноч'ки 173
бот'інки тр'апч'ан'і 173
боти 173, 177
боти модн'і 173
боти ризинов'і 173

боти хромові 173
ботинки 173, 177, 344
ботинки висн'ан'і 173
ботинки з довген'кими хал'авками 173
ботинки на каблук 173
ботинки з шнурками 173
ботинки кожан'і 173
ботинки крас'н'і 173
ботинки ос'ін':і 173
ботинки по к'істоч'ки 173
ботинки рим'ін':і 173
ботинки ч'орн'і 173
бр'ажка 148, 153, 333
брил' 135, 139, 140
брил' з жита 139, 142
брил' з повс'т'і 139, 142
брил' з шишиц'і 139
брил' із житн'ої соломи 139
брил' із шишич'нойі соломи 139
брил' із рогозу 139, 142
брил' із соломи 139, 142
брил' повс'т'аний 139
брил' соломаний 139
брилик 139, 142
бр'уки 118
буд'оновка 138, 140
бурка 104, 106, 318
бурнос 104, 105, 202, 209, 227
бурнус 104, 227, 229, 202, 209, 227
буси 157, 160, 163, 337
бухти на рукав'і 85
буцики 157
вал'анки 179–181, 346
вал'анки бит'і 179
вал'анки обложин'і стр'іч'кою 179
вал'анки сукон':і 179
вал'анки фетров'і 179
вал'анки шит'і 179
вал'аноч'ки 179, 181
вал'ан'ц'і 179, 181
ватник 98, 234
ватою накладалос' 98
вбран':а 71, 75, 76, 223, 226
вд'аганка 75, 76, 208, 230

взуванка 166, 339
взут'а 166, 339
вингерки 173, 177
в'їзд'еходи 169
в'їнок 155, 156, 160, 336
в'їнок з'аду л'єнти 155, 156
в'їнок з'воску 155, 156
в'їнок з каронкойу 155
в'їнок з листоч'ками 155
в'їнок з ц'в'їточ'ками 155
в'їнок і л'єнти 155
в'їнок і стр'їч'ки 155
в'їнок саморобний 155, 156
в'їнок ц'в'їтками 155
в'їноч'ок 155, 336
в'ишита мережка 85
в'ишит'ї цв'їточ'ки 85
вишиванка 85, 105, 106, 231, 236, 311
воротник 81, 92, 308
воротн'їк 81, 92, 308
воротн'їк в'ишитий 81
воротнич'ок 308
воротн'їч'ок 81, 307
в'пол'їх пошите 83
в'пол'їх повишиване 82, 83, 85
вставка в'ишита 80
вуст'їлка 177, 181
вушанка 137, 142, 143, 327
газ'їк 129, 134
гал'їфе 117, 119, 120, 231, 235, 236, 321
гал'їхве 117
галош'ї 180, 347
галош'ї з ризини 180
галстук 149, 153, 235
галстук п'їонерс'кий 149
ганч'їр'їа 72, 73, 75, 76
ганч'їрки 72, 73, 75, 76
гаплик 150, 152, 153, 333
гаплич'ок 150, 153
гудзик 150, 153, 161, 334
гуцулка 85, 311
гирсет 93, 95, 106, 202, 207
гирсет і склатки так'ї 93
горсет 93, 94, 106, 202, 207, 225, 226
горсет темнокорич'нивий 94

горсет чорний 94
гудзик 85, 88, 94, 149, 150, 152, 153, 161, 192, 218, 227, 231, 234, 235, 312, 315,
317, 331–334, 340
гудзичка 150, 153
гудзичок 150, 153
гуманітарка 74, 76, 305
гуцулка 85, 311
дві поворозочки 85
двома кінчичками 130
дерев'яшки 170, 171
джемпир 89, 92, 105
джинси 117, 119, 120
джінси 117, 120
джіми з блискучої шкіри 176
дис'ятий номер 128
дириг'янки 170, 171, 172
дідик 150
до наміста прив'язані такі китиці 159
до церкви 74, 75, 76, 166
довбанки 170, 171, 172, 343
драни 74, 75, 305
дрант'а 69, 74, 75, 305
дудочки 117, 119
дукат 159, 163, 200, 209, 229
дукач 159, 160, 162, 163, 214
дукач з міді 160
дукач з сирібра 160
дукач золотий 160
дукач із цар'ами 160
дукач як брошка 160
дукач круглий 160
дукач срібний 160
дукачик 160, 164
дутіки 180
дутики 180, 181
душогр'ейка 95, 106
жакет 95, 96, 101, 106, 314, 315
жикет 95, 96, 101, 105, 314, 315
жикетик 96, 106
жикетка 96, 106
жил'етка 95, 105, 106
жил'еточка 95, 106
жил'от 95–106
жил'отка 95, 106
жил'оточка 95, 106

жупан 102, 209, 227, 229, 230, 234, 235, 319
запаска 108, 109, 119, 120, 183, 205, 210, 219, 220, 231, 234
зашију 130
зборник 131–134, 192, 199, 209, 230
зборник темний 133
зборник зелений 133
зборник синен'кий 133
зборник червоний 133
зборник чернен'кий 133
зубчики по рукавах 85
ізношине 75
йак Одарка з хвостиками 130
йак Паран'ка 130
йак р'адно 109
йапонка 88, 106
йапоночка 88
йупка 100, 101, 103, 105, 106, 110–112, 118–121, 203, 205, 206, 218, 221, 222,
230, 231, 233–236
йупка ват'ана 101
йупка вобт'ажку 101
йупка гарна 101
йупка довга 101
йупка до колін 101
йупка до пояса мов жакет 101
йупка до склад'ів 101
йупка до лус'ів 101
йупка з вати 01
йупка з довгим рукавом 101
йупка із лусами 101
йупка із лусами р'аснен'ка 101
йупка із тонкого сукна 101
йупка йак пал'то 101
йупка карандаш 101
йупка корич'нива 101
йупка куцен'ка 101
йупка на ват'і 101
йупкана підклац'і 101
йупка нижче кол'ін 101
йупка під лусики 101
йупка полусонце 101
йупка р'асна 101
йупка р'аснен'ка 101
йупка син'а 101
йупка складами 101
йупка сукон'а 101

йупка сонич'ко 101
йупка сонце 101
йупка сонцекл'ош 101
йупка темна 101
йупка трапец'їя 101
йупка у зборку 101
йупка у склатку 101
йупка хвалдойу 101
йупка ч'орна 101
йупка широч'ен'ка 101
йупка ширс'т'ана 101
йупка шорс'т'ана 101
каблуч'ка 163, 164, 338
каблук 168, 171, 341
каблуч'ок 168, 171, 172
кайми так'ї по йому 128
кал'сони 116, 117, 119, 120, 320, 321
калош'ї 179–181, 347
калош'ї глибок'ї 180
калош'ї з ризини 180
калош'ї лит'ї 180
калош'ї м'їлкен'к'ї 180
калош'ї ризов'ї 180
калошки 180, 181
кап'їшон 100, 103, 140, 142
капил'ух 103, 135, 138, 140, 142, 328
капор 131, 132, 133, 134, 199, 209, 230, 235
карман 88, 95, 104, 115, 151–153, 334
карманч'ик 115, 152, 153
карсет 93, 94, 95, 105, 106, 160, 161, 200, 202, 203, 209, 216, 226, 227, 229, 230, 233
карсет'з:аду уси 93
карсет'з:аду склатки 93
карсет'рипсовий 93, 233
карсет'ч'орний 94
карсет'биз рукав 93
карсет'биз рукав'їв 93
карсет'биз рукава 93
карсет'вишиваний 94
карсет'вишневий 93
карсет'голубий 94
карсет'дибелій шовк 94
карсет'дл'а празника 94
карсет'до шист'ус'їв 93
карсет'з усами 93, 106
карсет'з полотна 94

карсет зелений 94
карсет і гудзик ів два р'ади 94
карсет із хвандами 94
карсет йак зелена нид'іл'а 94
карсет йак іде в церкву 94
карсет корич'невий 94
карсет на празник 94
карсет притал'он:ий 93
карсет р'асний 93
карсет р'асними зборами 93
карсет розкл'ошон:ий 93
карсет розрисований 94
карсет у 'в'іс'ім 'ус'ів 93
карсет у вих'ідний 94
карсет у кв'іточ'ку 94
карсет у п'ят' 'ус'ів 93, 106
карсет у три склатки із:аду 93
карсет у ц'в'іточ'ок 94
карсет ч'ирвоний 94
карсет штапел'ний 94
карсет шоб бут' п'ідт'агнутим 94
карсетка 93, 203, 209, 226, 227, 229, 230
'карточ'ки там 128
картуз 135, 138, 142, 328
картузик 135, 138, 142
картузец' 135, 138, 142
кафтан 104, 235
кафта'нок 104
кашкет 135, 138, 142, 235, 328
квартих 115, 119, 120, 121, 192, 199, 213, 218
квартих з драного 115
квартих з полот'на 115
квартих полот'н'аний 115
квартих 'сиц:ивий 115, 119
квартишок 115, 121, 199, 209, 230
кв'ітка 155
кв'ітки по рука'вах 85
'кепка 135, 138, 139, 142, 328
кирз'аки 175
кирзаки 175
кирсет 93–95, 106, 112, 202, 207, 225–227, 230, 235
кирсет 'бержовий 94
кирсет 'вишитий 94
кирсет 'син'ій 94
кирсет 'ч'орний 94

кир'сет бриликом 93
кир'сет із хвалдами 94
кир'сет простен'кий 94
к'итиц'і 128, 324
к'ібалка 155, 337
к'ірзовики 175
к'існик 154, 156, 213, 214, 229, 335
к'існич'ка 154, 156
клинок 119
кнопка 150
кнопоч'ка 150
крайка 148, 149, 152, 153, 161, 198, 199, 207, 213, 230, 231, 236
кобин'ак 104, 106, 200, 202, 215, 231, 235
кожух 98–100, 105, 106, 137, 198, 211, 228, 230, 231, 234, 235
кожух б'ілий 99
кожух б'іластий 99
кожух блискуч'ий 99
кожух вишитий 100
кожух гарний 100
кожух довгий 99
кожух до кол'ін 100
кожух жовтий 99
кожух з в'івц'ів 100
кожух здоровий 100
кожух із шерст'і 100
кожух із шкури 100
кожух йак бубон 100
кожух крашиний 100
кожух кожаний 100
кожух корич'невий 99
кожух коротен'кий 100
кожух крас'івий 100
кожух наспод'і із овец' 100
кожух овеч'ий 100
кожух пр'амен'кий 99
кожух розкл'ошаний 99
кожух рудий 99
кожух с'ірий 99
кожух сивий 99
кожух темний 99
кожух темноч'ирвоний 99
кожух чирвоний 99
кожух ч'орнен'кий 99
кожух ч'орний 99
кожухи вич'инит'і 100

ко́жухи крашин'і 100
ку́жух 98, 99, 106, 209
ко́жушанка 98, 99, 106, 198, 209, 228, 230
ко́жушина 98, 99, 106, 198, 209, 228, 230, 234
ко́жушок 98, 99, 106, 198, 209, 228–230, 234
ко́з'ач'і н'іжки 168
ко́л'цо 163, 164
ко́л'цо зо́ло́те 163
ко́л'цо ми́тал'іч'ни́н'ке 163
ко́л'цо си́ребр'ане 163, 164
ко́лготки 145
ко́лготоч'ки 145
ко́лош'і 180
ко́лош'і р'ізов'і 180
ко́мб'інац'і́я 87, 92, 311
ко́м'і́р 81, 90, 92, 100, 105, 308
ко́м'і́рець 81, 308
ко́ми́р 81, 92, 191, 308
ко́ми́рець 81
ко́м'і́рч'ик 81, 308
ко́мнатн'і 170, 172, 342
ко́рали 157, 163, 337
ко́рал'і 157, 162, 163,
ко́рсет 93, 94, 105, 106, 202, 203, 207, 208, 216, 224, 226, 227, 229–231
ко́рсет оту́тово зб'і́роч'ки 94
ко́рсет при́талиний із:а́ду 93
ко́рсетка 93, 94, 203, 208, 226, 227, 229, 230
ко́рсетка ви́шивана 94
ко́рсетка дл'а ро́боти 94
ко́рсетка із са́т'іну 94
ко́рсетка с'в'а́т'кова 94
ко́синка 130, 134, 231, 325, 326
ко́синоч'ка 130
ко́сник 154, 156, 200, 207, 208, 225, 335, 336
ко́снич'ка 154, 156
ко́сн'іч'ка 154, 156
ко́снич'ок 154, 156
ко́фта 88, 89, 92, 105, 235, 236, 312
ко́хта 88, 89, 92, 105, 106, 197, 231, 312
ко́хта ба́йкова 88
ко́хта бе́з рукав 88
ко́хта б'і́ла 89
ко́хта б'і́лен'ка 89
ко́хта ви́ц'ац'кувана 89
ко́хта ви́шита 89

кохта гарна 89
кохта до гудзика 88
кохта до довгого рукава 88
кохта до коротен'ких рукав 88
кохта з карманами 88
кохта з крибдишину 88
кохта з крил'ц'ами 88
кохта з крипжоржсету 89
кохта кругла 88
кохта розк'ішна 89
кохта з куцен'ким рукавом 88
кохта з полотна 89
кохта з рукавами 88, 106
кохта з холста 88
кохта із довгим рукавом 88
кохта легка 89
кохта модна 89
кохта сиц:ева 89
кохта сич:икова 89
кохта обложина стр'ічкою 89
кохта полотн'ана 89
кохта розкошна 89
кохта цв'іточ'ками 89
кохта ц'в'ітнен'ка 89
кохта штапил'на 88
кохта шовкова 88
кохточ'ка 88, 145, 146
кохтинка 88
кохточ'ка до пояска 88
кохточ'ка рукав фонарик 88
краватка 149, 153
краветка 149, 153
кр'уч'еч'ок 150, 153
кр'уч'ок 150, 152, 153
кубанка 137, 140, 142, 231, 236, 237
кубанка обич'на 137
кужушка 98, 99, 106
куртка 97, 103, 106, 231, 235, 317
курточ'ка 145, 146
кусок 112, 119
куфайка 97, 98, 106, 231, 235, 317
кухвайка 98, 103, 105, 106, 197, 235, 317
кухвайка на ват'і 98, 106
кушак 147, 152, 231, 236, 332
лапт'і 170–172, 342

ласто̀виц'а 80, 81, 308
лахм'іт':а 72, 75, 76, 304
лахмот':а 72, 75, 76, 304
лен'інґратка 98
л'ента 148, 151, 199, 205, 214, 231, 235, 335
л'ента голуба 154, 156
л'ента ч'ирвона 154, 156
л'енточ'ка 91, 154, 156
лич'аки 170–172
лич'аки з липи 170
лишт'ва 84, 91, 92, 105, 114, 115, 119, 204, 206, 208, 210, 221, 224, 230, 231, 234
л'іфч'ик 87, 92, 106
л'іхвик 87
лодоч'ки 167
ломач'ок 150
майеч'ка 86
майка 86, 87, 92, 105
манишка 80, 92, 105, 106, 200, 202, 216, 223, 230, 231, 236
ман'іжич'ка 80
ман'ішка 80, 92, 223
ман'жет 82, 85, 92, 309
ман'жетик 82, 92
ман'жет 82, 92
ман'жет вишитий 85
матн'а 118–120, 322
матросоч'ка 88, 89, 106
матр'ошкой 130
мерешка букетики на сороц':і 85
мидал'йонч'ик 159
москвич'ка 98, 106, 317, 318
мотузка 147, 148, 152, 153, 234, 235, 332
мотузок 147, 148, 152, 153, 234, 235, 332
на виход 74, 75, 305, 306
на мистич'ко 156
на мисто 156, 157, 163, 231, 336–338
на мисто багато разк'ів 157
на мисто багац'ко отако 158
на мисто б'іле 159
на мисто б'ілен'ке 159
на мисто б'іл'шин'ке 158
на мисто блист'ащ'е 160
на мисто бордове 159, 162
на мисто вишн'ами 160
на мисто вишневе 159, 162
на мисто вишнів'ен'ке 159

на мисто горошками 160, 162
на мисто два разоч'ки 158
на мисто дев'ят' низок 157
на мисто дев'ят' разк'ів 157
на мисто дес'ят' разк'ів 157
на мисто д'ивоц'ке 160
на мисто добре 157, 162, 231, 236, 337
на мисто др'ібнен'ке 158
на мисто др'ібнесин'ке 158
на мисто дрот'ане 158
на мисто дуте 160
на мисто жил'ізне 158
на мисто з ал'ум'ію 158
на мисто з бл'ашками 159
на мисто з глини 158, 162
на мисто з дроту 158
на мисто з дукач'ами 158, 162
на мисто з кабил'у 158
на мисто з мидал'йонч'иками 159
на мисто з проводу 158
на мисто з ракушок 158
на мисто з скла 158
на мисто з хрестиком 159
на мисто йантарне 158, 160, 338
на мисто коралове 158, 338
на мисто крас'іве 160
на мисто л'іска ц'іла 158
на мисто нач'е шпоршич'ки 160
на мисто нивлич'ке 158
на мисто обрикосове 159
на мисто один разок 158
на мисто п'ят' разоч'к'ів 157
на мисто п'ят'над'ц'ят' разк'ів 157
на мисто по два разки 158
на мисто по п'ят' разк'ів 157
на мисто по ш'іст' разк'ів 157
на мисто раз'ів три / чи ч'отири було 157
на мисто разк'ів двац'ят' 157, 162
на мисто разк'ів в'іс'ім 157
на мисто разк'ів там ч'отири або п'ят' 157
на мисто рубане 160
на мисто синен'ке 159
на мисто сирибр'ане 158
на мисто скл'ан'е 158

на мисто скл'ане 158
на мисто старин:е 160
на мисто старо давн'е 160
на мисто стикл'ане 158
на мисто три разки 158
на мисто ч'ирвоне 159, 162
на мисто ч'ирвонен'ке 159
на мисто ч'орне 159
на мисто ч'отири разки 158
на одну сторону 130
на плеч'і 102, 104, 130
на празник 74, 75, 175, 305
нар'адне 74, 75, 76, 305
на рукав'і бухти 79
на рукавах збори 79
на рукавах так'і пауки крашин'і ч'орним 85
на с'в'ато 74, 75
нима наушник'ів 137, 142
ни в'ірне 73, 75
ни годне 73, 75, 304
низка 157, 162
ни доноски 72, 75, 303
ни потр'іб 73, 75
нов'ейше 74, 75, 76
новен'ке 74, 75, 76
носки 178, 346
обмотки 178, 181, 349
обновка 74, 75
оборка 91, 151, 152, 335
обруч'ка 163, 339
обув 166, 170, 339
обуз 166
обшивка 151, 152, 334, 335
обшито разными ц'в'ітами 100
од'аг 71–76, 223, 226, 305
од'аг буден:ий 73, 305
од'аг домашн'ій 73
од'аг изношиний 72, 75
од'аг ісхожиний 72, 75
од'аг ловкен'кий 75, 76
од'аг ловкий 75, 76
од'аг на буден' 73, 75
од'аг на каждый ден' 73, 75
од'аг на кожний ден' 73, 75, 76
од'аг на роботу 75

од'аг новий 74, 76
од'аг п'ід:держаний 72
од'аг повс'агден:ий 73, 75
од'аг робоч'ий 73, 75
од'аг старий 72, 75, 76
с'акний будний од'аг 73
одежа 71, 74, 75, 76, 211, 303, 305, 306
одежа виходна 74–76, 305
одежина 71, 75, 76, 208, 226, 229 230
одижинка 71, 75, 76, 208, 230
од'іван':а 71, 75, 76, 208, 230
од'ійал'це марсел'ове суконин'ке 144
одним крайим 130
одним к'інцем 130
одним концем 130
одним крайком 130
одн'ім концем 130
окантовка 91, 151, 152
окрайка 148, 149, 152, 153, 199, 207, 213
окрайка 'виплитине йак 'пояс шч'е й бубонч'ики 149
окрайка 'виткана 149, 152
окрайка з 'китиц'ами 149
окрайка з ниток 149
окрайка кол'орова вс'ак'і узори на н'ій 149
окрайка ч'ирвона 149, 152
онуч'і 178, 181
онуч'і 'байков'і 178
онуч'і 'байов'і 178
онуч'і з 'байки 178
онуч'і з ганч'ірки 178
онуч'і з ганч'ірок 178
онуч'і з 'кохти 178
онуч'і з полотна 178
онуч'і з сороч'ки 178
онуч'і з сп'ідниц'і 178
онуч'і з старого поло т'на 178
онуч'і з старойі байч'ини 178
онуч'і з старойі хустки
онуч'і з хванел'ки д'раної 178
онуч'і з штан'ів 178
онуч'і із тр'апок 178
онуч'і йа'кес' та'ке пом'йакше ширс'т'ане 178
онуч'і полотн'ан'і 178
онуч'і портн'ан'і 178
опорки 166, 340

ос'інка 97, 316
ос'інч'ик 97
отуто брижжики 79
оч'іпок 131, 132, 133, 134, 213, 218
оч'іпок бархатний 133
оч'іпок вишневий 132
оч'іпок гарний 133
оч'іпок корич'н'овий 133
оч'іпок ловкий 133
оч'іпок пл'ушовий 133
оч'іпок р'абен'кий 133
оч'іпок сивен'кий 133
оч'іпок темний 132
оч'іпок темносин'ій 132
оч'іпок темноч'ирвоний 132
оч'іпок /це дл'а старих баб'ів 133
оч'іпок ч'орний 132, 133
оч'ікур 147, 152, 153, 332
оч'ікур з кож'і 147
оч'ікур з конопел' 147
оч'ікур із ниток 147
оч'ікур кожаний 147
оч'ікур рим'ін'аний 147
оч'ікур ширс'т'аний 147, 152
пазуха 81, 92, 105, 308
пал'т'ішко 145, 146
пал'то 101, 102, 106, 222
паннама 140, 141, 143, 329
панамка 140, 141, 143, 329
панч'охи 178
панпаха 137, 140, 142, 327
пасик 146, 153
пасок 146, 152, 153, 331
пасок 147, 153, 330, 331
паутинка 129
пелина 82, 84, 92, 105, 231, 235, 310
перстин' 163, 164, 338
перстин' ал'ум'ін'овий 163
перстин' з жил'іза 163
перстин' золотий 163, 164
перстин' з камушком 163, 338
перст'ін' 163, 164, 338
перст'ін' золотий 163
пиджак 96
пил'онка 143, 144, 330

пил'онка байкова 144
пил'онка з байки 144
пил'онка з полотна 144
пил'онка полот'н'анин'ка 144
пил'онка сиц'ева 144
пил'оноч'ка 143
пил'ушич'ка 143
пил'ушка 143, 144, 146
пил'ушка з полотна 144
пил'ушка із краму 144
пил'ушка полот'н'ана 144
пиредник 115, 119, 121, 199, 209, 230
пиреноски 72, 75
пириносок 72, 75
пителик 150, 153
пител'ка 150, 152, 153
питл'а 150, 153
п'ідбор 168, 171, 172, 341
п'ід бороду 130
п'ідбори 168
підборч'ик 168
п'ідгузнич'ок 144
п'іджак 96, 103, 104, 105, 106
п'іджак із конопел' зам'іс'т' вати 96
п'іджак із полотна 96
п'іджак полусукновий 96
п'іджач'ок 96, 103
п'іджач'ок довген'кий 96
п'ідйупник 114, 119
п'ідкаблуч'ник 168, 171
п'ідкладоч'ка 81, 105
п'ідопл'іч'ка 81, 82, 105, 106, 308
п'ідштаники 113, 116, 117, 119, 120, 321
п'ідштан'іки 116, 120
п'ідштан'ки 116, 120
п'іжач'ок 96
п'ілка 112, 119, 121
п'іл'онка 143, 144, 330
п'іл'онка байова 144
п'іл'оноч'ка 144
п'іл'оноч'ка фанел'ова 144
п'ілотка 132, 138, 142
п'ілоч'ка 112, 119, 121
п'іт'ичка 82, 105
плавки 118, 119, 120, 322

плавоч`ки 145
плат`а 90
плат`а 90–92, 105, 106, 313
плат`а б`іле 91
плат`а б`ілен`ке 91
плат`а в`іл`ветове 90
плат`а в кв`ітках 91
плат`ач`ко вузен`ке 90
плат`а гарне 91
плат`а г`іп`урове 90
плат`а до`довгих рукав 90
плат`а до`тал`ійі 91
плат`а з`дл`ін:им рукавом 90
плат`а з`ком`іром 90
плат`а з`л`енточ`ками 91
плат`а з`р`ушами 91
плат`а із`сиц`у 90, 106
плат`а із`штапил`у 90
плат`а кв`іч`астин`ке 91
плат`а кл`еточ`ками 91
плат`а клеч`асте 91
плат`а клиноч`ками 91
плат`а корич`ниве 91
плат`а красне 91
плат`а кримдишинове 90
плат`а кримпл`інове 90
плат`а крипдишинове 90
плат`а ловке 91
плат`а на`кож`етк`і 91
плат`а п`ілоч`ками 91
плат`а приз`ібране 91
плат`а притал`он:е 91
плат`а просте 90
плат`а простен`ке 90
плат`а розкл`ошоне 91
плат`а розове 91
плат`а саржове 90
плат`а сиц`еве 90
плат`а тит`аноч`койу 91
плат`ач`ко у гармошку 91
плат`а у складоч`ку 91
плат`а ц`в`ітне 91
плат`а чирвоне 91
плат`а син`е 91
плат`ач`ко 90

плат'ач'ко 90, 91
плат':ач'ко розовен'ке 91
плат':ач'ко синен'ке 91
плат':ач'ко сиц:евен'ке 90
плат':ач'ко тит'анкойу 90
плат'ач'ко широкє 90
плат':а широч'ен'ке 90
плат':а ширст'анє 90
плат':а шовкове 90
плат':а шотланкове 91
плат':а штапил'не 90
платок 121, 122, 124–134, 144, 200, 203, 217, 218, 230, 231, 233, 236, 323–325
платок абрикосовий 128
платок бат'істовий 124
платок б'єжовий 124
платок б'їлен'кий 126
платок б'їлий 126
платок б'езевий 125
платок бежевий 125
платок бур'аковий 128
платок вибитин'кий 130
платок виликий 128
платок в кл'іточ'ку 128
платок вос'мого номера 128
платок в цв'їтах 127
платок в цв'їточ'ках 127
платок ґрубий 129
платок давн'їй давн'їй 130
платок дванадц'ятого номера 129
платок здоровий 128
платок зелений 126
платок зилінкуватий 126
платок з каймомоч'койу 128
платок з каймойу 128
платок з кв'їтками 127
платок з кв'їтками 127
платок з тороч'ками 128
платок яблуковий 127
платок ягодовий 128
платок ягодовин'кий 128
платок яшч'иковий 126
платок картастий 128
платок картатий 128
платок кашим'іровий 125
платок кл'еч':частий 128

платок кл'еч'атон'кий 128
платок красний 126
платок кремовий 127
платок кв'іч':частий 128
платок китайс'кий 127
платок кл'іч':частий 128
платок корич'н'овий 126
платок корич'нивий 126
платок лисий 125
платок магазин:ий 129
платок мариносовий 125
платок миколайівс'кий 125
платок одно:тон:ий 127
платок п'ятого номера 128
платок плетиний 129
платок полот'н'аний 124
платок простен'кий 125
платок простий 125
платок простий 125
платок пуховий 126
платок різноцв'етний 127
платок 'розовий 127
платок рудий 127
платок 'сизий 126
платок 'син'ій 126
платок сиредн'ій 128
платок 'сиц:ивий 124
платок 'сич':иковий 124
платок старий 144
платок старин:ий 130
платок сукон:ий 134
платок теплий 129
платок тирновий 125, 323
платок товстий 129
платок то'нен'кий 129
платок то'несин'кий 129
платок 'торонтовий 127
платок тороч'ковий 128
платок у кв'ітках 127
платок у кл'етку 128
платок у кл'еточ'ку 128
платок хв'іал'етовий 126
платок цв'ічастий 127
платок цв'ітний 127
платок ч'ималий 128

платок чірвоний 126
платок чорний 126
платок ширст'янен'кий 124
платок ширс'т'аний 124
платок шовковий 124
платок шорс'т'аний 124, 134
платочок 121, 123, 134
плахта 108–110, 119, 120, 183, 198, 199, 209–212, 229–231, 234, 236
плахта зелена 109
плахта з картастого 109
плахта кл'єч'аста 109
плахта кубиками 109
плахта р'аба 109
плахта старовин:а 110
плахта у кл'єточ'ки 109
плахта у кубики 109
плахта чірвона 109, 119
плахта шаховим таким 109, 120
плашч 104
пл'єс'єровка 90, 105, 106, 111, 120, 319
пл'єс'єровоч'ка 90, 111
пл'ушка 97, 106, 316
повзунки 145, 231, 331
повивал'ник 144
повивач 144
повязка 131–133, 199, 209, 230
поворозка 148, 152, 199, 209, 230
под'їл 82, 83, 92, 93, 105, 231
под'їлка 82, 92, 309
под'їлки 82, 92, 106, 309
под'їлоч'ка 82
подол 82, 83, 92, 309
подолки 82
подштан'їки 116, 120, 321
подштаники 116
поза шийу 130
пояс 146–148, 152, 183, 199, 209, 230, 231, 234, 235, 331, 332
поясок 146, 152, 153
пола 82, 83, 92, 105
пола 82, 83, 92, 309, 310
ползунки 145, 331
поли 82, 309
полукуртка 97
полушубок 100

попиредник 115, 121, 199, 209,
230
попруга 147, 148, 153, 332
попружка 147, 148, 152, 153, 332
порт'анки 178
постоли 170, 171
празникове 74, 75, 305
празнич'не 74, 75, 76
празнич'не 74, 75, 76
пр'ажка 148, 152, 153, 333
про'вих'їд 74, 75
про празник 74, 75, 76
про с'в'ато 74, 75, 305
пувиц'а 150, 152, 153, 234, 333, 334
пувич'ка 150, 153
пугвич'ка 150, 153
разок 157, 158, 162, 163
разоч'ок 157, 163
рем'їн' 147, 152, 153, 333
реперка 140
римен' 147, 148, 153
риза'ки 177
ризовики 176, 177
р'їмен' 147, 148, 153
розовики 176, 177, 347
розпашонка 145
розпашоноч'ка 145
розн'їрка 118, 119, 322
рубашка 78, 86, 92, 306
рукав 79, 80, 88, 90, 91, 93, 104
рукава вишит'ї 85
руминки 173, 177
р'ушики 151, 153, 335
сак 97
сандал'ї 169, 172
саян'ц'ї 174
сапоги 174

сапожки 174, 177
сапожоч'ки 174
сарахван 91, 101
сарахванч'ик 91
сарафан 91, 92, 313
с'аткове 74, 75, 76

са́ч'ок 97, 316
са́ч'ок ва́т'аний 97
са́ч'ок ва́товий 97
са́ч'ок з ру́бч'ику 97
са́ч'ок з са́тину 97
са́ч'ок на ва́т'і 97
са́ф'я́н'ц'і 174, 177
сва́ткове 74, 75, 305
све́тр 89–92, 105, 215, 313
све́трик 89
сви́та 101–103, 105, 106, 200, 201, 214, 215, 230, 231, 235
сви́та до́вга 102
сви́та до́ кол'і́н 102
сви́тка 101, 104
сви́та ко́рич'ни́ва 102
сви́та суко́н:а 102
сви́та ч'о́рна 102
св'і́тер 89
се́рга 161
се́рга 162, 338
се́рги бу́блич'ка́ми 161
се́рги в'і́с'ул'ки 161
се́рги до́вг'і 162
се́рги жо́в'т'і 162
се́рги з гро́шей 162
се́рги йа́годки 161
се́рги йа́к кві́точ'ка 161
се́рги йа́к п'і́дкова 161
се́рги пла́ст'і́нки 162
се́рги ср'і́б'ні́ 161, 162
се́рги ч'и́рво́нен'к'і 162
си́режич'ка́ 161, 162
си́режка́ 161–163
си́режки 161, 183, 231, 234, 236
си́режки ба́нтов'і 161
си́режки б'я́ж'і́лки 161
си́режки бу́лавкойу́ 161
си́режки в'і́с'ул'ка́ми 161
си́режки гво́здики 161
си́режки го́рошки 161
си́режич'ки́ гу́л'і́ч'ки 161
си́режич'ки́ гу́дзики 161
си́режки гу́дзики 161
си́режки гу́дзич'ки́ 161
си́режки до́вген'к'і́ 161

сирежки |дунин'к'і 161
сирежки |жовт'і 161
сирежки |з:олота 161
сирежки |золот'і 161
сирежки |йак |турец'к'і 161
сирежки |к'іл'ц'а 161
сирежки |кован'і 161
сирежки |круглен'к'і 161
сирежки |малесин'к'і 162
сирежки |м'іс'ацим 161, 162
сирежки |п'івм'іс'ацим 161
сирежки |плисковат'і 161
сирежки |полум'іс'ац'і 161
сирежки |пугович'ки 161
сирежки |самороб'н'і 161
сирежки |серпиком 161
сирежки |сиреб'р'ан'і 161
с'ір'ак 103, 105
скобоч'ка 149
смужич'ка 151
совдеповс'ке 76
сороч'ич'ка 145, 146
сороч'ка 77, 306, 307
сороч'ка без рукав 79
сороч'ка б'іла 86
сороч'ка б'ілен'ка 86
сороч'ка |вишита 85, 160
сороч'ка |гарна 86
сороч'ка |голошійка 79
сороч'ка |довга 79, 106
сороч'ка до |гесточ'ки 79
сороч'ка до |гестки 79
сороч'ка до п'іт:ич'ки 83
сороч'ка до |пухлик'ів 79
сороч'ка до |уставки 79, 80, 106
сороч'ка з |б'ілого тонен'кого полотна 84
сороч'ка з |довгим рукавом 79
сороч'ка з |довгими рукавами 79
сороч'ка з кал'інкору 85
сороч'ка з р'ушками 85
сороч'ка з |с'ірого полотна 84
сороч'ка із куцен'кими рукавами 79
сороч'ка із л'ону 84
сороч'ка із |полотна 84
сороч'ка із |сиц':у 85

сороч`ка кв`ич`аста 86
сороч`ка красивен`ка 86
сороч`ка крашина 86
сороч`ка на`випуск 85
сороч`ка полот`н`ана 84
сороч`ка проста 85
сороч`ка ткани 86
сороч`ка т`ажола 86
сороч`ка товста 86
сороч`ка тонен`ка 86
сороч`ка трикотажна 85
сороч`ка холстова 85
сороч`ка штап`іл`на 85
спериду`вузником 130
сп`ідники 117, 120
сп`ідниц`а 110–114, 119, 120, 121
сп`ідниц`а ал`пова 113, 197
сп`ідниц`а багато`складками 111
сп`ідниц`а байкова 113, 197
сп`ідниц`а б`іла 113
сп`ідниц`а будена 114
сп`ідниц`а верхн`а 114
сп`ідниц`а вишнева 113
сп`ідниц`а в`іл`ветова 113, 197
сп`ідниц`а в`іл`на 111
сп`ідниц`а в`кв`ітах 114
сп`ідниц`а вос`миклинка 112
сп`ідниц`а вос`мип`ілка 112
сп`ідниц`а в`склатку 111
сп`ідниц`а в`тит`анку 111
сп`ідниц`а вузен`ка 112
сп`ідниц`а гарна 114
сп`ідниц`а гофре 111
сп`ідниц`а гофр`ірована 111
сп`ідниц`а дванадц`атиклинка 112
сп`ідниц`а двохклинка 112
сп`ідниц`а довга 114
сп`ідниц`а довга`дуже 114
сп`ідниц`а довген`ка 114
сп`ідниц`а до вузен`кої`лиштви 114
сп`ідниц`а до пояска 111
сп`ідниц`а до ризинки 111, 120
сп`ідниц`а до широкої`лиштви 114
сп`ідниц`а з брижами 111
сп`ідниц`а зилена 113

сп'ідниц'а з кв'іточ'ками 114
сп'ідниц'а зложина 111, 120
сп'ідниц'а з палатки 113, 197
сп'ідниц'а з плисом 114
сп'ідниц'а з полот'на 113, 120, 197
сп'ідниц'а із шерс'т'і 113, 197
сп'ідниц'а йагодова 113
сп'ідниц'а йапоншова 113, 197
сп'ідниц'а картата 114
сп'ідниц'а кашим'ірова 113, 197
сп'ідниц'а квадратиками 114
сп'ідниц'а кв'іч'аста 114
сп'ідниц'а кл'ош 111
сп'ідниц'а кл'ошиц'им 111
сп'ідниц'а крашина 113, 120
сп'ідниц'а крашина у кор'і 114
сп'ідниц'а кубова 114
сп'ідниц'а на вих'ідний 114
сп'ідниц'а на зборку 111
сп'ідниц'а на мотузку 111
сп'ідниц'а на роботу 114
сп'ідниц'а на сиредн'у литку 114
сп'ідниц'а на шнурку 111
сп'ідниц'а нидовга 114
сп'ідниц'а нижн'а 114
сп'ідниц'а обикновен'а 114
сп'ідниц'а обложина тамич'ки плисом 114
сп'ідниц'а одното'н'а 114
сп'ідниц'а пирик'ладена плисом 114
сп'ідниц'а пл'іс'іровка 111
сп'ідниц'а пл'іс'іровоч'ка 111
сп'ідниц'а пл'ушива 113, 197
сп'ідниц'а покрашина у бузину 113
сп'ідниц'а полот'н'ана 113, 197
сп'ідниц'а празникова 114
сп'ідниц'а празнич'на 114
сп'ідниц'а пр'ама 112
сп'ідниц'а приз'ібрана 111, 120
сп'ідниц'а присобрана 111, 120
сп'ідниц'а проста 113, 119, 197
сп'ідниц'а проста 113, 197
сп'ідниц'а простен'ка 113, 197
сп'ідниц'а р'аба 114
сп'ідниц'а р'асна 119
сп'ідниц'а р'аснен'ка 111

сп'ідниц'а рипсова 197
сп'ідниц'а р'івнен'ка 112
сп'ідниц'а робоч'а 114
сп'ідниц'а розкл'ощона 111
сп'ідниц'а саржова 113, 197
сп'ідниц'а сатинова 113, 197
сп'ідниц'а сат'інова 113, 197
сп'ідниц'а св'аткова 114
сп'ідниц'а син'а 113
сп'ідниц'а синен'ка 113
сп'ідниц'а сиц:ева 113, 197
сп'ідниц'а складами 111
сп'ідниц'а сонич'ко 111
сп'ідниц'а сонцекл'ош 111
спідниц'а сп'ідн'а 114
сп'ідниц'а стара 114
сп'ідниц'а старин:а 114
сп'ідниц'а старовин:а 114
сп'ідниц'а сшита на пояску 111
сп'ідниц'а тит'анка 111, 120
сп'ідниц'а тит'анкойу 111
сп'ідниц'а у дв'і п'ілки 112
сп'ідниц'а у дв'і п'ілоч'ки 112
сп'ідниц'а у зборку 111
сп'ідниц'а уз'ка 112
сп'ідниц'а у кл'еточ'ку 114
сп'ідниц'а у кубики 114
сп'ідниц'а у п'ят' п'ілок 112
сп'ідниц'а у склади 111
сп'ідниц'а у складку 111
сп'ідниц'а у складоч'ку 111
сп'ідниц'а у три куски 112
сп'ідниц'а у три п'ілки 112
сп'ідниц'а у ч'отири клиноч'ки 112
сп'ідниц'а у чотири п'ілки 112
сп'ідниц'а у ш'іс'т' п'ілок 112
сп'ідниц'а хвалдами 111
сп'ідниц'а ч'ирвонен'ка 113
сп'ідниц'а ч'орна 113
сп'ідниц'а широка 111
сп'ідниц'а широкувата 111
сп'ідниц'а ширс'т'ана 113, 197
сп'ідниц'а шистиклінка 112
сп'ідниц'а шовкова 113, 197
сп'ідниц'а шорс'т'ана 113, 197

сп'ідниц'а шотланка 114
сп'іднич'ка 110, 121
сп'ідн'і 116, 120, 321
сподники 116, 119, 120, 321
сподниц'а 110, 120
споднич'ка 110
сподн'іки 117, 120, 321
спортивн'і 116, 117, 119, 120
старе 72, 75, 76, 303
стар'ю 72, 75, 76, 303
ст'елка 177, 348
ст'елоч'ка 177
ст'ожич'ка 91
ст'ожка 154, 156, 336
стр'іч'ич'ка 154, 156
стр'іч'ка 154, 156, 200, 220, 335
с'уртуч'ок 96, 106
так'і кл'ітинки 128
тапки 170, 172, 342
тапоч'ки 170, 172, 342
тен'іска 85, 106
т'ілогр'ейка 95, 106, 314
т'іс'омка 151, 153, 335
товсте 144
тр'ап'я 72, 75, 303, 304
тр'ап'ка 72, 75, 175
тр'ап'ки 72, 75, 76, 303, 304
тр'ап'ки 72, 75, 76, 303
труси 118–120, 322
трусики 145
тужурка 96, 106, 231, 315, 316
тухлики 167, 172, 203, 209, 230, 235
тухлики з пр'ажичкойу 167
тухл'і 167, 168, 171, 201, 203, 218, 235, 340
тухл'і б'ілен'к'і 167
тухл'і бризинтов'і 167
тухл'і кожан'і 167
тухл'і корич'н'ов'і 167
тухл'і корич'нив'і 167
тухл'і кохвейн'і 167
тухл'і на бантик 167
тухл'і на в'енс'кому каблуч'ку 168
тухл'і на каблуках 168
тухл'і на каблуку 168
тухл'і на каблуц'і 168

тухл'і на каблуч'ках 168
тухл'і на п'ідбор'і 168
тухл'і на пр'ажниц'і 167
тухл'і на шнурках 167
тухл'і на шнуроч'ках 167
тухл'і парусинов'і 167
тухл'і парусов'і 167
тухл'і хромов'і 167
тухл'і ч'орн'і 167
тухол'ки 167, 172, 203, 209, 230
тухол'ки 167, 172
убовало 166
уд'агало 71, 75, 6, 208, 230
узованка 166
узорами вишивайниц'а 85
убран'а 75, 76, 208, 230
убран'а 71, 75, 76, 208, 223, 230
убуван'а 166
убувач'ка 166
українка 85, 106
у нид'іл'у 74–76
унизу вишите мере живо 85
упл'ітка 154, 156
у полах вишите 82, 85
у празник 74, 75, 168
уставка 80, 231, 236, 307
уставки так'і 79, 80
уст'ілка 177, 178, 181
уст'ілка це солону пиригнули 178
уст'ілка з кожуха 178
уст'ілка з соломи 178
уст'ілка з соломки 178
уст'ілка з сукна 178
уст'ілка солом'яна 178
ушанка 98, 99, 106, 137, 142, 143, 198, 209, 228, 230, 327
фартух 115, 120, 199, 209, 230, 319, 320
футболка 87, 106, 312
фуфайка 98, 106
хал'ава 180
хал'авка 180
хал'авки 180
хвартух 115, 199, 207, 225, 230, 320
хвартух 115, 120, 160, 192, 199, 207, 225, 230, 320
хвартух без нагрудника 115
хвартух до кол'ін 115, 120

хвартух з двома карманч'иками 115
хвартух з кал'інкору 115
хвартух зав'язаний із'аду 115, 120
хвартух у кл'еточ'ку 115, 120
хвартух холстовий 115
хвартух цв'іточ'ками 115, 120
хвартушок 115, 199, 209, 230
хл'астик 148, 152, 153, 333
хл'астич'ок 148, 153
ходжине 72, 75, 76
хурашка 135, 138
хустина 121, 134, 203, 209, 230
хустинка 121, 134, 203, 209, 230
хустиноч'ка 121
хустка 121, 122, 124–131, 133, 134, 203, 207, 217, 231, 233, 235, 236, 322–324, 325
хустка бат'істова 124
хустка бержова 125, 323
хустка б'їла 126
хустка б'їлен'ка 126
хустка в'язана 129
хустка в цв'ітах 127
хустка давн'а 130
хустка з кал'інкору 124
хустка з кв'іт'ками 127
хустка з китиц'ами 128
хустка з китиц'ами 128
хустка з китич'ками 128
хустка з кружевом 129
хустка з пиркал'у 124, 134
хустка з с'тр'апами 128, 133
хустка йак шатланка 127
хустка йаблукова 128
хустка капронова 124
хустка картата 128
хустка карта тен'ка 128
хустка кашим'ірова 125
хустка кв'іч'аста 127
хустка кл'еч'аста 128
хустка корич'нива 126
хустка крамовен'ка 129
хустка круживцем об'язана 129
хустка молошина 127
хустка набивна 129
хустка п'ідкорич'нива 126

хустка покривал'на 129
хустка поло'сата 128
хустка портовен'ка 125, 134
хустка празнич'на 129
хустка проста 124
хустка простен'ка 124
хустка пухова 126, 323
хустка р'аба 127
хустка р'абен'ка 127
хустка саржева 124
хустка св'аткова 129
хустка син'а 126
хустка сиц:ева 124, 322
хустка старо'давн'а 130
хустка стол'етка 129, 134, 234, 325
хустка сукон:а 124
хустка тирнова 125
хустка тирновен'ка 125
хустка ткани 129
хустка турец'ка 127
хустка у кл'етку 128
хустка цв'ітаста 127
хустка цв'ітна 127
хустка цв'ітнен'ка 127
хустка цв'іточ'ками 127
хустка ч'ирвона 126
хустка ч'орна 126
хустка ширс'т'ана 124, 131
хустка шорс'т'ана 124, 128
хустка ч'ирнец'ка 126
хусточ'ка 121, 126, 134
хусточ'ка б'ілокрайеч'ка 126
царапул'ки 145
ц'в'іти 155
ц'в'ітки 155
ц'в'іточ'ок 155
цв'іточ'ки так'і по йому 133
цурка 150, 333, 334
ч'епч'ик 131, 133, 134, 145, 146
ч'иммерка 102, 103, 105, 106, 220
ч'иривики 166, 167, 172, 218
ч'иривич'ки 167, 171
ч'об'ітки 174, 175
ч'об'іточ'ки 174
ч'оботи 117, 173–178, 346

ч'оботи дирмонт'інов'і 175
ч'оботи з натурал'ної кож'і 174
ч'оботи з ременю 174
ч'оботи з товару 174
ч'оботи із кож'і 174
ч'оботи йалов'і 174, 346
ч'оботи йухтов'і 174
ч'оботи керзов'і 175
ч'оботи кирзов'і 175
ч'оботи к'ірзов'і 175
ч'оботи кожсан'і 174
ч'оботи ризинов'і 176, 177
ч'оботи ризов'і 176
ч'оботи р'ізов'і 176
ч'оботи розин'ан'і 176
ч'оботи с'атков'і 175
ч'оботи хромо'вен'к'і 175
ч'оботи хромов'і 175
ч'оботи шкапов'і 174
чопики 145, 331
ч'охла 82, 92, 105
ч'охла 82, 92
ч'охли 82, 106
чохли 82
ч'охли вишиті 82
чохлики 82
чохолки 82
ч'увеки 169, 172
ч'увйач'ки 169
ч'улки 179
ч'умарка 102, 103, 105, 106
ч'умарка з копкойу 102
ч'ун'і 180, 181, 347
ч'ухла 82
ч'ушка 131, 132, 133, 134
ч'ушка с'іра 133
ч'ушка ч'орна 133
ч'ушоч'ка 131, 133, 134
ч'ушоч'ка суконин'ка 133
ч'ушоч'ка темна 133
ч'ушоч'ка ч'орна 133
шал' 130, 133, 134, 235, 326
шал'а 130, 131
шал'а дамч'аста корич'нива 131
шал'а в мален'ку кл'еточ'ку 131

шал'а вилика 131
шал'а здорова 131
шал'а кл'еч'аста 131
шал'а картаста 131
шал'а картата 131
шал'а карта тен'ка 131
шал'а р'аба 131
шал'а товста 131
шал'а товстен'ка 131
шал'а торонтова 131
шал'а цв'ітна 131
шал'ік 130
шал'ка 130
шапка 103, 134–138, 140, 142, 143, 230, 231, 234, 325–327
шапка бирка 136, 140, 142, 234
шапка в'язана 138
шапка войен'а 138
шапка гостроверха 137, 142
шапка з нутр'ійі 136, 142
шапка з крол'ів 136, 142
шапка з наушниками 137, 142
шапка із ушками 137, 142
шапка із баран'ів молоден'ких 136, 142
шапка із зв'ірк'ів 136, 142
шапка із шликом 137, 142
шапка каракул'ова 136, 142
шапка к'із'анка 136
шапка кожана 136, 142
шапка кожушана 136, 142
шапка крол'ач'а 136
шапка кубанка 137, 327
шапка куч'ма 136
шапка норкова 136, 142, 326
шапка пр'ама 137, 142
шапка проста 136, 142
шапка простен'ка 136, 142
шапка сива 138, 142
шапка с'ірен'ка 136, 142
шапка сукон'а 136, 142
шапка смушкова 136, 142, 327
шапка смушева 136, 142
шапка тимнен'ка 138, 142
шапка угору 137, 142
шапка ч'орна 138, 142
шапка ширст'анин'ка 136, 142

шапка шита 138
шапочка 132, 134, 135, 145, 146
шаровари 117, 119–121, 231, 236,
321
шаровариці 117, 121
шароварчіки 117, 121
шир'інка 118, 119, 120, 322
шведка 85, 106
шкарбанці 169, 172, 342
шл'апа 140–142, 329
шл'опани 169, 172
шл'ом 140–142, 329
шл'опки 169, 172
шорти 118, 119, 322
шп'іл'ки 168
штан'ішки 145
шуба 100, 231, 318
шуба гарна 100
шуба з кап'ішоном 100
шуба іскусвина 100
шуба натурал'на 100
шуба цигейкова 100
шубка 100, 145, 146, 315, 316, 318
шубочка 145
штани 113, 116, 117, 119, 120,
143, 145, 179, 231, 235, 320
штани байков'і 116
штани ват'ан'і 116
штани закордон:ийе 116
штани з байки 116
штани з кал'інкору 116
штани з полотна 116, 120
штани з товстого 116
штани іскусвин'і 116, 119
штани полотн'ан'і 116
штани трикотажн'і 116
штани хибе 116, 120
штани широк'і 116
штани ширст'анен'к'і 116
штан'ці 145
шч'ебл'ети 169, 172